

JUBILEJNĚ VYDÁNĚ K VÝROČÍ NAROZENÍ A. LUSTIGA
100

ARNOŠT LUSTIG

Ulice
ztracených
bratří

Bez pravdy bych byl strašně chudý,
zatímco s pravdou můžu být jinak chudý,
ale zároveň ohromně bohatý.

Arnošt Ex Libris
Lustig
1926 – 2026

Ulice ztracených bratří

Arnošt Lustig

Znění tohoto textu vychází z díla [Ulice ztracených bratří](#) tak, jak bylo vydáno Nakladatelstvím Franze Kafky v Praze v roce 2009.

§

Text díla (Arnošt Lustig: Ulice ztracených bratří), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uvedte původ-Nevyužívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#).

Verze 1.0 z 4. 5. 2026.

OBSAH

Od rána do večera	10
Nekonečnost	37
Člověk ve velikosti poštovní známky	85
Noc	138
První před branami	155
Hodiny jako větrný mlýn	191
Oleandrové keře	256
Doslov	314
Ediční poznámka	318

Trojice přání Arnošta Lustiga

„Píšu povídky, v kterých hledám záhadu života, to nádherný přízemní, co člověka povznáší nad hvězdy, co ho sráží do pekel. Čím je člověk tím nejúžasnějším, co se ve vesmíru objevilo. Čím je dobrý, čím je horší...“

(Dobrý den, pane Lustig. Myšlenky o životě, 1999)

Mám radost, že ke 100. výročí narození spisovatele Arnošta Lustiga vzniká jubilejní elektronická edice jeho vybraných spisů ve zpracování týmu Městské knihovny v Praze v rámci projektu Praha město literatury.

Pro Arnošta Lustiga byla literatura „citovou pamětí člověka... vzrušujícím amalgámem v tom dobrodružství, kterému říkáme život“. A zároveň zastával názor, že „psaní je přitom zápas člověka s pamětí i zápas o krásu a ušlechtilost; zkušenost jednoho, která obohatí mnohé; příslib i varování, že co se stalo, by se mohlo stát znovu“.¹

Své dílo věnoval „obětem židovské tragédie – šoa. A všem, kteří dovedou říct NE totalitním režimům. Těm, co dovedou rozlišovat mezi dobrem a zlem. Těm, co se dokáží rozhodnout. Pro koho slovo demokracie představuje nápravu chyb, životní styl“.²

1 Arnošt Lustig, *Dobrý den, pane Lustig. Myšlenky o životě*, 1999

2 *Ibid.*

V posledních letech přede mnou Arnošt Lustig, můj otec, odhalil svá tři přání. Zaprvé chtěl vdechnout duši těm, kteří se nenarodili pod šťastnou hvězdou. Zadruhé toužil, aby jeho příběhy byly krásné jako píseň. A zatřetí si přál, aby byl čten i za padesát let. Jsem přesvědčená, že Arnošt Lustig se bude číst, dokud literatura bude literaturou.

Eva Lustigová
spoluzakladatelka Nadačního fondu Arnošta Lustiga
7. 5. 2025

*Tuto knížku věnuji s úctou, uznáním a pokorou i díky
studentům 17. listopadu 1939,
kteří dali život za důstojnost a svobodu své země,
i těm, kteří přežili a předávají vzácný odkaz
boje proti fašismu příštímu pokolení.*

Arnošt Lustig, 17. listopadu 2009

Čtvero věcí
znepokojuje člověka;
válka, bída, bolest
a smrt.

Od rána do večera

1

„Už jsem nazpět,“ řekl.

„Ano,“ odpověděla žena.

Emanuel Mautner si svlékal kabát a tichounce hvízdal melodii písni z italské fronty. Stál tu stařecky hubený, s jemnými černými vlasy. Jeho úzká snědá tvář zakrývala únavu noci.

„Mohl bych se najíst?“

„Byls tam?“

Emanuel Mautner sklopil oči. Jejím pohledem prostupoval – stejně jako v noci – nezbadatelný hrdelní zvuk lámaných větví, bezlistých pahýlů dřev a ozvěna toho, co jenom naznačila.

„Díval ses všude? Celou dobu jsi byl na nádraží?“

„Emílie,“ zkusil to ještě.

Pohlédl na stůl, na modrý ubrus, který koupil před válkou, s otisky talířů a sklenic. Plotna byla studená. V dřezu leželo nádobí od včerejška.

„Mluvil jsi s někým?“

Pleť na tváři Emanuela Mautnera se napínala. Kolem očí se mu dělaly vrásky. Přidržel jí svůj kabát. (Slíbila ráno, než odešel, že mu přišije utržené poutko. Také sametový límec se páral.) Posílala ho na nádraží a na úřady a do nejrůznějších kanceláří, kde pátrali po nezvěstných.

Napadlo ho, že se mohli odstěhovat, z tohoto bytu, domu, ulice. Mohl připravit Emílii na myšlenku starobince někde daleko odsud. Na okamžik si vybavil společnost, kterou by si našli; staré ženy

s parukami nebo obarvenými vlasy, nalíčené jako do divadla nebo do cirkusu.

„Zapni se, mamičko,“ řekl.

Emílie stála ve svém županu z prací látky. Dívala se na něj odlehle. Usmál se na ni. Měla modré oči unavené spánkem, hladkou, bledou pleť.

„Víš, co jsi.“

Emanuel Mautner pohlédl na podlahu a pak sklouzl koutkem oka do rohu kuchyně, k oknu. Zacukalo mu v tváři. Pocítil starou bolest, výčitku svědomí. Narážela na jeho původ, ozvěnu něčeho, co slyšela denně za války, když Miroslav odjel.

„Měla by ses zapnout,“ opakoval.

„Co bylo, když ses zastavil s domovnicí?“

„Přijdou opravit výtah.“

„Dovedu si představit, cos jí zase napovídal. O čem bys mluvil, kdybys nemohl mluvit o mně?“

Pocítil touhu ji pohladit, ale napomenul se. Už třináct let se jí nedotkl. Když začaly Emíliiny bolesti hlavy, přesvědčil se, že je to tak lepší. Znovu se maličko usmál. V denním světle prosvítla jeho bledost.

Emílie se dívala na utržené poutko a pak na Emanuela. Zahlédla v jeho očích pohyb, jímž jako by couval. Podobal se vylekanému ptáku, jehož zraku se ztratily stromy a hnízda, nebe nad hlavou a země a řeky pod ním. Čekala, co řekne. Snad řeči o Itálii, kterou znal z první světové války, o řece Piavě nebo o jablečné zavařenině, o kávě, která zas podražila, protože v Kolumbii uhodily mrazy. Možná že ji pozve do zoologické zahrady, podívat se na zvířata, kterým hrozí, že vyhynou, na kondory, mongolské stepní koně, čínské medvědy. Úsměvem zakryl svou bezradnost a sklopeným pohledem rozpaky.

Nedopustil, aby viděla listonoše, z téhož důvodu, pro který odřekl už dávno noviny a Věstník Židovských náboženských obcí. Odhlásil se také ze spolku filatelistů. Odnesl postupně do antikvariátu knihy, v nichž se psalo o válce, a později dokonce Miroslavovu knihu o slavné Lafayetteově eskadře, o americkém dobrovolníkovi, který se připojil k francouzské armádě jako pilot, dřív než Amerika vstoupila v roce 1917 do první světové války.

„Pojď, zapnu ti župan, mamičko.“

Odskočila stranou. Chtěl ji zachytit, aby neupadla, ale uhodila se bokem o hranu plotny. Sevřela rty. V hlavě jí zakroužila planeta, která se otáčela kolem své osy bez jejího vědomí. Byla tím hezčí a zároveň jí to ubíralo na kráse. Napadlo ho, jak zestárla. Čím se jí změnily rysy. Jaké nové stíny jí podrývají tvář. Láska je bolest. Jeho láska k ní. Její láska k synovi.

Z kapsy jí vypadly spací prášky. Sehnul se, aby je zvedl.

Byl předtím jen v lékárně na rohu. Koupil uspávací prášky, nejenom na svátky nebo – jako už předloni a vloni – kvůli konci roku. (Někdy hráli karty o malé sázky, aby nikdo moc neprohrál; to mu dovolilo zapomenout na hodiny, které probděl.)

„Nevěřím ti ani slovo,“ řekla mu.

Vyplašila mola, který bíle vzlétl a usadil se bokem průsvitného křidélka na stínidle kuchyňské lampy. Emanuel Mautner se narovnával. Snažil se odhadnout, jestli přišla na to, o čem mluvili s domovnicí.

„Dal bych za to všechno, miláčku, kdybych věděl, že je naživu,“ šeptal, ale pro jistotu jen nesrozumitelně. „I kdybych ho už neměl vidět.“ Spatřil v duchu obraz, s jakým se ženě nikdy nesvěřil.

2

Silnice vedla ze středu Landsbergu, proslulého během druhé světové války svými jedenácti vězeňskými tábory, z nichž některé byly rozsáhlé a jiné skoro jen kapesní velikosti, k sousednímu městu Kauferingu. Byla krutá zima 1945; na zemi ležel sníh. Těžké bílé vločky svítily do noci. Zakryly bláto a močál, kameny a oranice. Na konci kolony vězňů, poslední v řadě, šel Miroslav. K ránu už nemohl. Zastavil se, ukročil z cesty do příkopu. Kolona se vzdalovala. Někteří padli do sněhu už před ním.

Miroslav věděl, jaký mají rozkaz střelci, kteří šli za kolonou. Viděl oba muže z eskorty z dálky dvaceti kroků, pak uslyšel suchý třesk jejich pistolí, jako by to byly prskavky.

Z příkopu, kde seděl Miroslav, vyrůstala olše. Ve tmě nahmatal tvrdou kůru kmene. Byl rád, že to není člověk. Když se chtěl opřít zády a zvrátit hlavu, aby si odpočinul, začal mu kmen unikat. Miroslav pochopil, že zmrzne. Věděl, že člověkem, než zmrzne, prostupuje pocit tepla, jako když usínají děti. Stříbrný dech vánice se hnal proti němu. Sníh se mu zdál měkký.

Náhle se větrná noc zmírnila. Ještě než ho mohli spatřit střelci, opředla ho ospalost. To bylo to poslední, co si uvědomil; oba muže nad sebou. Když se k němu přiblížili a zastavili se u něj, už je nevnímal.

Zkusili nejdříve, jestli odpoví, a kopnuli do něj.

„Mám zmrzlej nos,“ řekl první.

„To spravíš rychlej, než řekneš švec,“ řekl druhý.

Zkusili ho vzbudit ještě jednou. Nedočkali se odpovědi. Zaslechli jen, jak v Miroslavovi zapraštěly kosti.

„Jak se říká v Landsbergu,“ řekl první. „Nestačí mířit. Musíš trefit. Ne každý, kdo chrápe, spí.“

„Je jich míň,“ řekl druhý. „Ale zdá se jich víc.“

Neslyšeli, co v něm znělo: jak ho Emílie objímala, matka, která nese svého zmrzlého syna ve svých modrých očích. Nemohli vidět pohyb Miroslavových rtů, neviděli polibek, který patřil otci.

Miroslav neslyšel, jak první střelec prohlásil: „Nestřílej. Ušetříš dvě kule. Zmrznul.“

„Pro jednu kulku válku neprohrájem,“ řekl druhý střelec. Potřeboval si rozhýbat prsty, než vystřelí. Svlékl si rukavici.

„Jak říkají v Kauferingu: Když je jablíčko zralé, spadne,“ řekl první voják.

Třesk dvou výstřelů roztrhl rychle za sebou noc. Chlapecké tělo sebou škublo, jako kdyby ho někdo budil. Ale nikdo ho nebudil. Kolona šla dál. Hvězdy se nehnuły. Pach střelného prachu se rozpouštěl v mrazivém vzduchu.

3

„Proč se na mě tak díváš?“ zeptala se Emílie. „Co se stalo?“

„Nic,“ odpověděl Emanuel Mautner. „Budu už muset jít.“

„Ještě jsi nesnídal.“

„Nemám hlad. Najím se, až přijdu.“

„Vím, žes tam nebyl.“ Za chvíli řekla: „Tolik chytrých lidí odjelo. Mohlo to být jiné.“

„Neměla by ses obviňovat, mamičko.“

„Neříkej mi mamičko. Přísáhej, žes tam byl.“

Zvedl ruku. Prsty se mu nezachvěly.

„Dej tu ruku dolů, proboha.“

Vyhnul se jejímu pohledu. Viděl v duchu padat olšové háje: jiskry v polských pustinách, v jasném mrazivém vzduchu. Kolonu

mužů, kteří došli až do okolí Kauferingu. Pouhá hrstka ve srovnání s tím, kolik jich vyšlo. I to byla hrstka v porovnání s počtem milionu třikrát sto tisíc mužů a žen, které zabili jen v jednom z táborů. Přejel mu mráz po zádech. Stiskl zuby a sevřel rty. Díval se na Emílii, na její hlavu, vlasy, na její hrdlo, plochá prsa. Stála tu se svěšenými rameny, hlavu skloněnou, takže se téměř dotýkala bradou hrudi. Ve zlomku vteřiny – aniž mohl říci proč – si přivolaal příběh, jak strávil Miroslav noc s dívkou, než odjel na podzim 1944 z Velké pevnosti v Terezíně na východ. Odtamtud jel jejich transport do Německa. Někdo říkal, že Miroslava nezastřelili; amputovali mu umrzlé nohy. Potom ho hodili na dno nákladního vagónu, do kterého nahnali vězně.

„Zatím ses na mě mohla vždycky spolehnout.“

„Měl bys jít do práce.“

„Jistě, hned půjdu.“

„Vrať se co nejdřív.“

„Je dneska hezky.“

„Nenechávej mě samotnou.“

„Mám rád tohle světlo, ty ne?“

4

O hodinu a půl později se díval Emanuel Mautner v Jezdecké ulici na bednu s míšeňskými jablky, která srovnal ovocnář podle velikosti. Jablka byla sytě červená, s výraznými stopkami, a voněla jabloňovými háji, úrodnou zemí.

Na okamžik si představil, že je silný a bezohledný jako lidé, kteří si umějí se vším poradit. Světlem jsou ještě silnější – a možná slabší. Myslel na Emílii.

Největší jablka ležela dole a nejmenší nahoře, jako pyramida. „Přejete si?“ zeptal se ovocnář. Měl bedny srovnané a vypadaly jako kolová stavba. „Tohle je ovoce z jednoho stromu.“

„Ne, děkuju. Snad až půjdu nazpět,“ odpověděl Emanuel Mautner. Jablka mu připomenula červené tváře Miroslava.

Ovocnář odstraňoval natlučená nebo nahnílá jablka; házel je do menší bedny pod pultem stánku. „Kupte si, dokud jsou,“ prohodil ledabyle. „Kdo čeká, zmešká.“

Emanuel Mautner zpomalil. Díval se do výkladních skříní a do oken bytů se záclonami. V restauraci u nádraží, u stolků na chodníku, pili denní hosté limonádu, pivo nebo kávu.

Spikleneckým hlasem řekl: „Já přece vím, mamičko, a ty to víš taky.“ Pak dodal: „Nemám čas, abych někoho kritizoval.“ Usmál se. „Radost a starost jsou sestřičky.“ Dřív měřil rok od jara do jara. Každý den nocí. Měl rád denní světlo, stejně jako tmu. Jako obchodní cestující pro firmu v Truhlářské ulici si vybíral rodinnou dovolenou v srpnu. Tři lidé: plavovlasá a modrooká Emílie, světlovlasý a modrooký Miroslav a on. Mluvili každý rok o lyžování v horách, ale spokojili se s bruslením a sáňkováním doma.

„*Chi si pasce di speranza, muore di fame*. Kdo se krmí nadějí, umře hladu,“ řekl zase, skoro nahlas. Těžko vytáhnout peníze z prázdné kapsy. Tramvaje číslo 10, 15 a 23 zvonily, plnily ulice povědomými zvuky a brzdily.

Když byl Miroslav malý, potkali na téže ulici muže, který mluvil sám se sebou, stejně jako teď Emanuel Mautner. Vyprávěl si něco, asi o sobě, než se rozesmál nebo rozplakal. Emanuel Mautner vysvětlil Miroslavovi, že některým lidem přeskočilo, protože byli dlouho sami, a poradil mu, aby se tomu člověku vyhýbal.

„Jsem tu s tebou, mamičko,“ řekl teď Emanuel Mautner.

Nikdo si ho nevyšímal. Na rohu Petrské ulice a Petrského náměstí odevzdal poslední zásilku. Pracoval jako poslíček v elektrotechnické dílně. Mohl přicházet a odcházet s tím, že vyřídí včas zásilky v sousedních blocích v Zlatnické, Truhlářské a Soukenické ulici.

Naproti dílně pracovali před válkou jeho dva bratři, majitelé firmy na deštníky, pro kterou sloužil jako obchodní cestující. Nevěděl, kde jsou, kam emigrovali na poslední chvíli, těsně před patnáctým březnem devětatřicátého roku. Šestnáctého, kdy už Němci okupovali zemi, šel ráno do práce a prokuristka mu řekla, že oba bratři odešli. Na první chvíli měl za to, že si jen odskočili něco vyřídit. Snad si zaskočili na kapučíno do kavárny Arco nebo do kavárny Roxy v prvním poschodí v Dlouhé ulici.

„Kam se lidi najednou ztrácejí?“ zeptal se zase nahlas.

Hodně lidí odešlo. Těch pár, co zůstalo, byly jen zlomky rodin bez otců nebo bez matek, rodiče bez dětí nebo bratři bez sester.

„Některé věci je lepší si nepamatovat, mamičko,“ řekl do prázdna.

Myslel na to, že „naděje“ je staré slovo, jehož smysl ho naučili v Itálii. Představil si slovo jako starou ženu, která zná osud. (Nebo ho naopak nezná? S tím se mu vrátila dávná myšlenka: Je lepší vědět, nebo nevědět? Vojáci v Itálii mluvili o štěstí nebo naději jako o stárnoucí kurvě.)

Po válce si dala Emílie hádat z ruky. Cikánka jí za dvě koruny řekla, že se spojí Lev s Pannou; důležité je číslo 40. Hadačka z ruky viděla v dlani Emílie vlak. Nesmí svěřit svůj osud strojevůdci, který už vykolejil, i kdyby selhal jen poprvé a naposled.

Miroslav odjel v roce 1942 do Velké pevnosti v Terezíně. Čekali, že se vrátí v 1945. Jel z Velké pevnosti – Terezína transportem na východ v září 1944. Ve všech dokumentech a datech měl číslo 40.

Cikánka jim také řekla, že Revoluční národní výbor v Praze opatřil Emílii místo pokladní v kině Kotva.

Emanuel Mautner míjel kino Kotva na rohu Revoluční třídy. Byl v biografu naposled s Emílií před rokem. Dávali Páru nad hrncem. V týdeníku dostával italský bernardýn vyznamenání ministerstva vojenství za věrnost: dvanáct let po válce chodil pes k stanici autobusu čekat na svého pána. Nazrzlý, uslintaný pes se zaslzenýma očima.

Možná, že udělali s Emílií chybu, že se nezačali stýkat s těmi, které potkal podobný osud. Proč si každý myslí, že jeho osud bude výjimečný?

Emanuel Mautner přecházel náměstí a rozhlížel se na všechny strany, aby ho nic nezajelo.

„Nemůžu to udělat, mamičko,“ řekl, jak nejhlasitěji mohl. „Nemá to smysl. Začneme znovu, mamičko. Pojd'. Rozumíš přece, proč už tam nechodím, ne?“

V hlavní nádražní hale Praha-střed vdechoval Emanuel Mautner nasládlá oblaka kouře. Sledoval žlutá návěští s černými písmeny – tabule stanic, vlaků a časy odjezdů a příjezdů. Na opačném konci haly myly dvě podsadité ženy kamennou podlahu. Ačkoli bylo uprostřed dne, svítily na stropěch velké žluté lampy. Emanuel Mautner stál v cestě zřízenci, který tu projížděl na elektrické ještěrci.

„Jaký vlak sháníte?“ zeptal se zřízenec. „Rychlík?“

Když Emanuel Mautner neodpovídal, připojil muž v uniformě sám od sebe: „Jsou sezónní změny. Letní a zimní čas. Některé připoje.“

„Nevím přesně, jestli je to rychlík,“ řekl Emanuel Mautner.

„Lokálky přijíždějí na Hlavní nádraží, na Střed jen výjimečně.“

Emanuel Mautner vytušil, že se na něj modrooký zřízenec v zamaštěné uniformě dívá jako na ztraceného člověka, vandráka s pomačkanou žlutou kravatou a potrhaným černým deštníkem pod paží.

„Vlak z Německa,“ řekl Emanuel Mautner muži. „Kaufering II. Římské dvě, jestli vám to něco říká.“

„Kaufering římské II? Jistě, to mi něco říká,“ odpověděl zřízenec. „Jako Buchenwald nebo Dachau nebo Landsberg. Říkáte Kaufering římská dvojka? Vozil jsem nákladní vlaky do Terezína v roce 1941. Malá a Velká pevnost. Potom jsem tam byl v máji 1945, když vypukl tyfus. Vozil jsem tam české a ruské doktory. Taky tři německé lékaře.“

Železničář si všiml tmavých kruhů pod malýma očima Emanuela Mautnera. Pomyslel si, že lidé jako tenhle človíček žijí nejspíš jen v noci jako brouci zaměstnaní sháněním jídla, že svou pomačkanost ani nevidí. V denním světle vypadají pod psa. Pak si povšiml, jak Emanuelu Mautnerovi nabíhají na čele a spáncích žíly. Napadlo ho, jestli tenhle člověk nepatří k těm, o nichž psali v novinách, jako například o tom australském šachistovi, kterému ze samého přepětí praskla hlava, doslova. Podíval se na úzkou lebku Emanuela Mautnera, na napjatou pleť s drobnými vráskami.

Prohodil: „Mezinárodní rychlíky a expresy jezdí už skoro devět měsíců na Hlavní nádraží – dříve Wilsonovo.“

Zřízenec se naposled podíval na drobného muže s deštníkem. Emanuel Mautner měl na sobě tmavé soukenné šaty s proužkem, jako by nebyl konec léta. Současně zřízenec napadlo, že mu ten tenký rovný židovský nos, ta mastná pleť a vpadlá ramena, stejně jako ty nejisté oči, připomínají mola, anebo jepici, která žije jen dva dny, jako kdyby se narodila omylem.

Železničář viděl, jak malý muž zamrkal, jako by mu padal po pálek do očí.

„Neviděli jsme se už někdy?“

Emanuel Mautner pokrčil rameny. Mířil ke dveřím dvorany. Slyšel za zády odjíždět elektrickou ještěrku s vozíky plnými zavazadel a poštovních pytlů.

Na rohu Zlatnické ulice, hned pod hotelem Imperial, kde sídlil Rekreační dům odborů, se opalovala ve slunci dívka, které obstarával Emanuel Mautner posílky. Volala na něj z okna přízemí, aby nezapomněl večer poslouchat rádio. „Není dneska krásně, pane Mautner?“

Procházel zase kolem domu ztracených bratří. Bylo to neviditelné tkanivo z pestrobarevného hedvábí, indického bambusu a domácích imitací, deště a snů.

Myslel na oba bratry: Jak vypadali? Snažil si připomenout jejich hlasy nebo zvuk uvnitř jejich hlasů, když šly obchody dobře. Začínal podřadnými posty a postupoval k významnějším, až se stal obchodním zástupcem pro Prahu.

Díval se na dřevěnou atrapu deštníku na čelní stěně domu v Truhlářské ulici, směrem k Petrskému náměstí, mezi prvním a třetím poschodím. Kromě deštníku byl dům hladký. Děti příštích rodičů se budou asi divit, kde se vzal na budově dřevěný deštník. Tenkrát, když bratři odešli, byl deštivý den.

Kde jsou ti všichni, kdo se ztratili? Kde jen všichni jsou?

Možná, že žijí, někde daleko, na neznámém místě, a už se nikdy nevrátí. Lidé, kteří emigrovali neznámo kam. Možná, že prodávají deštníky někde na Novém Zélandu. Nebo se přihlásili do některé z armád, jež pomáhaly porazit nacistické Německo. Mohou si říkat: Vyhráli jsme válku (kterou on prohrál; není mu dovoleno ani se přihřát na jejich vítězství). Když ještě obchodoval s deštníky,

mohl těžit ze své schopnosti rozlišovat skutečnost od iluzí. Nemusel se vyhýbat rozhodnutí. Znal svoje možnosti. Věděl, co má dělat, aniž by někoho ohrozil, v nejlepším i v nejhorším případě. Dalo se to snadno předvídat. Z hlediska Emílie bylo i to nejlepší najednou to nejhorší. Musel se dovolávat iluzí. (Nebo lži.) Pravda se nedala unést. Ne pro Emílii. Nechtěl to domýšlet až do konce. To, čemu kdysi říkal jádro věci, se teď stalo jeho nepřítelem. Držel se iluze (i lži) jako zbraně. V zájmu Emílie. I v sebeobraně. Představil si muže, kteří chránili životy těch, jež měli na starosti; armády, které neselhaly; důstojníky, kteří radši padli, než aby dali všanc životy těch ostatních.

Prošel ulicí a ještě jednou mrknul na dřevěný deštník. Napadlo ho, kolik je hodin.

5

„Proč nejíš?“ zeptala se Emílie.

„Podívej. Přinesl jsem ti peníze.“

„Měls hodně práce?“

„Jen roznést pár obálek, krabici a kolo měděného drátu.“

„Chceš ještě polévku?“

„Je to opravdu dobrá polévka, mamičko. Zalilas kytky?“

„Proč nejíš?“

„Pálí mě trochu žáha. Bude dlouho teplo, jak to letos vypadá. Máme ještě čas. Čekají v zimě spoustu sněhu. Sníh je dobrý, protože není dost vody.“

„Odkud to víš?“

„Říkali to v rádiu. Vědí všechno o ledové době a co bude příštích pět zim.“

Emanuel Mautner si otřel rty. Chtěl odklidit talíře; cítil na sobě pohled Emílie; pak se něčeho polekala a smetla prudkým pohybem ruky bankovky z jeho výplatního sáčku. Sklouzly a slétly na podlahu.

„Co to děláš, mamičko?“ A když se na něj podívala: „Klidně zůstaň sedět. Nic se nestalo. Zvednu to.“

Emanuel Mautner se shýbnul, aby sebral bankovky. Vkládal je zpět do výplatního sáčku. „Je to v pořádku, mamičko. Ta mladá účetní v dílně mi dala desetihaléřové červené známky s Albertem Einsteinem, který v roce 1912 učil v Praze.“ Chtěl říct, co četl v novinách, že Albert Einstein má prý v Praze syna, ale včas to spolkl.

„K čemu ti jsou známky? Co řeknou lidi?“

„Měla jich pár navíc.“

Když už měl bankovky pohromadě, Emílie řekla: „Co je nového?“

„Myslíš v dílně? Nic. Je lepší, když se toho moc neděje.“ Usmál se. „Zase někdo oprášil, jak Anglie vyvážela do Austrálie svoje lupiče. Teď si tam nové pokolení vypíjí hříchy otců.“ Jeho maminka říkávala: Jde to vždycky od vykasaných rukávů k vykasaným rukávům. Pokolení dědů se dře do úpadu, synové si užívají z hotového a jejich děti si musí zase vyhrnout rukávy a plivnout do dlaní.

Emanuel Mautner seděl na bobku na podlaze. Emílie pozorovala svého muže, jako by byl součástí snu, který měla v noci. Nebyla to jen letní bouře s hromobitím; blesky se podobaly ohnivým hadům pronikajícím proudy padajících vod.

„Zapni si šaty, mamičko.“

Zнала telegram z poválečného Repatriačního ústředí ve Vídni? Emanuel Mautner se domníval, že ho před ní ukryl. *Castellasstraße 57, stop*, psalo se v telegramu. Říká se o nich, že se pohřešují.

Emílie se nevzdálila příliš od té noci, kdy se jí zdálo, že přijeli do Kauferingu II ještě za tmy. Čekal je dezinfekční vůz. V kantýně

si lidé objednávali pivo a obložené chleby. V kiosku kousek dál prodávali upomínkové předměty, záložky do knih a pohlednice. Země někdejšího tábora zčernala. Člověk, který prodával květiny, je obelhával a zvyšoval cenu. Jediný hotel, kde mohli přespat, byl v Landsbergu nebo v Kauferingu II, kde postavili na zasypaných masových hrobech obchodní domy a velké činžovní jednotky. Emanuel Mautner se ji snažil celou cestu bavit, jako by šli do varieté. Hrobník chváta, ačkoli mu zaplatili za celodenní práci. Snažil se přesvědčit matku jiného syna, že nikdo by neměl sázet na tenounkou slupku civilizace. Nic nejde odškrábnout tak snadno jako pozlátko civilizace; stačí nehty, zuby; nemluvě o sekerách a gilotinách, provazu a olovu. Zákony jsou jen směšná zástěrka. Bylo by krásné, kdyby se slovo civilizace rovnalo pojmu spravedlnost. Snad – možná – jednou – to tak bude. Zatím to tak není. Skládal Miroslavovo tělo, jako by bylo zmrzlé, nebo jako by snad neměl Miroslav nohy. Jako kdyby skládal polena olšového dřeva.

Hrobník z Emíliina snu navrhl kyprou hlínu, kterou předtím těžko vykopal, na jámu. Protože země změkla, mohl pracovat rychleji. Někdy narazil při kopání na díry v zemi, kde by se dala ukrýt válečná loď. Ale kdo věděl jistě, že pod takovým množstvím hlíny leží opravdu Miroslav?

„Nikdo ti nevytýká, když jsi tak dlouho pryč?“ zeptala se.

Emanuel Mautner položil sáček na stůl. „Neberou to tak přísně, mamičko. Můj čas našťestí nikdo neodměřuje.“

Myslela na to, co Emanuel Mautner zavínil – aniž mu to chtěla vyčítat – a v čem byl nevinný. Bylo to pro jeho černé vlasy, pro křivku nosu a snědou olivovou pleť španělských grandů, s jejichž předky byl spřízněn přes dvacatera kolena? Nebo pro znamení rasy a čistoty, pro něž židovští muži, alespoň jednou v životě, krvácejí, a která se už neuvolila vtisknout Miroslavovi? Proč tedy

nezachránila Miroslava s jeho velkýma modrýma očima, rovným nosem a plavými vlasy?

Dívala se kuchyňským oknem na jasné sluneční paprsky a na odraz světla v oknech naproti přes dvůr.

„Sami ti přidali?“

„Neříkal jsem si o to. Ale měl jsem radost.“

„Někdy si myslím, že ti dají výpověď.“

„Cítil bych, kdyby se někdo tlačil na moje místo.“

„Jsi příliš důvěřivý.“

„Všude dneska potřebujou lidi.“

Natáhl k ní ruku s výplatním sáčkem. „Vezmeš si to k sobě?“

Koutky jeho úst se pohnuly vzhůru. Jen se pousmál. *Tempi passati*. Věděl, že by se bála zabít mouchu. Oba je pohlcovalo jasné slunce. Kuchyň se naplnila světlem.

6

Dovnitř vtékalo šero – konec dne. Okna kuchyně vedla do dvora. Naproti u vchodu do hostince vedle kasáren v čísle 23 křičel mužský hlas na ženu v okně.

V hrnci pobublávala voda. Emanuel Mautner připravoval čaj. Vsypal do Emíliina hrníčku kolečka spacích prášků. Naléval vodu do šálků a dával pozor, aby je nepopletl. Díval se na Emíliiny plavé vlasy, na její modré oči. Dostal strach, aby neuhodla, na co myslí, a zrudnul. Byl rád, že už je šero.

„Bojím se, co se mi zase bude zdát,“ řekla Emílie. Její pohled říkal: Nemohl bys to zařídit, aby se mi nic nezdálo? A jeho oči odpovídaly: Miláčku...

Otáčel uzávěr plynového sporáku ukazovákem a palcem k místu, kde sykot plamene utichal. Napadlo ho téměř pokaždé, když se dotkl kohoutku, jak byla hezká, a nebylo tomu tak dávno. Jen před třinácti léty. Měl by být radši, kdyby ještě trvala válka a on by nic nevěděl jistě? Je snad doufat jen jiný výraz pro pojem nevědět? Držel stále kohoutek sporáku v prstech. Plamen zhasl.

Její mlčení znělo jako let ptáka, kterému umdlela křídla, ale zbývá mu ještě dlouhá cesta, než dopadne a narazí a rozbije se. Obsáhlo to její ticho, hlas, tisíce druhů ticha a hlasů, které nikdy neslyšel. Pustil se prsty kohoutku.

„Nejde být starý a mladý najednou,“ řekla.

„Zestárli jsme spolu.“

„Nechci, aby ses na mě tak díval,“ řekla Emílie.

Hlasem jí znovu protékaly zvuky jako ráno, hořící zbytky dřeva, nezbadatelný sten stromů a lámaného roští, suchý třesk, který se rozletěl po větru, a mráz, v němž se nesly zvuky daleko.

Představil si ptáky usazené ve velkých klecích, a jak prodávali kdysi do latinské Ameriky deštníky s rukojetí v podobě lvích drápů nebo kohoutích hlav.

Podával jí šálek s rozpuštěnými spacími prášky: „Vypij to horké.“

„Nemůžu to pít tak horké. Spálila bych si jazyk.“ Pak řekla: „Nic necítím.“ Zdálo se jí, že čaj má chuť kyprého jílu. Vdechla několikrát za sebou, aby se té chuti zbavila.

Emanuel Mautner se napil. Pozoroval, jak se jí klade na víčka spánek. Ospalost klesala nehlučně na jablečnou barvu Emíliiných tváří, na tmavé, skoro průsvitné obloučky muškátových skvrn pod vlhkýma očima. Oči se jí najednou zúžily. Lámal si hlavu, kam zmizely její oči, když spala. Myslel na to, o čem se mu tak často zdálo, jak dobré by bylo, kdyby zemřeli spolu, aby to měli za sebou

společně. Nechtěl, aby to bylo plynem. Báł se, aby nezemřel dřív než Emílie. Cítil se smrtelně unaven a hluboce zahanben.

Začal kašlat. Nebyl si nakonec jist, jestli nepopletl šálky. Dobrá dávka spacích prášků byla v obou, v jejím víc.

Někdo naproti v okně zapálil svíčku. Vypadala jako štíhlé slunce, k němuž se někdo pod okenním rámem modlí nebo které žádá o pomoc. Červánky pluly od východu k západu. Stmívalo se. Pak svíčka zhasla.

Viděl, jak Emílie usínala. Později, už v polospánku, měl dojem, že se Emílie vedle něj posadila na posteli.

7

„Jdi otevřít,“ řekla Emílie.

Emanuel Mautner vstal a šel přes dlouhou předsíň. Minul šatník a věšák před dveřmi. Stála tu truhla, kterou koupili za války, aby měli kam skládat věci a co by potřebovali na cestu, aby bylo všechno včas po ruce. Vedle truhly ležely na sebe naskládané kufry. Odemkl bezpečnostní zámek, uvolnil řetěz a otevřel.

Za dveřmi stál mladý muž, který – to byl ještě chlapec (tenkrát mu mohlo být něco mezi šestnácti a sedmnácti) – přišel na návštěvu hned po převratu, na konci války, v úterý ráno devatenáctého května 1945. Měl šikmé jizvy na čele, jako kdyby se mu pod kůží rozestupovala lebka. Na sobě měl manšestrové kalhoty medové barvy, tmavomodré flanelové sako a kolem krku červený šátek. Ptal se tehdy, jestli se taky Miroslav už vrátil. To „taky“ Emanuela Mautnera zmátlo. Rozešli se snad někde na rohu u kasáren, naproti hotelu Ideál? Zastavilo se mu srdce. Mělo to znamenat, že se Miroslav někde jen zdržel?

„Ne,“ odpověděl Emanuel Mautner. Nemohl dýchat. „Miroslav tu ještě není. Kdy jste ho viděl naposled?“

„V Terezíně ve Velké pevnosti v září 1944,“ odpověděl mladík. „Jeli jsme na východ, každý v jiném vagóně.“

„Ovšem.“

Emanuel Mautner porozuměl okamžitě, ačkoli nerozuměl ničemu. Chlapec mu řekl o dívce, s kterou strávili Miroslav a on jejich poslední noc ve Velké pevnosti v Terezíně v září 1944. Emanuel Mautner mlčel. Nechtěl kazit mladému muži radost z návratu.

„Už je to dlouho,“ řekl teď Emanuel Mautner. „Sotva si vzpomínám. Na něco je lepší zapomenout. Paměť je úskočná přítelkyně, jestli víte, co myslím.“

„Doufám, že jste mi odpustil, jak jsem vás tenkrát zmátl.“

„Dobře vypadáte.“

„Jak se vám daří?“

„Co vy? Co děláte?“

„Není to nejhorší. Jsem leteckým inženýrem. Chtěl jsem být pilot, jako váš syn, ale nevyšlo mi to. Řekli mi, že na to nemám dost dobré oči. Ledaže bych se spokojil s pozicí navigátora. Jak se vede vám, pane Mautner?“

„Jak to děláte, aby to nebylo nejhorší?“ usmál se Emanuel Mautner. „Máte už svůj byt? Kdybyste tenkrát nespěchal, mohl jste dostat byt po německém unterscharführerovi; obsadil hned v roce 1940 vedlejší židovský byt číslo šestnáct, dva pokoje, kuchyň. Měl tam novou dvoulampovku, Telefunken. Vzal si ji pan Herman ze čtvrtého patra, s tím, že mu Němci ve čtyřicátém také zabavili přijímač. Nakonec obsadila byt domovnice.“

Emanuel Mautner vedl mladého muže do předsíně. „Manželka je doma; buďte opatrný. *Di salto in salto*. Vyvozuje ze všeho hned překotné závěry.“

Emílie se protahovala v lůžku. Mnula si oči.

„To vy jste teď takhle zvonil?“ obrátila se Emílie na mladého muže. „My zvoníme třikrát.“

„Nezměnila jste se, paní Mautnerová,“ řekl mladík.

„Nikdo nemládne,“ řekl Emanuel Mautner. „Žijeme ze vzpomínek na lepší minulost.“ A než mohla Emílie něco připojit: „Poslali jsme mu za války sto padesát balíčků. Není to tak, Emílie? Máme doma ještě poštovní potvrzenky.“

„Někde jsou, nic jsem nevyhodila,“ potvrdila Emílie.

„Radši se neptejte, co to stálo,“ řekl Emanuel Mautner. „Padlo na to Emíliino věno. Její šperky. Všechny naše úspory. Měl jsem štěstí, že jsem ještě směl pracovat. Přidali mi, než Miroslav odešel. Posílali jsme jeden balíček měsíčně. Buchty, knedlíky, trvanlivé pečivo. A s tím, co jsme koupili na černém trhu.“ A zase, ještě než mohla Emílie něco podotknout: „Můžete Emílii povědět, jak a kde jste strávili tenkrát s Miroslavem ten poslední večer, než jste odjeli transportem z Velké pevnosti Terezína na východ?“

„V nejlepší společnosti,“ odpověděl mladík. „Byla to poloviční německá židovka. Bylo jí dvaadvacet. Byla pěkná, silná. Jmenovala se Inge. Říkala, že jezdila v cirkuse na koni jako krasojezdka. Měla rudé tváře, tmavé oči a černé vlasy. Vypadala zdravá. Někdo říkal, že měla tuberkulózu. Nakonec jsme se do ní všichni zamilovali, i když někdo až dodatečně. Můžu říct, že vašeho syna měla nejraději, i proto, že byl nejmladší.“

Mladík neřekl, že Miroslav nedostal všechny balíčky, které mu posílali, a že z toho, co dostal, se s nimi vždycky podělil. Ani ho o to nemuseli obehrávat v kartách. Tu napůl německou a napůl židovskou holku Inge – kterou ani neznali podle vlastního jména – poslali do Terezína Velké pevnosti rovnou z ulice, s policejní po-

známkou, že je *Vollblutdirne vom Café A-Markt*, plnokrevná kurva z proslulého zapadáku.

Když to Emílie slyšela poprvé, bylo znát, jak ji to potěšilo, stejně jako Emanuela Mautnera, ale teď ji to zahanbilo.

„Doufám, že to ta dívka přežila,“ řekla.

„Nikdo už o ní neslyšel,“ odpověděl mladý muž. „To jediné, co z ní přežilo, je to, co nám dala na cestu.“ Usmál se.

„Nikdo nejsme tak starý, abychom se nepřiúčili,“ řekl Emanuel Mautner.

„Kousek opravdového života,“ dodal mladík.

„Opravdového života?“ zeptala se Emílie.

„*Nessuno è molto vecchio per imparare*,“ řekl Emanuel Mautner. Myslel si: Je to pravda, že lháři musí mít dobrou paměť. „Zase se někdy stavte,“ řekl mladíkovi. „Dejte nám předtím vědět, abychom byli doma.“

8

Emanuel Mautner sebou trhnul. Zpotil se na krku a na čele. Stejně mokré měl podpaží a klín.

Představil si místnost s dvanácti kluky v přibližném stáří jako Miroslav, a čím jim to děvče dalo ten pocit, že pro ni byl každý první a jediný. Inge. Zkoušel si představit, jak vypadala. Dobře urostlé děvče s hebkou kůží a dostatkem energie, aby dokázala, co musela dělat. Dovedl si představit, že asi nebyla jediná. Co to pro ni znamenalo. A co to znamenalo pro ty nejmladší kluky. Jistě ne to, co nejvíc potřebovali. Čím jim asi zvedla náladu, aby se jim lehčeji odjíždělo. Měli jistě jen lehká zavazadla, někteří nic. Zaslechl ozvěnu, jako kdyby někdo opravdu zvonil. Od sedmi večer do osmi ráno vypínali zvonek.

Myslel znovu na první chvíle svého syna s dospělou ženou. Neodpovídal Miroslavovi na dětské otázky, když mu byly čtyři. Ptal se, odkud přicházejí děti. Odkázal ho na maminku. Co to dělali v noci? Prali se? Příště chtěl Miroslav vědět, jestli se děti rodí z vajíček jako housata. V pěti si hrál se Soničkou ze sousedství na dvoře na doktora. Neměl srdce mu říct, že se to nemá či nesmí. Odvážel si s sebou něco krásného? (Nebo naopak?) Pomohlo mu to dozrát? Zesílit? Zpružnět? Kdoví? Vzpomněl si na sebe, kdy prolnutí těl pro něj znamenalo to nejvyšší, co člověk může dostat a dát. Snažil se dýchat tiše, aby nevzbudil Emílii. Otřel se do pokrývky. Cítil vděčnost k té dívce. Snažil se vybavit si její tvář, jak se česala a jestli směla mít v pevnosti nalíčené rty. Jak asi vypadala.

„Co je?“ zeptala se Emílie v polospánku. Držela ještě v ruce šálek.

„Neslyšela jsi zvonek, mamičko?“

„Nechceš si dát pokoj, alespoň v noci?“

„Měl jsem dojem, že slyším zvonit.“

„Spím jako na vodě. Slyšela bych, kdyby někdo zvonil. Utrí si nos.“

Emílii vypadl z ruky prázdný hrníček; rozbil se. Bylo slyšet třesnutí porcelánu.

„Promiň.“

„Vidíš, co děláš.“

„Ještě je noc, mamičko.“

„Musím spát,“ opakovala Emílie.

Emanuel Mautner sledoval, jak znovu usínala. Vnímal její zmírající duši. Přál si vdechnout do ní život. Cítil, že s její duší zemře také jeho duše. Svěžest někdejšího mládí se z Emíliiných tváří dávno vytratila. Teď se vytrácela i z jejího pohledu. Vítr za okny hučel; znělo to jako větve stromů, šepot chlapců a děvčat, mužů a žen; jako když se odloupává barva vzdálených obrazů – znamení,

kterým už nikdo nerozumí; jako popel zkrušený mrazem; jako stébla rákosu u polských nebo německých močálů nebo u dalekých jezer, zasypaných lidskými těly, která už zmizela z cizích map. Jen ozvěna obsáhla barvu dámských deštníků a pánských holí s ozdobnými perleťovými nebo postříbřenými rukojetmi.

Noc plula tmou. Všechno, co před sebou Emanuel Mautner viděl, se podobalo horkému dešti, pohaslým odštěpkům olšového dřeva, vrstvám, které odplouvaly s proudem, jako popel vyhozený za války do řek z nákladních aut a ztracený v oceánech. Napadlo ho, jak podivně jsou spojeni lidé, jako ryby deroucí se hlubinami nebo víry proudících řek a lovené a hltané rybáři. Známí a neznámí, mrtví a živí, skuteční a vysnění, minulí a ti, kteří se teprve narodí. Ti, kteří žijí kdekoli na zemi, i ti pohřešovaní, na které stále ještě někdo někde čeká. Polozapomenuté oběti válek nebo převratů, ztracené existence, lidé, kteří byli a nejsou. Napadla ho směšná myšlenka, že mají tváře a osud a přesto jsou jenom jako opar, jako vzpomínka nebo pouhá vzpomínka na vzpomínku. Ozvěna, která utichá, než zmlkne, aby z ní zůstala jen památka na ozvěnu. Ano i ne. Cítil sílu, která ho mýjela spolu s nocí, s pohybem, který špl odnikud nikam, mimo kontrolu člověka, a které se jen dotýkal, jako se ho dotýkají hvězdy nebo tma anebo vítr. Vzpomínal si na dny, kdy byla Emílie hezká, když se za něj provdala, ještě dřív, než ji mohl porovnávat s děvčetem z Velké pevnosti v Terezíně.

Vybavil si blázna, který mluvil sám se sebou, když byl Miroslav ještě dítě. Položil si otázku, jestli člověk chce být jen šťastný. Byl by rád schopen na to odpovědět. Ano se zdálo snadné, ne podlé. Asi proto je v každém lidském rozhodnutí tolik ano a ne. Šerá clona mezi nimi. Ani ano, ani ne. Člověk to má jako dvě berly. Hubený, plešatý človíček v promaštěné košili, neučesaný a neupravený, s řídkými zkaženými zuby. Někdy běžel ten bláznivý člověk Truhlářskou

a Zlatnickou ulicí nebo Petřským náměstím a zpíval si árie z *Aidy*. Kde jsou všichni ti lidé, kteří se ztratili z Německa, Čech nebo Francie, jako ta dívka Inge nebo jako ten blázen z jejich ulice?

Vracela se k němu představa děvčete, s kterým spal Miroslav. Vítr z ulice zněl jako pavučina, jako zpřetrhané babí léto, jako ukolébavka, jako zmrzlé vločky.

Někdo se vracel z noční směny Truhlářskou ulicí. Emanuel Mautner slyšel zabouchnutí domovních vrat a pak dveře hostince. Před hotelem Ideál zazněl krátce ženský smích a pak mužský hlas, který říkal, jak je těžké vychovávat dcery. Je to pravda, že když se žena slušně chová, narodí se jí chlapeček? Pak zase všechno pohltilo ticho.

Emanuel Mautner se vracel k té dívce, k Miroslavovi, k bláznovi z ulice, který byl odkázán na svůj vlastní svět, protože okolní svět pro něj selhal a on selhal pro něj. Kolik lidí musí po válce (a kolik z těch, které neznal, muselo i před válkou?) spoléhat jen samo na sebe, protože planeta, na které žijí, je zklamala, stejně jako zklamali oni ji. Kdekoli se ocitají, jsou sami. Myslel na to, jak Emílie, unavená spánkem způsobeným prášky, je krásná, alespoň ve tmě. Myslel na to, jak i ti, kteří žijí spolu, zůstávají sami. Přál si, aby žil déle než Emílie, i kdyby to mělo být jen o jediný den nebo o pár hodin, aby ji mohl pohřbít vlastníma rukama. Cítil, jak mu nabíhají žíly na spáncích. Pak spatřil v duchu obraz tábora v Landsbergu, kterému se celou dobu vyhýbal a kterým si, proti své vůli, doplňoval vše, co se mu vyjevovalo pokaždé stejně.

9

Emanuel Mautner pohladil Emílii. Přeje jí dlaní po čele. Dotkl se okraje ztvrdlých vlasů spletených do vrkoče. Nebylo to poprvé,

co spala nesvlečena. Někdy se celá zpotila i při otevřeném okně. Ševel zdvojnásobeného spánku, který jí obstaral, přelétl jako dech kolem jeho mastného čela.

„Také jsem se večer nemyl a nesvlékl, mamičko.“ Věděl, že vypila všechny spací prášky. „Přenesu tě, mamičko,“ šeptal. „Není to pohodlné. Pojd'. Rozepnu ti to.“ Ulevilo se mu, když sebou zavrtěla. „Je to hanba, že jsme spolu tak dlouho nikde nebyli.“

Emílie zamrkala a přejela si bříškem dlaně po čele. „Proč mě pořád budíš?“ zeptala se. Pak dodala: „Nikdy nám to ještě nikdo nepotvrdil.“ Zdálo se jí o lodích, které náhle překvapila bouře, o nichž už nikdo neslyšel. A přece si ženy a matky námořníků myslely, že jejich mužové a synové někde žijí, zapomenutí, ale v bezpečí. Myslela na to, že z rodiny zůstala už jen sama. Její rodiče zemřeli před válkou a starší sestra Slávinka a mladší Dolfinka už taky nebyly mezi živými. Svátky slavily všechny tři sestry společně. Hrály karty, později i s Miroslavem, o malé obnosy, aby nikomu nebylo nic moc líto.

Emanuel Mautner vstal a vzal Emílii do náručí. Unesl ji snadno. Byla lehoučká jako dítě. Jen on věděl. Měla v šeru pleť jako svraštělé dřevo vystavené po léta horku, mrazu a prudkému slunci i vytrvalému dešti. Napadlo ho zase, jak byla mladá a čerstvá a jak pro ni rodiče chtěli to nejlepší. Pomyslel si, že jí buší srdce jako lapenému ptáku, který se chvěje strachem, i když spí. Podržel ji jednou rukou pod kolena a druhou kolem krku, ale i tak jí padaly nohy a hlava.

„Musím tě převléknout, mamičko.“

„Nemám, komu bych odešla.“

Opatrně ji položil. Srovnal její šaty a prádlo a župan vedle lůžka. Navlékl jí nejdřív košili z bílého batistu a přikryl ji až ke krku. Potom si k ní přilehl. Položil si nejdříve tvář na její rameno, pak na její prsa. Zdálo se mu, že její drobná, téměř už neženská ňadra

voní muškátem. Cítil její suchou, drsnou kůži. Pohládl ji dlaní a přitiskl rty na její hrud'

„Kde jsou?“ zeptala se. „Kde všichni jsou?“

„Spi, mamičko.“

„Nerozumím ti. Co chceš udělat vlastníma rukama?“

Někdy si představoval, jak leží v starobinci, bezzubý nebo s poslední trojicí rozviklaných zubů, bojí se návštěv a přeje si umřít. Loni mu dala Emílie bonboniéru. Přál si, aby si ji nechala a snědla cukroví sama. Otočil knoflíkem rádia, které se podobalo bílé mušli. Vzpomněl si na dívku, která mu říkala dopoledne v Zlatnické ulici, aby nezapomněl večer poslouchat. Vybavil si Miroslava. Mezitím se lampy přijímače rozehrály. Emílie otevřela své bleděmodré oči a dívala se na něho. Oknem sem vtékal vítr a hvězdné světlo přelétlo přes její pokrývku, minulo její tvář a zmizelo v předsíni. Bylo to světlo mrtvých i živých hvězd. Zaslechli oba slova písně v rádiu:

*Dokud kvetou rudé orchideje,
poroste pro každého náš květ.*

„Musím spát,“ řekla zase Emílie.

„Jistě, mamičko.“

V rádiu vysílali na minutu noční zprávy. Hlasatel mluvil o výbuchu sopky u vzdálených tichomořských ostrovů. O tom, že sopky na vzdálenost tisíc kilometrů k sobě mluví.

„Nech to hrát, když chceš,“ řekla Emílie.

„Ráno mi připomeň, co jsem ti chtěl říct. Někam půjdeme.“

Položil si tvář na polštář vedle Emílie. Oknem, s větrem, který přicházel od hotelu Ideál a hostince a kasáren na Revoluční třídě a šel dál k Petřskému náměstí, se k němu prolévalo všechno jako

trychtýřem, písňe a slova. Držel Emílii kolem ramen, jako kdyby neleželi, ale stáli a chtěli si vyjít, s rukama kolem krku, jako se drživali dřív. Potom čekal, až Emílie zase usne. Krčil se vedle své ženy, jako kdyby ležel i šel a zároveň ji střežil a ubíjel její a svou osamělost. Posunul ruku, kterou ji držel kolem ramen, hloub. Cítil puls jejího srdce, její chrčivý dech, vrstvu pihovaté kůže. Na vteřinu se cítil odtržen ode všeho, jako vzdálená hvězda v bezhvězdné noci.

„Nic se mi nezdá,“ šeptal Emanuel Mautner, když si byl jist, že Emílie znovu spí. Myslel na duši slov, která zůstanou nevyslovena, na duši nevyvrácených vzpomínek – na to, co nebude nikdy nikdo vědět. Chtěl to vědět? K čemu by bylo dobré pro Emílii vědět – všechno?

Už mu neodpovídala. Dotýkala se svou dlaní jeho ruky. Hudba v rádiu už neměla slova.

„Nakonec žádná větev není jen zelená,“ řekl italsky. Cítil se mladší. Slyšel v duchu podmořské sopky, které k sobě mluví. Viděl světlo pohaslých i ještě rozsvícených hvězd. Barvu očí, než se změní v barvu jitřní rosy.

Emanuel Mautner se cítil jako loď, která plula mlhou a vodami plnými zapomenutých, ještě nevybuchlých min, kolem skalisek, prudkými víry. Cítil se jako sopka na dně moře, z které vyvře na každou noc ostrov, dotkne se hladiny a pronikne jí. Zavřel oči. Procházeli se zahradou, v které vypadaly kytky, stromy a tráva jinak, než jak je znali. Končili dlouhou nevyhlášenou válku, která je denně vyčerpávala a po níž uzavírali mír noci. Vycházející a zapadající slunce, přicházející a odcházející vítr a déšť. Svítání a soumrak. Neustálé stmívání. Dlouhá údobí ticha. Stíny změkly a jen naznačovaly, co kde začíná a končí. Jejich pánem už nebyl čas, noc a den plný čekání.

„Mamičko,“ šeptal Emanuel Mautner, aby ji neprobudil.

V tichu doznávaly výstřely pistole, suché jako prskavky.

Opakoval v duchu Emílii, že je to dobře, že je všechno v pořádku, protože nikdo nemůže žít jenom z radosti, ale taky nemusí umírat utrpením. Nápěv větru obsahoval hlas Miroslava a té německo-židovské dívky, s níž během poslední noci, než ho odvezli na východ, dospěl. Rozděloval vůni a sílu, polibky a slzy, ale také úzkost i pochybnost, život, který byl, a život, který pokračuje, a život, který teprve přijde. Každému po spravedlivém dílu, jak o tom sní ti nejlepší lidé, kteří se nepoddali; všem, jako by to byli oni sami.

Emanuel Mautner objímal Emílii, aniž by ji budil. Přál jí bezesnou noc. Cítil se jako naroubované snítko na odumírající větvi. Přál si proniknout do Emílie, aby se ani jeden z nich nepodobal zetlelému poli nebo mrtvému stromu. Byla to síla, která přichází ze slabosti, jako let ptáků. Nepotopitelný koráb nevysvětlitelné lidské utěšivosti.

A potom, už velice pozdě, když bílá mušle rozhlasového přístroje ztichla a skleněná stupnice svítila zeleně cizími názvy měst a zemí do lůna ložnice, obrátil se k ní ještě jednou a řekl: „Dobrou noc, miláčku.“

Nekonečnost

V noci se mi zdálo, že jsem důstojník SS a vybírám lidi do plynu. Velitel tábora se mě ve snu ptal, jak se mi vede. Odpověděl jsem, že se cítím, jako kdybych rozšlápl každý den shluk tisíců – deseti-tisíců – mravenců na plochém kameni, ale zdá se mi, že to nikam nevede. Nemůžu zničit plemeno mravenců. Mravenci budou žít, i když jich rozšlapu stonásobně víc. Pak se ve snu změnil velitel tábora v hlas. Mluvil jako nějaké neviditelné skupenství, které hovoří, poslouchá a je všudypřítomné. Podobné sny jsem měl v táboře už víckrát. Jednou se mi zdálo, že na mě sahá chobotnice a každý chobot, kterému se bráním, má ústa nebo schopnost mluvit a oznamuje mi, že průměrná úmrtnost v Auschwitz-Birkenau je patnáct minut. Přes den jsem na sen zapomněl. Večer jsem měl strach, že se mi zas bude zdát.

Dostali jsme kavalec nahoře, místo pro tři: Harry Cohen, Ervín Portman a já. Neměli jsme deky; sebrali je do prádelny, protože byly příliš zavšivené, zamořené bacily tyfu. Tiskli jsme se na sebe a dávali a brali si navzájem teplo. Portman si ještě, jako většinou před spaním, zopakoval polohlasem číslo, které měl vytetované na pravém předloktí, kdyby ho někdo uprostřed noci vzbudil, aby si je pamatoval. Proto taky ležel na levém boku, aby měl číslo na očích, kdyby je zapomněl a rottenführer Schiesse-Dietzemann přišel na selekci.

Před večerkou chodil rottenführer Schiesse-Dietzemann s bičem, jaký mají vozkové na koňská spřežení, s násadou dvakrát tak dlouhou, spletenou z lidské kůže, upevněnou dvojitým zlatým kroužkem (slitým ze zubního zlata), do kterého mu židovský zlatník v táboře

vyryl iniciály jména. Nikdy se nedalo říci, kdy napadne rottenführera Schiesse-Dietzemanna vrátit se do baráku. Naučil se práskat bičem jako krotitel lvů. Znělo to, jako když strílí. Stačilo zasáhnout člověka konečkem biče a rozevřelo mu to kůži.

Dával k lepšímu holobrádkům SS, sotva odrostlým krátkým kalhotám Hitlerjugendu, historiky, jak se čerstvých transportů z východní Evropy, které jdou z rampy u kolejí rovnou do sprch, zmocňuje amok jako u slonů v říji někde v Malajsku. Transporty ze západní Evropy zase dělala bezejmennost, masa lidí, které dirigovali SS do sprch.

Odpoledne byl v dílně, kde se vyrábějí z židovských vlasů a chlupů paruky, některé dokonce přes ramena, takzvané francouzské *alonž*. Cítil se tu jako jeho dědeček ve svátečním pokoji, kde uspořádal svoje sbírky podkov.

Rottenführer, spokojen, že barák ztichl a nikde nic mimořádného neviděl, odešel před chvílí do ubikací SS, kde hrál na klavír z paměti Bacha, Schumannna nebo Mozarta, pyšný, že všechno, co se naučil, si tak dobře pamatuje. Dříve měl jiný bič, odněkud ze Saúdské Arábie nebo od nějaké firmy, která vyváží biče na Blízký východ, na pohánění velbloudů k rychlejší chůzi. Někdo mu řekl, že velbloudi nikdy nezapomenou na ránu, i kdyby to bylo jen velbloudí mládě; občas utečou i uprostřed pouště. To se tady nemůže stát. Odtud ještě nikdo neutekl. Není kam. Opotřeboval svůj bič na velbloudy, protože ho používal často a tvrdě, aby z lidí vytloukl zvyk zbytečně se ptát, proč je všechno taková nuda nebo proč žijou, proč se narodili, anebo, to nejčastěji, proč žijou tak mizerně. Bič v jeho ruce jim vysvětloval, že jsou ještě živí a čeho je třeba dosáhnout a proč jsou nespokojeni se svým životem.

Někde vykřikl do noci německý hlas: „*Laufschritt! Laufschritt!*“ Poklusem! Poklusem! A zase pokrylo tábor ticho.

„Proč nespíš?“ zeptal se mě za půl hodiny Portman.

„Je mi zima,“ odpověděl jsem.

„Nelži,“ řekl Portman.

„Co bych lhal?“

„Na co čekáš?“ zeptal se Portman.

„Za chvíli začnou,“ podřekl jsem se.

„Vzpamatuj se,“ napomenul mě Portman.

Musel vědět, na co čekám, a měl pravdu. Čekal jsem. Věděl jsem, že na to čekal taky, když ještě nespal. Možná, že na to čekal ze stejných důvodů jako já, třebaže zároveň taky proto, aby si vyvrátil to, co jsem já naopak, až to začne, chtěl potvrdit. Cítil jsem tajný stud a nevěděl jsem přesně, proč. Obklopovalo to hodně jiného studu. Všechny druhy studu se vešly do jedné otázky; proč jsme se narodili, jak jsme se narodili. Asi na to čekal i Harry Cohen, ačkoli řekl: „Neměli byste na to čekat. Jde to člověku na nervy. Není to zdaleka tak povzbuzující, jak to vypadá.“

„Uděláš líp, když budeš spát,“ domlouval mu Portman. „Bud' rád, že můžeme chrápat a že nás neženou někam něco nakládat nebo vykládat. Pořád se vrtíš. Kdo to má vydržet?“

Neodpověděl jsem. Nechtěl jsem se bavit s Portmanem, když začnou.

Bylo nás deset na každém kavalci. Leželi jsme jako sardinky, někdy jsme měli zelené deky. Z kavalců po stranách se ozývaly obvyklé zvuky. Někdo se tiše modlil. Někdo jiný ho okřikl, aby toho nechal a nechal ho spát. Blízko nich se někdo přel se Stvořitelem. Stvořitel neodpovídal, ale muž měl v hlase šílenství, tichou zuřivost. Pokračovalo to už třetí noc. Přel se se Stvořitelem jako se ženou, s kterou se chce dát rozvést, protože si už dávno nerozumějí.

Hádka konečně utichla. Harry Cohen pochytil klep od souseda: ráno našli v kanceláři gestapa gruppenführera mrtvého; zastřelil se vlastní rukou.

Harry Cohen si dal dlaň pod hlavu. „Ten Číňan, co kdysi tvrdil, že čím člověk víc ví, tím větší ho může potkat štěstí, se spletl,“ šeptal. „Naopak. Čím víc toho víte, tím víc naplní váš svět neštěstí. Trus. Myslím, že jsem už umřel. Nenechte mě zaspat. Víte, jak je to dlouho, co se mi už nic nezdálo?“

Znělo to o poznání líp než včera, kdy si stěžoval, že nejenomže nemá pod kontrolou nic z toho, co se děje tady a teď, ale ani vzdáleně nic z toho, co teprve přijde. Přestal si stěžovat, že se ztrácí minulost, jako by se člověk snad každou vteřinou znovu narodil a ani nevěděl – nemohl vědět – co bylo předtím. Měl troufalost si stěžovat, že není schopen určit, co s ním bude. Jako kdyby snad někdo takovou možnost v lágru měl. Nenaháněla mu snad dost strachu přítomnost, že si přibíral navíc, co přijde? Cohena zastrašila hned první den, první vteřinu rozlehlost lágru, kde se každý, i uprostřed ostatních, cítil jako špinavá skvrna. Ze všeho nejvíc se člověk porovnával se sazí v komíně. S vločkou popela. S poryvem větru. Všechno, čím kdo byl, se tu ztratilo, jako by to ani nikdy neexistovalo. Stačilo vnímat lágr a průvody z rampy do komína; židovskou hudbu, která hrála kandidátům na cyklon B ty nejnovější šlágry. Mrtvé tu nikdo nejen nemusel počítat, ale ani zaznamenávat koutkem oka. Pomohlo spíš je nevidět, jako by tu nebyli; anebo – když už se tomu nevyhnul – dělat, že má na mysli něco jiného. Na minulost tu Harry Cohen zapomínal stejně jako ostatní, aby ji za sebou nevtlekl jako přítěž, i kdyby se mu něčím připomenula; výsledkem by bylo, že by pocítil, jak ho minulost ze sebe vyvrhla; stejně jako už nikdo nepočítal a nezaznamenával mrtvé, v zájmu té i sebekratší existence ještě živých. Ve skutečnosti měl v očích otázku, kterou četl

stejně tak v očích Portmana i ve všech ostatních očích: Kdy dojde na mě? Vylítnu komínem ještě dneska, v noci, ráno? Je možné, že teď jsem, a zítra už nebudu? A nechtěl se také zatěžovat otázkou, místo koho půjde možná do komína zítra on. Odpověď si mohl odpustit, alespoň nahlas. Naštěstí ještě nikdy neslyšeli Cohena, že by se snad doprošoval nebo dovolával Boha, zdali to dopustí. Proč by to neměl dopustit zrovna u Harry Cohena? Jistě byla i v Cohenovi myšlenka, že když to postihne jeho, nemá smysl, aby se trápil tím, že to postihne všechny. Byla to slabá útěcha, že tomu stejně nikdo neujde. Otázka byla, kdy. To zahrnuje naději i beznaděj, iluzi i lež, pravdu, kus pravdy, poslední odstín. Zbytek síly a odvahy se spotřeboval na to, neptat se jak.

Nemluvě o tom, co pro to byl jednotlivec schopen udělat. A co pro to denně, týdně a ročně dělaly statisíce, zatím co ostatní statisíce to měly už za sebou. V jejich druhém životě z nich byly saze.

„To už je lepší čekat, až se na jaře vrátí vlaštovky, než čekat *na ně*,“ řekl Portman.

Narovnal si paže. Měl dlouhé ruce. Věřil, že mu to přináší štěstí; když na to přijde, dosáhne dál a snadněji než Harry Cohen a já. Ještě mu neotekly ruce, jako někdy otékaly Cohenovi, jen nohy u kotníků. Zatlačoval si to večer palci. Taky ještě neomrzнул. Pár lidem už omrzly ruce a nohy a nosy. To znamenalo v devíti případech z desíti komín. Měl taky odstávající uši a namlouval si, že to mají lidé spokojení se svým osudem a že je možná věčně ospalý a unavený, ale zároveň má silnou vůli, i když možná ne nejlepší schopnost vybírat si kamarády. Měl malou trpělivost; tou oplýval naštěstí Harry Cohen, který měl v dřívějším životě štěstí v kartách a v lásce a byl taky úspěšný v obchodním podnikání. Dalo se vyčíst z toho, co říkal, že s ženskými zacházel jako se živly, s ohněm nebo s povodní. Ženská pro něj byla – kdysi – dobrý sluha, špatný pán. Ve

skutečnosti, i v pouhé ozvěně, prostoupilo každé jeho slovo ženství, nějaká tajemná esence, všechno, co znamenala a ještě v dozvucích znamená v životě muže žena. Byť by to byly jen ozvěny někdejší tělesnosti. Možná, myslel si Portman, že by mu přišlo vhod všechno, včetně toho, že uměl zadržet průjem, zatímco se všichni hnali na latrínu, aby pak nemuseli chodit dvacet čtyři nebo čtyřicet osm hodin v mokrých hadrech. Můj druh trpělivosti připadal Portmanovi chorobný. Nechápal, jak na to můžu čekat.

Portman taky ještě neusínal. Znělo mu snad v uších rottenföh-
rero vo práskání bičem? Měl možná před očima zlatý kroužek ze zubů, které se vyrážely mrtvým, a někdy, právě proto, že to bylo zlato, ještě živým? Většina zlata šla v zapečetěných vagónech do podzemních sejfů Berlínské říšské banky, ale hodně zlata proklouzlo lidem z SS mezi prsty. Někdy se Portmanovi zdálo o jeho malé sestřičce, která vylítla komínem už před pár měsíci. Měla světlou pleť s nádechem růžičky nebo broskve. Byla tak bílá, že v duchu viděl modravé žilky pod její kůží. Pleť jeho sestřičky voněla po koření nebo po kytkách. Měla na osmiletou dlouhé prsty, ještě nezdrsnělé nebo zmrzačené tělesnou prací, a dlouhé, chutné ženské nohy s velkými koleny. Někdy připadala Portmanovi jako hříbě. Možná, že Portman záviděl mrtvým, stejně jako záviděl živým. Včera mumlal ze spaní něco o Samsonovi a nikdo mu to radši nepřipomínal. V pondělí se mu zdálo, že dostal tyfus, a v úterý, že má průjem a nemůže to zastavit, a ve středu ráno zjistil, že to byl sen i skutečnost. Nebylo těžké si domyslet, co mu vdechlo na rty jméno Samsona. Samson byl v každém případě to poslední.

„Rabíni vědí, co mluví, když usvědčili Noa z omylu, že vyslal párek holubů, aby přinesli zprávu, jestli voda už opadla. Třeba z toho už dávno zešílel,“ řekl Harry Cohen. „Zešílet není to nejhorší. To nejhorší je o tom vědět. Odpoledne, když jsme šli z fotbalového

hřiště, vybírali ženské bez bot a nemocné. Taky už zmizeli hluchoněmí a zásilka válečných invalidů z Vídně.“

„To jste si snad mysleli, že je tu budou krmit bílým chlebem a mlíkem?“ zeptal se Portman.

„Doplňili to polovinou transportu docela zdravých a ještě silných – něco se děje,“ dodal Harry Cohen. „Začali spěchat. Ale proč se chtějí zbavit nejdříve ženských?“

„Nacisti nemají rádi ženské,“ řekl Portman. „Nedali si vyvrátit, že ženský jsou zdrojem všeho zla, stejně jako my. Slyšel jsem rottenführera řvát na ženské v prádelně, že by se nejradši pářily, i když menstruuju, aby nakazily kdekoho syfilisem nebo nějakou duševní chorobou. Řval na ně, že tady je menstruace přejde a že přijdou o všecku svou špatnou krev. Spálí je, jako se odjakživa pářily čarodějnice. Tady se nikdo za žádnou falešnou panenskou dělohu schovávat nebude. To by se jim tak šiklo, aby jim někdo dovolil vrhnout do arijského světa každých devět měsíců nějakého zprzněného spratka. Netajil se svým odporem k těhotným ženám. Ty šly do komína rovnou z rampy. Naštěstí jim místní strážé a izolace připomenou, co je zdrženlivost. Alespoň o jedno fuj méně. A naštěstí tu mizí rozdíl mezi pannou a vdovou. Odpadá pás cudnosti; žádná nebude tak nadbytečná, že by ji museli rodiče odložit do kláštera. Nevěřil, že můžou vyprat prádlo dobře, když to mají. Hrozil jim, že je pošle vykoupat. A že je spálí i s jejich hadry. Už nebudou potřebovat noční košile. Do harému už se nedostanou. Žádná rouška už je nezakryje ani nezachrání. Nemusí se strachovat, že umřou při porodu, nebo že jim nebude chutnat zdejší voda. Anebo že nenajdou včas správného doktora nebo že tu pro ně nemají v kantýně vložky. Taky se nemusí bát, že po nich zůstanou sirotci. Řekl jim rovnou, že zastřelí každou, která by se k němu přiblížila méně než na tři kroky, dýchla na něho nebo by se ho snad troufla dotknout.“

„Někde muži ještě věří, že dívat se na menstruuující ženu změkčuje kosti a oslabuje schopnost dělat děti,“ řekl Harry Cohen. Dodal: „Někdy se nedá rozeznat, jestli otekly hladem, bitím nebo mrazem.“ Viděl ženy v poledne zvracet po polévce ze zkažených ryb. Dívaly se na zvratky jako na ztracené mládí. Jako by snad v tom, co člověk vyzvrací, byla jeho duše. Nebo teprve v tu chvíli pochopily, že se bez nich svět obejde. Uměl si představit, jak se těšily na polévku. Jak je už dopředu zahřálo, že se z ní kouří. Než jim došlo, že každý kousek ryby byl jed. A vrazilo se jim to do očí, jako kdyby viděly něco, co by, nebýt náhodou (jako by to bylo náhodou) zkažená ryba, radši snědly, aby je netrápil hlad a hrůza ze slabosti.

„Doufám, že to šlo rychle,“ řekl jsem k tomu. „Alespoň nemusely stát ve sněhu a v blátě.“ Líbilo se mi na Harry Cohenovi, že si – jaktěživ – na nic nestěžoval. Kdykoli ho zbili, už minutu poté nenaříkal. Věřil možná, že důstojnost člověka spočívá v tom, že nemluví o bolesti, zvláště když to má za sebou. V Praze nechal árijskou holku, Marušku. Někdy, v noci, když pozoroval hvězdy, měl na svých silných rtech mírnoučký úsměv Mony Lisy. Jednou ho s tímhle úsměvem přistihl rottenführer a seřezal ho, aby to z něj vyhnal. Vyrazil Cohenovi pár zubů a rozrazil mu dáseň; Cohen jen otevřel ústa (rottenführer už odešel), aby nám to ukázal a aby-chom pochopili, proč nemůže mluvit, ale nestěžoval si.

„Nechcete už oba radši náhodou spát?“ zeptal se Portman.

Nemohl jsem spát. Čekal jsem, až začnou. Možná, že nezačnou. Když přišlo zabíjení tak blízko, že se nemohl tvářit, jako by je neviděl, Portman znervózněl, a jak mu stoupla krev do hlavy, vyléval si vztek na mně. Mohl jsem si domyslet, že obviňuje živé i mrtvé; lidi, co to už mají za sebou, i ty, které to teprve čeká. Nesvěřil jsem mu, že se mě poslední noci zmocňuje vidina, jak se srážejí hvězdy a ve zlomku vteřiny drtí tábor s celou planetou, na které

ho Němci vystavěli – našima rukama. Bylo to zvláštní přání, které se dostalo nakonec až k Samsonovi. Už to nebylo jen pár sloupů, které drží střechu dávného paláce. A co tomu předcházelo. Sbíral jsem v paměti, co jsem si dokázal ještě poskládat z dětství: Jak se Samson zamiloval do dcery nepřátelského kmene a na svatbě dal hádanku jejím lidem, kterou uhodli, protože jim ji Dalila vyzradila. Med v břicho lva. Samson musel pak koupit každému nové šaty. Svázal za to dvě lišky za ocasy k sobě a zapálil jim je a prohnal obilím příbuzných. To ostatní byla stará vesta; vytáhla z něj, že zdroj síly jsou jeho vlasy, a tak mu je ostříhala, jako místní holič nám. Lidé Dalily jejího muže chytili, uvěznili, oslepili a tropili si z něj šašky. Představa zahrnuje zničení všeho a všech: rozbití Země, do posledního kamínku. Proměnu planety v hvězdný prach, se všemi a se vším, do poslední vrány, posledního mravence, poslední vši. Byla to znepokojující i uspokojující posedlost, o níž jsem věděl, že odejde s prvním spánkem, nebo když ženy z vedlejšího tábora začnou. Dokud zabíjeli Němci jen nové transporty a vybírali nemocné a lidi, kteří se provinili věkem, šedými vlasy nebo tím, že nosili brýle, zůstávala starousedlíkům naděje nebo iluze, která se proměnila v novou pravdu, když začali zabíjet i ty nejzdravější a nejsilnější, kteří by ještě mohli pracovat.

Nechtěl jsem zmeškat ženy z vedlejšího tábora, až začnou. Byl to vždycky začátek něčeho jiného. Začátek i pokračování – něčeho, co nemá konce, i když to skončilo.

Byly tu dva ženské tábory; první pro maďarské a slovenské židovské ženy a druhý pro židovské a nežidovské ženy z ostatních okupovaných zemí. Pracovaly v nemocničním bloku, ve sprchách, kde tekla z kroupiček skutečná voda, v odšívovací stanici, kde hubily vši a hmyz cyklonem B ze stejných plechovek, jaké se používaly v podzemních sprchách u svlékáren a krematorií číslo jedna až

pět, každých čtrnáct hodin, které potřebuje hmyz, aby spolehlivě zašel, v pucklandě, v prádelnách a v kuchyních a ve skladištích bot, šperků, prádla, vlasů a protéz a bižuterie. Pro ženy se tu našly pracovní příležitosti ve všech sezónách, v provozu, včetně nevěstince a koncertní haly, na pracovištích žen, které páraly šaty po zabitých a hledaly ukryté skvosty a peníze. Polská a ukrajinská kápa a strážní a němečtí zločinci s fialovým trojúhelníkem měli tak svou příležitost v nevěstinci, i když za to museli platit ze svého žoldu nebo výplaty dvě říšské marky; jednu marku pro kurvu, druhou na zvláštní konto, které komandant táborů Auschwitz I, II a III nechával podle rozkazu shora stranou.

V Rodinném táboře B-II-b, jehož osazenstvo lehlo popelem už v noci ze sedmého na osmého března, byly mateřské školky a jesle a učitelky, které, než je zabili, nacvičovaly divadelní výstupy a tělocvičná vystoupení, na která se chodili SS dívat.

Někde bylo slyšet rozkazy: „*Achtung! Weitermachen! Maulhalten!*“ Pár výstřelů. Zase ticho. *Totgeschwiegen*. Umlčení k smrti.

Začnou? Už by mohly začít. Jestli začnou, měly by začít hned teď.

Pro Portmana jsem nebyl už několik dnů normální. Nebylo to poprvé, co jsem čekal, kdy začnou. Věděl, proč se dívám otevřenýma očima do dřevěného stropu a do otevřeného okénka beze skla pod střechou, abych viděl buď na hvězdy, měsíc nebo sníh anebo kouř – a čekám. Občas mi cvakaly zuby zimou a Portman to slyšel a rušilo ho to, protože jsme si byli tak blízko, abychom se o sebe hráli. Sváděl to na to, že nespím, protože čekám, kdy ženy začnou. Měl zlost na ženy, co z nich udělal lágr, místo aby měl vztek jen na lágr. Ženské mu připadaly praštěné. Zdrsněly ve tvářích, některým rostly na lících a nad horním rtem vousy a vypadaly staře.

Někdo vedle šeptal: „Vidím. Můžu odhadnout, co chtějí.“ A jiný hlas: „Tomu jednou nebude nikdo věřit.“

Někdy Portman zuřil a zároveň se bál tomu dát průchod. Z toho koktal, možná i kvůli tomu, že nemohl mluvit nahlas. Byl z nás jediný, kdo věřil nebo věděl, že i kdyby někdo byl člověkem navzdory všemu za tři najednou: jakmile vyletí komínem, jeho existence stejně jako jeho neexistence znamená pak hodně málo, spíš nic. Nevím, jestli ho lekalo „nic“. Spíš ho lekalo to maličké „něco“, co nám ještě zbývalo. A jaký nezměrný počet „jak“ to obsáhne. Včera se mu zlomil zničehonic zub. Předtím mu Harry Cohen vytknul, že ze sna skřípe zuby. Nechtěl by si to odpustit nebo nechat na jindy? Nebo si vyvzpomenout něco nového? Myslel si, že z toho umře. A že na něj do večera zapomeneme, jako by nebyl. Po vzoru Harry Cohena se o tom nešířil. Jen si to asi na nás dvou přečetl, stejně jako jsme si to s Harry Cohenem mohli přečíst na něm.

Harry Cohen se zmínil, že lidé s řídkými zuby jako Portman si vždycky budou muset hledat štěstí daleko od rodného hnízda. Pokud byl tady, byl už dost daleko od domova, ale jaké by tu mohl najít štěstí, když se mu drolí zuby, třebaže ho ještě neposlali do sprch, to nevěděl. Někdy se odmlčel – třeba když mu prorokoval Harry Cohen pozvání na cestu – a snad i oněměl, když jsem čekal na ženy, kdy začnou, ale asi ne teď. Taky se bál, že má tuberkulózu. Věřil, že se z toho dostane, když se dožije příštího měsíce, pokud mu to nepřekazí rottenführer Schiesse-Dietzemann v pondělí při selekci, protože mu bude chybět jedna figura do sprch. Bylo už sedmadvacátého října. Opakoval si, že říjen není pro nemocné tuberkulózou dobrý měsíc. Upnul se na listopad. Není sporu o tom, že říjen nebyl moc dobrý měsíc, a pokud šlo o plynování, shodli se starousedlíci, že v Auschwitz-Birkenau to byl snad nejhorší měsíc vůbec. Nejenom proto, jak kruté uhodily mrazy. Někdy za to Portman obviňoval

matku, kterou nepoznal, protože odešla, když se Portman narodil. Někdy ho napadlo, jaká by to byla ironie, kdyby matka ani nebyla židovka. Taky věřil, že by si vyvrátil podezření z tuberkulózy, kdyby mohl spolknout jediný doušek mléka. Včera podplatil pomocníka vedoucího bloku desetidolarovou bankovkou, aby ho pustil s první kolonou na latrínu. Měl průjem.

Bylo to divné, že se mi představa žen spojovala s představou mléka, ale o tom jsem Portmanovi radši nic neřekl. Bral jsem si teplo Portmanova břicha svými zády a tiskl se břichem a hrudí na záda Harry Cohena. Dal jsem odpoledne Portmanovi kus svého chleba a paštiky z vepřové krve, protože jsem věděl, čeho se bojí. Okamžitě to zhltal. Teď dostal škytavku.

Všechno prosycoval kouř, který stoupal k obloze ve dne v noci z mrtvých, kteří nebudou mít hrob. Vybavil jsem si, co jednou vykládal rabín Sud ve Vinohradské synagoze, kam jsme chodili za války hrát ping-pong: Mojžíš nařídil svému nástupci Jošuvovi v sinajské skalní pustině, aby ho pochovali do země tak, že už nikdo nenajde jeho hrob. Proč? Teď to v masovém měřítku provozovali Němci. Rottenführera židovské legendy nedojímaly. Tvrdil, že Mojžíš, egyptské otroctví a rozestoupení Rudého moře jsou židovské lži; ve skutečnosti se nic z toho nestalo.

Portman zase škytnul. „Vypral jsem si na latríně hadry a přišel tam rottenführer a vypráskal mě z díry bičem. Řval na mě svou bavorskou němčinou: *Hör bloß auf, Mensch, du Menschentier*. Abych toho nechal, nebo mě protlačí násadou biče dírou v prknech, aby viděl, jestli umím plavat.“

„Už měly začít,“ řekl jsem.

Portman zívnuł. „Je lepší, když zůstanou zticha. Těm mrtvým to už nepomůže. Živí ať se drží zdravého rozumu. Nechceš snad, aby naběhly na bajonety, ne?“ A za chvíli: „Nosí jim to smůlu, jako

noční vzduch. Copak to nevědí? Leze jim to beztak na mozek. Buď proto, že ještě menstruuou, nebo proto, že už nemenstruuou. Snad se už všechny zbláznily. Mají hlas jako chlapi. Mně se po tom nestejská. Většina jich už taky vůbec nekrvácí, i když je jim teprve šestnáct.“

Harry Cohen si ohmatával hrud', svoje tělo, to poslední, co ještě měl. Byl na dně. Spotřeboval zbytek své vůle a sebeovládání na to, aby to nepřiznal. Neřekl, že lidem v Auschwitz-Birkenau nosí smůlu i denní vzduch, vítr, průvan nebo bezvětří. Každé štěstí někoho znamená neštěstí jiného. Každý, kdo ještě žije, žije na úkor někoho, kdo už nežije. Ne svou vinou. Byla to německá organizace zabíjení. Kromě trestných dávek do komína dostávala krematoria svoje dávky podle čísel, deset tisíc lidí ve dne, deset tisíc v noci, a aby nikdo nešvindloval, vytetovali mu číslo na předloktí. Lidé mohli žít v lágru jen tak dlouho, dokud na ně nepřišla řada do sprch, do pece a krematoria, protože spálit všechny najednou nedokázali ani ti nejlepší němečtí inženýři, teplaři, architekti a ideologové. Němci milovali pořádek a dodržovali kázeň líp než Francouzi, Angličani, Italové, Češi, Belgičani a lidé z dalších národů, které sem deportovali k likvidaci, včetně několika amerických židovských a černošských sestřelených letců. Nebo těch pár hlupáků, kteří už měli – coby naturalizovaní – americké papíry, ale nechali se sebrat někde na Slovensku nebo v Polsku, a odtransportovali je sem, do Auschwitz-Birkenau. Trochu to Harry Cohenovi připomínalo jatka, kam řezníci a honáci dopravují dobytek z nejrůznějších krajů a míst a kde se zabíjí podle pořadníku. Člověk se, stejně jako dobytek, znepokojuje, když ho vezou ve dne v noci, neznámo kam. A o to víc, když všechno, co kolem sebe vidí – na neznámém místě určení – je smrt. Na to už nemyslel.

Byla to výhoda jen někdy, pro někoho, nikdy ne pro všechny, že Němci nemůžou zabít všechny najednou, protože mimo pece by mrtvoly hnily, zvláště v letních vedrech, a Němci se báli epidemií. Jisté bylo, že když zabíjeli Němci Maďary, nemohli zabít Čechy, a když zabíjeli francouzské transporty, nemohli současně zabít italské. A tak se Portmanův osud, stejně jako osud Harry Cohena nebo můj osud, houpal na tenké nitce. Taky Harry Cohen si mohl v duchu – nebo šeptem – klást otázku, koho, dá-li Bůh, zabijou v tuhle chvíli, dneska, čímž by z toho zase jednou vyvázl. I Němci s pouhými sedmi třídami jako rottenführer Schiese-Dietzemann dokázali vydupat pořádek za sebezmatenějších okolností.

Harry Cohen ležel se sevřenými rty a dýchal nosem, aby nevdechoval bacily tyfu nebo tuberkulózy, a nejen proto, aby se zbytečně nenamáhal mluvením. Tady mu nepomohla ani všechna jeho minulá nebo budoucí elegance. Každá vzpomínka na minulost, která mohla člověka povzbudit, ho zároveň srážela. Všechno, co mohlo hojit, zraňovalo. Co šlo dřív pomalu, bylo teď rychlé, co bylo dřív rychlé, teď se zpomalilo. Čím byl někdejší život lepší, tím horší byl tady a teď. Co se zdálo dřív nerozbitné, se teď ukázalo hodně křehoučké. Stačilo se podívat uprostřed jasného dne se zlatým sluníčkem a modrou oblohou nahoru, aby člověk uviděl popel, miliardy droboučkých černých mušek, kvůli kterým ani modré nebe už nebylo jen modré a ani zlaté světlo slunce už nedosvědčovalo věčnost. Všechno, co něco slibovalo, zklamalo, co se zdálo neúhynné nebo nezvratné, bylo směšné. Jestliže si někdo chtěl myslet, že má svůj život v ruce, tady shledal, nakolik se mýlil. Z moudrosti zůstala hloupost, z trvalosti stále pokračující změna. Ze všeho, co nosí člověku štěstí, zbývala mu v hrsti konečná porce smůly. Jestliže mu kdysi maminka radila, aby nezačínal nic, co nemůže skončit, nebo že může dosáhnout všeho, na co má chuť, když za-

přáhne rozum, šikovnost a smysl pro míru, aby to nebylo na něčí úkor, nebo že nejdůležitější ze všeho v životě je smysl pro slušnost, jako by to byly schody nahoru, tady si potvrdil, že všechny schody vedou dolů. A jestliže jeho otec měl za to, že největší triumf života je být naživu, tak bylo dobře, že se nedostal z rampy dál přes koleje než do komína. Z trvalosti se stala obratem ruky pomíjivost. Taky maminčiny dobré rady skončily v komíně, jedna saze z milionů. Ze všech vábných nebo mlhavých slov, z kterých si člověk splétá svou budoucnost, se propálila každému, stejně jako Harry Cohenovi, do mozku poslední představa opředená strachem, který má člověk ze smrti, i když otupí ve všech ostatních směrech. Zatím. Možná. Uvidíme, říkal si Harry Cohen a doufal, že k tomu nedojde.

Když ještě ve Velké pevnosti v Terezíně Faiga Tannenbaumová-Nováková, jeho poslední milenka, které sliboval manželství, věřila ve všemohoucnost ďábla, byl by to býval uředník proti tomu, co si vymysleli němečtí nacisté v Auschwitz-Birkenau a pobočkách. Harry Cohen si sahal bříšky prstů na místo uprostřed hrudníku, kolik ho ještě pokrývá kůže; měl ji tenčí než balicí papír; odhadoval, jak tlustá je pokožka v tuhle chvíli a jak dlouho může vydržet. Asi uvažoval o tom, nač myslely unavené, zastrašené mozky všech, kdo ještě nedokázali usnout.

Možná proto, že Harry Cohen věděl, na co čekám, myslel na svou árijskou holku v Praze, na Marušku. Asi mu připomínala teplo. Hřejivou, hladkou, vláčnou kůži. Tělo. Duši, která si mohla ještě i uprostřed války - a to bylo neuvěřitelné - dovolit lehkomyšlnost nebo bezstarostnost, alespoň chvilkově. Maruška s černýma očima a svěží kůží.

„Teď pečou ty maďarské stařeny, co přišly v pondělí,“ řekl Portman. „Přivezli je rumunští a polští strojvůdci, úplně ožralí, protože tak strašně smrděly. Ještě prý neviděli takhle zavšivené ženské,

říkal mi někdo. Když se ty stařeny vysvlékly konečně donaha – na začátku nerozuměly, co jim nařizují, poněvadž většinou nerozuměly slovo německy, stejně jako Italové nebo Francouzi – vyžádali si holiči dvojitou dezinfekci, než je začali stříhat.“

Slova se ztrácela v pachu a hustém vzduchu baráku. Slova byla to první, co utichalo. Jejich význam se ztrácel. Už nebyli mezi námi nevinní nebo nezkušení. Byli jsme tu příliš dlouho, i kdybychom tu byli jen jediný den, jedinou noc, jedinou hodinu. Už nikdo nevěřil, že se jde koupat, když se šel koupat, odšívít či dezinfikovat před cestou. Ještě než se – poprvé a často naposled – napil z ukrutně žízně tyfem zamořené vody na latríně přímo z kohoutku. Nebo že ho Němci pošlou do svých držav na práci, protože je vyučený krejčí, zlatník, kovář nebo automechanik – anebo že se uplatní v německém zbrojním průmyslu. Už všichni věděli, kam jdou, když dostanou na silnici rozkaz zahrnout u komína krematoria doleva (na rozdíl od odbočky doprava, která vedla ven z tábora, třebaže taky kolem pecí), do místnosti bez kliky zevnitř, odkud nikdo, kdo vejde, nevyjde živ. Už nikoho nezmátly nápisy o čistotě, předpokladu zdraví, nadávky nebo lehká konverzace nacistů.

„Bylo to peklo pro zubní techniky dostat z těch stařen zlaté zuby,“ dodal Portman. „Dívali se jim, jako obvykle, všude, nahoře i dole, vepředu i vzadu, jestli nemají schované zlato, svitky peněz a diamanty. Většina se chtěla vykoupit už doma. Pár jich dostalo na frak právě proto, že žádná z nich neměla už nic ani ve střevě, ani pod jazykem nebo kam si ženské schovávají věci.“

Slova dozněla. Zapadla do otáčení země, která se neocitla uprostřed dvou do sebe narážejících hvězd, jak jsem si to přál; zapadla do hustoty a pachu vyhublých, zpocených a zároveň křehoucích těl, protože už byl konec října a chladno znásobené větrem. Většina mužů ztichla. Ticho znělo jako vyschlá řeč němých, jako ticho

země, kterou jednou uslyší poslední pokolení i bez Auschwitz-Birkenau, až se slunce přiblíží obrovským ohněm a všechno lidské se promění v oheň, popel a led, než se z planety stane stejně neko-
nečná noc, jako je ta dnešní, jen ještě prázdnější, ještě tišší, ještě
studenější. V mé představě to přicházelo jen dřív.

Do třetice Portman řekl: „Chtěl bych se vsadit o všechno, včetně
vašeho chleba s paštikou z vepřové krve, že to z nich, když začnou,
stejně do pěti minut vytlučou.“

Harry Cohen mlčel. Zabýval se, jako občas ve vzácných chvíl-
kách klidu, výpočtem možností, které nabízí každá situace, ve sku-
tečnosti nabízející pokaždé možnost jen jedinou. Obsáhlo to řadu
možných řešení, než se všechna ustálila na tom posledním.

„Nestojí to za to,“ opakoval Portman. „Ať jsou rády, že se stačily
svlíknout. Už by se taky nemusely oblíkat.“

Starší ženy nad pětatřicet nebo dokonce nad čtyřicet, stejně
jako ta děvčata pod patnáct, šly obvykle do pece okamžitě, přímo
z rampy, nebo to nedotáhly ani ke druhé pondělní selekci. Směly
čekat jen tehdy, když je svlékárny ani krematoria nestačily zpra-
covat. Ačkoli byla zima, báli se Němci, aby se mrtvolky nerozkládaly
(byli pyšní na svá hygienická opatření, jimiž zabránili choleře, aby
se tu vyskytla), a tak čekaly od pondělí odpoledne stařeny živé.
Spálili hned jejich zavšivené prádlo a šaty a boty. Musely čekat
nahé, některé pár hodin, jiné dny a noci, ve větru, v dešti a sněhu;
nikoho ani nenapadlo dát jim vodu nebo najíst. Od léta přišlo asi
dvě stě tisíc maďarských židovských žen. Říkalo se, že v Maďar-
sku zůstalo až do začátku roku 1944 osmkrát sto tisíc židovských
mužů, žen a dětí, které se teď rozhodli Němci narychlo zlikvidovat,
kdyby náhodou Maďarsko chtělo změnit válečnou stranu.

Za pár hodin se maďarské ženy už neptaly, co se stalo s jejich
muži, dětmi, rodinami. Přály si jít do sprch a mít to za sebou. Když

je svlékali a zabavili jim zavazadla, neměly ani jed, aby se otrávily, ani nože, aby si podřezaly žíly.

„Co je dneska? Musí bejt pátek. Jo, pátek,“ řekl Portman.

„Už možná sobota,“ řekl Harry Cohen. „Všechno začne znovu. Nebo – vlastně – proč?“

Nikdo neměl hodinky. Hodinky byly to první, co Němci každému v Auschwitz-Birkenau ukradli. Harry Cohen se první den rozhodoval, jestli má lhát, že je hodinář, aby seděl v teple, ale naštěstí to neudělal. Bylo to osmadvacátého září, plný měsíc, a Harry Cohen věřil, že při úplňku by se mu nevyplatilo lhát.

„Asi ses narodil jako zajíc s otevřenýma očima,“ zahučel Portman na mou adresu. „Nebo spíš se zavřenýma očima.“

Neříkal jsem taky už nic. Čekal jsem, až ženy začnou. Portman možná uvažoval, má-li pokračovat ve svých řečičkách o jídle. Slova o jídle, to věděl stejně jako my, vyvolávala hlad. Někdo by ho okřikl. Dřív se napájela důstojnost člověka z toho, co dělal, jak se choval, co si myslel; teď z toho, jak snášel hlad a co dokázal smlčet. Když byl Portman pucflekem u rottenführera Schiese-Dietzemanna, dostal se mimo tábor a přinesl si zpátky obraz tichých, hlubokých lesů, jen někde ohrazených ostnatými dráty. Taky pomáhal rottenführerovi lovit líny a mřenky u řeky Soly. Minuli podél levého břehu vypálenou továrničku na jízdní kola, kde zmasakrovala německá jednotka všechny Poláky, protože prý ukrývali nějaké židovské dítě. Schiese-Dietzemann jen utrousil, že „to byla podívaná“. Jeho malá válka uprostřed veliké války. Taky řekl, že mezi Němci a Poláky nikdy nepanovala láska. Továrnička na bicykly byla jejich cesta ke spáse, když ne do pekla, jak utrousil rottenführer. Už ho z toho hlava nebolela. Vypálit fabriku i s lidmi ho nestálo ani přimhouření oka. K sebeúctě stačilo rottenführerovi škrtnout sirkou a podpálit na okrajích továrny rozlitou naftu; lidé byli zavřeni uvnitř. Ne-

stáli mu za víc pozornosti, než oheň dohořel. Stačí se narodit jako Němec, aby se člověk cítil silný a vznešený a nadřazený a denně si to něčím potvrdzoval. Pokud šlo o vězně, museli by podstoupit naprostou změnu psychiky, aby vůbec něco pochopili. Bylo by nutné vyoperovat a vyměnit jim mozek. (V pokusném baráku se už na tom vědecky pracovalo.) Portman chodil rád do lesů, i když mu kručelo v žaludku a musel koukat, jak rottiennführer a jeho kolegové, s kterými přetrásali svoje lágrové záležitosti, pojídají. Byly to nekonečné lesy, bukové, smrkové, někdy listnaté, plné zvěře a ticha. SS vycházeli na lov, ale nestříleli jeleny, laně a zajíce, odstřelovali lidi. Rottenführerův kolega, příslušník SS Hans-Joachim Greiner, si pochvaloval mušku a citoval z Bible. „Co má být vykonáno, bude vykonáno. Nic nového pod sluncem.“

„Není to to, co mi kdo říká, ale co slyším,“ řekl rottiennführer. „Chtějí snad, abych viděl svět jejich očima?“

Rottenführer se chvástal, že se mu ještě nestalo, aby na *Sortierung* odešli z baráku do komína po svých; pokud někomu nabídl, aby zaskočil – otec za syna nebo syn za otce, matka za dceru nebo dcera za matku –, tak pod podmínkou, že by to udělali dobrovolně a bez váhání. Trestal je za to v následujícím zlomku vteřiny: poslal do komína oba, obě. Nedovolil jim prodávat a kupovat si život, udělali by z toho slizký trh. Nemůžou si dělat ani nejmenší naději na to, že by jim Němci dovolili žít ve svém středu.

Měl tady rád podvečery. Červánky, soupeřící s mraky kouře a ohně. Hořký vzduch, který propůjčil punc kraji, nebo i zemi. Škoda, že tu nebylo dovoleno fotografovat, pořídil by si pár snímků. Tak si to musel vtisknout do paměti. Vánek, který si pohrává se sazemí. Co saze, to jedna obřezaná nebo neobřezaná mrtvola. Rád pozoroval saze a popel ve větru. Saze a popel, jak se mísí se sněhem, vločky, jak se proplétají se sazemí, s plátky černého po-

pela. Saze jako židovské duše. Popel. Už se co živ nebude moci podívat na popel, aniž by se mu jako slunce v kapce rosy neobjevil nebo neozval lágř.

V lese mu chyběl dech lágřu, vítr, poznamenaný popelem, sazemi a pachem pražených kostí, přepáleného lidského tuku; neuspokojovalo ho slunce dopadající na kůži; měl radši paprsky, které ho ohřívaly, teprve když se prodraly mraky popele a sazí nad lágřem.

Nemají kořeny, nemají křídla, vyslovil se v kantýně. Zaživa byli *Luftmenschen*, teď z nich jsou létající saze.

Poukazoval s posměškem na muže, který se zhroutil, než k němu došel. Ještě vleže v blátě na zlomek vteřiny pootevřel oči, chvíli je podržel rozevřené, zase je zavřel, polkl naprázdno a bylo po něm. Toho už nevybere, někdo zaskočí místo něho.

Was ist Pech? Co je smůla? Wenn man in die Hose scheißt und der Dreck beim Kragen rauskommt. Když se člověk podělá do kalhot a vyleze mu to límcem.

Venku rozrážely plameny sníh a noc. Ze tmy se vydělovaly jiskry. Vítr skučel. Občas na večerním nebi zakrákaly vrány. Nevěstily nic dobrého. Letěly doleva. To podle Portmana znamenalo to nejhorší. Kdyby letěly doprava, měl se mít na pozoru. Zároveň si směl něco přát, když viděl padat hvězdu. Všechny pověry se tu vracely a hodně z nich připomínaly vrány. Vrány a krkavci vždycky předvídali smrt, to nejhorší. Mohl jsem si v noci představit oblouk, jakým lítají vrány nebo krkavci. Portman věřil, že vrány mezi sebou mluví. Ale mluvily podle Portmana jen proto, že jim nějaký sedlák nebo venkovské děti podřízli jazyk. Vedly mezi sebou soudy, na kterých odsuzovaly jednotlivce ze svých řad, samečka nebo samičku, a ortel provedly společně, uklováním odsouzence v letu nebo na zemi. Portman to někdy obracel vzhůru nohama a tvrdil, že vrány dovedou pomoci těm nejslabším v hejnu, mláďatům a vy-

čerpaným starým vránám. Eskadra vran dokáže vydělit ze svého středu letku, která zachraňuje slabé, padající, hynoucí. A varuje zbylé vrány před nebezpečím.

Viděl jsem, stejně jako Portman a Harry Cohen, už v pondělí, než se setmělo, židovské stařeny, které mluvily maďarsky nebo jidiš. Věděli jsme, co je čeká. Na našich přáních nezáleželo. Taky jsem si přál, aby vrány odletěly se svým krákáním daleko, přímým letem, bez oklik. Jejich hlas mi připomínal to nejhorší: ponížení, hlad, zimu, nemoci, slabost a bezmocnost. V raných dnech našeho pobytu v lágru se k tomu připojovala zkušenost. Teď už na zuřivost nikdo neměl sílu. Bylo to plýtvání energií. Zůstala jen bezmocnost. Jak to vyjádřil Harry Cohen: jediný pevný bod ve vesmíru. Obdoba Archimeda. Záviděl jsem vránám život. Let. Volnost. Nechápal jsem, jak mohou žít sto padesát let. Letěly ze století do století. Asi jim to ani nepřišlo. Napadlo mě, kolik mohly sebrat za tu dobu tajemství. Co přežily. Kam s tím odletí.

Portman mluvil jen o živých. Tvářil se, že nikdy neviděl v lágru mrtvé. Jako kdyby tu snad vůbec žádní mrtví nebyli, o umírajících ani nemluvě. Neviděl je. Nedíval se. Nebo se díval jinam. Zařídil si to se svými zarudlýma, hladovýma očima, aby je neviděl, se svým mozkiem, aby je nevnímal, jako by snad o mrtvých slyšel jen z druhé ruky.

Nemyslel jsem už ani na selekci, kterou přišel vykonat v pondělí rottenführer Schiesse-Dietzemann. Po dlouhém stájovém komíně, který se táhl hranatě při zemi ve výši kolen dospělého člověka napříč barákem, z dob, kdy tu mělo posádku rakousko-uherské jezdeckvo, procházeli po cihlách nazí vězňové, aby se rychle zjistil stav zdravých a nemocných. Muži s příliš zčernalým pohlavím, vyhublí na kost nebo se zanícenýma, horečnatýma očima poklusem proběhli po délce komína; jen zdraví směli na znamení palce

nahoru seskočit a vrátit se na kavalec. Na znamení palce vodorovně pokračovali vybraní až na konec komína a zadním vchodem po prkně až na korbu nákladáku se svěšenou postranicí, který je odvezl do sprch. Pokud se někomu při běhu po hranatém komíně vzrušením, strachem nebo zimou anebo nějakou nervovou poruchou ztopořilo pohlaví, musel běžet až na konec komína, po prkně, do auta a do svlékáren, kde už jeho židovskou vilnost umrtví tím nejspolehlivějším způsobem; s ním dohromady.

„Tady si nikdo na Adama a Evu hrát nebude, za to vám ručím,“ dal se slyšet rothenführer. „Jen u vás si může vzít Kain svou sestru za manželku, Lotovy dcery chrápat se svým otcem, král a soudce nechat zabít svého generála, aby si mohl vzít jeho ženu do postele. I vaše dějeprava je zvrhlá.“

Věděl z kurzů rasové hygieny o vzpurnosti židovské Lilith, první ženy, která odmítla ležet pod Adamem s odkazem na společný původ z prachu země a svěhlavě trvala na rovnoprávnosti pozic, jako by si člověk a démon byli rovni. To ať si hlásají obřezaní někde v Mezopotámii. Pro všechny obřezané je země jen díra, kterou ucpávají pohlavím a vlastním pachem. Nádoba, do níž se vylejou. Věděl také, že starozákonní obřezaní pěstovali mnohoženství a drželi se - na oko - vznešených a umravněných báchorek o čestnosti nebo spravedlnosti, ale pro jejich zacházení s pohany žádné zákony neplatily. Židovky jsou ještě vilnější než jejich muži. Osvojil si nová německá měřítká na čisté a nečisté, lidské a zvířecí, světlé a temné, a hlavně hmotné a duchovní. Rozhodl se bez váhání přikládat tohle měřítko na všechny a všechno. Lágr z nich tu zvířecnost vyžene. Vypálí. Žádná zdrženlivost není na místě.

Taky v barácích žen proběhla dnes jako každý den, i v sobotu a v neděli, dvakrát, třikrát, někdy dokonce pětkrát, obvyklá selekce neboli *Sortierung*. Byla to pro Němce nutnost i kratochvíle. Nahé

ženy v přítomnosti dvou nebo tří urostlých a elegantních SS procházely nebo běžely po komíně jako po estrádním můstku a čekaly na znamení palce. Ženy se svěšenými nebo vyschlými prsy, ty nejvychrtlejší, zestárlé přes noc nebo naráz, ženy zlomené přechodem, se strachem nebo nemocí nebo ženskou nervozitou v očích, ženy už bez mužů, bez dětí, oteklé nebo naopak hubenější než umírající kobyly, s mužskými rysy nebo vousy, které si nestačily vytrhat, anebo zakrvácené v klíně, protože neměly možnost se umýt, nebo jen zablácené nebo zaprášené, čekaly na znamení palce. Nahoru, vodorovně, dolů. Dolů a vodorovně. SS se střídali. Měli dost žen, aby si každý vybral mezi třemi sty třiceti třemi svými pár figur. Bylo to pokaždé deset nebo dvacet žen, které dostaly znamení jít nebo doběhnout až k zadnímu vchodu, do korby nákladáku. Nepomohla jim žádná akrobacie nebo dokonce skoky. (Mohou se o své přemety – nebo když chtějí – i o chůzi na ruku pokusit ve sprchách nebo – jak se tu říkalo – v sauně.) Po některých zůstal na kavalci právě nafasovaný příděl chleba, tři sta padesát gramů, o které se mohly rozdělit ty, co byly nejbližší a byly nejrychlejší. Jiné si to vzaly s sebou na nákladák a měly to jako poslední večeři a mohl je namalovat, jak se vyslovil rottenführer, Leonardo da Vinci.

„Už,“ řekl najednou Harry Cohen, jen o vteřinu dřív, než jsem to chtěl vyslovit já.

„Cirkus začíná,“ utrousil Portman. „Zvonková hra.“

„Já vím,“ odpověděl jsem. „Slyším je.“

„Vidět bych to nechtěl,“ řekl Portman. „Jsou jako labutě. Ženské jsou vždycky někomu věrné až za hrob jako labutě. Nebo jako husy. Spletly se, když myslí, že kladou do tmy svoje zlatá vejce. Co jim to pomůže? Vsadil bych se, že nejdly. Chcete mi namluvit,“ oslovil mě a Harry Cohena, „že jste to oba věděli, že začnou, jako kdyby je nic nezlomilo?“

„Nedají se odradit,“ řekl Cohen.

„Mají to tady nahore vymiškovaný,“ ukázal si Portman na čelo.

„Co máš a co je navíc, je dar,“ řekl Harry Cohen.

Ženy někdy po selekci zpívaly. Čekaly, až tábor pokryje tma, až se všechno, kromě ohňů, utiší. Nikdo nemohl odhadnout, jak dlouho to vydrží. Někdy na ně strážní poštvali psy, nebo od vchodu, aniž by vešli dovnitř, vystrčili naslepo do uličky mezi kavalci parabelu anebo vypálili dávku ze samopalů, aby je umlčeli. Většinou stačilo několik výstřelů, občas pár zásobníků. Byla to vždycky jen otázka času. Ale předtím to byla otázka, jestli začnou, nebo vzdají i tohle, to poslední, co měly. A teď začaly. Vyvolávalo to úžas, pro který už byla většina lidí mrtvá. Bylo to jako slunce o půlnoci. Paprsek v nejčernější tmě. Zaplňovalo to prázdno, které se šíří z prostoru jako vlny na tiché hladině, zčeřené větrem odnikud. Jako kámen, který dostane hlas. Jako kdyby z pouště vyvřel oceán. Přitom to byly jen hlasy. Zprvu neurovnaný, potom celkem sladěný zpěv.

„Někomu se teplem z komínů už vypařuje mozek,“ podotkl Portman. „Dal bych pravou ruku do ohně, že zešílely. Od první do poslední. Jinak by si přece neloudily o výprask. To snad chtějí, aby se zbláznili všichni?“

Ještě jsem nerozeznal slova ani melodii. Jen jsem cítil, jak naplňují prostor tábora a celé noci, světa a dál, do nekonečna, nesrozumitelné prázdno a ticho svými hlasy, svým nápěvem, který teprve nabíral tvar. Představoval jsem si bludiště – těla, hlasy, dřevěné kavalce, pach ženského baráku, trochu načichlého droždím a potom a zaschlou krví a vůní mokrého dřeva a betonu, jak myly podlahu a vrata, staré zelené deky, všechno ve tmě, z které hledají ženy cestu, jako ji hledají slepí, hluchí a němí nebo omámení, otrávení jídlem, vodou nebo nemocí a otřesení ranami do hlavy, napolo šílení.

„Z jejich baráku už utekly i krysy,“ řekl Portman. „Jdou na mě mráčky.“

„Jednou jsem jako dítě s matkou viděl v cirkuse stropního chodce, chodkyni, s hlavou dolů, jak zavěšovala nohy za nártý do závěsných ok, takových smyček u stropu manéže,“ řekl Harry Cohen. „Ušla po stropě dobrých padesát metrů!“

„Jo, můžeš mě pozvat do varieté,“ řekl Portman. „To jsem neviděl. Ale zažil jsem klauna, jak hrál bříšky mokrých prstů na skleničkách. Byly to skladby nevalné ceny. Jinej klaun na něj vytáhnul pistoli a vystřelil z ní šáteček. Takové pistole tu nemají.“

Ženy zpívaly pozůstalým po lidech, které vybrali za světla do komínů a teď už to měli za sebou, aby je odvrátily alespoň od ohňů; od myšlenek na lidi, kteří ještě před pár hodinami žili. Ženy, které zpívaly, patřily k čistící koloně, která vydrhla nákladáky, korby, do poslední třísky od zbytků nečistoty, kterou postižené po sobě zanechaly. Zpěv naplnil noc dvojím hlasem. Dvojí tmou. Dvojíma očima. Dvojí krví. Dvojím sněhem a daleko nad sněhovými mraky dvojím hvězdným nebem. Dvojí pamětí. Dvojí nadějí nebo iluzí. Vším, co má člověk v životě jen jednou a o co přijde.

„Jsem z nich nervóznější než kočka,“ dodal Portman.

Plameny nebylo vidět, jen slyšet. Ženy, které někoho ztratily už včera, předevírem, minulý týden nebo minulý měsíc a zvykly si nebo se už stačily vzpamatovat, pokud vůbec bylo možné se vzpamatovat, zpívaly matkám, které ztratily dceru, dcerám, které přišly o matku, sestrám bez sester, přítelkyním bez kamarádky, známým, kterým zabili známé. Nejdřív se rozezpívaly tiše, pak hlasitěji, nakonec nahlas. Zpívaly krátce nebo někdy déle, i když nikdy ne dlouho; připojily se k nim nakonec i ty, které se ze začátku bály a úplně naposled i postižené, a tak nakonec zpívaly všechny.

Bylo to jako stvoření světa, třebaže to netrvalo dlouho. Byl to svět stvořený lidmi, proto postrádal nesmrtelnost, naopak, naplňovalo ho něco jiného. Ale byla to nesmrtelnost, kterou to připomenulo. Nesmrtelnost, která se rodí z člověka, z ničeho jiného. I kdyby to byl jen zlomek vteřiny. To, co dělá z ubohého a beznadějného velké nebo z nízkého krásné. Co najednou vyvrátí dechem to nejpevnější, jako směs oceli, betonu, hrůzy a dynamitu. Snad.

„Když zpíváš v noci nebo v posteli, přinese ti to zaručeně smůlu,“ řekl zase Portman. „Když zpíváš v noci, budeš dřív ráno plakat. Jestliže zpíváš proto, že nemáš proč, vypráší ti někdo přinejmenším kožich.“

Už skoro měsíc trval Portman na tom, že i tady jsou dobré a špatné dny. A že jenom děti a starší nemůžou přežít svou neúčinnost. Sebe asi počítal mezi ty šťastnější; ještě z něj neudělali sazi; bylo mu sedmnáct a mohl pracovat, i s průjmem.

Čekal jsem, jako celý tábor a všechny baráky mužů, na první nápěv, jako když někdo čeká, až vyjde první hvězda a namlouvá si, co to pro něj může znamenat. Snažil jsem se vybavit si tváře a postavy žen z Norska, Belgie nebo Holandska, ženy a děvčata z Říma, Varšavy nebo Sofie, ženy a holky z Berlína, Paříže nebo ostrova Korfu, z Thessaloniky, které přijely na starých řeckých lodích a potom vlakem, polomrtvé žízní. Vymklo se to na okamžik, co ženy zpívaly, hierarchii vládnoucích a všemocných a ponížených, odsouzených k smrti jen proto, že se narodili a žili, a těch, co odsuzovali, dokud ještě měli koho odsoudit. Připomínalo to pevnost, která se neviditelně hroutí, i když jsou její hradby ještě pevné a zůstávají vysoké a nedobytné. Donášelo se to sem ze tmy zkresleně, jako z obrovské dálky, ačkoli to bylo, co by kamenem hodil. Cítil jsem něco, čemu nikdo nerozumí. Bylo v tom všechno, nač jsem kdy čekal, čeho jsem se bál a co mě naplňovalo záhadou, bázní i výsadou života, protože

smrt se stala jednoduchou, srozumitelnou, všední. Svět, do kterého se ti, kdo zabíjeli, narodili s námi, ale po zabíjení tu budou žít bez nás; svět, v němž je každý z nás poslední na světě, než zmizí a zůstane z něj možná jen plátek popela v muzeu vyhynulé rasy, někoho, kdo se ocitl omylem na povrchu země, na pár tisíc let. Naplnilo mě to něčím, jako je chloroform, který člověka omámí, jako kus snu.

Čekal jsem, až to přeruší rachot vlaku na rampě nebo střelba ze samopalu nebo z parabely. Zároveň jsem si přál, aby to nepřestávalo. Chtěl jsem, aby ženy zpívaly, jako jsem si přál vidět to jediné, co by vyrovnalo zánik spravedlnosti, v představě proti sobě letících hvězd, než se srazí a rozdrtí svět, který vyvrcholil lágrem a zabíjením nevinných ve jménu myšlenky. Obsáhlo to něco, co jsem si nikdy nedovedl vysvětlit. A co si už asi nikdy nevysvětlím. Všechno, čím člověk je a není. Starý – nebo včerejší – svět, kde se toho hodně ještě dalo dělit na dobré a špatné, spravedlivé a nespravedlivé, čestné nebo nečestné, správné nebo nesprávné.

Slyšel jsem v ženských hlasech to nepatrné a veliké, zbídačelé i plné tichoučké slávy, pochopitelné i nepochopitelné, jako každý člověk, jako všechno, čím už prošel a čím ještě projde. Člověk jako zabíjená možnost něčeho, co by teprve mohlo být. A co snad ještě bude, ale možná, že nebude. To, čím je člověk i ve své malosti a bédnosti součástí něčeho většího, co mělo, má a ještě bude mít mnoho jmen a co je nezměrné a velké jako moře a země, jako mraky a triliony hvězd a galaxií, a zároveň čím je ztracený jako zrníčko písku v poušti, ryba nebo kapka vody nebo soli v oceánu. Proč chce člověk žít i v místě, jako je tohle, prostoupené smrtí a zabíjením, jako je nebe prostoupeno hvězdami, zasněžená noc vločkami. Proč má sílu umřít, když na něj přijde řada, aby nemusel umírat někdo místo něho. Co ze sebe rozdává, když už nemá nic

než tělesné teplo, z větve olše vyřezanou lžící na polévku, aby nechlemtal jako pes, vlk, krysa nebo jako lední medvěd.

Čekal jsem ze tmy štěkot psů. Byl to jiný strach, odlišná úzkost než ještě odpoledne, při pohledu na dráty, německé uniformy, bič se zlatým kroužkem v ruce rottenführera Schiesse-Dietzemanna. Měl jsem se zavřenýma očima pocit, že jsem u toho, když se rodí nová hvězda, kterou teprve někdo obydlí, nebo jako bych šel daleko dozadu v čase, do těch nejprastarších dob, kdy se teprve obydlovala pohaslá planeta Země.

Cítil jsem v sobě novou nekonečnost, tu, kterou člověk zase a znovu porušuje, každým dechem, slovem, činem nebo mrknutím oka. Něco bližšího než blízkost nebo vzdálenějšího než dálka, něco tak hlučného, že mě to ohlušovalo, a tak tichého jako skoro nesrozumitelný šepot.

„Bez toho bych se obešel,“ řekl Portman. „Už jsem si užil.“

A potom: „Ať si spočítají rozdíl mezi vinou a nevinností. Ale ať si radši pospíší. Rozhodně na to nemají sto let.“ (Minule jim doporučoval, aby si raději opatřily paruky.)

Platilo to pro změnu Harry Cohenovi. Cohen myslel na to, jak se asi rozzuří rottenführer, jestliže ho to probudí. Ten si toho – všeobecně vzato – asi moc nemyslel, ale určitě měl za to, že má taky právo na svůj klid po práci. Ráno se rottenführer rozespale díval na průvod do sprch a na hranatou stavbu třetího krematoria a za pár minut nato, kdy už první zmizeli uvnitř, na kouřící komín, který – než začal padat sníh – vrhal vzhůru oheň. To rottenführera probudilo a přivedlo mu ku vědomí, že začal den. „Tohle je hodina pravdy,“ řekl. Byl vzhůru. „Můžou zkoumat, co bylo první: jejich jediný Bůh, nebo hmota.“ Dráždilo ho, když chtěli rabíni v transportu vědět, co bylo dřív: příčina nebo následek, vejce nebo slepice, aby dospěli k závěru, že prvenství má slepice. (Stejně to pro

ně byla jen záminka, jak zdůraznit svého jediného Boha. Můžou se s ním jít vycpat. Nebo do sprch.) Nebo co je důležitější, život, nebo smrt?

Všichni zamilovaní do života, kvůli němuž – jako pro stromy někdo nevidí les – pomýjeli smrt, hupky dupky do komína. Rottenführer se ze všeho nejvíc posmíval otázkám, které si kladli rabíni – navzdory pouhým dvě stě čtyřiceti nebo dvě stě šedesáti kaloriím denně: Jaký rozměr měla Noemova archa? Jakou barvu? Kdy – po potopě – vyschla země? Kolik ptáků vyslal Noe z korábu, aby se dověděl, že už je sucho a dá-li se – na pevnině – rozdělat oheň? Kdy to bylo, podle židovského kalendáře? Kolik poschodí měla věž v Babyloně?

Harry Cohen se soustředil na každou možnost, obsaženou v daných okolnostech, aby objevil, jakými jinými možnostmi je každá z nich těhotná. Trochu mu to pomohlo vyvrátit vědomí, že je oběť bezmocná. To ho lekalo. Ohmatával si zase kůži, na hrudi, těsně pod důlkem u ohryzku, který se mu zdál hlubší a hlubší, jak mu tam zapadal prst až po kloub, a kde končí krk a pod ním, tam, kde je kůže nejtenčí, a na žebrech; ale nejenom proto, aby zjistil, jak dalece už postrádá tukové polštářky, nýbrž aby se ujistil, že má ještě pár dní – jestliže ho neohrozí nic jiného –, než se to mělo zhoršit. Taky svoje tělo pokládal Harry Cohen za archu, z které vysílá svoje pomyslné holubice, aby se dověděl, s čím ještě může nebo musí počítat. Každý den, každá noc, každá vteřina byla možnost, která obsahovala další.

Hodina pravdy? Tady byla každá vteřina, každý zlomek vteřiny hodinou pravdy. V tom se rottenführer Schiesse-Dietzemann nemýlil.

Rottenführer se ráno krátce před šestou díval na průvod transportu z maďarského venkova, na kulhající, zkrvavené a zablácené

postavy a tváře mizející v krematoriu. Pásl se pohledem na kouř: jako lidé v blátě nebo jejich otisk v nebi vinul se dým vzhůru. Připomínal mu hroznýše, kterého viděl v lipské zoologické zahradě, jak rdousil – vytrvale a trpělivě a s nenuceností královského zvířete – svou snídani; hroznýš se jmenoval Siegfried. Ošetřovatel hadů mu tenkrát řekl, že hroznýš dostává občas svalové křeče. Rottenführer pozoroval bledé, prvním jitřním světlem oslněné lidi se spečeným blátem na těle, šatech a botách, vyčerpané, jako by šli pěšky kolem zeměkoule, někteří v slzách, už ani nevěděli, jak dlouho jsou na cestě (jen když to budou mít za sebou), anebo jako by ustupovali z prohrané bitvy.

Už ani nevěděli, jestli je sobota, neděle nebo pátek, který den v měsíci, který rok. Mohl by se vsadit, že už zapomněli i svoje jméno, místo a datum narození. Kdo je kdo a kde. Kouř ho naplňoval uspokojením. „Tohle je vaše budoucnost,“ oslovoval zástup. Někdy mu dav připomínal tanec koní. *Aufseherka* ze skladu mu ráno – jako pozornost – dala z výbavy v kufru nějaké francouzské krasojezdčiny (s nejvyšší pravděpodobností už v komíně) rákosku potaženou látkou, dvojitým černým sametem. Takové rezervní švihadlo mu nemůže škodit, není-liž pravda? Měla už sama podobné. Je to dobré na to, vyhnat židovkám ty jejich parodie z hlavy. Měl někdy chuť navrhnout svým nadřízeným, aby zlepšili nahánění obřezaných a jejich dětí a žen do sprch zařízením, jako jsou v cirkusech překážky v tunelu. Mřížemi rozdělit tunel na několik souběžných průchodů, které zabraňují zvířatům strkat se mezi sebou, držet se jeden druhého nebo se rvát a usměrňují je, aby se dostala krátce a bez prodlev do manéže, ke konečnému určení. Pak ať si spánembohem dělají židovští *Menschentiere* na cestě do komína třeba piruety. Taková přízemní akrobacie včetně přemetů a škobrtání se jim už může dovolit. Připomenulo mu to

baletky z francouzského transportu včera. Měly v kufrech lehké taneční střevíce ze stříbrného a růžového nebo modrého hedvábí, ve špici vyplněné korkem. Byl to bohatý transport, s šaty a šátky z japonského hedvábí *ponží*, které se dá zmačkat do hrsti a zase se narovná.

Tady končí židovské spiknutí na ovládnutí světa. Už nebudou mít pod palcem banky, univerzity a tisk. Nemocnice, advokátní kanceláře, divadla a film. Uleví se jim. Nebudou se už muset zodpovídat za podstatné stránky existence ostatních. Za to, co ti druzí mohou nebo nemohou, k čemu se dostanou a k čemu ne. Bez nich bude zase svět nevinný. Bez obřezaných nastane panenský věk.

Rottenführer srovnával častěji kouř nad komíny s hadem, který si obstarává potravu s nenuceností, jakou si Schiesse-Dietzemann postupně v lágru také osvojil, třebaže ho ze začátku rozsah zabíjení vyváděl z rovnováhy. Tady už nikoho nezajímají vlastnická práva, zakázky a dodávky, ceny na trhu nebo na burze, demokracie nebo práva jednotlivce, menšin a podobné krámy, které chtěly udělat z Německa a obsazených území žvanírnu.

V lágru se zmenšila úmrtnost. Mohli propouštět stále více vězňů. Komínem.

Někdy rottenführerovi připomínal lágr moře a německé ponorky. Tiše, bystře a dokonale – bez velkých okolků a zbytečného humbuku ničily a potápěly stovky nepřátelských plavidel i s posádkou. Statisíce, miliony lidí (čísla byla podle jakýchkoli měřítek velkolepá) mizely v krematoriu jako neozbrojené lodi i s lidmi na dně moře. Lágr podněcoval tu nejbujnější fantazii rottenführera, takže si – někdy – připadal jako nějaký básník. Kdysi četl zvrhlé verše ještě zvrhlejšího obřezance: chtěl, aby mu vyřízli srdce a dali někomu, komu chybí. Jestliže se sem dostal, dalo by se to zkusit. Takovou básnivost připouštěl jen na svou adresu, ne na adresu žen.

Jenom obřezanci můžou tvrdit, že ohleduplnost člověka k člověku je jako kyslík: nestojí za povšimnutí, než začne chybět, teprve pak se prý nemyslí na nic jiného. S takovou banalitou ať se jdou vycpat. Jindy – při pohledu na chuchvalce kouře – myslel na učitele hudby s jeho ženou, kteří vlastnili vedle v domě, kde se učil hrát na klavír, hudební školu. Učitelka zpěvu mu připomínala jedovatou houbu. Říkalo se o ní, že – jako většina židovek – zneužívá a pak zabíjí tajně zvířata.

Před Au-Birkenau sloužil rottenführer Schiesse-Dietzemann v Bergen-Belsenu, kde slyšel jiné zpěvy: cikánská kapela a zpěváci museli hrát na housle a zpívat, když vězni tahali mrtvoly zabitých do masových hrobů. V Au-Birkenau zažil cikány jen krátce, než je poslali do komína, aby udělali místo pro nás: orientální západoasijské zparchantělce, směs nejrůznějších méněcenných ras, kteří se nikdy trvale neusadili, vyhýbali se práci, lhali a žebrali, zamořovali své okolí špínou, jedli psy, kočky, vrabce, divoké holuby, racky, kradli koně, kozy a ovce nebo králíky, o penězích nemluvě, a bylo by stejně nemožné je napravit, jako kdyby člověk zkoušel ochotit hada, tygra nebo vlka. Jestliže byli – podle nějaké byzantské legendy – nedotknutelní, dočkali se naplnění svého osudu jako saze, popel nebo vzduch: už se jich nikdo nedotkne. Zpěv cikánů v Bergen-Belsenu byl jediný zpěv, který byl v lágru rottenführer ochoten strpět. Ne zpěv žen, který se sem nesl sněhem a padajícím deštěm popela z ženského lágru, ležícího, vzdušnou čarou jen přes koleje a rampu, na druhé straně drátů. Když ženy nezpívaly, zvonily dráty do dne nebo do noci jako nějaká rozladěná, ale neúporná nebo nezničitelná harfa.

Nevypadalo to, že bude Harry Cohen spát. Někdy připomínal Harry Cohen ve spánku egyptskou mumii: nehybné tělo s výrazem tváře, v kterém uspal všechny myšlenky na tisíc let, aby se

náhodou neprobudil dřív, než bude muset. Lágr ho – jako hodně lidí – okamžitě proměnil ve vnímavého studenta zmatku, strachu a konečných rozhodnutí, před nimiž a za nimiž člověk už neměl další příležitost. Většinou věci, které se odehrávaly, přicházely náhle. Skoro všechno bylo zároveň poprvé a naposled. A z devíti desetin nikdo z vězňů neměl nad tím kontrolu, leda jako houba, která vsaje okamžitě všechno, co je ve vzduchu, aby se vzápětí vyždímala.

Vedle chrápal jeden ze dvou bratrů, který přežil svého sourozence o noc a den a začínal další noc. Nevím, jestli spal jako na vodě. Nepohodli se o žiletku a nevyměnili si ani slovíčko na rozloučenou, a to nejen proto, že přišla jedna z nenadálých selekcí a rottenführerovi Schiesse-Dietzemannovi stačilo pár dvoudenních vousů, aby ho poslal komínem na onen svět, opálit mu to strnisko na tváři i s tvář. Žiletka byla jen výsledek, ne příčina. Nemusel čekat na nějaké kající doznání. Před týdnem vyfasovali polévku a sourozenec, který teď chrápal, musel na latrínu. Nechal podržet misku se svou porcí bratrovi. Vrátil se a nenašel kousíček rybího masa (záruky na průjem), který předtím plaval v polévce. I bez selekce by nepromluvil s bratrem už ani slovo, i kdyby se měli dožít konce války.

„Kdo jim o to stojí?“ ozval se Portman. „Já bych jim doporučil něco jiného.“

A potom: „Takhle už nejspíš ten svůj maratón nedoběhnou.“

Asi si přitom Portman připadal, jako kdyby pil krev živých i mrtvých. Nebo jako kdyby se díval, jak budou bít nebo střílet jeho matku, kdyby ji vůbec znal. Nevím. Taky Harry Cohen nechával proplouvat Portmanova slova kolem uší, jako kdyby Portman dneska večer neřekl nic. Portmana to zlobilo. Byl to pohřební rituál, zpěv, který se narodil tady, neprovozoval se nikde jinde a neuplatní se nikdy potom. Snad ho dráždilo i uklidňovalo, že k tomuhle pohřeb-

nímu zpěvu, který zněl současně jako válečný zpěv nebo zároveň jako zpěv hoře a vzdoru nebo jako sebevražedná výzva, neviditelná rukavice, hozená do tváře nepříteli, protože uváděl zpívající ženy do smrtelného nebezpečí, nebudou nikde žádní svědci. Nevím, opravdu nevím. Bylo to pro mě něco, co mi chybělo, abych vnímal svůj život jako menší neúplnost, a čemu dodnes nerozumím, asi jako člověk, který slyšel ozvěnu, na kterou si už jen pamatuje, viděl stín, vržený před dávnou dobou, vnímal výkřik, který se rozmazal vzpomínkou.

„Nechci je slyšet zpívat, abych je nemusel slyšet brečet,“ dodal Portman.

Ženské hlasy se ještě mísily s vločkami sněhu, ohněm a tmou. Přicházelo to z divoké noci, do které to ženy vkládaly a kterou tím tišily a v které se zabíjelo, jako každou noc, jako každý den, v pátek, v sobotu, v neděli, na vysoké svátky i ve všední den, než vyšly hvězdy a když už stály na obloze nebo bledly, z noci, která vážila méně než vítr, sníh a plátky nebo chuchvalce popela, když se rozpadnou, a kde se na jednom kousku země vraždili nevinní a na druhém sbíjely nové baráky pro další a další vězně, až bude Evropa jen a jen německá.

Kousek od nás byl bordel, do kterého někdy výjimečně pouštěli prominentní židovské vězně, kápa nebo udavače, židovské kolaboranty, které jsme nenáviděli a jimiž jsme pohrdali a jichž jsme se báli, skoro víc než Němců. Jiný nevěstinec tu byl pro vojáky. (Jednou se kolem potloukal rottenführer Schiesse-Dietzemann a vyjádřil se, že zná jen dva druhy ženských: kurvy a slušné ženské, a pak zase dva: chytré a mazané, a neuspokojené a věčně si stěžující ženské, a taky krásné a pitomé, a za nejhorší odrůdu obou druhů ženských pokládal ošklivou, pitomou kazimrdku, která se tváří tragicky a nic na světě neuzná a nic ji neuspokojí. To se tedy ne-

diví Arabům nebo africkým kmenům, že mrzačí pohlavní orgány svých žen už v raném dětství, aby z toho nic neměly. Takové ženské budou možná jednou posílat do komína, bez zřetele na rasu.) O pár kroků dál maminky a manželky vojáků a úředníků z posádky Totenkopfverbände SS (kterým svěřila nacistická strana a vláda lágry a věznice a zajatecké tábory) četly dětem pohádky o Jeníčkovi a Mařence a perníkové chaloupce a o statečném Siegfriedovi. V jednom bloku vyřezávali němečtí doktoři zdravým vězňům kůži pro mrazem sežehlé německé vojáky z východní fronty nebo pro sestřelené a zmrzlé letce vylovené z anglického kanálu La Manche, na francouzské straně. V druhém bloku hrály dvě židovské pianistky z Belgie Beethovenovy sonáty, než je poslali po koncertu do komína. Pod stejnými hvězdami spali vězňové a žaláři.

Harry Cohen někdy – než ho to unavilo – přemýšlel o tom, proč zrovna Němci: tak kulturní národ. Mají Kanta a Schopenhauera, Hegela, Beethovena a Schillera, nechali ve svém teple vylíhnout vajíčko, z něhož se vyloupl Heinrich Heine... O to méně jim odpouštěl.

Hlasy žen přicházely z otevřenosti i uzavřenosti noci, slévaly se jako útočiště vytvořené z ničeho, útulek, v němž je možné se na okamžik ukrýt, aniž by člověk prchal, odpočinout si a načerpat sílu nebo si zachovat zbytek staré síly. Podobalo se to neviditelnému štítu, který na pár vteřin člověka ochrání jako nějaká neprůstřelná vesta, nebo jako když chrání vojáky v tanku silný pancíř i před nejprudšími střelami. Válčičti, v kterém nebezpečí nevypadá nebo nepůsobí na pár vteřin tak nebezpečně; v němž se, na chvíli, stane ze smutku radost, z bolesti bezbolestnost, z neúčasti a otupělosti a lhostejnosti solidarita.

Nad Au-Birkenau, pod nízkými sněhovými mraky, do sténání a hukotu větru, do hustého kouře z komínů pěti krematorií, která

šla naplno, zněl zpěv neznámých žen. Přicházelo to ze tmy, vteřinu za vteřinou, už minutu, dvě nebo tři, ze staronového moře života a smrti, z krutosti, které naučili Němci svět a jakou nikdy předtím ještě nikdo neznal, ale kterou, po nich, už bude možná pokládat za běžnou a - kdoví, snad i žádoucí - kdekdo, ze tmy a z větru, z úst žen, a z hloubky nebo i z mělkosti vesmíru.

O čem Harry Cohen včera prohlásil stejně věcně jako doktor, který přirovnával užitečnost lidí, jako jsou on sám a Portman nebo moje maličkost, ke krysám nebo opicím, na kterých dělá pokusy, aby zachránil čistokrevné, ale nemocné německé děti: „Na co jednou lidi přijdou, už nikdo nevygumuje.“ Jistě: co se jednou stane, nemůže se odestát. Podle Cohena budou Němci vinni i tím, když někdo zopakuje někde jinde, jindy to, co dělají, už jen proto, že to před nimi ještě nikdo neudělal. Nepochyboval o tom, že se lidé budou vracet ke krutostem, které nacisti představili světu. Budou mít nové měřítko. Co je dneska omračující a nové, bude zítra stará vesta. Němci změnili pravidla, kterými se řídí lidé mezi sebou, jednou provždy. V něčem už žádná pravidla nejsou. Změnili žebříčky, podle kterých se bude měřit dobro a zlo a zlo a dobro. Krutost vrátili do doby jeskyň. Do temnot, hustoty a nebezpečí džungle. Ale stejně nemohli Němci vymazat, s čím přišly ženy na baráku po selekci: jak povzbudit ty, kdo se octli na dně. Jak pomoci těm, kterým už nikdo nepomůže.

„Jako by nevěděly, že pro Němce je snadnější jim zacpat chřtán než pro ně ho otevřít,“ utrousil Portman.

Bál jsem se, že ženy přestanou. Že všechno zmlkne. Jediný zvuk noci bude sníh a popel. Sníh, popel a vítr. Hukot plamenů, než je ztlumí vločky.

„V psincích teď asi rozdávají zvířatům žrádlo,“ usoudil Portman.

Harry Cohen si vytrhával z nosních dírek a z uší chloupky, aby ráno při nástupu nevypadal odpudivě.

Zpěv žen zněl jako řeka, která se vylévá z břehů. Moře, které zalévá beze zbytku i ty nejvzdálenější a nejvyprahlejší končiny země. Záplava, která osvobozuje. Barvilo to noc, jako ji barvily ohně, červánky pro toho, kdo se jich dožije, i pro ty, kdo si je pouze představí, než zahynou. Poznamenávalo to noc zapomenutou silou, zapomenutou něhou, zapomenutým vzdorem, zapomenutou chápavostí.

„Jak může někdo v Německu očekávat – dnes nebo za tisíc, deset tisíc let – že se na to zapomene?“ zeptal se Harry Cohen. „Ale je možné, že se na to zapomene,“ dodal, spíš sám pro sebe. „I kdybych přísahal, že je to pravda, a zapřísahal lidi, aby tomu věřili, nevím, jestli bych tomu sám uvěřil.“ Představoval si, že to říká té árijské holce v Praze, Marušce?

Z chrapotu okolních kavalců se dalo soudit, že nikdo už ani neposlouchal a že všichni spali.

„Nesnesu vědomí, že všechno, co z nich zbylo, je zpěv a popel,“ řekl Portman.

Neřekl, že rozděluje lidi už jen na ty, kdo to mají za sebou, a ty, koho to teprve čeká. Přijímal svou existenci jako nemocný rakovinou: věří jen v tuhle – pouze tuhle – chvíličku; co přijde potom, je ve hvězdách. Ženy si taky rozdělil na ty, kterým zahynuli jejich lidi už dávno, a na ty, kterým je nákladáky (většinou oply nebo nákladní mercedesy) odvezly teprve odpoledne nebo v předvečer.

„Je to jako chytat do klece vrabce,“ doplnil Portman.

„Každý ví, co ho za to čeká.“ Měl v hlase vztek a smrt. „Můžou se s tím jít vycpat,“ připojil. „Ať mi už nikdo neříká, že se ženským nevráží mlíko na mozek.“

Harry Cohen držel pod potrhanou kazajkou, v které spal, svůj kousek chleba a krvavé vepřové paštiky. Chystal se to konečně sníst? Musel mít hlad. Ale nejedl. Včera řekl, že podlaha jednoho je strop toho druhého. Čekal, kdy to ženám přetrhnou, jako já? Tak jako jsme předtím, čekali, kdy začnou?

„Ztratily rozum,“ řekl zase Portman. „Jsou tvrdohlavější, než jsem si myslel. Jsou vytrvalejší než sůl.“

Mohl jsem si představovat ženy, jak vypadají. Ženy, které tu byly déle, otékaly hladem a nepravidelností, a jiné ze stejných důvodů hubly, a ještě jiné se pomátly na rozumu. Některé se prodávaly za krajíček chleba, jiné za kus chleba koupily misku vody, aby se mohly umýt. V bloku 24, kde byl nevěstinec, vystřídaly opotřebovaná děvčata prostitutky, které pochytila německá policie a SS a které přivezli rovnou z německých měst. Viděl jsem občas skrz dráty do ženského tábora. Ženy stály na prostranství před barákem, zahanbené, protože se musely svléknout do naha před vojáky SS nebo ukrajinskými strážnými, a dvojnásob zahanbené, poněvadž je ostríhali dohola a vzali jim ženskost, kterou si žena znásobuje vlasy a která se zmenšuje, i v jejich očích, když vlasy ztratí. Už se vzdaly instinktu rodit děti. Ale teď zpívaly.

„Co z toho mají?“ divil se Portman. „Že jim ty chytřejší nezacpou pusu.“

„Čím? Popelem?“ zeptal se Harry Cohen.

„Bolí mě z toho zuby,“ řekl Portman.

Portman se bál, že ho zase rozbolí zuby a bez zubů už nebude, čím byl. Skrčil se, aby je neslyšel? Předstíral, že ho zpěv už nezajímá? Zajímalo ho jen ještě jeho vlastní dech? Už jsem se v Portmanovi nevyznal a Harry Cohen asi taky ne. Čím víc se obnažil náš život, tím méně jsme si rozuměli. Nebylo tu už co vyhrát, jen prohrát, a to poslední, co zbývalo, bylo možná jen jak.

„Doufám, že jste večer slyšeli rottenführera,“ ozval se zase Portman.

Ještě po selekci ubil svým bičem Schiesse-Dietzemann vyhublého muže, kterému stačilo půl tuctu ran, aby ušetřil německé správě plyn a šel rovnou do krematoria. Schiesse-Dietzemann rád opakoval – kdykoli někoho zabil: „O mně nikdo nemusí pochybovat, že bych dělal něco, v co nevěřím.“

„Ticho by nám všem prospělo, nejsem na tyhle hluky zvědavěj,“ dodal Portman.

Ženy zpívaly ukolébavky, které si přinesly z domova, písně o lásce, radosti a svěžesti dětí. Přivolávaly nazpět svět, který už neexistoval.

„Včera vybíral Schiesse-Dietzemann zrzky,“ řekl Portman. „Asi věděl proč.“

Ženy vdechovaly svým hlasům a noci něco, co bylo starší než člověk, hory, voda.

Portman se bál, jaké lidi bude vybírat rottenführer ráno. Někdy vybíral Schiesse-Dietzemann lidi s energickou, jindy s malou ustupující bradou, občas lidi s bílými zuby, a pak naopak lidi se zkaženým chrupem, s drobnou hlavou a malým mozkiem, nebo s hlavou velkou, v které předpokládal mozek, i když na něj upírali vymazané oči vesnického idiota. Stejně si počíнал s krátkýma nohama, s dlouhýma nohama, s rovnýma nohama, s nohama do „o“. Portman nemohl vědět, kdy začne Schiesse-Dietzemann vybírat do komína lidi s velkýma nebo malýma ušima, s tenkými nebo tlustými rty, s hustým nebo řídkým obočím, lidi šilhavé a lidi s dlouhými nebo okousanými nehty. Díval se zkušeným okem, aby mu neunikl jediný, kdo patří do komína, i když tu bylo ještě příští pondělí. Viděl skrz lidi.

Portman někdy snil, že ho vyberou do Kanady, do zvláštního komanda, které odbavovalo příšlé transporty. Měli pro sebe a pro své kamarády slaninu, chleba, polskou klobásu a zavařeninu, švest-

kovou a brusinkovou nebo z jahod a z ostružin, termosky s kávou, kakaem nebo s horkým anebo už vychladlým čajem. Nebo vodku, šnaps, anebo francouzský koňak. Snil o tom přesto, že kanadani (složení ze všech národností, od Poláků, Čechů, Francouzů a Norů až po Holanďany, v německém rasovém žebříčku z germánských skupin ty nejnižší) sbírali na rampě z vagónů mrtvá nemluvnata a zalknuté malé děti a nosili je k nákladákům jako banány nebo ředkve nebo jako zastřelené zajíce nebo holoubata za nohy, anebo jako vedrem udušené slepice po svazcích, než je hodí nahoru a vrátí se pro další. Někdy si hodili přes ramena scvrklé starce udušené cestou, protože si v tlačeni nedokázali vybojovat místo, kde se dalo ještě trochu dýchat. Byl to Portmanův sen o plném bříse celých dvacet čtyři hodin. Neměl nejmenší vyhlídku dostat se do komanda Kanady. Byl to podobný sen, jako když se mu zdálo, že nosí teplé šaty a vysoké boty jako gestapo.

Viděl ženy zblízka, když je holiči stříhali, nahoře i dole, nahé, nepoznávaly se už navzájem, ani samy sebe ne. Minulý týden viděl Francouzky a Belgičanky a Italky a Holanďanky, jak šly do sauny. Neměly tušení, že za patnáct minut bude po nich? Anebo že plyn nezabíjí okamžitě, že záleží na tom, kolik jim ho nacistický technik podle pokynů vedoucích ušetří? Portmana už neudivovalo, že pro Němce měly jejich vlasy větší hodnotu než jejich život. Mají z ženských vlasů výplň do matrací, materiál do tkalcoven, provazové žebříky do ponorek a izolace do vojenských baráků. Z rozdrcených kostí hnojivo na pole. Každá ušetřená marka se počítá. Žádné výčitky svědomí, které vynalezli obřezaní, aby se za ně schovali a vnukli těm ostatním pocit viny.

„Dneska jsou narozeniny mého otce a zároveň výroční den jeho smrti,“ řekl Harry Cohen. „Jsem stejně starý jako on, když umřel.“

Umřel v posteli. Četl knížku o tom, jak se vaří správně kafe. Zavřel oči a zašepal, že přišel konec.“

„Gratuluju,“ odpověděl Portman. „To si myslíte, že to něco znamená, tady? To má snad být nějaká věštba, že mě nenecháte spát?“

Najednou jsem si uvědomil, že se držím rukama za lokte a zá-
pěstí Harry Cohena a Portmana, vtlačen mezi nimi. Naše vši pře-
lézaly z límce na límec. Hřál jsem se o oba, hřáli se o mě.

Z ticha noci, sněhu a komínů, ze svého a z cizího strachu vykře-
saly neznámé ženy představu o tom, co by mohlo být, protože to už
jednou bylo. Chvillemi meluzína přerušovala zpěv. Pak se zase hlasy
zvýraznily, ačkoli meluzína nepolevila. Hlasy odplouvaly mezi ost-
natými, elektřinou nabitými dráty do nekonečna. Už jsem ani ne-
čekal, co Portman řekne, aby zamluvil závist vůči živým i mrtvým.
Měl někdy strach ze tmy. Zamlouval to, aby zakryl ještě větší strach
z Němců. Probouzelo to v něm něco, co měl za mrtvé. Nebylo to jen,
že se bál průjmu. Čím ho průjem mohl znemožnit, v nejnemožnější
situaci. Bylo to na nějaké hranici; obnaženost všeho, co ještě žije.
Bylo to jádro jeho existence, na tenounkém rozhraní jeho duševních
a tělesných sil, jako chvíle v pondělí, kdy se vybíralo do komína, zá-
vislá na rozhodnutí někoho jiného, ale taky na jeho rozhodnutí, jak
to přijme. Pouze on sám a jeho svědomí, aby nezradil sebe sama.

V pondělí na selekci stál Harry Cohen vedle Portmana a Port-
man zdolal průjem, nebo, jak říkal rottenführer Schiesse-Dietze-
mann, nemoc špinavých pracek. Zastavil se na vteřinu před nimi.
Harry Cohen se mohl napřímít a vypnout hruď, kdyby padla volba
rottenführera na toho staršího, ale ani se nehnul. Bylo to nebez-
pečnější než ruská ruleta. Rottenführer naštěstí vybral muže za
nimi, čtyři v řadě vedle sebe.

„Proč?“ zeptal se potom Portman Harry Cohena.

„Tak. Některý věci dělá člověk kvůli sobě.“

„I tady?“

Harry Cohen ani nekývnul. Víc se neobtěžoval.

„Dám jim ještě minutu,“ řekl Portman. Znělo to, jako kdyby na jednu neměl v plicích dost vzduchu. Snad už měl tuberkulózu. „Počítej do šedesáti.“

Ženy zpívaly německý operetní šlágr *In den Sternen steht's geschrieben, du sollst küsen, du sollst lieben...* Asi ty, co šly do komína, byly německé a rakouské židovské ženy. Hrál se to kdysi v kavárnách, ale teď to neslo nějaké okamžité, blízké a čisté ozvěny upřímnosti nebo odvahy, nějakou překvapující pravdu zasutou do všech banalit světa, kdo je kdo, nebo kdo může být kdo, bez ohledu na to, kde nebo kdy. Bylo v tom všechno, co je ještě nezištné v prohnílém světě, nebo co je čestné, i když třeba směšné, nebo právě proto, i kdyby to bylo slabé a pokořené, bez nejmenší možnosti vzkříšení.

„Koho to zajímá, vážně. Co trvá dlouho, není dobré,“ dodal Portman. Z hlasu mu zazněl výsměch, že tu někdo zpívá o líbání a vášni nebo touze, z které se rodí děti.

Držel jsem se přání, aby ženy nepřestávaly. Chtěl Portman, aby toho nechaly, protože o ně měl strach? Kromě toho, že obracel svůj vztek na sebe?

„To snad chcete za někoho brečet?“ řekl Portman. „Tahle pitomá solidarita, z které nakonec nikdo nic nemá, jen Němce ještě víc naštvě, jim přišla už párkrát draho, co já vím. Nebylo by lepší nechat Němce alespoň v noci spát? To si snad chtějí znovu vyzkoušet, že čert nikdy nespí? To si myslí, že tady můžou zpívat a hulákat, kdy chtějí, co chtějí, jako někde v Americe?“

Portman se obrátil tváří proti prknům kavalce. „Vytlučou jim zuby, když nic horšího. Viděl jsem tu už hodně bezzubých. A potom jsem je už neviděl, právě proto, že přišly o zuby.“

Držel jsem se posledních zbytků melodie, která už nemohla trvat dlouho a rozmazávala se o noc. Mozek mi vplouval do zkřehlé bdělosti, která předchází spánku, spolu s hladem a pachem těl lidí v baráku. Uvědomil jsem si najednou, že potřebuju vedle sebe Ervína Portmana, i s jeho vztekem a pověrami a pomluvami a strachem, a Harry Cohena, jako potřebujou oni mě. I když jsou lidé protivní, živí i mrtví, protože nemají, co by si poskytli, a živoří, i na cestě do sprch. Tím, co člověk odpouští jiným a co se nerodí ze slabosti ani ze síly, ale z nenahraditelnosti lidského života, mimo který nic není.

Portmana obtěžovaly moje vši a vši Harry Cohena. Portman si je vybíral z krátkých konečků vlasů, než mu je zase ostríhají na deky a vojenské kabáty. Házel v nehtech přiskřípnuté vši dolů z kavalce obloukem, jakým létají vrány. Až když někdo dole zahučel, jako kdyby je spolkl, Portman toho nechal. Cítil jsem jeho horký dech, asi jako cítil Harry Cohen horký dech můj.

„Když jsem byl dítě, věřila moje matka, že když dva začnou zpívat stejnou písničku, přinese jim to štěstí,“ řekl Harry Cohen.

„Zásadně nezpívám ani nehvízdám, když hraju vabank; to stačíte jen prohrát,“ řekl Portman. „Neženu se bezhlavě do pekla, když můžu zůstat ještě chvíli alespoň v předpekli. Radši se dívám na kouř než rovnou do ohně. To už mě naučili, že je lepší mít ruku ve vodě než v ohni, ne?“

„Peklo není dole, ve středu země, v štěrbinách hor, skal a průsmyků, ale nahoře, na povrchu země, jako šupiny na těle ryby, v každém člověku, pod hvězdami, pod sněhem, pod obrovskou klenbou nebe,“ řekl Harry Cohen. „V každé uniformě, každém biči, každé kulce, každém psovi, kterého poštvou proti lidem. Myslím, že peklo je pateronásobně – v každém z pěti krematorií. Nebo

v těch osmimetrových jámách, kde pálí mrtvoly, když nepadá sníh a neprší.“

„Ještě zpívají, jsou vytrvalejší než sůl,“ řekl jsem. „Jsou odvážnější a věrnější než husy a divoké labutě. Chtěl bych mít jejich morek v těle.“

„To by ses vytrh. To bys dopad,“ řekl Portman. „Se mnou nepočítej.“

Nocí nad táborem, nad všemi tábory Německa a připojených území, pluly vedle sebe jako dvě sestry nenahraditelnost a bezcennost lidského života. To, co z lidí udělala za pět šest roků německá válka. To, co zpochybňovalo člověka, co smí a nesmí, co může a nemůže, proč existuje, vítězství nebo porážka, dobro nebo zlo. Co dělalo z prvního poslední a z posledního první. Zpěv žen zkresloval vítr, který hnal na stěnu severní části baráku sníh a sbíral do obrovské náruče popel a odnášel ho dál nebo blíž, do všech stran – saze a popel, které zůstanou na tváři planety jako mateřské znamínko, i když zahyne poslední židovský muž, židovská žena, židovské dítě.

Nechtěl jsem myslet na popel, který žene vítr Polskem, nad Německo a slezské země, až na Moravu nebo do Čech, k moři a do všech koutů kontinentu, do brázd už rozoraných polí a do obilí, z kterého pečou v Německu chleba a který jedí německé děti – nebo který padá do řek a jezer, v nichž loví němečtí rybáři ryby, a který zaclání strojevůdcům vlaků, křižujících v téhle chvíli Evropu od západu k východu a od jihu k severu, aby přivezli i ty poslední, kdo ještě zůstali mimo lágry, toto srdce německé existence, a který padá do očí mužům Verfügungstruppen SS a Totenkopfverbände SS a Waffen SS a vojákům wehrmachtu a luftwaffe a Afrika-Korps a členům gestapa a kriminální policie a německým četníkům, kteří procešávají nejzapadlejší údolí a pohoří, aby posbírali obřezané,

i neobřezané, do posledního člověka, který ještě někde zůstal, i s pouhou šestnáctinou židovské krve.

Popel a sníh ztišily ozvěnu prvního výstřelu. Trvalo to pár vteřin. Určitě ani ne půl minuty. Zpěv a střelba se smísily, pak zůstala jen střelba a ozvěna střelby. Nebylo to nic nečekaného; v tom měl Portman pravdu. Znělo to jako rottenführerův bič na velbloudy. Minule dal Harry Cohen k lepšímu, že velbloud nezapomene, kdo mu ukřivdil. Až na to, doplnil Harry Cohen, že velbloudi nezapomenou nikdy ani to dobré. Věděl jsem, že Harry Cohen myslí na Marušku, svou černoookou árijskou holku v Praze. Snad dokázala číst jeho myšlenky. Nemohla nikdy vědět, co věděl Cohen.

Ve vzduchu doznívala ozvěna, která zůstává po střelbě samopalu. Bylo to stejně všední jako padající vločky. Jako dým z komínů. Jako bláto.

„Mohly si to spočítat,“ řekl Portman. „Leda že osleply, jako krtci v zimě.“

„Třeba si to spočítaly,“ odpověděl Harry Cohen. „Nevěřím tomu, jako nevěřím, že krtci v zimě oslepnou.“

„Půjdu zpívat s nima, až někoho přitom napadne házet kamení na rottenführera a scharführera,“ dodal Portman. „Pes po nich neštěkne.“

Někdo šel na kbelík. Z koloběhu na baráku se nezměnilo ani to nejmenší. Podle zvuků a kroků a pohybů i pachů se dalo říct, kdo měl průjem a kdo úplavici, nebo kdo už tyfus, tuberkulózu, zápal plic nebo jen astma. Kdo se už nedožije půlnoci nebo rána, a ještě než umře, nakazí své spolunocležníky.

Loučil jsem se se zpěvem žen a těšil se na zítřejší, jako jsem se kdysi těšil na večerní pohádku babičky před spaním. Opakovala mi častokrát tu O sedmi krkavcích. Kde bere člověk sílu, když všechno, co má, je slabost?

„Schiess-Dietzemann věří, že se židovské děti rodí chlupaté jako zvířata,“ řekl Portman. „I holky. Ty nejchlupatější vybírá dřív než ty, co už jsou jen samé žebro.“

Věděl jsem, že se můžu dočkat zpěvu žen jen na úkor těch, jejichž pozůstalým budou zpívat. Napadlo mě, že budou zpívat, i když už u toho nebudu nebo u toho nebude Portman nebo Harry Cohen. Myslel jsem na život a na smrt v Auschwitz-Birkenau, v táboře mezi řekami Solou a Vislou. Myslel jsem na lidi, pro které už nemohl nikdo nic udělat. Podle evidence z lágrové kanceláře gestapa, kde to viděla židovská písáčka, než ji poslali komínem, tu už sprovodili ze světa kolem milionu tří set tisíc lidí. O cyklon B zatím neměli Němci nouzi. Jaký je smysl lidské existence? Proč trápí člověka pocit marnosti? Kde končí hranice zla? Hranice krutosti? Jak dokáže člověk udělat to nejspравnějši, když k tomu dojde? Byla to zase chvíle nezodpověditelných otázek. Ale něco se změnilo ve vzduchu, třebaže na to nebyly odpovědi. Kolik lidí postříleli? K čemu se budou ženy odvolávat zítřejším zpěvem? Utichala ve mně ozvěna chóru. Cítil jsem kolem sebe sních, popel a ticho. Měl jsem nutkání vyjít ven, za což by mě strážný venku okamžitě zastřelil, dřív než bych se stačil dostat k drátům a dotknout se rty plátků popela, vločky sněhu. Naslouchal jsem. Nic se neozývalo. Ženy se uzpívaly do spánku. Jiné se do spánku uplakaly. Ty třetí do spánku zastřelili.

„Konečně,“ řekl Portman. „V pět musíme vstávat.“ Nezněla z toho úleva ani zadostiučinění. I když si někdy Portman myslel, že ženy mají devět životů, jako kočky. Snad si přál, aby to byla pravda. Všechno, co se spojovalo s kočkami, pokládal Portman za neštěstí, ozvěnu nebo předzvěst neštěstí, i když se to narodilo jen v jeho hlavě. Byl v něm dar lhostejnosti k tomu, co se stejně nedá už změnit. Zahrnulo to Německo, ženy, někdy i jeho samého.

„Nemohly už radši dávno spát?“ zeptal se Portman. „Neříkal jsem to? Budou ráno padat jako mouchy. I ty, který nic netrefilo.“ A potom: „Nemá smysl mařit čas ani sílu. Škoda každý kapky krve, když ji proleješ na vlastní pěst, zbytečně.“

Přivolával jsem si ozvěnu ženských hlasů, představu zrození, něčeho, co se mi spojovalo jen s ženami, o čem jsem věděl málo a čemu jsem nikdy neporozuměl.

„Máš třasavku nebo co?“ zeptal se Portman na mou adresu. A nakonec: „Celým tím svým zpěvem mě jen zblblnou.“

Už asi ztratil strach. Taky Harry Cohen se přestal bát. Neřekl nám, že včera na latríně viděl, jak močí krev. Portman se schouklil ke spánku. Přál jsem v duchu zbývajícím ženám, aby usnuly a nebyla jim zima. Harry Cohen začal žvýkat svůj chleba s paštičkou. Snad ho zaujal počet možností, které všechno a všichni měli, mají nebo by měli mít, anebo které nemá nikdo. Přál si být někde jinde, někdo jiný, kde lidi nežijou tak ubohý život, kde se nemusí ptát každou vteřinu, proč se narodili, na věci, pro které nebylo rozhršení.

Harry Cohen věděl, že člověk vydrží skoro všechno, dokud ho nezabijou: ponížení, bolest, ztrátu nejbližších lidí jako matky, otce, bratra nebo sestry, ale nevydrží hlad. Hlad je nejhorší nepřítel člověka, jeho důstojnosti; hlad mu zlomí páteř dřív než rána holí přes záda; proto zkoušel, jak daleko ještě nedovolil Němcům, aby ho zlomili hladem, třebaže hladověl: schovával si každé jídlo, třeba jen minutu, pět minut, hodinu, aby si dokázal, že žije jako člověk, že je, alespoň v něčem, ještě sám sebou.

Žraly mě Portmanovy blechy a vši. Kouř stoupal pomalu k nebi. Sníh padal černě. Nikdy jsem nezapomněl na černý sníh s popelem v Auschwitz-Birkenau, který jsem tu noc viděl poprvé v životě, než jsem usnul.

„Dobrou noc,“ řekl smířlivě Portman. Opakoval si svoje vytetované číslo na předloktí. Už asi nezáviděl mrtvým. Zvykl si, že nebude žít dlouho. Možná zítra. Dál nechtěl nikdo myslet.

„Dobrou noc,“ řekl Harry Cohen.

„Dobrou noc,“ zmohl jsem se ospale.

Ve tmě plynuly Sola a Visla někam na sever k moři, k půlnoci. Vál vítr. Pohltilo nás ticho, v němž kdysi zmizel Samson a v němž se každá noc, každý člověk zdáli být poslední. Obestřela nás nekonečnost.

Člověk ve velikosti poštovní známky

*Neodpovídej bláznovi na jeho pošetilost,
když nechceš být jako on...
Odpověz bláznovi na jeho šílenství,
aby si nemyslel, jak je moudrý...
— Židovské přísloví*

*Nikdo nic neví. Nikdo nebude nic vědět.
Ani my nevíme nic.
— Heinrich Himmler*

*Mrtvý nemůže nosit mrtvého.
— Německé přísloví*

1

„Ach, stále ještě ty vlasy a vousy,“ řekl šikovatel Karl Oberg, kapelník posádkové hudby.

Udivilo ho, stejně jako minulý čtvrtek, že se s tváří učitele nic nestalo, ačkoli o tom mluvil jako teď. „Jen chytrá hyena přežije, jak se říká, vousáči,“ dodal šikovatel. „Co myslíš je tak moudrého na tom, neholit a nestříhat se? Ještě věříš, že kdo se dožije příštího jara, přežije rok?“

Karl Oberg měl na sobě teplý kabát s dvojitou podšívkou, ušitý na míru v době, kdy byl kapelníkem posádkové hudby ve Varšavě. Ke krejčímu, kde si dával šít uniformy, chodila polská šlechta. Šikovatel nečekal, že mu učitel odpoví. Ani minulý čtvrtek mu neodpověděl. Za celou cestu tam a zpátky nepromluvil učitel ani slovo. Komandant poručil znovu, aby ho přivedl. Šikovatel uvažoval o tom, co mohl komandant od učitele chtít.

Polovinu cesty měli už za sebou. Vedle učitele si šikovatel připadal jako mladý strom na jaře vedle starého stromu. Mohl si představit bludiště kořenů, skrýše pro jedovaté hady. Stařec se hrbil, měl pohaslé oči. Šikovatel Oberg měl modré oči. Byl štíhlý a urostlý, na vyholené tváři neměl ani smítko. Jeho černé boty se leskly. Potrpěl si na vyčištěné střevíce.

Minuli pekárnu a skladiště rakví, sklady vojenského materiálu. Za chvíli se připojil k páru vlčák, který patřil kapelníkovi.

„K noze, Sebevrahu,“ oslovil psa šikovatel. „Kde se touláš? Není to nebezpečné, pustit se řemenu? Někde tu musí být fena.“

Mráz pátil. Bylo bezvětrí. Zima ležela na kraji jako ticho. Mráz zacelil bažiny.

„Stále ještě tolik vlasů a vousů, vousáči,“ prohodil šikovatel Karl Oberg. „Přitom se tu kdekdo snaží, aby výroba nevázla, když už nemůžeme dovážet mořské žíně a řasy a houbu a pěnu odevšad, jako dřív.“

Vypustil bílý dech, který se proměnil v mráz. „Nepřipomíná ti to někdy všechno moře? Kameny na mořském dně?“

Dodal: „Probuď se, vousáči. Máme ještě pět minut cesty.“

Šikovatel Oberg si dal ráno práci, když přepisoval pro svou kutálku jednu z židovských melodií. Převodl pohřební tempo na pochod. Příští čtvrtek to uvede v Kasinu.

Z rampy bylo slyšet přijíždějící a odjíždějící vlaky. Obě lokomotivy dlouze zahoukaly. Houkání se spojilo a stoupalo a doznívalo ve spirále. Nebo jako neviditelná čára, mizící v dálce.

„Někdo mlčí, aby se tím cítil větší a důležitější,“ řekl šikovatel. „Jak chceš. Jsme skoro na místě, vousáči.“

Karl Oberg si začal hvízdát nápěv *Vjezdu gladiátorů*. Něco mu napadlo.

„Nejenže máš vlasy a vousy jako minulý čtvrtek, vousáči. Máš všechno, vlasy a vousy a jméno, dokonce civilní šaty. Měl bys být vděčnější.“

Pak řekl: „Víš, jak to chodí, ne? Člověk má v žilách pět tupláků krve. Když mu pustíme žilou, aby ztratil dejme tomu dva, zeslábně, a pak proleješ ještě kapku a vypustíš duši, není-liž pravda?“

Začal si zase hvízdát. Letmo sjel pohledem učitelovu tvář.

Henryk Bley se snažil na konci cesty narovnat, aby stačil šikovateli Obergovi. Zahřál se cestou, ale taky se jí vyčerpával. Pes je stále obíhal, obskakoval, očichával a vrčel. Ani rychlá chůze nestačila učiteli dát víc než pár minut tepla. Doporučoval svým dětem shluknout se do houfu, nejméně dvě a dvě, objímat a tisknout se jedno k druhému, aby se zahřály.

Vlčák se zastavil před domem komandanta.

„Klid, jen klid, Sebevrahu,“ oslovil šikovatel psa. „Nemáš rád *Menschentiere*?“

Vlčák se díval na Karla Oberga od brány komandatury. Chvěly se mu nozdry očekáváním.

„Pospěš si, vousáči. Ať stihnem komandanta, pokud jsme ho už zase nezmeškali, jako minulý čtvrtek.“

Karl Oberg ukázal učiteli, aby vešel mezi strážnými do brány, a následoval ho. Strážný řekl šikovateli, aby jeho doprovod počkal v čekárně.

2

Herr Kommandant Oskar Adler-Bienenstock se procházel se synem v parku. *Herr Kommandant* neměl ženu. Jen dvanáctiletého syna, který sem za ním přijel. *Herr Kommandant* se vrátil zraněn z východní fronty. Oba měli rádi motory a hudbu, která, jak říkal Schopenhauer, napodobuje svět, tajemství života, veliké nic, melodii k světovému textu. To bylo zhruba všechno, co měli společného.

Herr Kommandant učil svého syna číst a psát, fyziku a počty. Učil ho tajemství ptáků a zvířat; důležitost kázně a základy motorů.

V zimě bažiny zamrzly a na jaře tály. To motorům nesvědčilo. Ještě horší bylo udržovat motory v provozu a opravovat poruchy.

Vojáci v posádce si začali šeptat, že útlý syn *Herr Kommandanta*, plavovlasý modrooký andělíček, který se v ničem nepodobal *Herr Kommandantovi*, zato jako vejce vejci své matce, to nemá v hlavě docela v pořádku. Ti nejotrlejší tvrdili, že mu *Herr Kommandant* nechal vyoperovat část mozku, aby ho zbavil nekázně a aby říkal jen ano a ne atd.; nebo: provedu, poslechnu, chápu. Měl velké oči občas podlité krví a vlhký skelný pohled, dozadu protaženou úzkou lebku, vysoké čelo a odstávající uši. Pokožku měl velice jemnou a čistou a vlasy lesklé, skoro dívčí. Měl velký, přewislý spodní ret, stále vlhký, jak si ho olizoval. I když nejedl či nepil, nacházel si pro svůj jazyk neustále zaměstnání. Přinejmenším vystrkoval jazyk z pootevřených rtů.

Chlapec naslouchal otcovu výkladu. Zapomněl otec, kolik je hodin? Zdálo se, že se chlapec rád ohlíží, čte slova pozpátku a zajímá ho, co bylo, vlaky, které přicházejí a odcházejí a naopak. Všechny druhy motorů, stroje. Někdy se zdál chlapec postrašený, aniž mu něco hrozilo, plný neznámé úzkosti, která přicházela odnikud a držela se ho jako klíště. A jindy byl netečný, lhostejný ke všemu

včetně zvířat a motorů, tichý, jako by neuměl mluvit, anebo naopak, podrážděný až útočný, než se znovu pohroužil do své netečnosti.

Ostrovy bezlistých lesů sahaly hluboko do kraje, až kam oko dohlédlo a asi ještě dál, vysoké holé stromy dotýkající se mraků. Hluk motorů, které běžely ve dne v noci, se nesl daleko do bažin.

Herr Kommandant nařídil vykácet nejbližší lesy. Dal odvézt dřevo do Říše. Zmrzačené lesy, přerušené širokými pasekami a celými okruhy pařezů jako země nějakých zmizelých vesnic, znemožňovaly uprchlým vězňům hledat si v nich úkryt. Až daleko odtud, v nedohlednu, stály lesy ještě nedotčené, tiché a hluboké. V jejich středu, jako tečka uprostřed písmene „o“ nebo jako babí léto zachycené na kmenech jehličnatého stromu, ležel zámek T. II a bratrský tábor.

„Co se stane zvířatům ve společnosti lidí?“ zeptal se chlapec.

„Proč?“

„Kvůli dětem, co tu jsou.“

„Ach tak,“ řekl *Herr Kommandant*.

Nebyl si jist. Je možné, že chlapec vidí děti v táboře jako zvířata, jako *Menschentiere*? Doufejme, že chlapec neví nic o tom, co se děje s lidmi za dráty tábora. Měl by? Nebo má ještě čas?

Chlapec je viděl, každý den, kdy nezůstal ve své místnosti. Vyrostal vedle nich, v jejich přítomnosti, jako rostou německé děti na venkově nebo ve škole někde ve městě. Viděl lidi za dráty, kteří jen přicházeli, nikdy neodcházel, a přesto jejich počet nenarůstal. Byli to lidé? Zvířata? *Menschentiere*?

Někdy chlapce napadlo, jak je to divné. Mizeli v nějaké podzemní řece? Ztráceli se v nějakém neviditelném moři. Propadali se do propasti?

Herr Kommandant ho vzal kolem ramen. Dával mu najevo, že s ním jedná jako muž s mužem. Chlapec neměl rád jeho objetí. Na vteřinu pohlédl otci do tváře, jako se někdo dívá na cizího člověka.

„Na které straně drátů byla moje maminka?“ zeptal se chlapec.
„Tvoje matka?“

Když bylo příliš chladno na to, aby posádková hudba mohla navčičovat pod širým nebem, poutaly pozornost chlapce zvuky motorů, takže si je přicházel prohlédnout alespoň do opravny aut. Rád pozoroval celé hodiny vlny mastného kouře, které se valily s větrem přes močály a skrz lesy z T. II a ze skládek, o kterých mu otec nechtěl nic povědět. Chlapec pozoroval vlny dýmu, jak se táhnou s větrem jako rukopis nějakých písmen, číslic nebo znaků. Někdy byly chuchvalce kouře husté a padal z nich popel, jako když černě prší.

„Budeš mít rád vojenské mapy,“ řekl *Herr Kommandant*.
„Proč?“ zeptal se chlapec.

Nebyly to vojenské mapy, které si chlapec oblíbil. Měl rád nová vojenská nákladní auta, pomalovaná červeným křížem v bílém poli. Před třemi týdny z nich vynášeli vojáci ztuhlá lidská těla. Později zacouvali zadkem vozu k močálu a vysypali je. Těla padala a klouzala nebo se překlápěla do bažiny jako polena nebo hubené pytle brambor. Ze začátku zakázal *Herr Kommandant* synovi, aby se díval, ale nebylo to tak snadné, když se z toho stala pravidelnost a probíhalo to bez přestávky.

Jezero připomínalo západ slunce uprostřed jasného dne. Hladina zhoustla popelem a odrážela mraky a kouř. Jezero se podobalo kusu matně tmavého oceánu. Nad jezerem dostávaly chuchvalce mastného kouře, z něhož se sypal popel, pro chlapce ještě jiný význam, jemuž ani při nejlepší vůli nerozuměl. Nebe, jezero a kouř znamenaly nějaké nové písmo, nepochopitelné poselství. *Menschentiere*, opakoval si v duchu. *Menschentiere. Tiermenschen*. Vyplázl bezděčně jazyk.

„Vzpamatuj se,“ napomenul ho otec.

V městečku ani v táboře nebyla řeka, jen okraj močálů a jezero, proto tu nebyly ani mosty. Jednou se ptal chlapec otce na mosty, protože si na ně pamatoval ještě z Německa. Z kostela zůstala jen věž, na kterou se zaměřili němečtí piloti, když město bylo ještě polské. Potom němečtí dělostřelci, kteří se tu zacvičovali. Posádku tvořilo několik německých rodin. Duch městečka určovala německá armáda, i když to byla jen hrstka lidí, jako reprezentuje zemi loď, vlajka nebo pověst. Chlapec neměl rád ostatní německé hochy, a stejné to bylo i naopak.

„Z mapy můžeš vycítit čas – jen poněkud jiný čas, než když tikají hodiny – a můžeš z ní, pokud chceš, vychutnat i tradici a odvalu. Možná později nějakou ženu, jako byla tvoje matka.“

Bylo to pro chlapce příliš složité?

Zdalo se, že chlapec neposlouchá. Nechával si špičku jazyka mezi rty, které přece jen sevřel. Věděl, že se otci nelíbí, když vystrkuje jazyk. Většinou na to zapomínal. Chlapci nevadilo, že chvílemi šišlá. Otec se jeho šeplavé mluvy bál, štítil a snažil se ji přeslychat. Na garáži v autodílnách byl nápis, který chlapce uchvátil: *Narodili jsme se, abychom zahynuli*. Připomenulo mu to nákladáky s červeným křížem na střeše a po stranách. Ambulance, které neměly okna, jako ptáci bez křídel. Něco jim chybělo, anebo naopak, něco na nich přebývalo – plechový krk, kde byl silný motor, osm válců. A místo nohou, jako u ptáků v letu, dvě velké výfukové roury, které se kroutily jako ploutve dovnitř místo ven. Proč neměly ambulance okna? Proč vedly výfukové roury dovnitř? Co se dělo s lidmi vevnitř od chvíle, kdy nastoupili, do okamžiku, kdy zase musel být vůz prázdný? Muž se nikdy neptá, řekl otec. Husté plavé vlasy si česal chlapec dozadu, jako hřívu. Modré oči se mu leskly. Svět, který ho obklopoval, byl plný temného tajemství. Vzrušovalo ho, co nevěděl, stejně jako to, co jako by tušil. Byl to

svět ve světě, planeta uprostřed jiné planety, jezero uvnitř cizího jezera, v nichž se vody vzájemně přelévaly. Obrovský oceán ukrytý ve větru, kterému se zdálo i slunce v poledním žáru mdlé. Viděl tmu v tubičce světla a světlo v kuličce tmy. Jednu tmu v druhé tmě, jako stín ve stínu.

Herr Kommandant napadlo, že syn vypadá jako anděl. Jen andělé jsou nevinní a táží se proč. Pro lidi ve vedení neexistují žádná proč. Proč to potkalo právě mě? Přišly mu na mysl řádky z Nietzscheho o mrtvém bohu, s kterým zemřelo svědomí nebo který zabil svědomí, a řekl si, že krása je přispívat ke stvoření (v jeho případě početí syna) někoho, kdo přeplave rybník. (Nebo něco podobného.) Jméno, otcovství a synovství znamenají ve světle budoucích věcí jen málo, myslel si *Herr Kommandant*. Nová láska je tvrdá, ne křehká, jako byla křesťanská láska, či lépe – s odpuštěním – takzvaná láska toho židovského prasete, které, a dobře mu tak, skončilo na římském kříži. Mám slabomyslného syna – kdoví díky komu – a musím ho milovat tvrdě, jako pán, bez slabosti, bez otrocké laskavosti. *Herr Kommandant* uvažoval o říšském právu a o ústavech jako Brandenburg, Hartheim nebo Eglfing-Haar, taky o ústavu choromyslných v Kaufbeuren a čemu se říká „akt milosrdenství“.

Herr Kommandant přestal posílat syna do školy a staral se o jeho výchovu sám. Syn si pletl světové strany, jih, sever, západ a východ. Nepamatoval si čtyři živly, oheň, vodu a zemi a vzduch. Musel mít mezi spánky ještě nějaký pátý živel. Měl potíže se vším, co obsáhlo číslo čtyři, ideální číslici Pythagora. Pochopil jen Aristotelovo číslo tři. Nevěděl, že bažiny mohou patřit k oběma živlům, k vodě i k zemi. Dovedl se soustředit na světlo nebo na zvuky a rozuměl hlasům. Ale nikdy si je nedokázal propojit a pochopit společně.

„Je toho dost, co se mohou naučit zvířata od lidí, ale také, čím se mohou nakazit lidi od zvířat,“ řekl *Herr Kommandant*. „Není to

hezké, když vyplazuješ jazyk, jako by ses chystal lízat zmrzlinu nebo lízátko, když žádné nemáš.“

Ještě řekl: „Je to nečistota zvířat, která mě dráždí. Co na nich člověka ponižuje. Jejich svévolnost. Otroctví těla a vášně. Jejich prostopášnost. Zvíře je nádoba nečistoty a neřesti. Člověk vkládá do zvířete naději na krotkost a kázeň. Naději na větší čistotu. Učí zvířata řádu.“

Myslel na věci, které člověk u zvířete nesmí připustit. Kde četl, že až do čtvrtého století bylo dovoleno zabít dítě? V duchu vytýkal své bývalé ženě, že nezalehla nepovedené dítě ve spánku.

Zdalo se, že zájem chlapce nemůže probudit zmínka o zvířatech a co se s nimi děje ve společnosti lidí. Zajímal se v tuto chvíli jen o motory. Pak si hrál v ústech s jazykem, jako kdyby to byl v jeho představě nějaký mlýn, otáčející se kolo, neviditelné kameny v ústech. Měl velký, dobře prokrvený, červený jazyk.

„Proč neposloucháš, když k tobě mluvím?“

„Dívám se,“ řekl chlapec.

„Na co?“

„Na ambulance. Vypadají jako ptáci. Jako ryby. Jako labutě.“

„Jsou to dobrá auta.“

„Nemají okna.“

„Jsou to dezinfekční vozy,“ řekl otec. „Včera se tři porouchaly. Dostaly už nové motory, doufám. Ukážu ti čtyři nové.“

„Mají výfuky jako choboty,“ řekl chlapec.

Snad se měl narodit jako děvče, myslel si *Herr Kommandant*. Co si s ním počnu? Hlavou otce prošlehma myšlenka, co by pro chlapce bylo nejprospěšnější. Myslel na důstojníka u své jednotky, jemuž se narodilo dítě mrtvé. Už překročil hranici, kdy se za podobnou myšlenku plísnil. Myslel na tajemnou a tesknou moc jiskry, která, jakkoli výjimečně, přeskočí mezi mužem a ženou, i tou, kterou

z té duše opovrhuje. Vina muže je vždycky menší než provinění ženy. V tom ohledu se nemusel opírat jen o důstojnický kód cti. Proboha, co to dělá ten jeho syn pořád s tím jazykem? Kdo dokáže zabránit, aby se rodily nemocné děti? Chtěla ho snad jeho bývalá žena potrestat? Za něco se pomstít? Opuncovat jeho existenci až nadosmrti? Pokazit mu pověst? Nebo chtěla syna léčit rtutí, aby nezdědil nic horšího (zřejmě po otci) než nějakou nevyléčitelnou skvrnu na mozku? Myslel na výsadu lágru bičovat ženy, jako se kdysi bičovali otroci. Jeden čas mu sem posílali prostitutky. Jak někdo už kdysi řekl: obchodnice i zboží v jednom. Přistihl se, že nenávidí svou bývalou ženu, aby nemusel nenávidět svého syna. Nabádal se k zdrženlivosti. Hledal míru, aby se nemusel vinit ze slabosti. Byl to zápas. Věděl, s čím zápasí.

Hoch se díval na nebe, na obrazce, které kreslil kouř v bezvětrí, na chuchvalce černého dýmu, které držely pohromadě, jako by to byly nějaké obrovské, začazené, parnaté balony. Modré nebe bylo nekonečné.

„Večer bude koncert,“ řekl *Herr Kommandant*. „*Einzug der Gladiatoren*. Vjezd gladiátorů. Půjdem si jej poslechnout do Kasina.“

Otec se díval, jak syn hází oblázky na jezero. Sebral pokaždé tři placaté kamínky najednou. Házel žabky a díval se na vodní kruhy. Šířily se, nejprve husté, pak řidší; nikdy nedosáhly k protějšímu břehu.

„Rád házíš kameny do vody,“ řekl otec.

Oba se dívali, jak se dělají kruhy a pak najednou zase nic, dokud nehodil syn další žabku.

„Proč nemluvíš?“ zeptal se otec.

Chlapec vzpomínal na ráno, kdy otec navštívil matku v ložnici, ještě v Berlíně. Byl už jasný den. Matka řekla, že už nechce s otcem nic mít. Otec uhodil matku pěstí do tváře. Narazila zády a hlavou

do zdi. Krvácela z nosu. Otce krev rozzuřila. Uhodil matku znovu. Pak ji povalil na postel a strhal z ní šaty a prádlo. „Jsi odporný,“ řekla matka. „Odejdi, jsi zvíře. Nemůžu tě už vystát.“ Chlapec se schovával v matčině šatníku. Vnímal vůni matčina parfému, dotýkal se jejích šatů. Matka ani otec netušili, že je vidí. Otec nevěděl ani potom, kde je. Chlapec se mohl jen domýšlet, co to znamenalo, když matka odmítla sdílet s otcem lůžko, a proč to otce tak rozlítilo. Odešel a nechal ji ležet zkrvácenou, obličejem ke stropu. Proč řekla matka otci „sliz a sliny, tvůj hnus“?

Někdy to k němu přinášela nazpět voda. Nebo kouř. Mluvily k němu. A jindy ambulance s červeným křížem, bez oken, s výfuky jako chobotnice nebo jako ploutve. V blízkosti otce si na to vzpomenu pokaždé. Když byly chlapci čtyři, dostal otec zlost, že se mu narodil slabomyslný syn, a bil ho pěstmi do hlavy a do obličeje, do nosu a do očí a byl takhle vzteklý párkrát. Přitom plakal. Až později, když matka odešla (nikdo nevěděl kam a otec to na otázku vždycky zamluvil), přestal ho tatínek bít.

„Rozumět zvířatům znamená rozumět lidem. A rozumět lidem znamená rozumět válce,“ řekl *Herr Kommandant*. „Rozumět tomu všemu ti pomůže hudba.“

„Proč se zvířata mezi sebou zabíjejí?“ zeptal se chlapec.

„Ze stejného důvodu jako lidi,“ odpověděl *Herr Kommandant*. „Z pudu sebezáchovy. Lidi a zvířata mají podobné osudy. Žijeme na jedné zemi. V každém z nás je kus zvířete.“

„Podívej se támhle,“ řekl chlapec.

„Kam?“ chtěl vědět otec.

Herr Kommandant vzhlédl k nebi. Už zřídly kouř se valil z tábora T. II. Snad tam nahoře byl vítr, protože z chuchvalců se oddělovaly a odvíjely stále tenčí pruhy. Některé chuchvalce se podobaly nafouklým černým labutím, bafnutím nebo zadutím větru, otlým

nebo nabubřelým tvářím, bradám anebo vyfouknutým očním důlkům; anebo rozfoukanému černému pudru, zlověstné i směšné grimase, pošklebku nebo posunku; anebo mapě, v jaké si *Herr Kommandant* četl, tak jako čtou námořníci na moři z hvězd, nebo tak jak jde slepec mnohokrát vyšlapanou cestou. Menší body byly města a vesnice a nejmenší kroužky tábory.

Zámek a T. II byly nejbliž. Dost daleko, aby nebylo slyšet křik nebo střelbu, ale dost blízko, aby se hustý kouř a někdy i pachy pálených kostí, připomínajících vařený klíh, tuny a tuny vařeného klihu, dostaly až sem. Znamená to alespoň záblesk nějaké vyšší inteligence v uspaných buňkách jeho syna? Zavinila to jeho žena, která odmítala lágř a postila se do té míry, že – než od něj odešla – ztratila menstruaci? Už pouhá myšlenka na bývalou ženu mu byla odporná, stejně jako na její těhotenství, porod a její postoj k jeho vojenskému povolání a k jeho poslání.

„Pojďme nazpět, mám schůzku na komandatuře a ve *Führersheimu*,“ řekl *Herr Kommandant*. Dotkl se chlapcova ramene. Hoch sebou škubnul. Bylo zřejmé, že uhnul. Byl to odpor? Úlek? Ostych? Štítivost? Nesrozumitelná reakce? Ať to bylo cokoli z toho nebo kombinace všeho, nepotěšilo ho to, naopak, projel jím proud mrzutosti, vlna nevole, kterou si nechal pro sebe. Jen v očích *Herr Kommandanta* prošlehla nechuť, kterou nedokázal vyjádřit. Přemýšlel o otcích a synech. O čtyřech živlech. Odvrátil se od ambulancí, odhlédl od syna a od nápisu na hlavní garáži v autodílnách zpět k obloze.

3

Henryk Bley čekal, jak mu šikovatel Karl Oberg řekl, v předpokoji *Herr Kommandanta*. Už od minulého čtvrtka si Henryk Bley lámal

hlavu, proč ho velitel povolával, aniž se obtěžoval ho přijmout. Vyloučil, že by ho komandant požádal, aby učil jeho syna. Nevyloučil možnost, že by komandanta mohl zajímat jeho náhled na dítě. Učitel měl na tomto poli mnohaleté zkušenosti. Minulý týden prohodil šikovatel Oberg, že na zámku v T. II se cyklonem B nečistí jen prádlo a nehubí jen štěnice, vši a krysy. Proč poznamenal kapelník před chvílí, že by si v žádném případě neměl troufat *Herr Kommandanta* poučovat? Ještě se ho zeptal, jestli ví, kolik vykleštili takových staříků jako on, než s nimi skoncovali.

Na dveřích komandantovy kanceláře visel zprava trhací kalendář. Červeně bylo vyznačeno Velikonoční pondělí. Učitel slyšel šikovatele Karla Oberga, jak mluví s ordonancí. Smáli se. Mluvili o milostných pletkách jistého důstojníka. Z hlediska nedostatku jiných neřestí je každá kleveta dobrá, není-liž pravda? Někdy poslouží i okap jako rodinné sídlo. Jsou věci, kterých má muž pomálu a neměl by jimi plýtvat, soudil ordonanc a šturmmann SS. Zima nutí k umírněnosti. Kdo by chtěl škodit vlastnímu zdraví? Jenže kdo se někdy nevzdá výsady, bez které už není, čím byl? Nebo čím a jak a s kým by mohl být? Muži to nemají lehké. Kdejaká bahnička je zbavuje něčeho, co už pak nikdy nezískají. Co tím ordonanc myslel? Z rampy přicházelo bafání vlaku, pak zase pozvolna utichlo.

Ordonanc a šturmmann Fritzingler dal kapelníkovi na cestě k ambulanci k lepšímu (všechno svým vídeňským dialektem), co říkal poslední cikánský král: „Velký ve svých vlastních očích, malý v očích těch druhých.“ Taky říkal: „Napřed se koušeme, potom se lížeme.“

Kancelář velitele městečka a tábora *Herr Kommandanta* Oskara Adlera-Bienenstocka ležela v levém křídle kamenné budovy s okny do obrovské zahrady ohraničené vzrostlými topoly. Z čekárny i z chodby bylo vidět zmrzlé stromy obalené ledem, který k poled-

nímu tál a odpoledne zase zamrzal a vytvářel z kapiček perly. Krátké rampouchy visely z okapových rour. Odrážely odpolední, studené slunce. Chodba byla vyzdobena zarámovanými portréty německých vojevůdců, až k tomu poslednímu, který sjednotil Říši. U některých byla přes pravý roh smuteční páska.

Učitel zaslechl z chodby kroky. *Herr Kommandant* přišel o levou nohu pod kolenem v bojích na východní frontě v městě Suwałki v Litvě. Zanesl si to místo na mapě červeně.

Henryk Bley se díval na špičky svých bot. Snažil se soustředit na Velikonoční pondělí. K obrazu dalekých Suz v Persii, kde kdysi jednou byl. Opar vesnice v blátě, někdejšího města, se k němu přiblížil a opět rozptýlil. Zlomky představ. Obraz muže ve vyšíváném královském rouchu posázeném perlami a rubíny, který je chtěl někdy před sto padesáti pokoleními dozadu vybit, ale odvolal to na přímluvu královny, jeho družky, možná kurvičky v jeho harému, v každém případě chytré, moudré, odvážné a s největší pravděpodobností spravedlivé ženy.

Učitel si představil ženu, která zabránila králi, aby je zahubil. Přiblížil si jí tím, že ji srovnal s nejstarší dívkou ze svého sirotčince tady, s Naomi Astachovou.

Myšlenka na černé, hluboké a teskné oči Naomi Astachové mu znovu připomenula chlapce *Herr Kommandanta*. Zakručelo mu v žaludku. Dřív by se za to styděl. Nevšímal si toho. Působilo to mírnou bolest. Co bylo horší? Hlad, nebo strach? Strach, nebo ponížení? Ponížení, nebo zbabělost? Kdy přestane být člověku odporné, že se proměnil ve zvíře, a kdy se mu to zvířecky nechutné bude zdát běžné a normální? A bylo horší ticho, které se šířilo z hustých lesů, kde byly zámek a tábor T. II, nebo mlčení, které ho svíralo jako neviditelná obruč tady? Strach teď, anebo strach, který ho postihne o pět minut později? Který strach člověka je ze všech strachů nejhorší?

Která bázeň ho oslabuje a který druh bázně ho posiluje? Ten, co ho dělá opatrnějším? Nebo strach, kvůli němuž myslí na ty druhé víc než sám na sebe? Učitel věděl, že se polidšťuje a odlidšťuje jenom tím, jak myslí na ty druhé. Neměl už jinou míru na člověka nebo lidskost. Bez zřetele na ostatní se člověk zmenšuje, až je menší než zrníčko prachu pod botou těch druhých, až se promění v kousek bláta. Tolik ještě věděl a držel se toho bez ohledu na všechno. Jak dlouho už tu čeká?

Předpokoj byl čistý a teplý. Starci roztekly krupičky ledu na vousech. Některé kapky se podobaly rozteklé soli. Proč nemá člověk vlastnosti soli? Učitel slízl kapky ze rtů. Opět mu zakručelo v žaludku. Oči starce se podobaly mlze, která se soumrakem padá k zemi nebo s úsvitem se zvedá. Odvážil se vzhlednout a číst znovu nápis. Zavadil opět pohledem o kalendář s označeným Velikonočním pondělím. Nechtěl myslet na svůj hlad, na strach a na Velikonoční pondělí, ani na hluboké, černé a smutné oči Naomi Astachové.

Připomenul si společné snídaně v sirotčinci ve Varšavě. Způsob, jak se děti učily. Kuchařka vysvětlovala, že neslyší, když mluví jeden přes druhého. Pouze když mluví jeden, jsou jeho slova, přání a vysvětlení srozumitelná a splnitelná. A někdy, i když se jen šeptají. Učitel myslel na vlákna spoutávající minulost s tím, co už neexistovalo.

Do jeho myšlenek zaznívalo kručení žaludku. Viděl v duchu, jak rozestavovali stoly a židle a rozhodovali, kam si které dítě sedne, kde bude mít věšák, ručník, utěrku nebo z kterého talíře bude jíst. Připomenul si, jak děti přicházely do jídelny po skupinách: první, druhá, třetí. Které děti šly po obědě spát a které si chtěly hrát.

Předpokoj *Herr Kommandanta* mu připomínal dům, z něhož právě přišel, jako připomíná noc den a sucho vlhko nebo hlad představy sytosti a žízeň vidinu sklenice vody.

Dveře komandantovy kanceláře zůstaly zavřené. Za třicet minut vstoupil znovu do předpokoje šikovatel a kapelník Karl Oberg. Měl u nohou psa, držel ho zkrátka na řemeni. „Půjdeme, vousáči,“ řekl Karl Oberg. „Seber se. Už jsme to zase zmeškali. Možná příště...“

4

Venku si Karl Oberg nasedl na koně, kterého mu přivedla ordonanc, a držel ho na uzdě krokem na chodníku vedle učitele, který šel po vozovce. Šikovatel se cítil v mrazu dobře.

„A jsme zase tam, kde jsme byli, vousáči.“

Pokračovali v cestě, šikovatel na koni a učitel po svých. Chodník byl úzký a kůň s jezdcem ho zabrali po celé šíři. Nikdo kromě nich tu kolem dokola nebyl. Míjeli skladiště. Šikovatel poplácával koně po krku a po pleci rukou v silné vepřovicové rukavici. Pes, který je doprovázel, vyštěkl.

Kůň trhl svým dlouhým nádherným krkem. Byl to skvrnitý bělouš. Měl rodokmen po praotci, rakouském hřebci z plemene Neuwirth-Diamant. Karl Oberg ho zabavil v cirkusu v Lodži-Litzmannstadtu, kde drželi protizákonně krasojedkyni, poloviční židovskou míšenku. Poslali ji dělat její salto mortale do T. II. Za to jí ukázali nádobu, v níž hoří věčný oheň – zároveň i s ní. Třeba se jí z plamene objeví hrdlička. Poslední finále, závěr představení s nástupem účinkujících. Šikovatel miloval cirkus. Nástupy, pozlátko, cirkusovou muziku. Potěšila ho i pouhá myšlenka na cirkus.

„Po Němcích se už nikdo nikam nevrátí, vousáči. Ani do Polska, ani do Německa. A až se za tisíc let někdo zeptá: ‚V čem je rozdíl?‘, odpověď bude: ‚Ano, tohle je ten rozdíl.‘ Nezvratnost toho, co se

děje, vousáči. Bez výjimky, jestli víš, co myslím. Noc a mlha. *Vernebelung*. Projekt *Tiergarten*. *Einsatzgruppen*. *Menschentiere*.“

Kopyta koně duněla na kamenné dlažbě. Ráz, dva, tři, čtyři. Ráz, dva, tři, čtyři. Skvrny na koni byly krásné.

„Žiješ si už pár čtvrtků nad poměry, vousáči,“ řekl zase šikovatel z výše svého koně. „Uprostřed týdne, jako by se nechumelilo. Když je moje kutálka v nejlepším. Musel jsem nechat stát muzikanty rozehřáté uprostřed.“

Kůň chvílemi strčil učitele do vozovky tlamou a šikovatel přitáhl a zase povolil uzdu. Kůň zaržál. Pes cenil zuby k bažinám. Vycítil možná něco, co ani kůň, ani člověk necítí. Možná jen fenu. Pes vyčenichá fenu na kilometry.

Byla zima, mráz, nejméně patnáct pod nulou.

„Vlasy a vousy,“ dodal šikovatel Oberg. „Jako bys nevěděl, vousáči, že co je dneska výhodné, může být zítra na obtíž. Přežil jsi svou družku, svou rodinu – a dá se říct, že hodně rodin. Libuješ si v překvapeních, za která ani nemůžeš, vousáči. Nedivil bych se, kdybys začal zničehonic dělat stojky na zkřížených rukou. Nebo skákat vsedě. Vypadáš jako vychrtlý lední medvěd. Jsi jenom mizerný kočovný umělec, vousáči. Nechtěl bys, abych ti příště přinesl vycházkovou špacírku? Chybí ti toho víc než nějaká kouzelná krabička. Víš, co je to *al fine*? Až do konce, vousáči. Je to všechno jen stínohra. Nebud' šarlatán. Kdoví, co se může stát, než se zase čtvrtkem se čtvrtkem sejde. Přidej, vousáči. Měl bys už mít představu o čase, abys viděl, kam až tvoje výjimečnost sahá. V zimě je každá kůže tenká. Musíš mít kůži jak z papíru.“

Bělouš klopýtl, protože mu šikovatel přitáhl uzdu. Vzápětí se kůň uklidnil a vyrovnal krok. Kameny vystupovaly z dlažby.

Šikovatel Oberg poplácal zvíře. Brunátná tvář kapelníka byla opálená. Šikovatel sevřel boky koně silnými nohama v jezdeckých botách z černé teletiny. Povolil uzdu.

„Prr...“ Z koně vycházel nasládlý, teplý pach. Vypadal sytý a silný. Zašvihal vybledlým ohonem. Ve službách Karla Oberga už asi zapomněl na vysokou školu, kterou předvádíval v manéži. Už neměnil ve cvalu pravou a levou nohu. Změnil chod, jako by chtěl obloukem změnit směr, otočil hlavu a stanul.

Také učitel zastavil, aniž ho šikovatel musel vyzvat.

Byli před budovou Domova pro opuštěné děti, ulice a blok C 13. Dál odtud byla *Kantine* a *Kameradschaftsheim* a *Führersheim* a *Blockführerhaus* a hned vedle Kasina *Hauptwache*.

„Tady si můžeš dělat, co chceš, třeba stojku na jednom prstě.“

A potom: „Tumluj se. Ta tvoje grupa se tě už nemůže dočkat.“ Henryk Bley mlčel. Čekal, až ho šikovatel propustí.

„Máš vlasy a vousy jako kameny na mořském dně,“ usmál se Karl Oberg. „Myslíš, že se můžeš pořád ještě řídit vlastní vůlí? Kam ti vedou okna? To si snad o sobě stále myslíš, že musíš chodit s loučí v ruce, aby všichni viděli? Libuješ si ve tmě? Nechceš se už jednou provždy podřídit? Jednou budeš muset přitakat všemu. Nebo si chceš pořád ještě všechno popisovat dřív, než se to stane? To ti tedy k tomu dopomáhej tvůj jediný a všemohoucí Bůh všech Bohů. Připadej si s těmi svými svěřenečky jako ve svatební posteli, když je ti libo. Musíš je taky už přivazovat k pelesti, aby se nespustily? Taky jim občas nějakou stříhneš? Máš na ně bič? Musíš být silný. Děti jsou od přírody slabé, zejména holčičky.“ Pak ještě řekl: „Mimochodem vousáči. Nechceš vědět, co se stalo v zámku v T. II s dámou tvého srdce? Děti šly s ní. Skládá se ti to dohromady? Jistě víš, co tím chci říct, vousáči. I kdyby ses oholil a ostríhal, bude to pořád jako kameny na mořském dně. Tak běž, běž, běž... vousáči. *Dali, dali, dali...*“

„Jsem tu,“ řekl Henryk Bley. Zavřel za sebou dveře zevnitř. Naslouchal ozvěně svých slov. Chtěl se přesvědčit, že mluví, dýchá, žije. Žil? Nikdo mu neodpověděl. To ho nelekalo. Věděl, že tu jsou.

V domě bylo cítit zatuchlinu, pach zvětralého, studeného vzduchu. Učitel čekal. Kde byli ti ostatní? Přál si přidržet se v duchu něčeho, co by mu umožnilo stát pevněji. Ještě se chvěl. Pronikala ho úzkost, které se už asi nikdy nezbaví. Co je čeká? Jak tomu čelit? Lekala ho všechna kdy a jak, a to už vypustil pojem proč. Na žádném proč už nezáleželo, jenom když se dotýkalo bezprostředně jeho svěřenců, a cítil v nose vůni koně, než ji vystrídaly pachutě domu.

Člověk je na světě cizí a někde je cizí víc než jinde. Jsou místa, která jsou dobrá, přinejmenším o něco lepší než jiná. To ho přivedlo k myšlence na poštovní známky. Vzpomněl si na svou sbírku, kterou mu Němci sebrali hned, když vstoupili do Varšavy, jako všechno. Na jedné byl obraz Josefa Flavia, židovského vojevůdce a dějepisce z let 37 až 100 naší éry. Za židovské války proti Římanům, největší války proti Římu, organizoval odboj v Galileji. Velel pevnosti Jotopata a vydal ji nepříteli. Tvrdil, že zachránil životy svých lidí, i když tím vzal čest a důstojnost těm, co padli, i těm, co přežili. Učitel si vzdychl. Připravil si, co bude to první, co řekne. Je zázrak, že ještě žijeme, myslel si.

Každý den se cítil poražen. Pamatoval si jen tu první z porážek. Nebo se v něm shromáždily a sečetly navždy všechny? Stal se, jako všichni, souborem svých porážek? Je i jediná porážka propast, v které se ztratí všechna minulá vítězství? Přemýšlel – roztěkaně – o osudu člověka, o svém osudu, o rozdílu mezi nadějí a iluzí a mezi přáním, které se opírá o spravedlnost, jako kdyby to byla vzdušná

stěna, o kterou se nic nezastaví, a o rozdíl mezi těmi třemi podobnými sestrami a lží. O rozdíl mezi pravdou, lží a zradou. Je to pravda, že podle toho, jak zachází člověk se svým jménem a se svou páteří zaživa, budou zacházet s jeho pověstí po smrti? Ano? Ne?

Okny, která děti vycpaly a obložily místo skla hadry a papíry, sem pronikal mráz. Napadlo ho, že je dobře, když je bezvětrí.

Na kohoutku vodovodu se udělal rampouch. Věděl, že děti už leží, aby se zahřály vlastními těly. To bylo něco, čemu je už nemusel učit. Myslel na ticho, které pohltilo všechny hlasy, a na mlčení, do kterého se slily.

„Jsem nazpět,“ řekl učitel.

Pokračoval v cestě ke schodům z dlouhé chodby v přízemí. Schody vedly na půdu. Měl tu svou pryčnu, vedle chodbičky, kde spala patnáctiletá Naomi Astachová, nejstarší dívka Domova. Zbytek chovanců ležel dole na slammících. Jak stoupal učitel po schodech, snažil se rozlišit mezi dechem dětí, pištěním krys a vrzáním schodů a prken a fošen, rozežraných mrazem, vlhkem a červotoči. Řekl jim, než odešel, aby zůstaly ležet co nejdéle; čím déle, tím líp, aby zahnały hlad a zimu.

Učitel šlápl na třetí schod a skřípění zaznělo, jako znělo už od minulého čtvrtka, jako ozvěna po dvou stech dětech, na jejichž tváře, jména a hlasy si už nevzpomínal. Báł se, aby se tyto tváře neztratily, protože později, ze vzdálenosti času a místa, není člověk o mnoho víc než tvář, a když zůstane ze všeho jen vzpomínka, ztratí se ze všeho nejdříve tvář. Potom se zapomene i jméno, a nakonec i vzpomínky na vzpomínku. Asi už taky nevypadám, jak jsem vypadal, ale co na tom záleží? Díval se na sebe do jiného zrcadla, než aby viděl strhané rysy, bledou a vychrtlou tvář a bezzubá ústa. Nesnášel dávat najevo ani neklid, ani podráždění, ani

svou nekonečnou úzkost. Věděl o záležitostech, kterých se nesmí nikdy dotknout. Už dávno se nepodobal člověku, který v jiné době, na jiném místě dosáhl úspěchu a uznání a snad i toho, čemu se – jakkoli pomíjivě – mohlo říkat sláva. Vyčpělo všechno. I pověst. I pravda. Zůstala jenom obnaženost člověka, jaký je, nahý a sám před sebou, nahý zvenku a nahý uvnitř. Cítil svou duši jako rozjitřenou syrovou ránu. Myslel na svou krev. Co může smýt jen krev, co omývá krev v něm a v těch druhých, dokud ještě proudí v žilách. Představa krve ho zaskočila. Vtělila se do kaluží, které si mohl kreslit na schodech, na stěnách, po stropech. Nevěděl už, kam ho to vracelo. Nechtěl, aby si připadal jako v jeskyni a aby si tak připadaly děti. Také Henryk Bley se obviňoval ze slabosti. Nechtěl si ošklivit nic, co by zohydilo jedinou vteřinu těch, které měl na starosti. Co by vyměnil za jediný papír a třísku na podpalování? Co má dělat, aby všechno, tělo, tvář i místo, nepřipadalo dětem jako skladiště ošklivosti a špíny? Jak proměnit alespoň kousek beznaděje v zrníčko naděje? Vyždímat ze špíny kapičku čistoty? Laskavost z ukrutnosti? Z lidskosti? Z nelidskosti? Zárodek zítřka z dnešní noci? Stačí, že mají ze všeho strach.

Viděl v duchu okna, kterými padalo dovnitř slunce a vnikal vítr. Myslel na to, jak se děti učily. Němčinu, angličtinu, španělštinu, hebrejštinu, franštinu. Hlášky, podstatná a přídavná jména. Sčítat, odečítat, dělit. Tajemství Ludolfova čísla. Zásady Pythagora a Archimeda. Krásu Barucha Spinozy, zrušení kacířství, požehnání a prokletí pochyb. Zaslechl v duchu zpěv, který se rozléhal až do jeho pracovny, kdy otvíral okna, na jaře, v létě, na podzim, někdy i v zimě. Vybavil si řádky, které děti četly a které pro ně psal sám. Není tu strašlivá zima? Snad ne tak krutá jako venku; alespoň to.

Co vlastně chtěl, aby věděly? Je základem všeho mravnost a propadá se bez mravnosti buď celý svět, buď nemravný člověk do pekla, nicoty, nazpět do skal a do říše zvířat? Je opravdu, jak věřili staří židé, mravnost jako pták, který v letu nad mořem neustále musí mávat křídly, aby nespadl a neutopil se? Je mravnost to jediné, co polidšťuje člověka, aby z něho nebylo tupé dobytče, i kdyby se oblékl do královského roucha ze zlata a hedvábí? A je-li už nemravné všechno kolem, stačí člověku, aby se dotkl té poslední mravnosti sám v sobě, než se i ona promění a ztotožní s jeho okolím? Chtěl od nich, aby i tady rozlišovaly dobré od špatného? Správné od nesprávného? Spravedlivé od nespravedlivého? Proč člověk lže, krade a zabíjí? Proč se narodil a hyne? Připadalo mu to jednoduché. Přál si, aby zapomněly na dneska a včera a těšily se na zítra. To byla lež. Lhal. Myslel na to, jak je zval do ordinace na prohlídku. Vdechl zatuchlý, studený vzduch.

V čem lhal sobě i druhým? Co proměnilo jeho život v pustou lež? Laskavost v krutost a velkorysost v úzkoprsost? Naději v úzkost? Prostupovalo ho vlhko a chlad. Co bude žít, až všechny zabijou? Přežije to, o čem předpokládal, že nelze zabít nebo porazit, pokud se ještě někde někdo drží pravdy a žije? Stačí i ta nejmenší naděje? Není beznaděj milosrdnější, protože je sice krutá, ale pravdivá? Co si počít ve světě, kde může člověk jen doufat, že přežije ještě chvíli, den, noc, další den, další noc? Ačkoli už ví, že všichni kolem něho pohynuli a zvykl si na to, jako si zvykne na zimu, hlad a mráz? Kdo všechno už zahynul? Místo koho ještě žije? Koho ve chvíli, kdy vzdechne, zabili místo něho?

Ozvěna myšlenky se mu otloukala o vnitřek spánků: Další den, noc, den, noc, den, noc...

„Jsem tady,“ opakoval.

6

Naomi Astachová přišla dřív, než mohl učitel zatáhnout deku jako oponu před pryčnou.

„Odvedli tři děti, když jste tu nebyl,“ řekla. Měla drsný hlas, jako havraní mládě. Měla hlas o tisíc let starší než jejích patnáct roků. Štětiny vlasů pod šátkem připomínaly vránu. Její hlas zněl i pro ni samotnou jako hlas předčasně zestárlého krkavce. A zároveň měla ve své zhrublé tváři něhu ženy, která by z ní mohla vyrůst, kdyby ji nezabili. To měla v očích, černých jako havraní peří a hlubokých jako štola jedné studny z těch tří, které byly na dvoře, všechny zmrzlé na kámen. Měla v očích led a smutek. Její hlas zněl lhostejně i naléhavě zároveň.

„Chybí Nataša, Diana a Aneta,“ dodala.

„Aneta?“ poklesl učiteli hlas, než se zlomil. Naštěstí to bylo krátké jméno a mohl předstírat, že se odmlčel.

„Řekli, že potřebuje ošetření. A že je to pro ni lepší. A že o tom víte. Naložili ji do ambulance. Do sanitky bez označení. Nemohla odejít po svých.“

„Do sanitky bez oken? Kdy?“

„Hodinu nato, co vás šikovatel odvedl.“

„Kdo?“

„Řidič a jeho pomocník. Syn *Herr Kommandanta* byl s nimi. Seděl v kabině vedle řidiče. Myslím, že jsem viděla i šikovatele.“

„Nevím nic,“ řekl Henryk Bley.

Zdálo se mu, že každé jeho slovo stírá myšlenky, kterými se prve povzbuzoval, třebaže ho současně skličovaly (jako všechno) jako vidiny nebo ozvěny, které si přinesl do svého kouta. Je možné, že někoho odvléct, znásilnit a zabít už není zločin? Spočívá vina na oběti? Je možné svěst vinu na statisíce a snad i miliony zavraž-

děných a omluvit a zbavit viny vraha? Neexistuje výkupné, kterým by se ještě někdo mohl zachránit? Není vražda už zločin jen proto, že zabijou dopředu každého, kdo by mohl žalovat? Svědčit? Je to německý způsob očištění rasy a cesta, jak zabránit přelidnění zeměkoule? Kde zůstala nedotknutelnost člověka, o kterou zápasili deset tisíc let? Co to bylo, co změnilo okolnosti? Myslel na ubohou a nedostatečnou péči, kterou poskytuje svým dětem, o ochraně ani nemluvě. Propadalo se to někam, kde možná bylo peklo, možná nebe. Snad nic. Děvče se na něj dívalo zpříma, z očí do očí, než pokleslo pohledem k pryčně.

„Taky minulý čtvrtek přijela sanitka bez oken.“

Naomi Astachová měla na hlavě šátek jako stařena, dohola ostríhané černé vlasy už zase narůstající do délky několika milimetrů.

„Je tu zima,“ řekl učitel.

Viděla tu Karla Oberga? Nechal ho čekat v předpokoji *Herr Kommandanta* a mezitím se vrátil? Proč?

„Kde jste byl?“

Hlas Naomi Astachové něco potlačoval. Učitel věděl, že se nerozbrečí. Odnaučila se plakat, jako většina dětí. Mohl vzkázat budoucím pokolením, jestliže někdo zaslechne jeho hlas: děti v této válce neplakaly.

„U *Herr Kommandanta*, v jeho hlavním stanu,“ řekl Henryk Blay.

„Co od vás chtějí?“

V hlase Naomi Astachové zaznělo podezření a obvinění. Nejistota. Naomi Astachové bylo osm let, když jí ukamenovali před očima rodiče ve venkovském městě a lidé ji poslali k němu do Varšavy.

Odvlekli tři děti. Proč? Naomi Astachová si omotala kolem krku pytlou, do které si na pryčně na noc balila nohy. Byl to rukáv ze starého kabátu, a nosila ještě starší. Henryk Blay věděl, že pod kabátem nemá nic. Dala svoje prádlo a punčochy menším

dětem. Svetr dala Anetě, kterou odvedli, když tu pár hodin nebyl. Předtím dala vlněnou ponožku Dianě a vyměnila si boty za hadry s Natašou.

Byla v ní nezištnost matky, i když matkou ještě nebyla a asi nikdy nebude. Byla v ní nesobeckost žen, vypěstovaná za desetitisíce let; vlastnosti, které přecházejí ženám do krve už při narození, společně s jistým smyslem pro podlost a zradu a nepřátelství, jako zbraň a sebeobrana, kdekoliv se vyskytnou, v jakkoli zárodečné podobě. Myslel ale spíš než na to na ubohou vznešenost žen, na to, co dělá z žen ponížené. Myslel na to, v čem jsou na tom ženy, i na konci provazu, hůře než muži, když jsou už všichni stejně v koncích. Neměl už sílu klást si otázku, proč. Nechtěl a ani to už nepotřeboval vědět.

Přelétl pohledem po ztemnělých zdech. Na kamenech bez omítky přimrzly mouchy, vši a štěnice. Některé zabily děti hřebíky nebo špendlíkem. Ráno našly ve sklepě zmrzlou krysou. Učitel sňal deku z trámu u pryčny a přikryl ramena Naomi Astachové.

„Nechci myslet jen na to, co dělají oni,“ řekl Henryk Bley.

„Co s námi bude?“ zeptala se Naomi Astachová. Znělo to dětsky i dospěle. Byla v tom věčnost i zoufalství, účast i odevzdanost, neklid i strach. Zněla v tom zkušenost.

Na zdech se dělala houba. Kolem houby se šířily vlhké skvrny. Střechou zatékalo, jen když v pravé poledne tál led, ne večer nebo v noci.

„Věděla jsem, že někoho odvedou, když tu nebudete,“ řekla Naomi Astachová. Už věděla, že učitel na její otázku neodpoví. Sevřela ústa.

Měla fialové rty a ve výrazu tváře hněv a bezmocnost, namířené vůči němu stejně jako vůči sobě samé, vůči všemu, co je obklopovalo. Dívala se na něj. Byla to dlouhá vteřina. Nejprve jí zahořely, pak

pohasly oči; vnitřní napětí se změnilo v odevzdanost, odevzdanost v porážku.

„Jsou krutí, zvnitřku i zvenku,“ řekl.

Chvěla se mu ústa zmodralá zimou, zvlhlá roztékajícím se ledem. Díval se na punčochy nebo obvazy, které si udělala z hovězích střívek. Učitel si opakoval v duchu její otázku: Co s námi bude? Co s námi jen bude? Bránil se odpovědi.

Řekl všechno, co věděl. Mohl se ještě připravit na to, co řekne dětem o Velikonočním pondělí? Pohlédl na měsíc. Vrouben ledovým okrajem ve střeše ukazoval své krátery. Učitele napadala jména moří a hor a měsíčních údolí. Ještě si je pamatoval. Mělo by ho těšit, že mu paměť dosud slouží. Všechno bylo velice vzdálené. Ledový koláč měsíce se mu zdál odlehlý, cizí, a myšlenka na měsíc v něm vyvolala – aniž věděl proč – obraz slabomyslného chlapce *Herr Kommandanta*, jeho modré oči, neznámý důvod, proč se zaměstnával jazykem, jako by to byl větrník v ústech, a jeho zvědavý, udivený a nevysvětlitelný pohled. Navázala na to podoba Naomi Astachové se smutnými očima německého dítěte. Věděl, že ho jeho první dojem, když předtím odešel a potom zase přišel, nezklamal. Velikonoční pondělí, myslel si. A zase se ho zmocnila předtucha, které se bál. Byla mu zima. Křehly mu ruce, nohy, nos. Kručelo mu v břiše. Měsíc proplouval mraky. Vypadal jako kulatá medúza v ledovém moři.

Až za chvíli si uvědomil, že Naomi Astachová už odešla na svou pryčnu.

7

Henryk Bley se probudil chladem. Jak dlouho spal? Pohlédl děrami ve střeše na oblohu. Pár minut? Pár vteřin? Bylo to dlouho, co se

mu v noci něco zdálo. Jak neuvěřitelné mu jeho sny připadaly, a co se v nich snažil najít nebo jim vdechnout – jiný smysl nebo směr, prorocství nebo úlevu –, a zároveň ho vyděsily jediným možným výkladem ještě dřív, než na ně zapomněl. V prvním snu byl se slepou dívkou a hluchoněmým hochem na procházce po slunném pobřeží; vyléčili se z hluchoty, němoty i slepoty, jen o dvacet roků starší, zaliti sluncem a odrazem modrých vod Středoziemního moře. Věci se posunuly do budoucnosti. Obraz měl dokonce vůni cypřišů a vlahého teplého vzduchu, vlhkého bílého písku a slané vody. Kdysi slepé děvče se potkalo se svou sestrou, která jako by nezůstala v T. II. Obě šly vedle sebe po písčné cestě a vrhaly svůj krátký stín na žlutou a bílou skálu. Nízko u země rostl mech. Výš k obloze zůstaly skály holé a hladké. Za skalami ležela Haifa, přístav a vrchy Karmelu. Silnice podél moře se vinula směrem k novému městu Tel Avivu, návrší jara. Obě mladé ženy tlačily před sebou kočárky. Cestu a silnici vroubily magnolie a keře oleandrů.

Dál před nimi se chvěly ve větru sytější zelené stromy s plody, pomeranči a citróny. Z poloviny byly plody ještě zelené a z poloviny už začínaly žloutnout. Po jejich levém boku se vlnila neúnavně voda: moře s bílými a stříbrnými vlnami a pěnou. Oslnivě bílé ryby vyskakovaly nad hladinu a zase se do ní nořily, ve hře, která potrvá nezměněna až do dob, kdy vyhasne slunce. Mladé ženy míjely zahradní restauraci, kde hrála hudba. Hostinec zabíral dlouhý kus pobřeží, kde rostly palmy.

V druhém snu se bavil Henryk Bley s *Herr Kommandantem* Oskarem Adlerem-Bienenstockem o jeho synovi, jako kdyby chtěl velitel po učiteli radu. Z papírů *Herr Kommandant* věděl, že Henryk Bley je učitel a lékař a vychovatel a spisovatel – anebo lépe řečeno –, že tím byl, než se dostal sem. V papírech byly náznaky, jako by jeho sklony nebyly ve všem všudy srovnatelné se sklony ostatních, ale zároveň

tu bylo dost údajů o ženách, kterým byl ve svých nejlepších letech blízko nebo alespoň zavázán. *Herr Kommandant* vyzval učitele, aby se posadil. Henryk Bley si sedl na kraj židle. Napadlo ho, že se vrátí k dětem příliš pozdě a dům bude prázdný. *Herr Kommandant* se díval na globus. Německo trčelo na svém místě jako ruka v rukavici.

„Vracíme svět tam, kde už jednou byl,“ řekl *Herr Kommandant*. „A posouváme ho kupředu, kde má být.“

Pak řekl: „Blížíme se mílovými kroky k poněmčení tohoto prostoru. Bohužel překážkou nám není země, ale ti, co ji obývají. Dívám se střízlivě na dějiny. Jen dobrá rasa je schopna poněmčení. Ostatním přiřkl osud pracovní službu. Stojíme na opačném pólu. Musíme uvážit, co uděláme s dětmi a starými lidmi. Snažím se sladit primární zájem Německé říše s vašimi zájmy. To vyžaduje aktivitu, čas a trpělivost. Musíte tomu rozumět.“

Znovu napadlo Henryku Bleyovi, že tu tráví maskovaný čas, za jehož rouškou přijde o děti.

Na malém polském mahagonovém stolečku stála – na místě, kde na takových stolcích stává lampa nebo květiny – prázdná klec na ptáky. Podél stěn byly regály plné knih.

Henryk Bley si všiml, že v místnosti nebyly hodiny.

„*Above maiori discit arare minor* – od vola se učí býk orat. *Absent heres non erit* – nepřítomný nebude dědicem,“ řekl *Herr Kommandant*.

Natáhl se, jako kdyby chtěl povstat, ale bylo vidět, že se hýbe jen horní část jeho těla. Zmrzačená noha s protézou a druhá s amputovanými prsty zůstaly nehybné.

„V hrudi mnoha otců tuče mateřské srdce,“ řekl *Herr Kommandant*.

Zvenku ordonanc Fritzinger otevřel dvířka kamen a vsypal do nich tři lopatky koksu. Otřesem se otevřely dveře sekretáře. Na vnitřní straně kabinetu se objevily intarzie z barevného dřeva.

„I kdybyste se chtěl oholit a ostríhat, bojím se, že budete muset počkat do pondělka. Není to náhodou Velikonoční pondělí?“

Jeho tvář zvažněla. S vrznutím se otevřely dveře. Vešel syn *Herr Kommandanta*.

„Tři,“ řekl.

„Čtyři,“ usmál se *Herr Kommandant*. Potom řekl: „Nemůžeme postupovat dopředu s tím, že bychom se pořád ohlíželi dozadu, jako vy dva.“ A nakonec: „Lituji, starý příteli. Jsem velitelem tady. Nejsm velitelem tam.“ Víc neřekl. Dítě vyplazovalo jazyk. Snad ho mělo příliš velký, až nepřiměřeně velký v porovnání s ústy. Náhle se obraz přerušil a červený dlouhý jazyk vystřídal hluboké zelené mlčenlivé lesy.

Náhle Henryk Bley nevěděl, jestli slyšel hlas komandanta, nebo hlas svůj. Všechno, i se zámkem v T. II, se proměnilo v malé nádraží se zahradou a polem a loukou na konci lesa. To byl jeho třetí sen. Strážní SS zotevírali nákladní vagóny – každý pro čtyřicet mužů nebo dvanáct koní – a poručili dětem, aby vystoupily. Děti se rozhlížely, oslněny sluncem.

„Ano, *Herr Hauptmann*,“ říkal přednosta stanice.

„Samozřejmě, *Herr Kriminalrat*.“

„Kde je ordonanc Fritzinger?“

Pomocná lokomotiva tlačila zbytek vlaku k bráně ze zeleného chvojí v T. II. Vzduch byl průzračný. Na všem leželo ticho. Modré nebe mělo barvu moře a na louce svítily květiny. Šli po louce dlouhou cestičkou nahoru ke stromům, ale ne docela k lesu, kde se louka změnila v pláň. Modř nebe se stále koupala v slunci. Děti začaly zpívat. Byla to píseň, kterou s nimi Henryk Bley složil, než odešli.

Až půjdeš do dálky, do neznáma

Vezmi si vlajku

*I veliká naděje se vejde do malého vaku
až nastoupíš do nejdelšího vlaku...*

Slyšel ještě ozvěnu písně, hlasy a viděl louku, kousek od ní stromy a kraj zaplavený sluncem. Vojenský transport, z jehož dobytčích vagónů vyskákaly děti, sebou trhnul. Lokomotiva, která váhavě zahoukala, nabírala za semaforem na rychlosti; vlak se dal, naložený svršky a kufry, na zpáteční cestu. Rozplynula se ozvěna, všude se rozestřelo ticho. Bylo to nejtěžší ticho, které kdy zažil. Těžké, dusící ticho, které odnášel vítr. Les náhle začínal a končil. Děti šly a pořád zpívaly. Najednou se z borovic stali němečtí vojáci, posazení na židlích, s roztaženýma nohama, se samopaly v rukou. Zbraně mířily na děti, ale vojáci nestříleli. Děti stále otvíraly ústa. Už nebylo slyšet zpěv. Všechno oněmělo. Nebylo slyšet ani samopaly. Děti, vedené učitelem a Naomi Astachovou, se pohroužily do ticha lesa na kraji propasti. Kamkoli se otočily, každý ze stromů se proměnil v německého vojáka. Rachot výstřelů ustal, zachvěly se.

Učitel zapomněl všechny tři sny najednou. Uviděl zase kusy ledu ve střeše. Měsíc stál v úplňku. Na nebi se třpytily hvězdy.

8

„V pondělí se budeme stěhovat,“ řekl učitel.

„Je už neděle. Kam?“ zeptala se Naomi Astachová.

„Nemusíme si dělat starosti s pakováním, to je dobré,“ řekl učitel.

Bylo slyšet houkání dvou vlaků, které se na rampě míjely. Jeden přijížděl a druhý odjížděl. Učíteli to připomenulo jízdní řád, pravidelnost, kterou zajišťovala německá armáda v táboře, bez ohledu na nepravidelnost války. Provoz tu nikdy neustával. Kolik dnů

a týdnů poznamenávaly jejich existence vlaky. Koleje. Houkání parních pískal. Hluk kol. První lokomotivě skřípaly brzdy. Pískalo to. Slyšel nárazy vagónů. Koho a odkud zase přivezli? Židy z Francie? Itálie? Řecka? Ženy? Muže? Děti? Od začátku války pokládali Němci za své největší nepřátele židovské děti. Ty hubili bez milosti a bez výjimky. Učitele to nepřestávalo udivovat, stejně jako ho překvapovalo mládí důstojníků v táborech. Byli tak krutí, protože byli sami ještě mladí? Na to si nemohl odpovědět. Děvče přišlo za ním nahoru. Spal špatně a málo. Promnul si tváře dlaněmi. Bylo chladno. Mrzlo.

„Dověděl jste se od kapelníka podrobnosti o mém bratrovi?“ zeptala se Naomi Astachová.

„Ne, mluvil o Leoně.“

„Zabijou nás dneska?“

„Nezabili nás včera.“

„Dnes není včera,“ řekla Naomi Astachová.

„Říkám, že nevím, když nevím.“

Oči Naomi Astachové se prohloubily jako studna, v níž první a poslední kapka je strach. Oba se snažili mluvit věcně, aby nepostrašili ostatní. Henryk Bley věděl, koho mu dívka připomíná, i když to nebylo podobou. Vybavil si svou družku, než vystoupila z vagónu v T. II. Urostlá, pevná v hrudi, s útlými rameny a s vlasy černými jak uhel. Bylo to naposled, kdy ještě měla své dlouhé vlasy, které, umyté, voněly vanilkovým vínem. Pamatoval si její ruce. Byla to první žena, která byla přesvědčena, že její tělo je její, ne tím, čím a čemu je určují jiní. Měla úsměv jako starší Naomi Astachová a byly v něm tisíce let otroctví a první vlašťovka volnosti a rovnosti ženy, rok nula. Proměnila se v nulu dříve než oni, s částí dětí.

„Neukazujte strach a nenechte ostatní, aby se báli,“ řekla Naomi Astachová.

„Neboj se.“

„A vy?“

Chystal se, co řekne dětem, aby se dívaly vzhůru a nehrbily se a nesvěšovaly hlavu, až půjdou nebo pojedou, jako by mohly spatřit na nebi spojenecké letouny, přinášející trest na Německo. I to nejsilnější v Německu lehne popelem. Jako Norimberk a Lipsko, Drážďany a Hamburk, Lübeck a Brémy. Myslel na obojí najednou. Na to, kolikrát Němci odložili, co se mohlo nebo mělo stát už ve Varšavě nebo v T. II. Učitel naslouchal zvuku vlaků. První už odjel. Druhý už vyprázdnili. Na rampě bylo ticho.

„Pojď,“ řekl děvčeti.

Dole se podíval na děti. „Chtěl jsem vám vyprávět o Suzách ve staré Persii. Byl jsem tam, kdysi, ještě jako mladý muž.“

Učitel postřehl úlevu v očích Naomi Astachové a otázky v pohledu ostatních dětí, kromě slepé dívky a hluchoněmého chlapce. Hledal očima po podlaze zbytky krysy, která tu ztratila život, kousek kůže možná, ale nenašel nic. Napadlo ho, proč je dobře, že slepá dívka nevidí, a také, co už neuvidí a co hluchoněmý chlapec neuslyší.

„O tom, co je dobré,“ připojil. Byla to lež? Co to bylo?

Oknem, v kterém se potrhal papír, zahlédl mraky. Pluly pomalu. První světlo jitra vytlačovalo noc. Zdi se začaly už dávno rozestupovat a učitele napadlo, jestli se dům nezřítí. Byla to krátká noc. Děti kašlaly a pokašlávaly. Byla jim zima. Věděl, že hladoví.

Z močálů za městečkem sem přicházel kouř, pach ohně. Půda vydechovala s přicházejícím jarem zimu, hnilobu, vlhko a led, který se měnil v břečku. Mísilo se to s pachem houby na zdech, které hnily.

„Jsou věci, které jsou pro nás dobré,“ řekl. Vyhnul se pohledem dětem, než se k nim znovu vrátil.

Jitřenka tkvěla na nebi na místě, kde viděly předtím večerku. Bylo pět minut před pátou. Učitel pohladil několik dětí. Jejich kůže

zdrsněla, byla nečistá a ztuhlá zimou. Zkusil se přidržet skal u Mrtvého moře a Velikonočního pondělí v Suzách. Zaslechl motor. Věděl, že má jen chvíli, než ambulance s červeným křížem zastaví před budovou C 13.

Učitel si spočítal čas, než zabuší kapelník Karl Oberg nebo kdokoliv, kdo přijede, aby jim řekl, kam půjdou nebo kam se budou stěhovat. Shrnul v duchu, jak vyjádří dětem svou spokojenost, že rychle vstaly a připravily se. Naomi Astachová se postarala o to, aby se dobře oblékly. Mohl je povzbudit pochvalou.

Mluvil o krveprolití, které bylo kdysi odvráceno od jejich lidí v Suzách, a kolik otců stálo před svými dětmi, tak jako on stojí v této chvíli s nimi. Jistě mysleli ve své chvíli na to, co udělali dobře, co odmítli udělat jinak, a na to, z jakých matek se narodili a co to znamená. Jak se našla odvážná žena, vzdálená sestřenice jednoho z nich a možná všech, jedna z žen tehdejšího perského krále. Vždycky si ji představoval útlobokou, pobledlou strachem nebo chladem, který jí přejížděl po zádech. Nemohla se zbavit strachu z toho, co přichází, co je blízko a čemu může nebo nemůže čelit jen sama. Slyšela pověsti, které jí později potvrdil její strýc, hodnostář na královském dvoře, když jedli u tabule s králem.

Henryk Bley mluvil rychleji. Slyšel hluk ambulance a potom brzdy a otevření a zabouchnutí dveří.

Snažil se vdechnout do svých slov představu královské tabule v daleké Persii, stůl prostřený bílým damaškovým ubrusem, mísy a křišťálové vázy, v nichž sluhové přinášeli květiny.

Henryk Bley popisoval poháry s vínem u královského stolu, nádoby s vodou a mísy s vybranými jídly. Uvědomil si, že popisuje žaludy, které děti sbíraly ještě na podzim, a otruby, které nikdy nepatřily a nikde se nedostávaly na žádnou královskou tabuli. Líčil svit svíček zasazených do stříbrných tepaných svícňů, které

stály na stolech, stejně jako těch, které visely na zlatých ramenech ze štukovaných stropů, a myslel na pramínky vosku, které stékaly na stůl, když svíčky dohořely, než docela pohasly. Pak se zmínil o královském trůnu a jeho poduškách.

Mezitím ale věděl, čemu naslouchají děti: všudypřítomným krokům šikovatele a krokům druhého páru nohou ve vysokých okovaných botách, jaké nosí venkovani nebo vojáci v tomto kraji v zimě a na začátku jara. Zaslechl štěkot psa. Děti se otáčely, ale učitel pokračoval, jako kdyby neslyšel, co slyšeli všichni ostatní.

Mluvil o jedné z králových žen, která seděla u stolu po králově levé ruce, podobná jeho družce Leoně, o jejich matkách, o Naomi Astachové, jak si ji pamatovaly děti ještě z dřívějšíka.

Henryk Bley slyšel první zabušení kapelníka na dveře domu. Aniž to vyslovil, představil si ještě touhu a něhu, kterou vyvolávala spolustolovnice v dávném králi, a události, které se řadily jedna za druhou, protože někdo udělal první krok, a který z ostatních kroků vytvořil nutnost a přípravu k vyvraždění všech, kteří se narodili ze stejných matek jako královna.

Než se stal Henryk Bley ředitelem sirotčince ve Varšavě, míval na stole místo těžítka kámen vylovený ze dna Mrtvého moře. Bylo to mělké moře. Mělo stejnou sílu jako tisíciletí, která rozdrobují kameny. Viděl kameny změkly jako houba.

„Držme se spolu,“ řekl teď učitel. „To bude dobré.“ Přál si přenést na ně sílu slova a pojmu „dobré“. Něčeho, čeho by se mohly zachytit a přidržet jako pomyslného pevného bodu ve vesmíru, o kterém mluvil Archimedes. „To bude dobré,“ opakoval. Přidržel se slova „dobré“ sám. A pokynul Naomi Astachové, aby šla otevřít. Ozvalo se kopnutí. Kapelník Karl Oberg vykopl dveře svou vyleštěnou holínkou.

„Dobře, dobře,“ řekl šikovatel německy. „*Schon gut, schon gut. Natürlich.* Samozřejmě. Přirozeně. *Sehr gut.* Velmi dobře.“

Šikovatel se usmál na učitele. „Pořád ty tvoje vlasy a vousy, vousáči, jako by se nechumelilo.“

Tvář mu zbrunátněla jitřním mrazem. „Páchne tu bahno, vousáči,“ řekl šikovatel Oberg. „Sliz. Je tu zima, až zebe.“ Přehlédl místnost, děti a učitele, jak se navlékli. Některé děti měly dřeváky. Věru, že by mohly jít do cirkusu, vystupovat – dejme tomu jako kejklíři na chůdách. Na trapézu by byly ve svém zimním oblečení kapku neohrabané. To se učiteli povedlo: dát dohromady takovouhle rodinku akrobatů. Dostanou příležitost jako provazochodci bez provazu, mezi nebem a zemí, už za chvíličku. Tři tria, náhradník a učitel v ambulanci. Zatančí si bez pomoci tyče.

U sanitky stáli řidič a syn *Herr Kommandanta*.

„Jste hotoví?“ zeptal se Karl Oberg. „Za chvíli se zahřejete.“

V hlase šikovatele a kapelníka Karl Oberga byl spěch, rozmar a bujnost, vědomí převahy a pohrdání, napájené přesvědčením, že všichni rasově nečistí a méněcenní jsou verbež, která musí dřív nebo později zmizet, a lépe o hodně dřív než jen o maloučko později, a zároveň druh smíření s osudem nebo povinností, a to, co zmeškává, když musí zanedbávat svou kutálku a vojenské muzikanty. Někdo – nevěděl už kdo – mu řekl, že pro obřezané má zimní krajina nějakou tajemnou moc, protože přicházejí ze země palem a písku. Sníh je naplňuje úžasem.

„Vlasy a vousy – pořád jako kameny na mořském dně. Nedáš si říct, starý.“ Obrátil se na syna *Herr Kommandanta*. „Slyšel jsi o *Seeschwein*, o mořském praseti?“ Přejel letmým pohledem po učitelových plesových kalhotách se saténovou stuhou po stranách. „Kolik vás je?“ chtěl ještě vědět šikovatel.

„Kam jedeme?“ zeptal se Henryk Bley.

„Daleko a blízko, vousáči. Nestrachuj se. Přemístíme vás, nic víc, nic méně. Je to všechno jen regulace. Zakotvíte, snad už jednou provždy, jestli chápeš, co myslím. Není to o rozmnožování, vousáči. Ani o nasolování masa, i když to už spíše. Moc nadbytečné potrawy si s sebou ani brát nemusíte. Tak se podívejme. Vypadá to, že holky rostou rychleji než kluci. (Podíval se na Naomi Astachovou.) Vidím, že vás příroda báječně vybavila. Můžeš si vzít i léčivé byliny, jestli tu nějaké máte. Vysvětlils jim už, jak zabránit početí? Jak se dělají děti? Proč najednou děvčatům narostou prsa a klukům se zdají mokré sny? Jak se spojí sperma s vajíčkem, a kde, a jak? Jistě máš zvědavé děti a chtějí vědět, jak se věci mají. Říkáš jim, jak je důležité dbát o tělesnou čistotu od pasu nahoru i od pasu dolů? Brzy poznají, jaká je to úleva, vousáči. Všichni tu dospíváme rychle, někdy od rána do večera. Tak dopředu, žádnou nemístnou ostýchavost. Zase o kousek dál na východ, jako vždycky.“

Šikovatel věděl, že mu učitel i komandantův syn visí na rtech. „Nechci přetížít auto.“

„Deset,“ řekl Henryk Bley. „Se mnou jedenáct.“

„V pořádku, to jde,“ řekl šikovatel Oberg. „Tolik lidí snadno uvezeme.“

„Kam to je?“ zeptal se Henryk Bey.

Učitel pomyslel na zlomek vteřiny na ty, co už nežijí. Teď se musí soustředit na ty, co ještě žijí.

9

Ambulance stála dvacet kroků od vchodu polozbořené budovy zvané Ústav pro opuštěné židovské děti na okraji města a tábora, dál od jezera a močálů. Vůz byl hranatý jako všechny německé

sanitky, vyráběné v druhé světové válce firmami BMW a Mercedes-Benz a Auto-Union.

„Sebevrahu, tak pojď, honem,“ oslovil šikovatel psa, který se mu vrtěl u nohou.

Pes zavrčel a s ocasem mezi nohama vyběhl k sanitce. Zavětřil, jako by našel stopu, která ho zavede domů. Neodvážil se skočit dovnitř.

Ambulance stála zadkem k domu, čelem k posádkovému městečku, které dostalo na počest čtyřicátých druhých narozenin *Herr Kommandanta* Oskara Adlera-Bienenstocka na nových německých mapách jméno - Festung Adler-Bienenstock. Do daleka se táhly bažiny. Zmrzačené stromy a pařezy někdejších lesů. Syn *Herr Kommandanta* stál u ambulance s pootevřenými ústy, s maličko vystrčeným jazykem.

„Všichni nastoupíte a sednete si na můj rozkaz, vousáči,“ začal šikovatel Oberg. „Jeden po druhém. Máte na to dvě minuty, až řeknu. Všechno musí klapat. Musím mít tady na papíře tvůj podpis, že se stěhujete a zanecháváte barák v pořádku. Nedělám to jen ze své vůle; nejsme tu sami. Ještě je tu Berlín, nahoře a dole. Všechno musí proběhnout řádně a v pořádku. Jen tak to má smysl. Všichni usilujeme o spásu, i když leckdy z opačného konce, vousáči. Ti tvoji svěřenci se ještě stihnou zasnoubit, jestli ne rovnou uzavřít manželství. Víme oba, jak silný je mateřský pud, dokonce u některých mužů.“

Šikovatel vytáhl z manžety rukávu složený list a rozložil ho před učitele. Podal mu svoje černé plnicí pero značky Mont Blanc, které měl ze skladu v táboře v T. II.

Řidič rozevřel zadní dvířka ambulance.

„Kdybys to nechtěl podepsat, musel bych si tě tu nechat a děti odjedou napřed,“ dodal šikovatel. „Jak si usteleš, tak si lehneš.“

Učitel se podepsal, ještě než zachytil pohled Naomi Astachové.

„Tím jsme vyřízeni, vousáči. Vidím, že nechceš zůstat sám, když máš možnost dostat se s ostatními někam jinam,“ řekl šikovatel. A myslel si: Té jeho pomocníci navlečené v hadrech jako dívčí klaun z manéže, tvář a ruce jako z pilin, se alespoň nebudou vysmívat jako nějaké staré panně. Nikomu z nich už nikdo nemusí dokazovat, že jsou horší. Za chvíli se budou všichni cítit jako mořské panny.

Henryk Bley si přešlápl. Přešel nehoráznost slov šikovatele a kapelníka, ačkoli současně hledal stopu, která by ukázala jinam, než čekal. Šikovatel domluvil.

Podíval se směrem k lesům, kde se slunce jen stěží prodíralo hustou clonou kouře. Pomyslel si, co už všechno lehlo popelem, a napadlo ho, jaký by to byl oheň, kdyby se vznítily lesy, a co všechno by shořelo. Nezůstala by tak ani nejmenší stopa. Tady mají čistou práci a dělají ji v rukavicích. Co bylo první, bude také poslední, říkal si v duchu. Přehlédl skupinku dětí, slepou dívku a hluchoněmého chlapce a černovlasou Naomi Astachovou, která se třásla i navzdory starému kabátu, a napadlo ho, že je kabát snad tisíckrát starší než děvče vychrtlé na kost, podobné příčli žebříku, který, jak věděl, nedávno ztopili, aby nezmrzli. Postřehl, že děvče bylo pod kabátem a hadry nahé. To se málokdy vidí, takhle kostnaté tělo, i když si učitel s děvčetem zrovna nezadal. Tak co jim asi teď bude staroch povídat? Snad zase to, že nikdo ještě nezabil trávu? Nerozdrobil skály? Neprocedil moře, jako by se na to potřeboval trychtýř? Nebo že nikdo neutopí rosu na květinách, nezadupe kytky? Tváří se jako horolezec před výstupem na nejvyšší horu nebo před sestupem do nejhlubší propasti, přímo do pekla. Jen mu dát ještě do ruky cepín. Nařídít mu vlézt si do jednoplošníku a skočit v letu, taky by to podepsal předem, jen aby se od těch

svých spratků nemusel odloučit. Zimní krajina mu zřejmě moc neříká. Měl by se radovat, že vidí ještě poslední snůh. Anebo do třetice všeho nejlepšího: bude platit i zítra, co platilo včera? Pro koho, vousáči? Oslovil v duchu učitele. Musel to mít ještě z mládí, dědek, tu svou podivnou touhu, o které blábolil a která k němu přicházela jako šumění orlích perutí z dálky. To slyšel dech větru, řeč nějaké pohaslé sopky? Snad slyší staroch, co cítí vrány, kachny nebo slepice. Možná tažní ptáci. Všichni se podobají stěhovavým ptákům, učitel i jeho svěřenci. Mají to v krvi. *Luftmenschen*. Může jim zase vyprávět o prázdnu v srdci, jak je cítí lidé s čistým svědomím, když se prohřeší.

Mrzlo, až praštělo. Když nikdo nemluvil, bylo slyšet jen vrčení psa a šelest mrazu. Ta holka bez šatů a prádla se dívala jako nějaká vybledlá žlůva. Tváří se jako stoletá, myslel si šikovatel; musela mít kabát po pradědečkovi. Okraje pláště, už roztřepené, jí sahaly po kotníky. Hadry, do kterých si balila nohy místo bot, byly chatrné a vypadalo to, že je může každým krokem ztratit. Ze střívek kolem lýtek si mohla udělat kondom, aby do toho během jízdy náhodou nepřišla, řekl si v duchu. Nebo si namočit zátku do octa a pěkně se zacpat. Jistě zná už i ve svém věku pár druhů zakázaného ovoce, stejně jako učitel. Nu, břicho se jí asi už nevytáhne, ani se jí nevráží vejcovody do hlavy. Bylo na ní vidět, že se zrovna probudila, anebo, a to spíš, že snad vůbec nespala. Staroch asi neví, že kdo se drží silných, bude silnější, kdo se drží slabých, naopak.

Řidič zavřel dvířka. Syn *Herr Kommandanta* si všiml, že zevnitř není klika. Po stranách korby stály dvě rozryté a poškrábané dubové lavice. Za řidičem bylo okénko s mříží, s řetízkovou záclonou z oceli, která se dala roztahovat a zatahovat, ale jen z řidičské kabiny. Ambulance neměla jiná okna. Stěny, podlaha a strop byly vyloženy silnými ocelovými pláty, jako policejní vůz. Proto jel vůz

tak pomalu a dělal hluk jako pásový transportér. Automobil už byl opotřebovaný, jako kdyby objel několikrát zeměkouli.

Ambulance vypadala jako ledárenský vůz, který se někdy na frontě používá jako nouzová márnice, myslel si chlapec. Nebo jako jeden z opancéřovaných vozů, v kterých se převážá mezi bankami zlato a peníze. Jako vodotěsná ocelová krabice.

Zklamalo ho, že děti učitele nezpívaly píseň, na kterou čekal. Ale i tak byla v jeho očích záře, kterou vyvolává zážitek něčeho tak zvláštního či podivného, jako je cesta, kterou měli před sebou, odnikud nikam. Hrál si s jazykem mezi rty. Měl asi opravdu větší a delší jazyk, než mu příslušelo. Chvílemi měl šeplovou mluvu nebo šiřlal. Byl rád, že tu není otec, kterému by to vadilo a dělal by proto mrzuté obličej.

Šikovatelova slova mu zněla v hlavě. Syn *Herr Kommandanta* konečně pochopil, co to znamená stěhovat se odnikud nikam, vydat se na cestu, jejíž cíl je v bažinách. To bylo to, co měl na mysli otec, když říkal, že to nejhorší je to nejlepší a to nejlepší to nejhorší, aby věci dostaly smysl, který jim předtím chyběl? Aby se ztratil rozdíl mezi tři a čtyři? Dá se snad smazat i rozdíl mezi nocí a dnem, větrem a bezvětřím, hvězdnou a bezhvězdnou oblohou? Uložil si jazyk na patro a sevřel rty.

„*Sturmmann Max Hans*,“ řekl šikovatel Oberg už vpředu na sedátku. Syn *Herr Kommandanta* a pes vstoupili do kabinky ambulance. Usadili se všichni tři: řidič, syn komandanta Oskara Adlera-Bienstocka a feldvébl. „Můžeme jet.“ Pes se položil na gumovou podložku vedle řidiče, aby nepřekážel u rychlostní páky a spojky, brzdy a zplynovače. Opíral si hlavu o přední pracky a vystrkoval jazyk jako chlapec. Měl ještě větší jazyk než on a bílé tesáky.

Řidič otočil klíčkem a vůz se rozjel. Šikovatel vypadal spokojeně. Už nacvičil koncert na dnes odpoledne pro *Herr Kommandanta Bienen-*

stocka. Začne *Vjezdem gladiátorů*. Potom uvede *Alte Kameraden*. Následuje *Die Vögelein singen* a *Bummelpetrus*. Po jedné hromadné popravě kolem Vánoc hráli loni Schubertovo *Ave Maria*, všechny to dojalo.

„Některé lidi nepředělá nic,“ řekl potom a protahoval slova. „Kolikrát jen jsem tomu starému říkal, aby se oholil a nechal ostříhat. Mohla ho oholit i ostříhat ta malá černá vrána v kabátu až po kotníky, s těma nohama omotanýma střevy, když se mu už třesou příliš ruce na to, aby to svedl sám.“ Ještě řekl: „Komu by se chtělo chodit v takové zimě bez prádla a šatů, jen v zimníku?“

Obrátil se k synovi komandanta po své levici. „Až budeš o pár roků starší, nebudeš už muset tápat, abys věděl co a jak. My tě nenecháme čekat na vysvětlení těch správných a základních věcí dlouho. Kluk jako ty musí vědět, proč a nač jsou jednotlivé části těla. Co se všechno musí stát. Vidím, že už se tolik nebojíš.“

Syn *Herr Kommandanta* myslel na slova „dezinfekce“ a na vši. Na nápisy v kasárnách a ulicích posádkového městečka a v táboře: *Eine Laus, dein Tod*. Za jednu veš zemřeš. Co opakoval jeho otec, *Herr Kommandant*? *Jedem das seine*. Každému, co si zaslouží. Myslel na zvířata v džungli, kam chodí umírat sloni, a na to, co cítil, ale čemu nikdy nerozuměl. Na číslo tři a číslo čtyři. V čem nezapadala čísla dohromady jako ozubená kolečka v hodinovém stroji. Vzpomněl si na svou matku a jak ji otec bil, než si na ni lehl.

Chlapci prostupovala hlavou šedá zeměpisná pásma – celý svět najednou – jako prostupuje stmívání soumraku posledními paprsky světla, než se promění západ slunce v tmou. Myslel na to, co slyšel. Potom si vzpomněl na škorpióny, kteří se skrývají v kanalizačních rourách, v koutcích nebo v trubkách do sprch, v garážích a v šatech nebo v prádle, když se dost často někdo nepřevléká.

Uvažoval o blechách. Dostalo se to pokaždé k nim, i když začal o slonech. Pak myslel na včely, které v sebeobraně nebo úlekem

vhodnou žihadlem jed. Na hady, ryby a ptáky. Nakonec se dostal k tygrům, lvům a krokodýlům, kteří dovedou zabít člověka. Myšlenky na to ho zavedly ke krysám.

Syn *Herr Kommandanta* myslel na krysy, které se šíří rychleji než lidi. Jak říkal otec, je to nebezpečné tím, že okrádají lidi o výživu. Myslel na nebojácnost otce. A nakonec na sílu motorů.

„Nač myslíš?“ zeptal se ho šikovatel Oberg. „Na sladkou krajinu zapomnění?“ Snad by se takoví jedinci měli přinejmenším kastrovat, když už nic víc, myslel si kapelník.

„Co se stane se zvířaty ve společnosti lidí?“ zeptal se chlapec.

„Co myslíš?“ odpověděl šikovatel.

Chlapec neodpověděl. Myslel na to, co se stane, než dojedou k bažinám. Na okamžik se ho zmocnil dojem, že přibližováním k močálům s nimi splývá. Mohly si bažiny něco myslet? V tu chvíli uhádl, co si myslí. Bublíny, které vypouštělo mrtvé dno močálů k povrchu, vypadaly jako hvězdy, které dole pukají tichem. Vnímal nějaký neslyšný třesk, neviditelné blýskání, jako když někde daleko zuří bouře. Napočítal tři bubliny. A zase tři.

Otec se mýlí, myslel si. Není to čtyřka. Je to trojka. Ne čtyři. Tři.

Zase mu zaplanuly oči, jako kdyby měl horečku i zimnici najednou. Bude moci otci příště odporovat, až znovu začne o tom, jak a kde umírají v džungli na neznámém místě sloni, a jak dostávají chuť na lidské maso a lidskou krev indičtí tygři. Ne, jsou to bažiny. Jsou to motory. Nákladní auta s plachtou. Ambulance bez oken. Výfuky jako sloní choboty. Jako ptáci bez křídel. Nebo ryby s křídly a ptáci s ploutvemi.

Najednou – odněkud – se na něj podívaly otcovy oči.

„Je to pravda, že se jim říká *dušehubky*? Požírači duší?“ zeptal se chlapec zničehonic.

„To nám říkáš, nebo se ptáš?“ chtěl vědět šikovatel.

Odkud to mohl hoch vědět? Jeden z mladých německých vynálezců, *SS-Untersturmführer* Becker, absolvent univerzity, vymyslel tyhle sanitky nebo dodávky, u kterých motor vhání výfukem plyn spálené nafty nebo benzínu dovnitř místo ven, čistý kysličník uhelnatý. Vedoucí *SS-Verfügungstruppen* Otto Ohlendorf měl námitky proti vykládání, protože to nebyl povzbuzující pohled pro německé vojáky, dívat se na *Menschentiere* (lidská zvířata) v jejich vlastní krvi, slinách, slizu a výkalech. *SS-Untersturmführer* objížděl jednotlivé posádky a oddíly *SS-Verfügungstruppen* učit řidiče správně zacházet s jeho vynálezem. Netlačit akcelerátor s plynem až na dno kabiny hned z první vody načisto. Postupně. S citem. Trpělivě. Moudře. Spíš vězně uspat a pak je udusit, ne obráceně. To zbaví vojáky *SS-Verfügungstruppen* – jak tvrdil – při vykládce pohledu na znetvořené tváře a na lidi, kteří ze sebe vytlačí i to, co ještě nestrávili. Nemluvě o těhotných ženách. Byl i tady, obdivoval jejich kutálku, zahráli mu na rozloučenou marš *Hoch Deutschland*.

Chlapec neodpovídal. Feldvébl se obrátil na řidiče: „Přijdeš se podívat na koncert? A co ty, Max Hans?“

Napadlo ho, jak se asi v hlavě slabomyslného syna *Herr Kommandanta* pletou v této chvíli pojmy. Má ho vyzkoušet a zeptat se ho na čtyři světové strany a živly?

„Jak dlouho ještě pojedeme?“ zeptal se syn komandanta. Jeho rozsvícené oči připomínaly bažiny v západu slunce.

„Tak dvacet dvacet pět minut, než tam budem,“ odpověděl šikovatel.

„Kde?“ zeptal se syn *Herr Kommandanta*.

„Tam,“ odpověděl šikovatel Oberg.

„Tam – nikde,“ opakoval syn velitele.

„Taky se to tak dá povědět.“

K chlapci dospělo náhlé poznání, jako kdyby procitnul z dlouhého spánku nebo bdění, anebo jako kdyby to přicházelo z nesmírné dálky – se vším, co to znamenalo – a teď ho to unášelo nezvratně k cíli, jako to cítí děti a učitel uvnitř ambulance.

Tajemství bažin, myslel si. Tajemství motorů. Močály. Záhada zvířat, která zabíjí člověk proto, že to jsou zvířata – *Menschentiere*. Otočil se k mřížovanému okénku. Bylo to přehlednější než světové strany, čísla a živly, voda, vzduch a země a oheň, které se v jeho hlavě vzájemně vylučovaly. Ráz, dva, tři a jedna jsou čtyři. Hrál si s jazykem. Měl zase sliny. Bylo to lepší než oddělovat sever od jihu, západu a východu a oheň a zemi a vzduch od vody.

Míjeli stáje, sklady, pšince. Minuli komandaturu a Kasino a za-bočili k bažinám, kde začínal tábor. Vůz za sebou nezanechával téměř žádné výpary.

„Ještě nevyšli z ráje,“ řekl šikovatel Oberg k řidiči, který neodpověděl. „Někdy to trvá od čtvrtka do pondělka, věčnost. Nebo jindy naopak, od pondělí do čtvrtka.“ Usmál se. „Jedete na plný plyn, Max Hans?“

„Na plný plyn,“ odpověděl řidič v uniformě *SS-Verfügungstruppen*, plechovku s plynovou maskou u nohou.

„Šlápnete na to, Max Hans,“ dodal za chvíli Karl Oberg.

„Rychleji to už nejde,“ odpověděl řidič. „Sešlapuju plyn až k podlaze.“

Karl Oberg se zašklebil. Syn *Herr Kommandanta* na něj pohlédl. Bylo mezi nimi vzájemné pochopení, z něhož vyloučili *Herr Kommandanta* Oskara Adlera-Bienenstocka. Všechno šlo, jak mělo.

„*Richtig*,“ řekl šikovatel Oberg. „Svět je správné místo. Pokud člověk ví, jak na to. *Jedem das seine. Eine Laus, dein Tod*. My Němci víme, proč: *Narodili jsme se, abychom zahynuli*.“ Ale ne dříve, než ti ostatní. Odhadoval v duchu, jak daleko je ještě k bažinám.

„Cítíš se jako chlap?“ zeptal se šikovatel. „Myslím, že ano.“

„Vy jste chlap,“ odpověděl syn *Herr Kommandanta* šikovateli a kapelníkovi Karl Obergovi, jako by zrovna objevil obsah zralosti, dospělosti nebo mužnosti (cítit se jako chlap), a zadíval se na kapelníka svýma vodnatýma modrýma očima. Měl oči jako světlé modravé hvězdy, když je mlha. Jako andělské zvonečky. Ústa, v nichž si hrál s jazykem, zrůžověla.

„Slyšels o lidech, kteří pijí labutí krev?“ zeptal se šikovatel a kapelník chlapce.

Chlapec otevřel ústa.

„Musíme si pospíšet,“ řekl Karl Oberg.

Řidič si hleděl cesty a vozu. „Čtyřicítka je tady asi tolik, jako devadesátka na volné *Autobahn*,“ prohodil.

„Můžete tu udělat trochu teplo i pro nás?“ zeptal se šikovatel.

„Proč ne?“ odpověděl řidič.

Světla vozu i v korbě byla vodotěsná. Karl Oberg si asi za deset minut rozsvítil, aby se ohlédl a podíval dovnitř. Za vteřinu zhasl.

„Vypadají, jako kdyby kašlali,“ prohodil syn *Herr Kommandanta*.

„Kašlou. Je zima,“ potvrdil šikovatel. „Venku je patnáct pod nulou a přimysli si k tomu rychlost a vítr.“

„Jo,“ přitakal řidič.

„Už bude jaro,“ dal se slyšet šikovatel. „Je to ve vzduchu.“

„Jo, vypadá to tak,“ souhlasil řidič.

„Dalo na sebe čekat,“ připustil šikovatel. „Doufám, že přiletí vlaštovky. Zatím je tu spíš hodně krkavců.“

„Jaro je tu nudné,“ řekl řidič. „Nuda mě unavuje.“

„Je to pravda. Moc toho tady neroste. Prošlo tudy moc válek,“ vysvětlil šikovatel.

Chvilí naslouchali zvuku motoru. Pak se kapelník zeptal chlapce, jestli má rád jaro.

„Byl bych teď rád s nimi,“ řekl chlapec.

„Kde?“

„Tam,“ odpověděl syn komandanta.

Chlapec se začal potit. Stékaly mu slzy po tvářích, zkřivených, jako by se smál. Nesmál se. Myslel na plechový krk sanitky. Na sílu osmiválcového motoru. Na rozdíl mezi číslem tři a čtyři. Ačkoli se neodvážil otočit a nahlédnout do korby jako prve Karl Oberg, měl to před svýma modrýma horečnatýma očima. V očích syna *Herr Kommandanta* Oskara Adlera-Bienenstocka byla blízkost, dálka a prázdno. Zněla mu v uších píseň, kterou jednou slyšel, o dálkách a o cestě do neznáma, o velké naději a o nejdelším vlaku, o vlajce, kterou si ani nedovedl představit. O útěcích odnikud nikam, o duši, která se chvěje ve větru jako cár nějaké vlajky. O vlacích, které jedou tak daleko, že to tam ještě nebo už nikdo nezná.

„Teď, ne?“ řekl šikovatel Oberg.

„Rozkaz, pane, teď,“ řekl řidič.

Sklo vodotěsného reflektoru na stropě uvnitř sanitky se v temnu lesklo jako ledový měsíční úplněk. Jako oko ryby. Jako prázdný oční důlek. Byli už v bažinách a vůz se otřásl. Karl Oberg si začal vytukávat prsty na sklo v kabině rytmus *Vjezdu gladiátorů*.

10

Řidič přehodil páku a změnil cestu odpadových plynů. Když to udělal, zpřetrhaly se Henryku Bleyovi řeč i myšlenky, jako se trhá chatrná nit. Přitiskly si k nosům a ústům hadry místo kapesníků. To bylo to poslední, na co je připravil, jako kdyby to byla hra na slepou bábu. Věděly, že to není hra.

To byla ta chvíle, kdy syn komandanta zaslechl první zvuky v kabině korby. Znělo to, jako kdyby na podlahu padaly pytle s bramborami, nebo jako kdyby se takový pytel roztrhl a brambory se vysypaly. Nebo jako kdyby se učitel a děti uvnitř prali. Tu ho napadlo, že výfukové roury vypadají jako choboty starých nebo nemocných a umírajících slonů v nějaké neznámé džungli. Na dětském, téměř dívčím čele chlapce naskákaly krupičky potu. Jazyk v ústech mu znehybněl.

To byl okamžik, kdy se začali dusit. Učiteli vypadla z hlavy představa černovlasé královny. Nebyly tu už palmy v rohu hodovní síně, kde král a královna večeřeli. Ani nebesa nad ložem jedné z králových ložnic, ani milostný šepot krále přerušovaný prosbou jeho ženy, která si přála víc než svůj život, aby zabránil hromadné vraždě. Nebyl tu ani protihráč královny, ministr, který metal losy, aby se ujistil, které datum bude k zabíjení nejpříhodnější, a připadl tak na svátek jara. Suzy, tehdy ještě sídelní město, z něhož se stala v době Henryka Bleye hromada bláta a mazlavého kamení.

Neviděl v duchu už zlaté a brokátové záclony s těžkými třásněmi ve tvaru šišek nebo zvonků či květin, koberce s modře v purpuru vytkanou půlkou koňské hlavy a trupem s polovinou psí hlavy a tělem psa, bronzové listy s žebry jako svícny. Sochy mužů silných jako Herkules, který v podpaží dokázal uškrtit lva. To vše odešlo. Henryk Bley pocítil kolem sebe prázdno, hrůzu i úlevu a únavu, kterou možná pocítují umírající hvězdy. Hasnoucí slunce. Utichající sopky. Kolem něj byla tma. Všichni tonuli v temnotách. Věděl, že končí; že je konec. Neklid a děs, hrůza duše, bolest a beznadějí se za okamžik pohrouží do ztracena, z něhož není návratu. Nesnesitelnost částečně dospěla ke konci. Život se otevíral jako past, uzounkými dveřmi, trychtýřem postaveným na hlavu. Bylo mu jen líto, že tu není sám. Kašlal a dusil se a dával a zároveň přitom

slyšel praskat okovy, které ho svíraly až do této chvíle. Přál si jen, aby to bylo rychlejší, okamžitě. Nebyl na to připraven, jako se na to nemohl připravit nikdo. Slyšel svůj kašel a kašel všech, kteří se dusili s ním. Slyšel křik – včetně křiku hluchoněmého chlapce a slepé dívky, který se ztrácel ve výkřicích ostatních. Byl to jen zlomek vteřiny. Snad zlomek věčnosti. Vnímal vedle sebe Naomi Astachovou, která na něho narazila jako v nějakém záchvatu, jako kdyby její hlava narazila čelem do jeho hlavy. Cítil, jak do něho zabořila prsty a nehty, pocítil to i na druhé straně, kde se do jeho kůže a masa zaryla slepá dívka. Už nedokázal vyslovit nic.

Jako ostatní začal kašlat a křičet, ačkoli jim nařizoval nekřičet – nedat se zlomit do poslední minuty, a lapal po dechu a dusil se, na cestě daleko. Nakonec začal chrlit krev, a pěna a sliny a sliz mu unikaly z úst a z nosu, jako když se člověk topí. To byl konec. Nechtěl myslet jen na sebe. Teď myslel na sebe. Byla to poslední vědomá chvíle. Cítil, jak jsou sami. Jak je sám. Jen jeden z mnoha. Byl to jen zlomek myšlenky, snad pouhá ozvěna myšlenky, kterou se posiloval k této chvíli. Zavřela se mu ústa v okamžiku, kdy si v křeči ukousl prst na levé ruce. Pronikla jím bolest. Takovou bolest ještě neznal. Tvář se mu znetvořila. Zbytek byla tma, která zahltila a pohltila všechno.

Z močálu se ozývaly žáby. Byly hlasité a musely jich být v bažinách tisíce.

Ambulance dojížděla k místu určení. Na bráně ze zeleného chvojí a mlází a borových větví byl nápis: *Příští rok v Jeruzalémě.*

11

Syn *Herr Kommandanta* Oskara Adlera-Bienenstocka poslouchal, jestli se ze zadu vozu neozvou další zvuky. Neozvalo se nic. Hrál si

s jazykem, jako by to byl větrník, a v duchu si opakoval: sever, jih a východ a západ, a země a voda a oheň a vzduch, a zpracovával jazykem sliny jako by to byla lakýrnická štětka. Cítil znovu něco, čemu nerozuměl.

„Je po nich,“ řekl šikovatel Karl Oberg. „*Vollgefressen*. Nažrali se.“

„Musím je vysypat,“ řekl řidič Max Hans.

„Neztrácejte moc času,“ řekl šikovatel a kapelník.

„Doufám, že ne.“

„Nechtěl bych se tam zbytečně zdržet,“ řekl šikovatel.

„Může to trvat pět minut. Jsem na to sám,“ vysvětlil řidič.

„Pět minut je v pořádku,“ řekl Karl Oberg.

„Nezdržíme se.“

„Mám odpoledne koncert.“

Zatímco řidič Max Hans vyklápěl těla, jak to měl v popisu práce v rámci svých služebních vojenských povinností, chlapec a Karl Oberg opustili kabinu ambulance a přišli k nejzazšímu okraji bažiny, kde se spojoval močál s vodní hladinou. Nemluvíli. Nebe bylo vysoké. Měsíc jasně svítil. Kolem dokola proplouvalo ticho. Bylo bezvětrí. Bylo to daleko od *Lagerkommandantsbüro*, kanceláře pobočníka *Herr Kommandanta*, a telefonní ústředny a domu *Blockführera*, a daleko od poštovní stanice tábora.

Konečně těla a hlavy zmizely pod hladinou močálu jako mrtvé slepice. Řidič vypláchl krev a výkaly těl z podlahy vozu několika vědry vody.

Žáby, které v močálech za celou dobu, co řidič vyklápěl svůj náklad, ani nehlesly, se zase rozkvákaly. Močály páchly nenapodobitelnými vůněmi. Potopilo to pach mrtvých. Prozrazovaly je pouze bubliny. Trochu páchly bažiny jako stará, zhoustlá krev.

„Hotovo, skončil jsem,“ volal řidič Max Hans.

„Jo, chvíličku,“ volal šikovatel Karl Oberg nazpět.

Vzal kámen a hodil ho do vody. V okamžiku, kdy se ponořil, rozvířila se kola. Oči chlapce se zamlžily.

„Díváš se?“ zeptal se šikovatel.

„Na co?“

„Na kruhy na vodě.“

„Jo.“

„Ještě?“

„Jo. Ty největší.“

„Pořád?“

„Ano.“

„Vidíš je ještě?“

„Slabě.“

„A teď?“

„Trochu.“

„Ještě?“

„Ne.“

„Tak vidíš. To je ono.“

„Co?“

„Nic.“

„Nic?“ zeptal se chlapec.

„To je, co se právě stalo.“

„Co?“

„Nic.“

„Jak to?“

„To je rozdíl mezi dobrým a zlým,“ řekl šikovatel Karl Oberg, kapelník. „Není v tom rozdíl, když nechceš. Když nevidíš, co nechceš. Chápeš? Je to jenom, jako když hodíš kámen do vody. Neudrží se. Hodíš kámen, rozvíří se kola na vodě, roztáhnou se do široka a ztratí se. A teď si představ, že je mlha. *Nebel*. Víš už, co je *Vernebelung*? Zamlžení. Noc. Jako bratr a sestra. Bratři a sestřičky.“

„Ne,“ odpověděl chlapec.

„Uvidíš za chvíli,“ slíbil šikovatel.

Z výrazu chlapce bylo vidět, že ví, co ho čeká.

„Co je to teď?“

Šikovatel už to chlapci nevysvětlil, stejně jako mu to předtím ani potom nevysvětlil otec, *Herr Kommandant*.

Feldvébl Oberg se obrátil na velitelova syna. „Tak jsi to viděl. Jsou to jen *Menshentiere*, jak říká správně tvůj otec. Nic víc než *Menshentiere*. *Schweinehunde*. Svinští psi. Až se budeš učit živly, nezapomeň na oheň, vodu a zemi a vzduch. Pátý živel jsme my.“
Usmál se. „*Das Tausendjährige Reich*. Tisíciletá říše. *Blut und Boden*. Krev a půda. Norimberské zákony na ochranu německé cti a krve. Neposkrvněnost rasy.“ Natáhl si své žluté vepřovicové rukavice, jako kdyby se už nechtěl ničeho dotknout. Občas spadl do močálu popel. Vytvářel něco jako ostrůvky černých leknínů.

„*Schlecht? Ausgesprochen gut*,“ řekl šikovatel. „Špatně? Vysloveně dobře.“

Řidič obešel ambulanci. Nastoupil do vozu a nastartoval motor. Spaliny z výfukové roury očernily a otrávily vzduch kolem nich. Pes se třásl a díval se na všechny tři a potom na komandantova syna.

V očích chlapce bylo světlo, které mu skoro ozařovalo čelo. Připomínalo slunce, jaro, oheň. Nebo vodu. Hořící zemi. Bažiny se zdály světlejší, i s ostrůvky usazeného popela, několika vrstev popela, polity světlem dne, který dosáhl svého středu. Chlapec se zbrotil potem, jako kdyby byl v parní lázni. Zvuk motoru mu připomínal píseň, kterou jednou slyšel a pak už ne, a měl pocit, jako kdyby ji zaslechl teď, třebaže si už nevybavil slova. Líbilo se mu naslouchat zvuku silného motoru. Vrátili se k vozu.

„Chtěl by ses svézt uvnitř vzadu?“ zeptal se šikovatel, než nastoupili k zpáteční cestě.

„Rád,“ odpověděl chlapec.

„Tak si tam vlez.“

„Díky. Danke,“ řekl chlapec.

„*Arbeit macht frei, und hier ist die Nummer drei,*“ řekl Karl Oberg s úsměvem.

Chlapec měl pocit, jako by tady viděl otce, hleděl mu do tváře, do očí, slyšel jeho hlas. Tři, ne čtyři. Číslo tři. Díval se na sanitku zevnitř a ještě otevřenými dveřmi bez kliky ven, kde byla uprostřed bažiny odpadová stanice. Bylo slyšet žáby, které zase opanovaly močál. Tisíce a tisíce malých i velkých, zdravých a silných žab. Daly si záležet, aby je bylo slyšet a přehlušily všechno.

„Pro dobrou německou rodinu všechno,“ řekl šikovatel.

„Chceš tam zavřít?“

„Jo,“ souhlasil chlapec.

Karl Oberg si odkašlal. Zavřel dveře vozu. Obrátil se k řidiči.

„Mám nový pochod z židovské pohřební písně, jako jsem poslední čtvrtek dostal nápad přepsat cikánskou svatební písničku na pohřební. Dává to smysl, když je to vzhůru nohama. Nechcete si to přijít do Kasina poslechnout?“

„Když budu včas hotov v garáži,“ odpověděl řidič. „Mám spoustu práce přes čas. Potom musím jít k zubaři, do jeho bytu. Myslím, že má telefon linku 34.“

„To souhlasí. Je to 34. Dostal jste nový motor?“

„Jo, ale pochybuju, že je docela nový, spíš po generálce,“ odpověděl řidič.

Řidič si pomyslel, že to není hezké, plést slabomyslného chlapce ještě živly, když už si i straky na vrbě povídají o tom, že si nedokáží zapamatovat ani světové strany.

Chlapec teď myslel na živly. Na to, že výfuky vypadají jako sloní choboty. Jak silné a krásné a mohutné jsou motory. Přemítal o tom, že způsob, jak se ztrácejí sloni a tygři loví lidi, místo aby lidi lovili tygry, je důležitější než znát světové strany na stělní kompasu.

Trojice – dva vepředu a jeden uvnitř vzadu – jela nazpět rychleji, než jeli sem. Vůz se zdál lehký a kodrcal a poskakoval po cestě od bažin jako mladý kůň. Červený kříž, namalovaný třikrát na ambulanci sytou vojenskou barvou, působil bezelstně, jako kdyby něco nabízel. Motor pobublával a z výfukových rour připomínajících labutí krky nebo ploutve ryb začerněných čmoudem vyprskávaly obláčky spalin. Byly to husté naftové výpary a trvalo chvíli, než se rozpustily v čerstvém vzduchu, protože bylo bezvětří. Za chvíli čmoud z výfuku ambulance zmizel docela a vzduch se vyčistil. Pes tichounce vrčel.

Obrovská pláň uprostřed pustiny mezi Baltickým a Azovským a Černým mořem se táhla do všech čtyř světových stran jako zmrzlá pavučina, jako okupovaná země, jako ostrov, k němuž nepřiplouvají žádné lodi, ztracený v bezlistých lesích a ztracený v Evropě i ve světě.

Byla zima, tichý den na konci zimy a na začátku jara. Velikonoční pondělí. Popel usedal mezi prázdnými klasy a sněhem, z něhož se k polednímu stala břevka. Vysoko nad neobdělávanými poli létaly a krákaly vrány. Černí krkavci zatemňující slunce.

Už čtvrtý den a čtvrtou noc pluly po obloze chuchvalce černého kouře plného sazí. Pořád bylo bezvětří.

Noc

1

Měsíc se zhoupł a řeka ho spolkla. Vlny vyplavily kus rákosu a šedý popel z ghetta.

„Dost,“ ozval se strohý hlas.

Hlouček mužů se zastavil.

„Nastoupit,“ pokračoval hlas. „Kdo mukne...“

Na bílé silnici zšedlé nocí čekal nákladní vůz. Na korbě pod plachtou byly čtyři lavice, těsně vedle sebe. Vlezli si všichni pod plachtu. Četníci, kteří s nimi šli až sem, odstoupili do tmy. Mladý SS, který je převzal, klouzal pohledem přivřených očí z jednoho na druhého.

„Jedem,“ řekl k řidiči. Motor zavrčel.

„Kam jedem?“ zeptal se tiše hlas, který zněl stařecky unaveně.

„Drž hubu,“ houkl mladý SS.

Náhle vyjel vůz ze silnice; objížděl něco jako tvrz nebo rozorané pole, mírně zvlněné vrchy, obrovskou louku a svahy tvořící údolí. Ke konci jel už jen z kopce. Do noci se hvízdavě zakously brzdy. Muž se stařecky unaveným hlasem byl velký a silný a patřil ke komandu tesařů a kopáčů. Dítě vedle něho byl jeho syn.

„Ven,“ houkl SS.

Čpělo tu někde spáleniště. Noc byla temná a nikdo nic neviděl. Šli a drželi se za ruce. „Chlapče,“ řekl stařecky znavený hlas. „Drž se mě.“

2

„Stát,“ řekl teď SS. Měl na sobě zelenou polní uniformu. Jarní noc voněla kromě spáleniště žitným polem, mladou loukou a z dálky přinášel vítr chuť červenového brambořiště, květin a chladu. Mladý SS šel dopředu podat hlášení.

Vybrali je předtím narychlo, ještě z postelí. Nikdo z četníků nikomu neřekl, co se děje, kam mají jet nebo proč – kromě toho, že to směli být jen muži. Pak je převzal mladý SS a německý řidič. Jeden oddíl mužů už odvedli včera a nikdo nevěděl, kde byli nebo kde jsou, protože se ještě nevrátili. To bylo třicet šest mužů; dnešní oddíl zahrnul nových třicet šest mužů.

„Šestnáct a dvacet mužů, Herr Brigadenführer!“

„Pošlete je sem.“

„Jawohl, Herr Brigadenführer!“

Mladý SS se vrátil ke skupině z ghetta. Stále sem čpěl dech spálené země. Pachuť dřeva, spáleného benzínem a petrolejem, ohořelých doškových střech a zdí, kterou vítr odnášel a vracel.

Když je přivedl, hlásil: „Oddíl nastoupen, Herr Brigadenführer! Pozor! Šestnáct a dvacet mužů, Herr Brigadenführer!“

„Zhluboka se nadýchněte,“ řekl generál.

Pak počkal a řekl: „Byla tu vesnice. Už není. Budete pracovat. Padne-li slovo – kulka.“

Ticho se znovu rozklenulo nad pahorkatinou. Ve tmě nebylo vidět stromy. Ztratily se i vzdálenější kopce a zbytky vesnice. Později přeletěli po obloze ptáci.

Pronikali krátkými pohledy před sebe. Byla tu vesnice, ale už není. Někde poblíž se ozval hlas vrány. Docela blízko zamečely kozy.

„Ukažte mi tu zeď,“ řekl generál.

„Tady, *Herr Brigadenführer*. Sto sedmdesát tři muži. Byli na úsvitě identifikováni podle obecní kartotéky. Bezprostředně nato –“

„Stačí, děkuji,“ řekl generál.

„Zed', *Herr Brigadenführer*.“

„Můžete pokračovat,“ řekl generál. „*Weitermachen*.“

3

„Jsou tu kozy,“ řekl stařecky znavený hlas. Nakláněl se k chlapci a zároveň se opíral o jeho rameno.

„Viděl jsem ovce, husy a kachny,“ dodal chlapec.

„Nekašlej,“ řekl ještě stařecky znavený hlas.

Chlapce dráždil pach spálené země. Z druhého konce vesnice, odkud nebylo už vidět oheň, sem ještě pronikal kouř.

„Co bude?“ zeptal se chlapec.

„Nevím,“ řekl stařecky znavený hlas.

„Vím to,“ řekl chlapec.

„Ticho!“ křikl směrem k nim někdo z doprovodu generála.

„To jsou židé z terezínského ghetta, *Herr Brigadenführer*,“ dodal jiný hlas ke generálovi. „Z Velké pevnosti.“

„Kdo to nařídil?“ zeptal se generál.

„Vy, *Herr Brigadenführer*.“

„Ach,“ řekl generál. „Dobře. Jdeme dál.“

„Ano, *Herr Brigadenführer*.“

Někde poblíž zahrčel traktor, přehoupl se přes návrší a zmizel v temnu. Pak bylo zase slyšet hlasy mužů z doprovodu generála, kterého teď nebylo vidět. Náhle sem donesl vítr chuť vápna.

Průvod generála se objevil znovu. Generál pokynul k mladému SS, který je hlídal: „Dejte jim vědět.“

„Muži,“ ozval se mladý SS. „Vykopete hromadný hrob. Pochováte mrtvé. Sto sedmdesát tři těl.“

Generál dodal: „Do rána tady bude hladká zem.“ Pohlédl do noci. Jeho hlas splynul s pachem neviditelného kouře.

Ještě než je mladý SS odvedl k naznačeným jámám, slyšeli někoho z generálova doprovodu: „Budou tu nasazení zákopníci, *Herr Brigadenführer*, jeden důstojník, jeden poddůstojník, třicet pět mužů. Tato rota na to nestačí, *Herr Brigadenführer*. Je nutné nasadit dvě silné roty vybavené nejlepším nářadím, na čtrnáct dnů.“

„Nesmysl,“ řekl generál.

Tam, kde měly být jámy, to vonělo kromě spáleniště čerstvou hlínou.

„Do toho,“ ozvalo se od hloučku mužů v kožených kabátech.

„Do toho,“ houkl generál k mladému SS.

„Do toho, muži!“ křikl mladý SS a v ruce se mu černě blýskla parabola.

„Co s námi budou dělat?“ zašeptal chlapec.

„Neboj se,“ odpověděl šepem stařecky znavený hlas. „Jsme tu spolu. Jsme všichni spolu.“

„Tady,“ řekl mladý SS. „Do práce.“

Slyšeli: „K zajištění dalších hodnotných předmětů, *Herr Brigadenführer*, hospodářských strojů a železa, vhodného ke šrotování, jsme nasadili během dne tři oddíly říšské pracovní služby, které se používá zároveň jako odklizovacího oddílu.“

„Kolik ještě zbývá práce?“ zeptal se generál.

„S tím jsme už hotovi, *Herr Brigadenführer*.“

První muž zvedl krumpáč. Násada a špičák se mihly tmou. Začali kopat a vyhazovat zem. Mohli jen myslet na to, že kopou, vyhazují a šlapou po zbytku vesnice, která ztratila v noci své živé, podlehla ohni a teď ztratí mrtvé. Byly mezi nimi ženy a děti? Nebo

jen muži? Mrtví leželi narovnáni u zdi jako špalky dřeva. Byli svlečeni z bot i z ponožek a světélkovala jim chodidla, kotníky i lýtka. Většina mužů měla husí kůži i ve smrti. Slyšeli úryvky hlášení důstojníků příslušných složek generálovi. Nemohli si vymalovat během práce důkladnější obraz vesnice.

Nedalo se ve tmě odhadnout, jak velká vesnice byla. Stíny a tma pokrývaly rovinu a návrší, zbytky domů, jako by to byla rozbořená tvrz.

Noc polykala hluky. Zvuky krumpáčů, nočních ptáků, ostré špičáky měkce se zakusující do jarní země připravené k létu. Drobné cinkání, které vydává lopata, když narazí na křemen, zakopanou podkovu, odhozený hrnec. Navršující se voňavá země vedle jam. Doteky kovu a hlíny, dech kopajících mužů a zvuky noci. Vlhko. Černá tma. Někde v daleku kokrhal kohout. Zakrákala vrána. Zahučel vítr. Nad hlavou jim neslyšně plynuly mraky.

„Tři metry do hloubky,“ řekl mladý SS.

„To bude stačit,“ řekl generál.

A k někomu v hloučku mužů v kožených pláštích: „Mohou být chvíli zas užiteční.“

Někdo se zasmál.

Muži, kteří kopali, byli už skoro po ramena v zemi. Stále vyhazovali hlínu a nad nimi přelétali ptáci, hmyz a pomalý jarní vítr. S postupující nocí přinášel vítr chlad, který znásobovala čerstvá země. Kopali a vyhazovali hlínu pro někoho, kdo ještě včera žil a dnes už nežije, kdo tu měl dům i zem, na které jeho dům stál. Naslouchali větru, ptákům, stromům, koním, kozám, ovcím a chvílemi i kohoutu, který kokrhal, i když ještě ne proto, aby oddělil noc ode dne.

Nesměli mluvit. Mladý SS se ztratil ve tmě. Teď už byli až po hlavu v zemi. Někdy se mezi jarními mraky objevila hvězda a zhasla, když oblaka ještě zhoustla. Jednu chvíli uprostřed noci spadla

létavice a nebe se podobalo jámě, vykopané v hlíně. Muže už nebylo vidět, jen hlínu, kterou vyhazovali a kterou jiní muži zpracovali do kopečků. Na chvíli se blízko jámy objevoval generál bezpečnostní policie nebo muži v kožených pláštích a mladý SS.

„Neplač, chlapče,“ zašeptal stařecky znavený hlas. „Nedívej se tam.“

„Klid,“ řekl generál.

„Klid – muži, nebo...“ řekl mladý SS. „Za přerušení práce deset ran holí.“

„Věděl bych o přísnějších trestech,“ řekl *Herr Brigadenführer*.

„Ano, *Herr Brigadenführer*,“ odpověděl mladý SS.

„Pryč s tím,“ řekl generál.

Generál a muži v kožených kabátech odcházeli.

„Je to můj syn, pane důstojníku,“ řekl stařecky znavený hlas.

„Kdo se tě na to ptal?“ řekl mladý SS.

„Ještě neviděl mrtvé,“ řekl stařecky znavený hlas.

Dým jim vnikal do chřípí a hrdla. Vítr se chvílemi točil v kružích. Mraky se snížily. Zdálo se, že začne pršet.

Muži nahoře začali podávat těm dole na dně jámy první z těl srovnaných podél ohořelé zdi jako špalky. Byli to muži. Kde byly ženy a děti? Někteří byli zpola svlečeni, jiní jen zuti, někteří ve spodním prádle.

„Snad ještě někdo žije,“ zašeptal chlapec.

„Ne,“ řekl stařecky znavený hlas.

„Víc hlíny, rychleji,“ řekl mladý SS.

„Házej,“ pobídl stařecký hlas chlapec.

Chlapec se podíval k ohořelé zdi, ke které stáli muži z obce, než je postříleli, čelem, s rukama nahoře. Mezitím házel hlínu na mrtvá těla, ale díval se na lopatu, na hlínu, ke zdi, které se dotýkali zastřelení, než padli, rukama. Zeď začernily plameny. V dálce se

začalo ohlašovat ráno. Ještě to nebylo jitro. Jen brilantová stužka, první doteky světla, poslední doteky noci. Vzdálené svítání, most mezi tmou a dnem, jako předtím soumrak, propojilo světlo s nocí. Oči chlapce, uvyklé tmě, začaly rozpoznávat s prvními záchvěvy rána půdorys vesnice, splývající do této chvíle se vším. Nechtěl se dívat na mrtvé. Nechtěl se dívat na hlínu, která dopadala na prsty, nosy, oči mrtvých. Tady stál dům, tady kůlna, zde chlév. Tady stál plot, kolem vedla cesta, tudy projel prve traktor. Tohle mohla být škola, tohle kaplička. Před nimi, za nimi, vedle nich, pod nimi a nad nimi byla vesnice, která už není. Házel dost rychle, aby viděl první zasypaná těla a pak už jen hlínu. V uších mu zněla ozvěna slov mladého SS, aby házeli víc hlíny, rychleji. Násada lopaty byla teplá jeho rukama, vlhká jeho potem. Hlína přšela dolů. Mrtví neměli boty. Pochovávali je bosé. Díval se jim na nohy. Někdy sprška hlíny vyhodila paži vzhůru, pohnula prstem, hlavou. Nohy už měli zasypané.

„Dost,“ řekl mladý SS. „Máte pět minut na jídlo. Můžete se najíst.“

4

Mladý SS je odvedl k plachtě, na níž stály lahve s vodou, chléb a kolo sýra.

„Jezte, židi, máte hostinu,“ dodal. Potom šel na stranu a skrčil se u navršené hlíny na bobek.

„Chlapče,“ řekl stařecky znavený hlas. „Zůstaň u mě.“

„Deset ran holí,“ zašeptal chlapec.

Bylo to tu, těch šestatřicet lidí, kteří odjeli včera a nevrátili se, vesnice, která byla a už není, dým, který stoupal k nebi celou noc

a který odnášel vítr a který se s větrem vracel, těch sto sedmdesát tři zastřelených mužů, zed', někam odvečené ženy a děti, jiný život, cizí nebo blízký a současně už vzdálený, který přišel a odešel.

Viděli na sebe tak, jak na sebe viděli, než je naložili na korbu včera večer a než je dovezli sem.

Ozvěna slov, útržky hlášení, která zaslechli: Čtyřicet duchen a sedmdesát čtyři polštářů, tři dětské kočárky. Osmnáct rozhlasových přijímačů. Devadesát šest párů pánských bot, osmdesát tři párů dámských bot, potraviny – které teď jedli. Obilí, šrot.

Hvězdy na nebi, mraky.

„Nemusíš,“ řekl stařecky znavený hlas k chlapci.

„Nikdo,“ řekl chlapec.

„Budou se za ně modlit později, snad, někde ve světě, kde nejsou Němci,“ řekl stařecky znavený hlas. „Ty a já. My.“

„Nesmysl,“ řekl potom mladší z dvou bratří. „Nedávali by nám už jíst.“

„Nemůžu,“ řekl chlapec.

„Kde jsme vlastně?“ sykl starší z obou bratří. „Ví někdo něco?“

„Je to havířská oblast,“ řekl mladší. „Ta záře na nebi jsou ocelárny. Víím, kde to je.“

„Musíš mluvit?“ zeptal se muž v brýlích. „Nestačí ti dívat se?“

„A tobě?“

„Nepřipadáš si, doufám, jako Makabejský,“ řekl muž v brýlích a zhltnul kus chleba a sýra. „Na to máme možná jen těla a svaly.“ A pak: „Vy nebudete jíst?“

„Je to vypálené, jako kdyby měli mor,“ řekl tiše starší z bratří. „Co lehlo popelem, neudělali zákopníci. Jistě víš, na koho myslím.“

„Jeli jsme hodinu, nebo dvě?“ zeptal se někdo. „Ztratil jsem pojem času. Víím jen, že byla noc a je ráno.“

Ozvaly se kroky, šum, útržky hlasů. Odpověď byla obsažena v otázkách samých. Chtějí je po jídle a po udělané práci taky zastřelit? Mladý SS se vracel. Ztichli.

„Hotovo?“ podíval se na plachtu. Většina se kola sýra a vody a chleba ani nedotkla.

„Dám vám to s sebou,“ řekl mladý SS. „Trochu života do toho umírání. Hodte sebou. Oddíl před vámi nedostal ani do huby. Nebyl tu generál. *Herr Brigadenführer*. Máte štěstí. Ušli jste holi. Udělali jste dobrou práci.“

A tiše: „Kdyby někdo z vás něco našel – prsten, peníze nebo něco takového – odevzdat.“ Začal si hvízdát *Heimat, deine Sterne*. Mnul si ruce, jako by mu mrzly.

„Do dvojic,“ poručil jim nakonec, když už zase stáli v párech, kopáč a druhý s lopatou.

5

„Rychleji,“ houkl generál.

Díval se na hodinky. Nebe bylo ještě tmavé, ale jen nad nimi a dál na západ. Na východě už svítalo. Odhadoval, jak daleko je od svítání tady.

Mladý SS polkl naprázdno. Bylo chladno. Na trávě se leskla rosa.

„Sem, kam ukazuju, ještě trochu víc hlíny. Pořádně zasypat.“

Zdálo se mu, že muž se stařecky znaveným hlasem objal posledního mrtvého pod záminkou, že odstraňuje kámen. Dával mu ho snad pod hlavu? Proč na něj naházeli tak málo hlíny? Co na mrtvém viděli? Byl to snad starosta? Kněz? Atentátník?

„Scheiße,“ řekl mladý SS. „Zešílels? Chceš deset ran holí? Kulku? Co to s ním děláš? Zahrab ho. Hned. Dej mu našrat hlíny.“

Svítání olízlo světlem bledou tvář zastřeleného muže, kterému nemohlo být víc než šestnáct, nanejvýš osmnáct.

Muž se stařecky znaveným hlasem udělal, co mu mladý SS poručil; odvrátil pohled od mrtvého i od chlapce, který mu házel hlínu shora, směrem dál na západ, kde ještě byla noc, jako by neviděl, neslyšel, ale vnímal jen odrazem noci, odrazem světla.

„Zahrab ho, pořádně,“ opakoval mladý SS. „Dvakrát ti to říkat nebudu. Hod na něj pár lopat.“ Začal si hrát s koženým jazykem na pouzdru parabely.

„Naházejte tam všechno vápno, žádné zbytky,“ dodal. „Slyšíte mě?“

Muž se stařecky znaveným hlasem se díval na svého syna, jak vysypává pytel s nehašeným vápnem. Stařecky znavený hlas ustoupil. Pak vylezl nahoru. Všichni vysypávali pytle s nehašeným vápnem.

„Hotovo,“ řekl stařecky znavený hlas.

Mladý SS si odplivl. Pak šel a podal hlášení veliteli bezpečnostní policie, který stál vzpřímeně, jako kdyby sám někomu podával hlášení, i když je přijímal a viděl, už ve světle, které pokrylo zemi, že hlína a vápno vrchovatě zakryly jámu, hromadný hrob. Rumiště skoro ozářila průrva mezi mraky. Za průrvou byl už den. Znovu si museli představit, že to byla vesnice. Dny, měsíce, staletí, která trvala a rostla. Místo, kde byl kostel. Cesta, po které chodili hutníci, havíři, jejich ženy, matky, sestry, jejich děti. Pole zoraná muži, kteří jsou v jámě s prostřílenými zátylky, hlavami, hruděmi. Ženy, které odvezli už včera a které dávaly chléb, mléko a jablka nevypálených stromů dětem, které už neuvidí. Jejich příbuzní a známí, kteří se to doví v příštím hlášení, po zprávách německého vrchního velitelství. Ve varování obyvatelstvu.

Generál se rozhlížel po pláni a po návrší a vrátil se očima ke zbytku vesnice.

„Skvěle uděláno, pánové, myslím,“ řekl a dal si ruce do kapes kabátu.

„Jistě,“ řekl generál *Herr Brigadenführer*.

Generál si otřel nos bílým kapesníkem...

Ohlédl se přes rameno k mužům v kožených pláštích. Muži v kožených pláštích už tu neměli co dělat. Nastoupili s *Herr Standardenführerem* do osobních vozů, které předjely ve 4.30. Generál ještě zůstával. Rozhlédl se znovu do půdorysu, který vyznačoval, co už neexistovalo. Mraky se roztáhly a měsíc opět vyplul. Generál pozoroval chuchvalce dýmu, který už neměl sílu, aby plul vysoko a trhal se větrem; držel se u země v kusech, jako by spálená hlína a čerstvá jáma byla voda.

Nebylo tu už nic, kromě dýmu, který se mísil s ranní mlhou. Znovu se ozval mekot koz, bekání ovcí, jako nářek odcházející noci, přicházejícího dne.

„Zpět k autu,“ poručil mladý SS.

Z levé strany stál teď za návrším vedle jejich nákladáku, k němuž zatím neviděli, ještě jeden, jako bratr a sestra. Z druhé strany čekal černý osobní vůz generála. Na pravém blatníku měl standardu velitele bezpečnostní policie SS.

Muž se znaveným hlasem teď vypadal jako stařec, který zestárnul za jednu noc, za jedno ráno, za jednu cestu. Pobídl chlapce, aby se vyškrábal nahoru.

„Dolů,“ řekl mladý SS. „Ještě jsem nedal rozkaz nastoupit.“

Z mlhavého rána se vynořila bílá těla koz a krémově bílá vlna ovcí.

„Naložte je,“ řekl mladý SS. „Polovinu do každého vozu. Šestnáct mužů a šestnáct ovcí. Pro zbytek koz, které se nevejdou do

vozu, přijede jiný oddíl. Uděláte místo pro zvířata. Nechci, aby se udusila.“

„Ne,“ přerušil ho generál. „Zvířata vezmete zvlášť.“

„Je to sto čtyřicet koz, *Herr Brigadenführer*,“ řekl SS.

„Dobře; kozy naložte do jednoho vozu, a oddíl a ovce a zbylých pár koz do vašeho vozu,“ doplnil generál.

SS vykonal rozkaz a podepsal papír, který odevzdal jednomu z mužů pořádkové policie.

„Odjezd,“ řekl generál.

„Odjezd!“ opakoval mladý SS. „Rozkaz, *Herr Brigadenführer*!“ řekl.

A k nim: „Na svá místa. Pospěšte si. Rychleji. Trochu života do toho umírání.“

6

Jeli se zvířaty mlhavým ránem, v kterém nesvítily hvězdy. Půl hodiny nikdo nemluvil, třebaže mladý SS seděl ve předu s řidičem v budce. Nikdo neodhrnul plachtu ani na škvírku, aby viděli, kudy jedou. Bylo cítit chemické výpary vysokých pecí, výheň oceláren, dech hlubinných dolů a pláně, po nichž se hnal syrový vítr s pachem povrchových hnědouhelných lomů, pak slyšeli hluk městeček nebo měst, křižovatek, šraněk a silnic, protnutých železničními kolejemi. Projížděli silnicí, která se táhla podél vlaku, hornatou krajinou, jako kdyby projížděli průsmykem, než zase přišla rovina. Jeli asi hodinu. Muž se stařecky znaveným hlasem mlčel, jako mlčeli všichni, protože teď, stejně jako předtím a potom, nevěděli, zda vůbec dojedou nebo kam jedou. Korbu naplňovalo krátkodeché bekání ovcí a mečení koz. Zvířata vypařovala pach, z něhož se linulo teplo.

Natlačila se do přední poloviny vozu. I v šeru pod plachtou svítila zvířata bělavě, obrostlá hustě vlnou. Chvillemi se dalo rozpoznat světlo, jak se opřelo svrchu do plachty, než se neviditelné nebe zase zatáhlo mraky. Měsíc.

Země, kterou projížděli, byla tichá. Nákladák projížděl vlastním hlukem. Bylo ještě časně ráno. Mohli si jen domýšlet, kudy jedou, podle map, které měli v paměti.

„Je to za námi,“ řekl stařecky znavený hlas chlapci.

„Jo,“ řekl chlapec.

„Snad, doufejme,“ řekl starší z obou bratří.

„Věděl jsem to,“ řekl chlapec.

Byla to pořád ze všeho nejvíc ta vesnice, která už není, lidé, kteří byli a jsou už mrtví. Vesnice, která zmizela z povrchu země, jako když vyteče voda z řeky, uhasne oheň, splyne dech s mlhou. Muži, kteří byli zuti a zastřeleni, někteří svlečeni z šatů, kalhot, jen ve spodkách, bez dokumentů, čelem ke zdi, aby nebylo vidět, kdo je kdo, už beze jména, bez povolání, bez budoucnosti. Vesnice, která zmizela, jako mizí noc s ránem, den s večerem, jako hora, kterou smete zemětřesení. Zmrtvělá sopka, vyhaslá hvězda, ves. Ves, která se proměnila v hromadný hrob, zasypaný hlínou, nocí a dnem, vápnem. Jáma, která obroste travou a stromy, býlím.

Když se dlouhou jízdou uvolnila plachta a spodní řemínky se třepotaly vzduchem, viděli řeku. Řidič se držel cesty při řece. Po vlnách plul jitřní měsíc, bílý jako vápno a rudý jako krev. Voda byla kalná, břehy bahnité, jen někde kamení.

Muž se stařecky znaveným hlasem objímal chlapce kolem ramen. Cítil, jak je chlapci zima. Byla mu taky zima. Bylo chladné ráno.

Za hodinu nákladák zastavil.

„Vystoupit,“ řekl na břehu SS.

Mladý SS se díval dozadu, asi čekal na druhé auto, které ztratili cestou.

Muži vystoupili. Stařecky unavený hlas najednou řekl: „Chci zůstat se svým synem.“

„Proč?“ zeptal se mladý SS. „Chceš dostat deset ran holí?“

„Chci zůstat s ním, ať se stane, co se stane,“ opakoval muž se stařecky znaveným hlasem.

„Pomožte zvířatům, opatrně. Vyložte je,“ řekl SS.

„Co bude teď?“ zeptal se muž se stařecky unaveným hlasem mladého SS. A k chlapci: „Zůstaň u mě.“

Muž se stařecky znaveným hlasem se díval na řeku a držel chlapce. Upíral oči na vodu, ale měl pohled odvrácený do sebe. Viděl vesnici, sto sedmdesát tři zastřelených mužů, jámu zasypanou hlínou a nehašeným vápnem. A zároveň viděl řeku a sebe a svého syna a zbytek mužů. Těch druhých šestatřicet, kteří odjeli včera a nevrátili se. Muže u zdi, než je zastřelili, i s knězem, který, jako všichni, neměl boty. Kdo byl ten muž, který se musel vysvléknout i ze spodního prádla? Domy polité pěti sty litry benzínu a dvěma sty litry petroleje a zapálené, první dům v sedm ráno, aby v deset hodin byly už všechny domy v plamenech. Oheň rozdmýchaný podle pokynů důstojníka německé pořádkové policie, aby nebylo zapotřebí použít hasičů.

Muž se stařecky znaveným hlasem vdechoval s větrem mlhu, kterou vdechoval i jeho syn, a pozoroval řeku, jak plyne, měsíc, jak ustupuje.

„Dolů s tou zvěří,“ řekl SS. „Opatrně. Kdo těm kozám a ovcím ublíží...“

Chlapec, stejně jako jeho otec se stařecky znaveným hlasem a ostatní, neřekl slovo.

„Tam ani muk,“ řekl SS a udělal oblouk pravicí směrem přes řeku. „Jinak –“ a opsal dvěma sevřenými prsty oblouček kolem hrdla.

7

V pevnosti – ghettu – už dávno nesídlili vojáci. Zůstaly tu jen opevněné valy na jižní a severní a východní straně, stejně jako příkopy. Pevnost sloužila teď jako „město, které daroval vůdce židům“. Skladiště a překladiště osvětlovalo ráno končícího jara. Měsíc visel nad městem, zářil krvavě, s kruhy špinavé šedi kolem vykrojeného oblouku. Všude, dole i nahoře, visely mlhy.

Minuli židovskou stráž za zemí nikoho, před kterou obkličovaly pevnost staré hradby a čerstvé četnické budky.

„Heil,“ pozdravil mladý SS chraptivě vrchního strážmistra. A k mužům: „Zvířata odvezte do zahradnických oddílů. Vystavíte ovčinec.“ A zase k četníkům: „Tihle můžou celý den spát.“

„Ano, *Herr Offizier*,“ odpověděl vrchní strážmistr a kývnul na četníka z druhé strany ohrady a na židovskou stráž s čepicí se žlutou stužkou a dřevěným obuškem.

Zvířata pronikla branou a měkce cupitala po kamenné dlažbě.

„Synu,“ řekl stařecky znavený hlas. „Podej mi ruku. Jsme ve zdraví nazpět. Jsme živí.“

Muž v brýlích řekl: „Nechce se mi hrát na Makabejské. Nadarmo se neříká, že ptáčka, který první zvedne hlavu, prvního zastřelí.“

„Dobře, že to bylo v noci,“ řekl stařecky znavený hlas. „Nebylo nic vidět.“

„Jo,“ odpověděl chlapec.

„To tam,“ řekl stařecky unavený hlas, „to všechno, co tam bylo, co se tam stalo. Chudáci.“

„Neviděl jsem to,“ řekl chlapec.

Stařecky znavený hlas mlčel.

„Nedíval jsem se,“ dodal chlapec.

„Dobře,“ řekl stařecky znavený hlas.

Muž se stařecky znaveným hlasem se díval na vchod do kasáren, z kterých je na začátku včerejší noci vzali, na petrolejku s modře pomalovaným cylindrem, aby svítila jen v bezprostřední blízkosti a nenarušovala nařízení o protiletectvém zatemnění. Náhle si připomněl pach. Vdechl párkrát. Cítil, že ubikace nepáchnou jako včera. Měl nos plný spálené země.

Chlapec si připomenul důraz, který otec položil na poslední slovo.

Pak se opřel o bok berana a chlapeckou dlaní plnou mozolů se zachytil drsných prstýnků srsti na šíji zvířete a na jeho hřbetě a dotkl se koženého proužku, který mělo zvíře kolem hrdla. Beran se na něj díval matnýmma očima.

Starší kasáren spolu se staršími světnice jim vyšli vstříc.

„Konečně,“ řekl starší kasáren. „Jste všichni?“

„Všichni,“ odpověděl stařecky znavený hlas.

„Ovce?“ zeptal se starší kasáren.

„Ovce, kozy, snad i koně a krávy a prasata,“ odpověděl stařecky znavený hlas.

„Těch třicet šest, co odešlo před vámi, se vrátilo, když jste odjeli. Bořili domy a svlékali a zouvali ty mrtvé. Stahovali jim ponožky.“

„Ano,“ řekl stařecky znavený hlas a pohladil chlapce po hlavě, jako by mu chtěl zakrýt uši.

„Bili vás?“

„Ne.“

„Jedli jste?“

„Co to tam má?“ zeptal se muž se stařecky znaveným hlasem chlapce. „Čeho se držíš?“

„Ničeho, řemínku,“ odpověděl chlapec.

Nebylo to opravdu nic jiného než kožený pásek, z něhož někdo strhl zvonek. A nenašli nic, ani když si prohlédli kůži v denním světle, jenom jméno kováře, který byl a už není, nebo jméno řemenáře, který už není. V kalných očích zvířat byla lhostejnost.

„Můžeš jít spát,“ řekl stařecky znavený hlas k chlapci.

Chlapci se zdálo, že ještě dlouho nebude den. Měsíc se zbarvil jako srst ovcí a krev a špína z něčeho, co se nedalo pojmenovat. Plul zase nad řekou.

První před branami

1

Říkalo se, že kapitán Johann Wolfram von und zu Wulkow se stříbřitými vlasy a zdrženlivým chováním je německý hrabě a mluví plynně francouzsky, anglicky a latinsky a nosí bezvadnou uniformu. Jeho podpis se skvěl na veřejných vyhláškách vyvěšených v průchodech domů. Během posledního dubnového týdne rozložil svoje vojenské ležení na nejvyšším kopci ve středu Prahy, blízko kláštera a ocelové rozhledny s rozhledem po a proti proudu Vltavy, do všech stran větrné růžice.

Nikdo ho neviděl v ulicích mimo ležení. Proslýchalo se, že je otrlý válečník, připravený opustit město, aniž by se ohlédl. Třebaže si nepotrpěl na veřejná prohlášení a proslovy k obyvatelstvu jako jeho předchůdce, říkalo se, že mluvívá sám k sobě, nikdy ale déle než minutu. A zároveň se proslechlo, že kapitán má ne-manželského patnáctiletého nebo šestnáctiletého syna někde v Německu. Všichni věděli, že stan kapitána von und zu Wulkowa v novém vojenském ležení je zády k hřbitovní zdi.

Při myšlence na hřbitov si stařena Marie Kubarská, jejíž osud se zapletl s posláním hraběte von und zu Wulkowa, v duchu říkala: Nebude to už dlouho trvat a budu tam taky ležet, jako tolik ostatních. Bude mi za pár dní sedmdesát dva. Žila jsem dost dlouho. Přicházely k ní i jiné myšlenky. Měla pocit, že chlapec, její vnuk, jí nerozumí, anebo že ona nerozumí jemu, či do třetice, že hoch nerozumí ani sobě, nemluvě o tom, co se děje.

„Dítě,“ řekla. „Jsi jako síto a máš hlavu jako děravý hrnec.“ Ještě řekla: „Taky bych ráda věděla, co bude.“ A nakonec: „Nikdo neví, co taková válka stojí peněz.“ Mluvila k sobě, chvílemi potichu, s přestávkami a polohlasně. Opakovala si slova o zmatku, kterým je dospívání, kromě toho, čím je dospívání dítěte pro ni a v čem je na všechno sama. Slovo nacista se jí dralo přes rty. Malé záležitosti nezměrné velikosti a veliké věci ztrácející se do nicotnosti. Opakovala si často slova ze staré modlitební knihy, kterou našla v popelnici v roce 1942, když poslali Němci transportem na východ Emanuela Blocha s jeho starou matkou. Matce bylo devadesát osm roků. Nesměla sedět v tramvaji, jen stát na plošině druhého vozu vzadu, na místě pro psy a zavazadla, která si lidé vezli, kufry, koše nebo pytle s uhlím.

Pokaždé, když projela Karmelitskou ulicí kolem kostela Panny Marie Sněžné noční tramvaj číslo 7 nebo 12, zachvěly se dveře se skleněnou výplní. Uvažovala o tom, proč na konci šestileté války je život člověka tak bezcenný, že nikdo už nedbá, jestli někdo žije nebo umře. A proč si tolik lidí hledí svého, jako by se nic mimořádného nedělo, přestože každý den zabijou množství jiných, na válečném poli, v německých koncentračních táborech, na šibenicích a na popravištích, jako je ta střelnice v Kobylisích na okraji města. Ještě nikdy se nezabíjelo tak jako teď, tak snadno, bez důvodu a bez ohledu na následky. Ještě nikdy neměl život menší cenu. Německo. Dej Bože, aby to skončilo dřív, než zahyne poslední člověk, žena, muž nebo dítě. Neříkalo se už loni, že do Vánoc je konec, a pak, o Vánocích, že do Tří králů, a na Tři krále do Svatého Martina, a potom, naposled, že až rozkvete v Praze šerík? Měla pocit, že zmizel rozdíl mezi dnem a nocí a nocí a dnem a že žijí v nějakém přítmí, kde už dlouho nikdo ničemu nerozumí.

„Proč nespíš?“ ozval se rozespale chlapec. „Nech si modlení na den. Když se nevyspím, budu ráno jako moucha.“

„Je tu nějaké nové velké zvíře,“ řekla stařena. „Johann Wolfram von und zu Wulkow.“

„Viděl jsem lidi, jak strhávají německé nápisy,“ řekl chlapec.

Slyšela opovržení v jeho hlase, snad proto, že ho probudila, a také, protože nechápal, proč schovává rozhadrovanou knihu z popelnice jako nějaký poklad. Nelíbilo se mu, že opakovala židovské modlitby jako ozvěnu z nějaké nezměrné dálky. Stařena myslela na pověsti, které proskočily v bloku o kapitánovi čerstvé vojenské jednotky, která rozložila své stany jen pár ulic na západ od jejich domu, na vrcholu kopce. Jaký člověk to je? Proslulý zabiják, který přišel rovnou z Ruska a Polska, kde si o něm pozůstali vyprávějí hrůzné historky? Nebo z Francie anebo Itálie, odkud Němce vyhnali? Hokynář tvrdil, že je to Němec šlechtického původu, který mluví, aniž by kdy křičel, čte básně a naslouchá vážné hudbě, a jehož tvář vyvrací obavu, že by je navzdory tomu, jak rychle se blíží konec války, čekalo to nejhorší. Někdo říkal, že kapitán sloužil v Paříži během léta 1943.

Novoluní právě tak jako úplňky odnímalý spánek Marii Kubarové už šest let. Zvykla si na nespavost. Nepotřebovala už tolik spát. Nemohla to svádět na chlapce, jehož rezavá hlava svítila v temnu, ani na Německo nebo na stáří, ani na hlučného kohouta, kterého si opatřil majitel koloniálu. (Už dva měsíce nekokrhal, zaříznut a sněden na velikonoční svátky.) Nesváděla svou nespavost dokonce ani na majitele koloniálu, že spolupracoval pět let s Němci. Jen se bála zlých snů, v kterých přicházela smrt jako žena v černých cárech, jaké nosila ona sama, a v nichž se podobala jí a přistupovala k nohám postele a oznamovala, že nadešel čas, aby přestala lenořit a vyrovnala se s životem na zemi.

„Proč mám noc jako závaží a v mozku bludiště bez konce?“ vyšeptla do tmy.

„Je ještě noc, spi,“ opakoval chlapec. „To mluvíš k sobě, nebo ke mně?“

„Nemůžu,“ řekla. „Chtěla bych. Ty spi. Snaž se usnout, prosím tě.“ Pak řekla: „Jsme slabé povahy, oba, ne jako Marta, tvoje matka, a její otec, můj muž a tvůj děd.“

Nakonec řekla: „Jsem slabá. Má vůle je u konce.“

Umírající Jákob, četla si v duchu knihu Emanuela Blocha. Milující Abraham. Kdo je Kalibán? Doplnila si: Kdo nosí nečistou košili. Poskvrněnou uniformu. *Nebudeš mít jiných Bohů přede mnou. A: Byli utraceni jako my.* Znervózňovalo ji přítmí. Lekala se stmívání. Bolely ji klouby. Slyšela hlasy, které chtěla zahlušit samomluvou nebo oslovením vnuka. Její myšlenky dostávaly hlas. Připadala si v noci – a někdy i ve dne – jako břichomluvec.

Mluvili k ní mrtví, její muž a její dcera, pan Emanuel Bloch a jeho matka? Zbavena spánku, myslela na svého muže, kterého Němci popraviteli 23. června 1942 nedaleko odtud na kobyliště střešnici, blízko vodárny s věží a židovského hřbitova. Mlčela. Myslela na příčiny, pro něž dokázal chlapec zmáčet postel třikrát do týdne. Slabost nikomu nepomůže. Děti se musí chránit. Něco ošklivého se mu zdálo? Onemocněl? Musím být silná, myslela si. Jak může být silnější slabá ženská? Kde a jak by se ze slabosti mohla narodit síla? Jako kdyby chtěla, aby se do malé hvězdy na nebi vešla velká, třeba ta největší, Jitřenka, Večerka nebo Severka. Aby se prázdná kapsa naplnila. Aby se z malého hrnečku na plotně stal velký, ne-li ten největší. Aby se ze staré ženské stala zase mladá. Z nemocné zdravá.

Maria Kubarská myslela na pana Emanuela Blocha a jeho osma-
devadesátiletou matku. Patřil k jejím myšlenkám, když drhla dlaždice na nádraží a záchodky a šatny a vymetala kolem koncových nárazníků, trojitých bloků z cementu zakončených tupou pyramidou, za kterou už vlak nemohl. Měla vlastně celý život štěstí, že

žádný vlak na betonovou koncovku nenarazil, že si to nemohla vyzkoušet nebo ověřit a ušla neštěstí, třebaže by to bylo neštěstí těch druhých. Viděla v duchu pít Emanuela Blocha vodu natočenou z kohoutku vodovodu na chodbě nebo chodit na společný záchod se sepjatýma rukama, jako by se modlil. Je to pravda, že Emanuel Bloch a jeho matka se modlili s čelem obráceným k východu? Kdo jí teď u jeho stolu? Kdo sedí na jeho židli, spí v jeho posteli? Nosí jeho šaty?

Někdy ji napadlo, že spojila jazykem modlitební knížky Emanuela Blocha živé s mrtvými, mrtvé s živými. *Kdo je moudrý? Kdo se od každého učí, jak řečeno jest. Ode všech, kdo mne poučují, se učím. Kdo je silný? Kdo přemůže své chtění, jak řečeno jest.*

„Bože,“ řekl polohlasně chlapec. „Musíš z toho všeho už bláznit. Chceš bejt židovka nebo co?“

„Nerouhej se. Nezapomněl jsi koupit chleba? Můžu jít k premonstrátům pro ovčí mléko, až se rozední... Na, kousni si, vycucej mi krev,“ dořekla stařena. „Musíme dneska k doktorovi. Dostala jsem předvolání.“

Myslela si: Stáří je kruté. Bůh by neměl hřešit tím, že trápí staré lidi. Také mládí je kruté. Protože o tom neví. Kdo ano?

Modlila se podle té dávné knihy mrtvého pana Emanuela Blocha, aby si dokázala, že Němci nemůžou zničit její mysl, nanejvýš její tělo. *Jak jest řečeno, jednou jde muž ke své družce, a podruhé družka přijde obcovat k němu. Muž je snadno utěšen, ne žena.*

2

Ota Kubarský, vnuk Marie Kubarské, čekal jen dvě minuty, aby se ujistil, že stařena spí. Vyčerpané k ránu po každé noci, kdy se

obávala, co se strhne, se zavřela víčka úsvitem, jako kdyby nejenom spala, ale umřela. Jen chrčivý dech ho ujistil, že žije. Měl by její knihu spálit nebo zahodit nazpátek do popelnice, kde ji našla? Zlomek vteřiny se zabýval myšlenkou, že stařeně přeskočilo, i když to sváděla na něj. Věřila snad doopravdy, že modlitby mrtvého člověka ji mohou spasit?

Musí zapomenout na stařenu a její stížnosti, které se v jeho hlavě měnily v bázeň, že bude za věchýtko.

Myslel na netopyry, jak jsou vybaveni, aby mohli létat v bezhvězdné noci a vyhnout se neviditelným pavučinám, na veverka s černobílými pruhy od hlavy až k ocásku, maličké jako nejvzdálenější hvězdy, přeskakující ze stromu na strom někde v Bolívii, a na motýly, tak křehké, že je může odnést vítr, a přece schopné přeletět oceán. Někdy si přál být ptákem, o kterých četl, že přeletí dvakrát kolem zeměkoule, ze severu na jih a z jihu na sever, a vrátí se na jaře do svého hnízda, k témuž stromu nebo střeše nebo skále, odkud vylétli.

Přemýšlel o německých tancích, jako byly *Königstiger*, Královský tygr, anebo *Panter*, nejlepší tank války. Myslel také na vojáky, *Panzergranadiere*, součást německé armády v Praze a jádro německé bleskové války, *Blitzkrieg*, která už trvala šest roků.

Za další dvě nebo tři minuty byl už před kopcem, u schodů a lanovky a strmého svahu blízko Hladové zdi. Blížil se ke klášteru premonstrátů. Nesvítil měsíc a nebe bylo tmavé, ani jediná hvězda. Chvěl se chladem, odolával vlhkému větru a strachu a blátivé cestě mezi stromy, zamířil k zadní zdi kláštera s úzkými dřevěnými dvířky. Šel tiše, našlapoval, jak nejměkčeji uměl.

Ze svého místa teď přehlížel stany vojenského ležení. Stráž ho nezahledla a unikl pozornosti psů. Dál od chlapce, u hřbitovni zdi, stál stan komandanta, na jehož vrcholu se třepotala ve větru vlajka

s hákovým křížem. Také Ota Kubarský slýchával, že velitel je hrabě von und zu Wulkow a má na cestu do kopce a dolů kabinu lanovky pouze pro sebe, v které smí jezdit jenom on nebo jeho pobočníci. Nikdy nechodívá pěšky. Viděl těžká děla namířená z kopce dolů na město ve všech směrech. Na zlomek vteřiny si představil, že ho zahlédla stará žena. K tomu by se jí hodily její židovské modlitby. Pozoroval, jak vojáci vykládají součásti děl a bedny s municí z kabiny lanovky. Zakopávali se tu na dlouho.

O pět minut později míjel s bandaskou mléka dlouhé stíny tankových hlavní. Vracel se toutéž cestou, zamokřené boty a nohavice, roztřesen zimou, s myšlenkou na teplou postel, do které si zase lehne.

3

„Můj bože,“ vzdychla stará žena. „Chlapče, přivodíš mi smrt. Kdes byl?“ Pohládila chlapce po hlavě. Měla dlaně drsné jako rejžáky namáčené v ledové vodě a zamazané olejem, špínou a omastkem. Nakonec její vnuk ještě krade? Co ji všechno čeká? *Komu dává Bůh moudrost? Tomu, kdo je skromný? Statečnému a poctivému, který nekrade a nelže? Žena dá přednost chudému před bohatým.*

„Je pod mrakem,“ prohodila, aniž se podívala z okna.

Boty chlapce vedle postele byly mokré, plné bláta a trávy. „Kdes byl? Už ses asi zbláznil. Nejsou tam snad rozloženi od včerejška Němci?“

Reproduktor na ulici ohlašoval časovým znamením pět ráno. Stařena zvedla hlavu a ohnala se rukou. Hlavní stan vrchního velitelství německé branné moci oznamoval, že německá vojska bojují jako lvi. Tankové pasti a zátarasy, které nutí jednotlivé armády

k pružnému ústupu z taktických důvodů, aby se mohly přeskupit a soustředit k totálnímu odvetnému úderu jako v Ardenách, způsobují dočasné potíže. Ozval se Beethovenův pochod. V reproduktoru skřípělo a praskalo.

„Jdeš dneska do práce?“ zeptal se chlapec. „Máš směnu?“

„V noci jsi mluvil ze spaní o vykrvácení. Musíme na prohlídku k doktorovi. Seber se a jdem.“

Zdrsněl jí hlas. Snad to způsobilo rozpoložení jeho očí, že se jí zdál duchem nepřítomný. Ležely daleko od sebe, blíž k vnějším stranám tváří, takže se jeho panenky zdály nezaměřené, jako by se svět mohl setkat někde uprostřed (nebo jako by se v jeho pohledu měly setkat země s nebem). Obočí mu leželo vysoko nad očima, čímž se kůže prodloužila a vrhala stín řas i obočí do koutků. Měl oči jako Marta, její dcera, s jejím pohledem do dálky. Měl zároveň sobecké oči, aniž by mohla vědět proč, kromě toho, že se z něho stal zloděj, který krade v noci, jako kdyby neviděl nebezpečí v německém ležení. Není snad už v něm nevinnost děcka? Měla mu závidět jeho spánek? Nebyl asi prost zlých snů, když se pomočoval. Jakou prchavost zahlédla v jeho očích? Kde se v něm bere nečekaná vzdorovitost? Směs pravdy, laskavosti a lži? Nacházela v jeho pohledu i náznak lítosti? Bylo mu její zoufalství cizí? Našla v jeho očích nakonec vrtošivost i netečnost, tajný účel a tvrdošijnost, jako kdyby měl před sebou nějaký tajný tunel, který vede někam, k něčemu, o čem ví jen chlapec sám a nikomu o tom neřekne, ze všeho nejméně jí. Je vychrtlý jako kočka, pomyslela si. Mohla už vědět, čím otupuje a kazí lidi válka, vrtkavost všeho. Ze všeho naposled našla v pohledu chlapce zarputilost a vytrvalost. Poškrábal se v noci pod levým lalůčkem. Musí mu ostříhat nehty. Krást v blízkosti hřbitova není hřích o nic menší, o nic odpustitelnější než rouhání. Život je trápení, ano. Měl

oči dítěte a muže současně? Byl hubený na svůj věk, s útlými ramínky, špičatými prsty a úzkou tváří, která mu propůjčovala dívčí vzhled. Byl jedním z nejmenších hochů ve třídě. Už dlouho zápasil s chudokrevností.

„Navleč si svetr, ať nenastydneš,“ řekla stará žena. „Jsou ledoví muži. Odevšad profukuje. Přišli letos záhy.“ Pak řekla: „Nedopus- tím, aby tě zabili, jako zavraždili tvého dědu a pana Blocha a jeho matku. O čem se ti zdálo, pověz mi.“

Chlapec neodpověděl. Bylo příjemnější přemýšlet o ptácích a motýlech, kteří překonávají nejdelší vzdálenosti, navzdory sla- bosti svých křídel, nebo o hlodavcích v Bolívii.

Skoro mu hodila kabát na hlavu. Patřil její dceři a přešla ho pro chlapce. Sledovala, jak si zapíná knoflíky drobnými prsty. Vzala z okna bandasku s mlékem. Vypila zbytek.

Nad dvorkem plul temný květnový úsvit. Ze své postele dohlédla až na dvůr, k obrysům garáže s proborcenou střechou, k popelni- cím a trouchnivějící dřevěné kleci po bývalém domácím, který v ní pěstoval andulky a čížky. Někdy si představovala během bezesných nocí, jak si hokynář musel vyměnit byt za trest s ní. Hodně lidí za války zbohatlo, zatímco chudší ještě viditelněji zchudli. Bylo to tak, co svět světem stojí. A má to tak zůstat?

Praskalo jí v kloubech. Když je člověk mladý, zdá se mu, že má na všechno ještě dost času. Má za to, že to tak bude pořád. Vzala si kabát s širokými klopami a s límcem pošíťm králičí kožešinou.

„Učeš se. Vypadáš jako rorejs,“ řekla Marie Kubarská. „A zavaž si pořádně tkaničky.“

Německá lékařka byla vysoká, kostnatá, s černými vlasy těsně přičesanými k hlavě a s copy. Měla syrovou pleť jako člověk, který se nevyspal, a sevřené tenké mužské rty. Bílý plášť zapínala pod paží. Marie Kubarská ještě neviděla takový plášť. V ordinaci stálo kanape pokryté bílým voskovým plátnem a psací stůl plný papírů a baněk. Doktorka stála u stolu s rozkročenýma nohama.

„Mám vyšetřit vás, nebo chlapce?“ pohlédla doktorka na starou ženu. Právě četla tajné hlášení o zkušenosti balkánských jednotek wehrmachtu a Waffen SS a Allgemeine SS. V Zemeni likvidovaly tyto oddíly dvanáct tisíc žen, dívek a dětí v ambulančních autech, v nichž spaliny výfuků zůstávaly uvnitř kabiny, nebo je naházely do ledových vln rozvodněné Sávy.

„Chlapce,“ odpověděla Marie Kubarská.

„Co ti chybí?“ zeptala se doktorka.

„Dvakrát se během noci pomočil,“ řekla stařena.

Měla tu děvče, které si v sebevražedném úmyslu zapálilo postel. Nemají otce. To je vidět. Stařena potlačuje chlapcovo dospívání a znemožňuje mu stát se mužem.

Stařena zrudla. Stejně zčervenal i chlapec. Doktorka to přešla bez poznámky. Marie Kubarská se dívala na doktorčiny nozdry. Mohla by je lékařka obvinít a zažalovat za sny? Doktorka měla podobný pohled jako příslušník tajné policie, který je poslal do ordinace.

„Zdá se mi o ohni,“ řekl chlapec, aby ulevil stařeně. „Jednou hořel viadukt, jel na něm transport, volali o pomoc. Měl jsem hasičský vůz a spěchal jsem hasit.“

„Co dál?“ chtěla vědět doktorka. Zajímala se o poruchy a úchylky chování, o složení určitých komor mozku, jejich částí a vzájemného vlivu. Byly jí armádou a policií slíbeny mozky zločinců, včetně

německých zběhů z hlavní kanceláře gestapa. Posílali jí mozky okamžitě po popravě. Výraz doktorky oživil. V jejich očích zahorel zájem.

„Je to pokaždé o ohni,“ dodal chlapec.

Stařena chytla chlapce za ruku.

„To se mu jenom zdálo, paní doktorko. Nemá to nic s politikou. Jsme sami. Žádní příbuzní už nežijou,“ řekla Marie Kubarská.

„Jsou mrtví? Říkáte všichni?“

„Jsou mrtví,“ potvrdila stařena. „Už všichni.“

„Přirozenou smrtí?“ chtěla vědět doktorka. „Dávejte mu na noc méně pít. Nevím, jestli bych ho mohla umístit v německém ústavu, zvláště teď. V zámku Hartheim nejsou volná místa. Snad příště. Zapišu vás do pořadníku. Vyrozumíme vás.“

Čelo staré ženy se zbrotilo potem. Třásla se jí brada, chvěla se zimmicí. Vrásčitou pleť stařeny pokrývaly tmavé chloupky.

Jakmile byli venku z ordinace, stará žena řekla: „Jsme jim pro blázny.“

„Nebudu večer tolik pít,“ řekl chlapec. „Tím to zvadne. Proč jsi mě sem táhla?“

Myslel na ptáky překonávající letem tisíc kilometrů. Starou ženu bolely nohy, otékaly jí kotníky a vystupovaly křečové žíly.

Tlampač před jejich domem v Karmelitské chraptěl: *Das Oberkommando der Wehrmacht gibt bekannt*. Za kopcem odrážely lesklé stěny stanů slunce.

„Johann Wolfram von und zu Wulkow,“ omílala si stařena uprostřed vojenského hlášení. „Ano. Zrovna tolik co Jochanan, Jan nebo Ivan. Pláč Jeremiášův. Jak se jen na tebe dívala. Nejsi žádné zvíře. Pro ně jsme všichni zvířata. Nemáme tu co dělat, chtějí, abychom jim udělali místo. Ještě si dělají chutě na všechno, co nám patří, aby to patřilo jim. Pořád jsme pro ně jen česká pakáž, nechutná

verbež, trn v patě. Nestačí jim Norsko, Holandsko, Flandry, Dánsko. Francie. Chtějí otroky. Jsou to páni. Nechtějí si s námi zadat. Se mnou a s tebou. I ten nejpodřadnější mezi nimi je ve srovnání se mnou nebo s tebou horní vrstva. Stačí, jak vás prohlížejí ve škole a pořád rentgenují, aby se prokázala špatná rasa a aby ses jim hodil na pracovní službu. U nich nenajdeme slyšení. Nemůžeš s nimi žertovat. Budu tě léčit sama. Jen počkej a uvidíš, hošíčku.“ A opakovala si z listů modlitební knihy starého Emanuela Blocha, kterou vytáhla z popelnice: *Každý muž dostane ženu, jakou si zaslouží. A: Člověk nemá myslet na zlé během dne, aby ho nepřivedlo k nečistotě v noci. A potom: A muži, který získá ženu na celý život, se prohloubí svět. Ale jak je to obráceně? Sražená krev, která se stává mateřským mlékem? Krásné stany? Kal, říká rabi Löw... Člověk se nenachází v úplné dokonalosti. Proto nechtě je ve svých očích stále hříšníkem, poněvadž je možné, aby se stal ještě více spravedlivým, neboť není možné, aby člověk získal na tomto světě úplnou dokonalost a aby mohl říci, že už nemůže dosáhnout větší dokonalosti. Věci, které trvají... neboť člověka nedoprovází ani stříbro, ani zlato... Každý národ má svůj jazyk, jako má každý strom své ovoce a není jedno jako druhé...*

„Cos říkal?“ zeptala se stařena chlapce.

„Nic,“ odpověděl chlapec.

Chlapec myslel znovu na ptáky a motýly a na kluky, kteří sypali cukr, pokud ho měli, do benzínových nádrží německých vojenských aut a písek a prach do mazniček na kolech nákladních vagonů na nádraží, kde pracovala Marie Kubarská. Věděl, že stařena se zase začne modlit podle své židovské knihy.

Kapitán wehrmachtu Johann Wolfram von und zu Wulkow ze sboru generála Reimanna si všiml večer u ohně chlapce v černém flanelovém kabátu. Odložil své osobní polní zrcátko a řekl si pro sebe: „*Avoir des cheveux d'argent. Stříbrné vlasy. Silberne Haare.*“

Kapitán přišel přehlédnout stav mužstva a posoudit, jestli oheň neporušuje bezpečnostní předpisy. Měl rád novoluní, tmavou oblohu. Hvězdy, skryté za mraky, prosvěcovaly jen tu a tam. Vítr se proháněl městem jako píseň, která se ztratila. Bylo to město Rainera Marii Rilkeho; místo, které popsal jakožto „ubohé město podřízených existencí“. *Reiten, reiten, reiten, durch den Tag, durch die Nacht, durch den Tag. Reiten, reiten, reiten. Und der Mut ist so müde geworden, und die Sehensucht so groß...* Kapitán se v duchu usmál. Jet, jet, jet, dnem, nocí, dnem. Jet, jet, jet. Kuráž už unavena a stesk tak velký. Přidržel si monokl u oka. Tu a tam se ozvala tramvaj, zvonění, rachot vojenského motocyklu a dlouhý nákladní vlak. Překvapilo ho, jak se mu tím vybavovala vzpomínka na nádraží, na lidi, s nimiž seděl v kupé, když nastoupil, kolik zaplatil za jízdenku a jak se míhaly kolem vlaku telegrafní tyče. Jak se z dnes stane včera, z prvního poslední, z nedávného dávné. Odkud a kam kdy jel, na tanec myšlenek, uspávaných a probouzených jízdou. Na doby, kdy táhl do boje a těšil se na první bitvu. Na podivné nadšení, které pociťuje jen voják před bojem. Myšlenka na krev. Myšlenka na prostor. Vzrušení dobyvatele. Tajemství vojenské existence. Požehnání a inspirace války. Na protiklad začátku a konce. *Jet, jet, jet. Kuráž už unavena a stesk tak velký...*

Pozoroval útlou postavu chlapce. Napadlo ho, co znamená pro dítě nepřátelského kmene ležení vítězů. Kapitán von und zu Wulkow uvažoval o dějinách, čím jsou větší než člověk.

Sedět v otevřeném městě Praze není nejhorší osud, myslel si kapitán a pozoroval chlapce u ohně. Bylo před večerkou. Vojáci se vrátili z místních hostinců Na Újezdě a Pod Rozhlednou anebo Na Nebozízku. Nemá smysl stěžovat si na lidskou povahu. Nahlížel na své vojáky jako na představitele ukázněné hrubé síly, to nejstarší a zároveň současné, co je v člověku připravené a pohotové zabít nebo dát se zabít, v každé vteřině dne nebo noci. Válka brzo skončí, a bude muset – i s nimi – odejít a neohlédnout se, možná už nikdy.

V záři ohně si všiml kapitán von und zu Wulkow tří vrásek na chlapcově čele, jeho očí posazených daleko od sebe. Z blízké klášterní kaple zněl zvon k pozdní večerní modlitbě a z druhé strany dole ho doplňovaly zvony z chrámu Panny Marie Vítězné. Uprostřed ležení si mužstvo opékalo v družném společenství na rožni berana. Byl to zpola dar a zpola kořist z chléva premonstrátů. Na klášter a hřbitov navazovaly zdola i shora zbytky starých pražských hradeb až k Hladové zdi, postavené kdysi z milosrdenství a prozíravosti zdejšího krále, obrostlé teď břečtanem, psím vínem a křovím. Byl tu zlatý déšť a šerík, a kapitán si pomyslel, že město dostalo do vínku dar, jaký dává příroda a dějiny jen někdy, někde, někomu. Splývalo mu to s představou slovanských kmenů, které stály a ještě stojí němectví v cestě. Byli to jiní lidé. Tvářili se svatouškovsky, ale zajímala je rána dýkou, jak už postřehli kapitánovi předchůdci, sabotáže ruku v ruce s ochotným posluhováním, teror maskovaný holubičí povahou, sklizeň a ničení úrody, pilnost se zpomalováním práce, pokora a zároveň připravenost povstat. Všechno směřovalo k ráně nožem. Jejich jazyk se protkává mlhou a mlha jejich vyjadřováním. Slova *snad*, *možná* nebo *kdyby* jsou pro ně téměř přesná. V němčině nic nezní tak přibližně jako ve slovanských jazycích, včetně češtiny. Taky jejich králové jsou jen

přibližní, a jejich dobrá vůle vůči Německu je jen přibližná. Snad to tak nebylo vždycky, ale lze předpokládat a obávat se, že to už nikdy nebude jiné. Mohl vzít slovo *oheň, kámen, dýka*. I slova *život* a *smrt* znějí v němčině přesněji. Německá měkkost má ozvěnu v české tvrdosti a naopak. Je to vždycky kdo z koho. Kdo rychleji tasí dýku, kdo dříve bodne. Kdo je v daný okamžik silnější. Kdo ztratí více nebo méně krve. Kdo svede měřit krev na tupláky, ne kapkami. Kdo se dokáže bránit dýkou, kdo nebere nepřítel na vědomí. Kdo dokáže hodit svému psovi lepší kousek masa, kdo neplní rozkaz jen ze strachu z potrestání. Kdo už dopředu jedná s úmyslem zabít, aniž by pohnul brvou. Nejdůležitější část těla tu není hlava, ale břicho. Přizpůsobili si židovský vynález odpouštět, protože se dovolávají odpuštění, aby se vyhnuli boji? Dali se poněmčít? Možná. Vyvolalo to v něm slova, která už v souvislosti s českým prostorem slyšel: srdce Říše. Jen ten nejsilnější, nejdrsnější a nejbezohlednější přežije tento čas, toto místo, tento svět, ne ten nejcivilizovanější, nejkulturnější nebo nejušlechtlejší, myslel si kapitán.

Díval se na své vojáky a připomenul si postřehy starých Římanů, kteří vyzdvihovali vlastnosti germánských vojáků, že snášejí lépe hlad a zimu než vedra a žízeň; proto se vyhýbali boji s Germány v zimě a dělali si větší naděje na vítězství s příchodem jara. Mniši z kláštera mají za to, že je pro ně dobré získat si přízeň vojáků kusem skopového masa. I kněží nebo mniši mohou být Češi nebo Němci, a pod kabátem nebo pod košilí se projeví pravda. Jaká to je pravda? Tázal se kapitán sám sebe.

Kapitán vyslovil v duchu slova *oheň, kámen* a *dýka* v angličtině, franštině a v latině. Bylo to pokaždé to, co to bylo. Nic přibližného. Připojil v duchu slovo *puška*, slovo *skála*. Řekni mi, jakým jazykem mluvíš, a povím ti, kdo jsi, pomyslel si kapitán. Ukaž mi své břicho,

a řeknu ti, kdys naposledy vojančil. Zkus zatáhnout pupek, a poznám, co ti chybí, protože ti přebývá. Předsevzal si, že to zanese později do svého válečného deníku. Byla to dlouhá válka, ztracená válka. Pravděpodobně to není jeho poslední válka. Ještě neskončila, ovšemže, ale brzy skončí. Nebude se ohlížet. V jeho mysli sedělo něco velice dávného. Nebyl by dokázal přesně postihnout, co to je. Bylo to starší než první voda, těžší než hvězdy a vzduch, nedosažitelnější než tma. Jet, jet, jet, myslel si kapitán. Kuráž už unavena a stesk tak velký...

Kapitán pozoroval oheň, berana a vojáky, některé z poloviny francouzské nebo německé, a oba desátníky a chlapce. Připomenulo mu to ženu, do které se zamiloval jako kadet ve válečné škole. Byla to žena velitele, profesora strategie a taktiky, vedoucího armádního odborníka. Kapitán von und zu Wulkow byl pyšný na to, že mohl mít syna, třebaže nikdy neponese jeho jméno, s rysy nádherné ženy. Kapitán si povzdechl. Chlapec mu připomenul tu francouzsko-německou ženu... *a stesk tak velký*... Byla to minulost, most, po kterém muž musí přejít, aniž by se ohlédl. Kapitán se otáčel, tajně, jen pro sebe.

Zůstával ve stínu, aby ho neviděli, zatímco je měl jako na dlani, dokud se nerozhodne, aby zaznamenali jeho přítomnost.

Předtím kapitán von und zu Wulkow pročetl večerní polní poštu a rozkazy. Každý rozkaz ze zásady četl třikrát. Kdyby byl velitelem branné moci, nařídil by všem důstojníkům číst rozkazy třikrát nebo desetkrát, a vojákům, aby si rozkaz v duchu opakovali aspoň stokrát. Než zapadlo slunce, díval se na město a na mapu. Studoval architektu města a prolínal to myšlenkami o běhu staletí, která se zadrhla o jediný večer. Nemají v sobě lásku ke krvi jako jejich němečtí učitelé. Nesdílejí sklon k oběti. Žijí pro tady a teď, od rána do večera, od soumraku k úsvitu, špinaví a přejezení, opilí

svou falešnou družností, kterou dosahují svých rozhodnutí, aniž by jeden z nich přebral odpovědnost; jako plavec na mělčině; jako veliké děti, zároveň vychytralí, otupělí a horliví, neteční, obezřetní a hloupí, přemýšliví i bez myšlenky, nezkratitelní ve svých pudech; opojení tělem, pohanstvím, které zůstává pro Němce tajuplné a skryté. Vdechoval vůni pečeně. Uchvátily ho tu zahrady. Jak věděl, postavili město němečtí architekti, Parlér, Brokoff a Braun. Kostely spojovaly obyvatele s Německem, zatímco Poláci, dokud ještě měli svou zemi, se obraceli k Římu. Kostely vnášely do kapitánovy duše klid a mlhavou představu o nezrocených slovanských kmenech, včetně tohoto kmene, které jako by ještě žily v nejhlubších lesích a pralesích, třebaže do nich nevstročil. Měl mysl plnou obrazů cizích krajín, vzdálených tváří, nesrozumitelných jazyků.

Hrabě Johann Wolfram von und zu Wulkow cítil neviditelnou solidaritu a nehmatatelnou přítomnost tisíců a statisíců a milionů německých mužů ve zbrani: letců ve vzduchu nad městy a zeměmi nepřítele, příslušníků německého válečného loďstva, nepotopitelných křižníků, mužů v ponorkách hluboko v temnotách moří kdekoli na světě, od Gibraltaru až po Karibské moře, od Atlantského až k Tichému oceánu. Cítil jejich duchovní, téměř tělesnou přítomnost tady v Praze, vzájemné propojení společné víry ve spravedlnost, ne-li přímo posvátnost německé války (jako je posvátný oheň) s určitým druhem německé statečnosti, niterného posvěcení každého jednotlivce i masy, cítil to na nejvyšším petrínském vrchu, pod nízkou plujícími mraky plnými jarního deště, jeden jediný svět, kde nikdy nebylo, není a nebude dost místa a vzduchu pro všechny, pro vítěze a oběti a silné a poražené. Nebylo to poprvé, co mu přišlo na mysl porovnat žraloka a sardinky. Bylo to směšné a současně trefné porovnání.

Chlapec stál u ohně. Hlídky ho přivedly, když tvrdil, že si jde do chléva v klášteře pro bandasku mléka. Postrašili ho, že zrádci budou viset na jedné z hrušní vyrůstajících v parku a na stráni až k ležení. Jak hlídka pobízela chlapce pažbou, aby šel rychleji, zůstala mu pod okem podlitina.

Desátník Kalkmann řekl k chlapci: „Všechno, co žije, musí umřít, ale má to dva háčky: ne všechno, co umře, se narodí znovu, ani zvíře, ani člověk, ani květina. A každý se rozhoduje v nejruznější čas, za nejrozličnějších okolností.“

Kdo poškrábal chlapci levý lalůček? Kapitán pozoroval chlapce.

Druhý desátník prvnímu desátníkovi přizvukoval. Jmenoval se Reinhardt Maurach a cítil se v oblastech Východní marky jako ryba ve vodě. Shromažďoval články o jednotlivých árijských Slovanech, vhodných, na rozdíl od zbylé verbeže, k poněmčení: podmínky, znaky, sklony. Je neuvěřitelné, kolik přitom záleží na uších, nosech a bradách, na barvě očí a vlasů, na tvaru úst, rtů. Co bylo prokletí pánů, kteří se sbratřili se slabými, se svými služebníky? Uznávalo se příliš mnoho výjimek. Kdo nečetl brožuru a úvod župního vedoucího Schulte-Schomburga, měl by se dát znovu zapsat do první třídy obecné. Špatné rase nepomůže nic, ani kdyby smýšlela po árijském způsobu. Je to asi jako když šimpanz napodobuje stolní způsoby; nebo když se prase oblékne do večerního úboru. Nemělo by se jim, to především, dovolit mít děti. Chyba byla, že ty nejlepší neuměl nikdo odradit. Jeho nejmilejší vojenský předmět v armádě byla rasová hygiena.

Desátník Kalkmann ukazoval chlapci bajonet s rýhou a skvrnami krve. (Chlapec se předtím nabídl, že přivede berana z kláštera a udělal to.) Desátník Kalkmann se usmíval a měl úsměšek i ve svých očích černých jako uhel.

„Dobrý večer,“ pozdravil kapitán von und zu Wulkow. „Zvíře je nezávadné? Můžete dát pohov, desátníku.“

Druhý desátník Maurach začal hrát na foukací harmoniku. Beran se opékal a pukal a praskal v naříznutých šrámech, jak ho olizovaly plameny. Kapitán se díval monoklem do ohně. Sledoval pohyb zvířecí kůže s nazlátlým nádechem. O berana se staral desátník Kalkmann, v občanském životě povoláním řezník. Mohl si osvěžit své řemeslo. Nezapomněl na nic. Ve stáji nebo v chlévě chrání kozy koně před onemocněním a nosí štěstí a peníze sedlákoví. Kozí roh pod polštářem vyléčí nespavost. Ale ovčí kůže má své tajemství i za denního světla, v měsíčním svitu nebo za novoluní a v různých ročních obdobích. Věděl o těhotné ženě, která se bála, že porodí vraha, a pak skočila i s dětátkem z mostu. Vrazilo se jí mlíko do hlavy. Udělala to na podzim. Dočkat se jara, možná ještě kojila.

Plameny vyšlehovaly nerovnoměrně a současně v určitém rytmu z ohně. Zvířecí kůže vzbuzovala v kapitánovi nejasnou představu; oheň mu zněl v uších jako znetvořená a zároveň krásná hudba, jako útržky nějaké dávné melodie. Vytvářelo to obraz, který ho vracel někam daleko dozadu, kde ještě nebyl, kde ani nemohl být, protože se ještě nenarodil.

„Maso je nezávadné, pane kapitáne,“ řekl desátník Kalkmann. „Byl to černý beran. Když se mu podřízne krk rychle, nemůže se tím nic zkazit, *Herr Hauptmann*.“

Měl oči podlité krví. Stál blízko ohně a několik nocí nespal, než se ležení přesunulo na stráň, za vysokou hřbitovní zeď. Utahoval si ze všeho, co zavánělo smrtí nebo co ji připomínalo: hřbitovy, hroby, márnice. Květináče, věnce, rakve. Mohl vidět stovky mrtvých a ani by ho nenapadlo schovat se v noci, než usne, pod deku. Neznal strach ze smrti. Netrpěl nočními můrami; ani studem

nebo slabostí, výčitkami svědomí. Měl zdravý spánek, pokud spal, a nezdolnou chuť k jídlu, tu správnou rovnováhu. Sledoval kapky tuku, stékající po kůži berana do ohně a do popela. Chřípím se mu prodíraly chomáčky černých chlupů. Dával si pozor, aby neprojevil slabost vůči ničemu a nikomu. Stranil se maďarských a rumunských vojáků wehrmachtu, aby si nezadal a nepodporoval domněnku, že vypadá židovsky, nebo, jak někdo jednou poznamenal, „středomořsky“. Neměl rád ani italské vojáky. Záviděl desátníkovi Maurachovi jeho plavé vlasy a světlá obočí a řídké, skoro slámově jasné vousy a modré oči. Byl rád, že kapitán von und zu Wulkow není plavovlasý ani modrooký. Kapitán byl brunet se zelenošedýma, někdy skoro bezbarvýma očima.

„Pojď se mnou do mého stanu, nechám tě ošetřit,“ vyzval chlapce kapitán.

Kráčeli vedle sebe pod hrušněmi po měkké trávě, kryti tmavou oblohou. Na severní straně se ukázala první hvězda. Kapitán cítil chlapcovo napětí, které si vysvětlil po svém.

Ve stanu si dal vyslovit od Oty Kubarského jednotlivá česká slova. Vychutnával zpěvnost jazyka, který odumře. Jakmile se spojí německé armády s vojsky západních Spojenců proti Rusům, stane se češtině totéž, co potkalo židovský jazyk a tajemnou řeč Aztéků nebo lidí atlantské kultury, pohlcené sedmerem moří. Osud s sebou strhne jazyk do hlubin jako ztracený světadíl Atlantis, zmizelý už před desítkami tisíc roků.

So weit die braune Heide geht... zpívali vojáci. Počkal, až dozpívají. Kapitán otevřel víko přenosného gramofonu, který ho doprovázel všemi taženými, kdekoli se ocitl, od Moskvy až do Kyjeva, z Kyjeva do Paříže, z Paříže do Varšavy a z Varšavy do Prahy. Natahoval klikou péro stroje, ale hudba už naplňovala prostory stanu. Zazněla Beethovenova Sonata G dur, opus 30, a jehla malinko zaskřípěla.

Netopýr proletěl vzduchem za stanem. Zahoukala sova. Kapitán se usmál. Jediným ukročením dozadu se cítil, jako kdyby proplul časem zpátky k dobám dvanácti teutonských kmenů, aniž opustil svoje tady a teď. Znovu cítil své niterné posvěcení. Podlahu stanu a cestovní truhlu s ocelovými obručemi a koženými pásy pokrývaly malé koberečky s tureckými a perskými vzory.

Co to bylo? Co v něm chlapec probouzel? Myslel na své tajemství, na poloviční německou Francouzku nebo francouzskou Němku, na ženu a syna velitele válečné akademie, na profesora strategie a taktiky před patnácti roky. Kapitán se podíval na sebe do svého polního zrcátka. Myslel na útlost chlapce a na šrámy a jizvy na svém obličejí. Myslel na mnoho německých hochů, kteří padli, na tajemství otců a synů, neznámých otců a tajných synů.

Zvedl polní telefon. V rozkazu bude nutno přečíst, že dne 4. května 1945 v 8 hodin 16 minut večer zimního času přepadly ve městě pochybné živly německého vojáka. Přestupek bude přísně potrestán.

Kapitán von und zu Wulkow vzal chlapce kolem ramen a vedl ho zpět k ohni. Oheň praskal a švihal do výšky. Kapitán se dotýkal hřbetem ruky útlé bledé tváře chlapce, jeho krku, brady a zátylku. Pobídl hoch, aby šel rychleji, a poplácal ho rukou v žluté vepřovicové rukavici po bedrech.

6

V té chvíli psala německá doktorka žádost na pražskou ústřednu gestapa, aby jí poskytl větší množství mozků místních zločinců. Byl to podobný požadavek jako včera, když začaly v ulicích potyčky a útoky na německé vojáky. Gestapo ji odkázalo, aby se obrátila na

místní autority a velitele jednotek. Pouze několik říšských univerzitních laboratoří se zabývalo podobným výzkumem. Doktorka soudila, že by mohla být spojitost mezi bolestí hlavy v dětství a chováním namířeným proti německé okupační moci, a vůbec zvláštními úchylkami v jednání.

Vrátila se v duchu nad papírem k malé rodinné vzpomínce. Byla doktorkou ve výzkumu mozků už v třetím pokolení, stejně jako její děda z matčiny strany a její otec. Jako tatínek měla ve skleněných baňkách na jedné straně svého psacího stolu vzorky buněčné mozkové hmoty. Dědeček a otec ošetřovali lidi se ztrátou paměti po nejrůznějších nehodách, oběti vlakových katastrof nebo jezdce na koni, kteří nešťastně spadli, anebo skokany do mělkých řek s kamenitým dnem; otec měl mezi pacienty dokonce muže, který se naklonil z okna vlaku, aby si odplivl, a vypadl. Otec si nosil mozky domů. Vkládal je do polévkového talíře a míchal je lžící. Matka namítala, že nemůže jíst při takové podívané bramborovou kaši. Jeden mozek udržoval otec v lihu a říkal mu Siegfried. Pamatovala si, jak tatínek udělal ve škole, kam chodila, přednášku. Přinesl s sebou Siegfrieda. Otevřel sklenici a dostal škytavku.

Napadlo ji, jak by si počínali dědeček a tatínek v jejím postavení, a soustředila se na své poslání.

Druhý dopis napsala kapitánu Johannu Wolframovi von und zu Wulkowu. Dala si práci, aby vysvětlila a zdůraznila účel a budoucí důležitost svého výzkumu mozků. Bylo by ideální, kdyby mohla provést pokusy na některých osobách před popravou a po ní. Zkoumala už mozky deseti pověšených zločinců a dvanácti dalších, buď zastřelených, nebo zmrazených v laboratořích jistého zámku. Nepochybovala, že její výzkum přispěje vědě a vědecké prestiži Třetí říše. Není, jak se zdá, v této chvíli vhodnější místo k takovému výzkumu než Praha, střed Evropy.

Myslela na linie fronty, na Schörnerovu armádu v počtu milionu čerstvých německých vojáků, jak si asi stojí v této chvíli, kdy se pokouší přejít k Američanům, aniž by musela procházet Prahou, a jaké potíže a komplikace z toho vyplývají pro místní německé obyvatelstvo, pro české obyvatele a pro osud války. Myslela na německou přítomnost v Praze, na písemné instrukce, které dostala při příchodu do města na štábu, na rozbor situace generála tajné služby *Sicherheitsdienstu*, jasnozřivý a velice trefný; na jednotlivé fáze poněmčování tohoto prostoru, na snahu nevyvolat odpor místních obyvatel, bez ohledu na jejich náklonnost nebo nelásku anebo otevřené nepřátelství; aby si spočítali, že klid je pro ně výhodný a opak krajně nevýhodný. Definitivní cíl zůstává, navzdory všem překážkám, teď nebo do budoucnosti: německé osídlení české kotliny a připojené Moravy. Myslela na své poslání a viděla se jako rentgen, který odhaluje skryté vady kostí, těla a vředy, všude, včetně mozku. Pokouší se snad někteří šílenci o něco, čemu by se dalo vzdáleně říkat česká samostatnost, třebaže ve vzdálené budoucnosti? Dospěla znovu k závěru, že jenom šílenci, lidé s vážnou chorobou mozku, mohou zkoušet ohrožit německou nadvládu v Praze. Mají za to, že mohou porazit Německo na půdě Prahy? Nikdo by neměl podceňovat německé vlastnosti, především schopnost udeřit hrubě a krutě a bezohledně. Nikomu nebude dovoleno ohrožit, natož poškodit zájmy Německa. Třetí říše. Připsala, že je jí neobyčejným potěšením žádat o mrtvé mozky a vědět, že velitel sdílí její názor o užitečnosti pokusů a má v základě týž postoj k vzteklým psům jako ona, odlišný od čehokoli, co by choromyslní nebo zmatení obyvatelé Prahy mohli očekávat.

Zůstávám v dokonalé úctě Vaše oddaná a s pozdravem *Heil Hitler*. Je důležité v době, která je pro vlast bolestná, třebaže se poměr mezi Němci a Čechy jeví jasněji a reálněji, podporovat každý krok na vědeckém poli, naštěstí v epoše, kdy věda už není v rukou útlo-

citných humanistů, do nichž nikdy nenáležela, včetně židovských pseudovědců.

Odeslala svůj dopis osobním poslem, zapečetěný a označený přesnou adresou, do ležení hraběte kapitána Johanna Wolframa von und zu Wulkowa.

7

Vítr zanesl k ohni vůni modrých a bílých šeříků a hrušní a smísilo se to s vůní noci a opékaného zvířete. Město se zdálo potopeno do tmy. Jen někdy přehučela nad nimi letadla. Dole v ulici jela tramvaj.

„Je ti chladno?“ zeptal se kapitán chlapec. „Běž blíž k ohni.“ Za chvíli pobídl chlapec: „Neostýchej se. Ještě blíž.“

Desátník Kalkmann dal rozkaz k pozorování a pak pohov. Podával kapitánovi plechový talířek s porcí masa. Věděl, že kapitán odmítne, a kapitán opravdu odmítl. Pokynul, aby porci dostal chlapec.

Kapitán uvažoval o chlapci, co s ním udělá. Město dole u jejich nohou mu připomínalo obětiště, do něhož vjížděli němečtí rytíři a jejichž zbraně a brnění chřestily a koně divoce ržáli. Byl pátek čtvrtého května, novoluní. Měsíc se skrýval za ohradou mračen, skrz které se prodere jako uzounký srpek, snad dneska v noci, možná zítra ráno. Kapitán myslel na teutonskou minulost. Nezdálo se mu to tak vzdálené. Češi tu byli pouhých tisíc let. Předtím tu byli Teutoni, Germáni, Keltové – nechali se dočasně vytlačit. Byli tu déle než Češi. A budou tu zas, dřív nebo později. Stejně tak mu nepřipadalo obtížné dívat se kupředu tisíce let. Kdysi tu vládly teutonské kmeny železnou rukou. Patřila jim Evropa. Byli zdraví a silní. Zdolaly je vlivy jihu? Nechali se zmást Řeckem, Římem nebo

pochybným židovským vlivem, jejich obojakou moudrostí, hraničící s démonismem? Cítil, jak je tomu všemu blízko právě tady, na jedné ze strání přehlížejících město. Vdechoval to každým douškem vzduchu. Každým krokem, který přešlápl v trávě. Pod nebem chladného jara. Ve tmě vychutnával všechno, pro co ani němčina nemá slova. Myslel na to, že mrtví a živí pronikají z hloubky minulosti až sem, jako bílí červi černou zemí, k ohni pod rozložitou hrušeň, do dýmu hořícího dřeva a vůně pečené beraniny, jeho teutonští předkové, páni svého území, krutí jako vlci, bystrí jako jestřábové a hrdí jako orlové, vládci svých lesů, lovišť a řek, od západu na východ a od severu na jih. Zhluboka vdechl a vydechl. Znovu zabloudil myšlenkou k ženě komandanta válečného učiliště.

Pak myslel na mýty, kterými se posiluje místní obyvatelstvo, jako že Praha je jako Berlín, Vídeň nebo Paříž. Nebo že dějiny tohoto prostoru jsou barvitější než dějiny Němců. Anebo, dokonce, že přežijí – jako už přežili každého nepřítele.

Kapitán se odvrátil od ohně a díval se do tmy, na město, jehož černé věže trčely strmě k obloze. Uspokojovalo ho, jak všechno německé protéklo jako mohutná řeka až k této chvíli a jedno navazovalo na druhé a vylučovalo vše nezdravé, zkažené a nepravdivé. Protklo to Evropu jako meč. Dějiny nejsou jen skládka všeho, co se děje. Je to výsledek úsilí jednotlivců a rozhodnosti a činů v nejistých a nepokojných dobách. Byly to dějiny, které přiměly hraběte kapitána von und zu Wulkowa, aby nechal přivalit soudek rumu a rozdělit ho mezi vojáky, kteří nejsou ve službě.

Kapitán stál vedle chlapce a znovu se díval do ohně. Také chlapcovy oči patřily plamenům, jako by oheň byl v nich. Na zádech cítil vítr a chvěl se chladem. Vítr šuměl v korunách stromů. Tráva si lehla a zase vstávala. Kapitán pozoroval chlapce, jak chytá teplo plamenů čelem a hrudí a nohama a dlaněmi. Myslí na mě, ptal se kapitán?

Přemýšlí o světle, zvucích a hlasech? O svých představách z dětství, anebo naopak, o vidinách své neznámé budoucnosti? Někdo mu podal skrojek vojenské vecky. Jedl pomalu. Chléb chutnal po lisovaných a pečených pilinách, jimiž promísili vojenští pekaři mouku. Z druhé strany desátník Maurach hodil chlapci lněnou utěrku, určenou původně kapitánovi, aby si mohl utřít ruce a ústa.

Kapitána napadlo, že na světě není kulturnější armády než německé, potomka Teutonů, středověkých rytířů a křižáků, zrozené ze zpěvu, krve a půdy, ze cti, světla a hlasů, tvrdé jako wolframová ocel, svižné jako pardál v běhu, mohutné jako oceán. To byla armáda, která držela Evropu *mausetot*, mrtvou jako myš. Armáda, která udělala nepřítele *mundtot*, mrtvolně mlčenlivého.

Večer mu město připomínalo báseň napsanou neviditelnými rukama, verše, které ztratily smysl. Anebo verše, z nichž neviditelné ruce vytrhly jednotlivá slova či řádky, takže báseň ztratila souvislost, aniž – alespoň pro něj – nabyla jinou. *Reiten, reiten, reiten, durch den Tag, durch die Nacht, durch den Tag. Reiten, reiten, reiten. Und der Mut ist so müde geworden, und die Sehnsucht so groß...*

Kapitán von und zu Wulkow odcházel do svého stanu a slyšel, jak za ním splývají hlasy desátníků a vojáků s větrem ve větvích hrušní. Neohlédl se.

„Zhasíme oheň, můžeš s námi močit do plamenů,“ řekl desátník Kalkmann a usmál se.

8

„Už tam nepůjdeš,“ řekla Marie Kubarská. „Jen přes mou mrtvolu. Nedopustím, aby tě odbouchli jako psa.“

„A žít jako pes můžu?“

„Copak nechápeš?“ zeptala se stařena. „Nestojí to za to nebezpečí.“ Stará žena zas mlčela, než řekla: „Nemám ráda, když se takhle stmívá.“

Novoluní spělo ke svému konci. Tmavomodrá záclona nebe, z nachu a sametu a vody na vzdálených koncích, proplouvala mezi mračny nad dvorem. Marie Kubarská ležela vedle chlapce a říkala si: Co se stane? Co bude? Jak jsem se na to připravila? Až se jaro zeptá, co bylo v zimě, uplynulých šest zim?

„Zabijou tě, jako zavraždili dědečka. To dělají, jako ty a já dýcháme. Zabíjet. To dělají ze všeho nejradši a nejvíc. Nikdo se jim v tom nevyrovná.“ A myslela si: zabíjet, zabíjet, zabíjet, ve dne, v noci, ve dne. Tolik lidí, tolik krve. A ještě jim to není dost. Pak řekla: „Proč nejsi zase moje malá beruška?“

„Jsem chlap,“ řekl chlapec. „Chceš, abych nosil sukně?“

Dům i dvůr ztemněly, ztichly. Pátek ustupoval do nenávratna a za chvíli přijde sobota. Marie Kubarská ležela na lůžku a pozorovala napříč místností čapí nůsek. Postavila květináč s pelargonii do okna, aby květina dostala vzduch ze dvora. Bude pršet?

Myslela na všechny zabitě, protože poslouchali Londýn nebo Moskvu, na všechny zmrzačené, kteří odešli do Německa a pracovali v Porúří, v Essensku, ve Vestfálsku a nesměli se stýkat s německým obyvatelstvem, jen pro ně pracovat. Na české námořníky na německých nákladních lodích. Už se nevrátili, jako se nevrátil pan Emanuel Bloch a jeho matka. Odsoudili je k *Totschweigen*, k smrtelnému zmlknutí. Umlčení k smrti, jak říkají Němci.

„Co děláš?“ zeptala se stařena. „Ztratil jsi jazyk?“

„Spím,“ lhal chlapec. „Co jim udělal vlastně náš děda?“

„Špatně šíboval vlaky na nákladovém nádraží,“ řekla Marie Kubarská. „Jeho vinou došlo k zdržení vlaku, který nesměl čekat. A potom zabili jako psa parašutisti z Londýna generála německé

tajné policie a gauleitera Reinharda Heydricha, prvního zástupce Hitlera a jeho miláčka, v květnu 1942. Zabili ho, a za to zas oni na oplátku zabili pana Emanuela Blocha a jeho maminku. Poslali na východ židovské transporty, tisíce lidí v každém, někdy padesát vagónů a dvě lokomotivy, a srovnali se zemí celou hornickou vesnici. Sto sedmdesát tři mužů od čtrnácti let nahoru zastřelili, sto devadesát osm žen uvěznilí a devadesát osm dětí zavlékli bůhvíkam do jakých rodin, a kdoví, kolik jich už nežije. Všechno zahalují tajemstvím, abychom se jich ještě více báli; abychom se v nich nevyznali; abychom se nevyznali ani sami v sobě. Dobře, že naši Heydricha zabili, aby viděli, že nejsme jen pápěrky. Co vědí nacisti o důstojnosti člověka? Někteří z nich sotva odrostli chlapeckým kalhotám a už mají nejvyšší šarže. Kapitáni, majori, generálové. Teče jim ještě mléko po bradě a už spravují na nejvyšších místech stát a uchvácené země. Svěřili nejzodpovědnější místa těm nejmladším, aby jim byli do smrti vděční a trvalo to co nejdéle. Ještě pořád se brzy stmívá. Slyšela jsem jen jednou generála v poličnickém reproduktoru. Měl písklavý hlas, jako slečinka, chtěl si krutostí vynahradiť svůj kvikot. Bylo mu asi trapné a směšné poslouchat sám sebe. Nedoříkával věty. Pištěl jako podsvinče. Sami Němci mu říkali Kozel. Nebyl to asi moc dobrý řečník. Vyvážil to zlem. Nebyl jediný, kdo si tak vrací ztracenou rovnováhu. I kdyby mluvil jako Caruso, znělo by to jako stakáto, jako kvičení sviní. Teď si za to zaplatíme. Cítím to v kostech, v žilách. V morku. V těchto mizernejch žilách a v prsou. Ne, nikam nepůjdeš. Jsou tady jiní. Dospělí. Čekali na to šest roků.“

„Je toho na tebe moc,“ řekl chlapec. „Vrazilo se ti to do hlavy.“

„Je všude ticho. Nikde neslyším střílet.“

„Jestliže se rozprší, jdu rovnou tam,“ řekl chlapec. „Vrátím se do rána. Kde mám kabát?“

„Ušila a obrátila jsem ti ho vlastníma rukama,“ řekla stará žena. „Puklo by mi srdce, kdyby se ti něco mělo stát. Otevřely by se mi žíly i tam, kde už se zavřely. Dýchám moc hlasitě, jako Marta, když už táhla z posledního.“

Pak řekla: „Obrat se ke zdi. Jsi poslední Kubarský. Marta to tak chtěla. Jmenuješ se Ota zrovna jako tvůj táta a tvůj děda. Dávej pozor. Cítím smrad z popelnic až ze dvora. Už tu nechci žít, ani o jediný den déle. Ráno spolu odejdeme. Odstěhujeme se.“

„Kam?“

„Uvidíš.“

„Přeskočilo ti.“

„Budeme se stěhovat,“ opakovala Kubarská.

„Bolí tě žíly?“

„Otevřely se mně.“

Hvězdné nebe ztemnělo. Viděla se v duchu, jak se stěhuje do bytu po hokynáři.

„Všechno bude jinak,“ šeptala stařena. „Jestliže se povedlo porazit Hitlera, žádná představa – čert vezmi jak vzdálená – nemůže být nemožná. Musíš být rozumný, chlapečku. Jsou horší, než si vůbec dovedeš představit.“

Čekala na ráno, až přiletí ptáci – vrabci a vlaštovky – veliká hejna na svých cestičkách mezi nebem a zemí, a budou shánět potravu a stavět si hnízda, den za dnem, rok za rokem. Záviděla ptákům. Nevěděla přesně proč. Snad volnost nebo něco navíc – a současně méně. Očekávala rozednění.

Noc se jí zdála nejdelší za těch šest let. Němci tu ještě byli, silní a lstiví, třebaže v mnohém už slabí. Z jedné strany se blížili Rusové, z druhé Američani, Angličani a Francouzi, všichni hladoví po kořisti. Měli toho hodně, za co se chtěli pomstít. Všichni toho mají moc, než se dovolají a dočkají spravedlnosti. Vzpomněla si na

Emanuela Blocha a jeho matku. Jak to všechno dopadne? Je to možná poslední noc války. Myslela na to, čím každá noc těžkne a temní, jako by neměla skončit. Snad někdo zabil všechny kohouty, kteří oddělují den od večera a noc od jitra.

9

V sobotu večer, pátého dne měsíce května, kdy polní děla na petřínské stráni mezi hřbitovem a rozhlednou nebyla už ani na noc opatřena impregnovanými čepicemi, přivlekl Ota Kubarský z chlěva premonstrátů dvě ovce přivázané na provaze. Nikdo na stráni ho z ničeho nepodezíral. Mnich, který ho viděl, neřekl ani slovo proti tomu, aby chlapec ovce odvedl. Ovce bekaly a chlapec si stíral z čela pot, jak je vlekl za sebou.

Stranou stáli u děl po třech muži v nepromokavých pláštích, připraveni odpálit salvu. Měli své osobní zbraně odjištěné. Jednotka hraběte kapitána Johanna Wolframa von und zu Wulkowa byla hotova k boji. Bylo chladno.

„Stát! Kam jdeš? Ani krok, nebo je to železo v tobě.“ Byl to hlas desátníka Kalkmanna. Desátník stál za chlapcem. Pozoroval jeho ruce.

„Vedu vám ovce. Říkal jste, že vám vytráví. A že by vám nová pečeně přišla vhod. Nemohl jsem přijít během dne. Střílelo se. Musel jsem počkat, až se smrákne.“

„Pohni se, kupředu, nebo... zakopneš o vlastní mrtvolu,“ hučel desátník Kalkmann.

Desátník Kalkmann ho předešel, obešel a zastavil se, aby ho měl na očích a pořád dával pozor na jeho ruce. Upřel oči na ovce, na jeho modře a temně podkroužené oči. Vtiskl hrot bodáku do zad

černého flaušového kabátu, který měl chlapec po matce. Chlapec pocítil ostří bajonetu. Desátník odhadl podle odporu, že se dotkl chlapce ve výši srdce. Stíny byly černé. Občasný vítr srazil kapky odpoledního deště z listů a větví hrušní.

Nařídil chlapci zastavit u stanu hraběte von und zu Wulkowa. S patami bot u sebe, trochu nakloněn, ohlásil desátník kapitánovi, že je tu znovu ten chlapec a přivlekl dvě ovce. Jsou na cestě k polní kuchyni a proviantnímu vozu. „Má pod čepicí, pane kapitáne.“

Kapitán seděl nad mapou. Svítil si petrolejovou lampou. Měl na sobě polní uniformu, vysoké jezdecké boty a přes ramena plášť s pěti velkými knoflíky a stříbrnými výložkami. Znepokojovalo ho množství ulic, přísunových cest, kterými mohli povstalci buď zaútočit, nebo se naopak při protiútoky stáhnout. Byla tu klikatá Švédská ulice a ze severu Belcrediho třída a shluk ulic kolem Ústavu slepců a z východu Vlašská ulice, navazující na Tržiště, až ke Kartouzské. Kanál cest s mnoha okny a dveřmi. Dohodl se s vyšším velením štábu generála Reimanna, že zaujme vyčkávací postavení. Jen někdo před pěti minutami přestříhl dráty a odpojil přívod elektrického proudu. A teď mu přerušil myšlenky desátník Kalkmann.

Stříbrné vlasy hraběte probleskly tmou. „Prohledal jste ho, jestli nemá zbraně?“

Kapitán se oblékal a zapínal si kabát. Slyšel bekající ovce a napadlo ho, že se někdo může zaměřit podle bekání. Neřekl slovo. Viděl chlapce pod větví hrušně. Od děl přicházely hlasy. Z kláštera se rozezněly večerní zvony.

„Jednou jste vykládal mužstvu, desátníku Kalkmanne, že vás váš otec chtěl bít židli. Člověk jako vy dosáhne v životě leda věku, nic víc. Připomínáte mi dřevorubce, který porazí strom jen proto, aby mu z něho kamarádi udělali rakev. Jste pořád jen řezník, Kalkmanne. Zneškodněte zvířata, neprodleně.“

„Zneškodnit zvířata, rozumím, pane kapitáne. Rozkaz.“

„Ven!“ řekl kapitán.

Kapitán si myslel: Poslouchat je stejně krásné jako rozkazovat, ale na nižší úrovni. Pro lidi jako je řezník Kalkmann platí „ohýbat a být ohýbán“. Člověk jsou slzy a hurónský smích, ne břicho a neřest, ne jeho trápení. Život je orgie, ne vyšší zásady. Jen přítomnost – ne věčnost. Jednoduché záležitosti, ne kosmické starosti. Žádná harmonie, jen zmatek. Světlo, zvuk a hlasy, ale jakého druhu?

Odkud? Niterné posvěcení?

Desátník Kalkmann zabil ovce, každou jedinou ranou bajonetem. Vrazil jim bodák do srdce. Zvířata bekla a padla, rubínová krev zalila bílou vlnu. „Nerozumíte ničemu,“ dodal kapitán von und zu Wulkow. A v duchu dodal: *Avoir des mains de boucher. Hände wie ein Fleischer*. Ruce jako řezník. Viděl desátníkovy ruce od krve.

Kapitán von und zu Wulkow se odpojil od desátníka a šel nahoru k vrchu podél aleje hrušní ke svému štábu, chráněn tmou. Ani teď si chlapce nevšímal. Hlídky bezhlučně obcházely ležení ve třech okruzích. Našlapovaly tiše do trávy mezi stromy, jako by se oddělovaly od jejich stínů a zase se s nimi spojovaly. Začalo pršet, drobné studené kapky.

Na druhé straně Vltavy hořel oheň tak vysoko, že ho déšť nemohl uhasit ani přitlumit. Pěší německá jednotka prchala od východu na západ. Špičky plamenů se bořily do noci a mizely, až když se dotkly nejnižších mraků.

Bylo slyšet letadla. Několik perutí. Také letouny letěly od východu na západ. Podle zvuku to mohla být německá letadla.

Za chvíli přestalo pršet, mračna se rozestoupila a hvězdný obrazec noci vyplul na oblohu. Plameny naproti na břehu vrhaly proti nebi svůj nach. Zase až vysoko u nebe světlo plamenů mizelo.

Chlapec se díval na pistoli desátníka Kalkmanna, kterou si desátník odložil i s pouzdrém na okraj otevřené korby nákladní mercedesky. Jen na ni na vteřinu položil dlaň. V té chvíli pocítil chlapec orukavičkovanou ruku kapitána Johanna Wolframa von und zu Wulkowa. Druhá ruka, která ho bolestivě sevřela, patřila desátníku Kalkmannovi.

„Znáte málo druhů masa, desátníku,“ řekl kapitán. Pustil paži chlapce. Rameno chlapce se zachvělo; kapitánovi se zdálo pod tenkou flaušovou látkou ženského kabátu stejně útlé jako poprvé. Vzpomněl si, jak jednou, těsně před válkou, přešel svým velitelským tankem při cvičení v lesích u Berlína kolouška. Odkášlal si. Na to řekl: „Přivažte ho na hlaveň vašeho tanku, desátníku.“

„Rozkaz, pane kapitáne.“

„Ráno hned po rozednění s ním pojedete ulicemi města.“

„Rozumím, pane kapitáne. *Zu Befehl, Herr Hauptmann.*“

„Nejnebezpečnější zvíře je zraněné zvíře, desátníku. Nejhorší válka je prohraná válka.“

„*Zu Befehl, Herr Hauptmann.*“

„Opakujte si to – stokrát.“

Vyzvánění zvonů ustalo. Zdola přicházela od zbytku zdí stará žena; minula hřbitovní zeď. Překročila hřeben svahu. Osvěttil ji reflektor hlídky v roští. Kapitánovi připomenula sovu a desátníkovi netopýra. V očích chlapce se podobala starému ptákovi, který má křídla, ale už nedokáže vzlétnout, jen se ztěžka pohybovat. Bylo jí na den a možná na hodinu sedmdesát dva let. Bylo na ní vidět, že žila dlouho. Měla tvář jako mapu měsíční krajiny, zvrásněnou věčností. Nesla si život i smrt v očích jako břímě, kterým se obtěžkávají staré ženy. Ve světle reflektoru se mihla její svraštělá tvář s přivřenýma, oslepenýma očima. Měla pootevřená ústa, okoralé rty, a vteřinu bylo vidět vystouplé žíly na jejím čele, spáncích a tvářích.

„Pojedete kolem Národního divadla na Václavské náměstí a nahoru k Muzeu, aby to vidělo co nejvíc lidí, a vystřelíte tři rány,“ řekl kapitán von und zu Wulkow. „Naostro.“

„Zu Befehl, Herr Hauptmann. Tři rány naostro.“

Marie Kubarská přicházela ve svých černých vdovských šatech, jaké měla na pohřbu svého muže 25. června 1942, s hlavou v šátku a s rukama sevřenýma v pěst, s temnými hnědými skvrnami na pleti a s bolavýma nohama. Ztrácela se ve tmě a klopýtala a narážela tváří, rukama a hrudí do nízkých větví. Šla, protože nechtěla ztratit ani vteřinu. Chvilkové nárazy světla ji oslnily a popletly, ale pokračovala v chůzi, jako kdyby se pominula smysly a aby nezmeškala ani krok. Paže měla přitisknuty k tělu. Nebránila se ani pravou rukou úderům větví.

V příštím záblesku světla viděl kapitán proč. Nesla pod paží ruky černou modlitební knihu. Mohla se chránit jen levačkou. Větve byly silnější než stařecky svažující tělo.

Ještě nikoho neviděla. Zlomek představy o dávném osudu člověka se jí mihl hlavou. Přicházela volným krokem, protože rychleji nemohla, a s potížemi, protože byla tma a v trávě byly hrbolky a prohlubně. Měla pocit, že má hlavu těžkou, jako je těžká země, hvězdy a celý vesmír. Měla staré, dřevěné boty. Kotníky obalené mušelínovými hadry. Šla s pomalou rozhodností přímo ke svému cíli, aniž jí v tom mohlo něco zabránit. Tak zešíroka a odhodlaně nese člověk svou poslední vůli proti času a horám, proti svému osudu.

Stařena pohybovala rty. Přimhouřila oči. Drala se kupředu; nechtěla se nechat zastavit nocí a tmou a divokými křovinami ani oslňujícím světlem.

Každý máme svého blázna, myslel si kapitán. A já dostal hned dva. Jak si kdo ustele, tak si lehne. *Wie man sich bettet, so liegt man.*

Chlapec se pohnul, jako by chtěl vyběhnout stařeně vstříc, ale zachytila ho pevně za rameno desátníkova ruka.

Stará žena zahlédla trojici a dívala se na oba muže a chlapce. Mířila k nim. Zdálo se jí, že její nohy a ona sama jsou stále těžší, ale šla, po zřásněné mokré trávě k hrušním.

Na okamžik kapitán myslel na to, jaké žluté plody plné chuti a šťávy vydají hrušně, až opadne květ a přijde horké léto a po něm podzim; zúčtování, jak je zná příroda. Které roky ano, které ne? Proč může být příroda jeden rok štědrá a druhý skoupá? Díval se na stařenu a myslel na panenství dívek, na nedotknutelnost mužů. Uvažoval chvíli o nedotknutelnosti. O době, kdy člověk smí všechno. Kdy možná musí všechno, aby patřil mezi silné a neporažené.

Stařena zakopávala o výmoly a hrbolky hlíny, o vytržené drny a kameny. Stále si hučela dokrvava rozhryzanými stařeckými rty: *Tesknost jest mi velmi, v ruku lidskou at' neupadnu.* Šeptala si to pro sebe a pak skoro nahlas, několikrát za sebou. *Kráčejte po cestě a uléhat a vstávat. Z celého svého srdce a celou svou duší a celou svou mocí. Znamení na rukou... a mezi očima.*

Myslela na pana Emanuela Blocha, který citoval některé ze svých nekonečných předků, z nichž většinu zabili, že každý člověk na této zemi, živý nebo mrtvý, je jedinečný, a že takový člověk jako on se ještě nikdy předtím nenarodil a nenarodí, a že někteří lidé přišli na svět, jen aby vykonali jednu jedinou dobrou věc, snad pouhý pohyb. Pláčem se člověk očišťuje. *Vzpomeňte na vězně, jako byste byli spoluvězňové.* Šla se svou neokázalou rozhodností kupředu, krok za krokem, až k vrcholu kopce, s očima ztemnělými zimou, zatvrdlá a chladná jako led.

Najednou stařena Marie Kubarská věděla, co závidí ptákům. Vzdychla si a skoro jí vytryskly slzy. Myslela si: Kéž bych umírala

tak samozřejmě jako ptáci. Její oči zůstaly suché. Lidem není dáno umírat jako ptáci. Vzhlédla, aby viděla do trojúhelníků seřazená hejna vlaštovek. Mraky vrabců, když se zvednou a rozlévají se hbitě do všech stran.

Konečně viděla, jak vysoký muž v desátnické uniformě svírá rameno chlapce. Když přišla blíž, slyšela kohoutí zakokrhání, jak se vřezává do noci, a dech chlapce a hlas muže v kapitánském kabátě, který řekl:

„Máte dost provazu, desátníku? Tu stařenu taky.“

Hodiny jako větrný mlýn

Radnice vyhořela poprvé v roce 1689 požárem, který zažehli Francouzi, a znovu při nepokojích v ghettu roku 1754. Oba hodinové stroje byly opraveny v roce 1855. Hodiny umístěné na věži nahoře mají arabské číslice; druhé, vsazené do štítu věže pod nimi, na severní straně, obrácené k Staronové synagoze – Alt-neuschul – do úzké ulice, mají místo číselníku hebrejská písmena. Ručičky hebrejských hodin jdou obráceně, zprava doleva, jako se obracejí listy v hebrejské knize. Podle židovského kalendáře se píše rok 5705 od stvoření světa.

Všechny – i děti správce – zaujala ve sklepě především žena na špalku u dveří, třebaže řekla jen „promiňte“ a „dobrý den“. Přišla poslední; správce zrovna říkal, že zavře, aby se sem už nikdo nepovolaný neschoval; vrata byla pobitá plechem a ve výši hlavy dospělého člověka měla dvě malá okénka; kulky mu cinkly vzápětí u nohou; zachránilo je, že ostění u dveří tvořilo malý výklenek, který střely zachytil – a žena vypadala jako poplašená koroptev. Na vysvětlenou řekla správci jen to, že je židovka; nemá kde bydlet a bojí se Němců; prosila, aby ji vzal dovnitř. Správce tedy zamkl a vzal ji sem dolů. Měla na sobě pomačkaný béžový kostým, jako by se někam chystala a kvůli něčemu z toho sešlo. Na čele se jí dělaly stařecky drobné vrásky řazené vedle sebe jako větrem čeřená kalná hladina. (Nebyla jistě o mnoho starší než jeho manželka; ukázalo se to, když seděly chvíli vedle sebe; ona a ještě jedna tělnatá žena se posadily proti správci, dětem a výrostkům.) Dojem, že mu ze všeho nejdříve připomněla koroptev, v něm zů-

stal. Okénkem bylo vidět, jak skupina německých vojáků vede dva české strážníky se zdviženýma rukama na komando SS do budovy právnické fakulty na nábřeží.

Správce se právě ptal obou výrostků: „Odkud jste šli?“

Větší z nich zahučel: „Z Kelleyové, jestli vám to něco říká!“

„Proč by mi to nic neříkalo?“ odpověděl správce smířlivě a zna-
lecky a s nádechem dotčenosti, jako že na nějaké nehoráznosti –
nemluvě o okolnostech – není zvědav. A skoro od věci vysvětlil:
„Byl to alchymista odněkud z Anglie. Co se mi doneslo, udělali tam
z nemocnice vedle synagogy útulek pro uprchlíky. Před válkou to
byla ulice U Staré školy. Dům se zkazkou o Golemovi, jestli tohle
něco říká vám.“

Větší výrostek se ušklíbl. Nebylo to asi vysvětlení, které by ho
uspokojilo. Oba na sobě měli bundy z králičí nebo psí anebo kočičí
kůže kožešinou navrch. Mohli pod tím mít nože nebo jiné zbraně,
alespoň podle toho, jak se tvářili.

Ženě v pomačkaném kostýmu zřejmě většina z toho, co se tu
mluvilo a dělo, unikala. Její plet v šeru mátla, zaváta zlehouchka
prudkou rumělkovou červení u lícních kostí a u očních koutků;
vypadala jako člověk s utkvělou představou nebo horečkou. Neby-
lo divu, jestliže byla židovka. Správce také napadlo, že to mohla
tvrdit, jen aby se dostala dovnitř. Na všechny další dotazy už ne-
řekla nic, jen kývala nebo vrtěla hlavou, a správce ani nesdělil
ostatním, co mu svěřila předtím nahoře.

Poslední tři noci měla žena, která přišla poslední, sny. Nemohla
si vzpomenout, jak přesně začínaly, ale uvědomila si, že ji někdo
drží za ruku – stála v otevřeném voze, který ji vezl na neznámé
místo. Když tam přijeli, musela se připojit ke skupině lidí, o kte-
rých nic nevěděla. Neví, že její syn už je po smrti? Jak to? Co se
mu stalo? Otrávil se jedovatými houbami. Znělo to ve snu jako

ozvěna: Houbami... Jedem... jedem... Ve chvíli, kdy ruku, která ji držela, někdo odtrhl, začal ji sen strašit. Najednou si uvědomila, že ruka, která ji držela, byl její syn. Otrávil se houbami? Někteří rodiče dostali z táborů vyrozumění, že jejich rodinný příslušník zahynul na zápal plic, nemoci ledvin či jater, tuberkulózu nebo úbytek krvinek. Její syn se otrávil jedovatými houbami. Šetření a druh jedu si vyžádá delšího času. S pozdravem, a podpis úředníka. Začala plakat, protože válka a všechno, co se stalo, jí přišlo na mysl a uvědomila si, že ji zabijí. Nemohla tomu zabránit. Opakovala si, že je to jen sen, ale nemohla dál ani spát, ani se probudit. Řekli jí, aby si svlékla noční košili. A aby šla a pustila sprchu. Dostala takovou hrůzu, že nemohla ani křičet. Slyšela už tak příliš mnoho křiku zevnitř. Nemohla jim zabránit, aby ji strkali pod sprchu, cítila, jak ji skrání voda, a čekala, až ucítí plyn. Cyklon B. I těm nejbezvýznamnějším poskytovalo Německo, Němci, to nejpůsobivější. Potom se probudila, uplakaná, aniž si byla jista, že to byl jen sen.

„Sedněte si tady,“ řekla manželka správce, „jestli vám to nevadí. Budu u dětí. Je to beztak jen na chvíli.“

Správce se rozhlédl:

„Tolik lidí tu nebylo ani poslední velikonoční svátky.“

Nahoře zarachotil německý kulomet.

Špalek byl vyříznut z těla zploštělého dubu; vedle ležela sekera s otupenou zubatou čepelí pokrytou rzí. Skvrny na oceli připomínaly krev. Nebyla to krev; byla to skutečná rez.

Žena chvíli stála; když na ni ostatní zvědavě hleděli, jako by jim překáželo, že stojí, když ostatní sedí, zrudla a usadila se. Správcová zřejmě podle výrazu hledala látku k rozhovoru, aby ženu rozptýlila; na nic kloudného nepřišla. Kulomet nahoře zmlkl.

„Promiňte,“ opakovala poslední příchozí. A potom šeptala: „Bylo dnes mizerné počasí. Vlastně je už čtrnáct dní špatné počasí. Myslíte, že se tak cítili v táborech? Jako by nad nimi visel mrak?“ To bylo nejvíc slov, co zatím řekla.

„Na chvílku,“ uvažovala tělnatá žena. „To známe. Nových šest let to snad už opravdu nepotrvá. Člověk pomalu nebude vědět, kudy chodit, aby se nemusel schovávat před střelbou. Copak jsme vojáci?“ Její masité hrdlo se chvělo. Mísil se v ní klid s rozčepýřeností.

„Naštěstí jsme tu zrovna před týdnem uklízeli,“ podotkla manželka správce.

Sklep byl opravdu čistý a uspořádaný.

„Děkuji, jste velmi laskavá,“ opakovala nesměle poslední příchozí. „Nedělejte si se mnou starosti.“ A pak šeptala, jako by mluvila ze sna. „... co jsem slyšela o popelu... jak ho měli tolik pod nohama, jako kdyby se brodili bahnem... plné nosy... Copak se to dá popsat...? Jak asi člověk cítí oheň...?“ Ještě se zeptala: „Co mají dýchat lidi, když je všude ve vzduchu popel?“

Děsilo ji v duchu slovo popel.

„Je někdo zraněn?“ zeptal se správce; věděl, že ne; chtěl jen vytvořit ve sklepě dojem většího bezpečí. Dělal, jako by neslyšel nahoře v Maiselově ulici nejmenší šelest. Byl rád, že se ostatní tvářili také tak. Na Velikonoce tu dříve býval plný dům. Bylo to vždycky ve velkém stylu, chudí i bohatí. Reprezentační sál připomínal palubu zámořského parníku. Trochu se mu to připomnělo. Dům jako loď – na rozbouraném moři. On sám, správce, spíš jako nějaký chatrný záchranný člun ve vlnách. Věřil by někdo tomu, že se tu kdysi hrálo a tancovalo nebo předvádělo divadlo? Nebyla to jen správná budova. Symbol náboženské obce. Úřední a duchovní záležitosti. Obohacení znamenala jídelna a bufet. Cítil nebezpečí.

Jsou jako loď bez záchranných člunů a plovacích vest. Není dobře ani radno uvažovat o bezedné hloubce, mořských vírech, žralocích nebo medúzách. Dávno už domem nezněla hudba. Řízením osudu je on najednou – zničehonic – kapitánem. I kdyby jen proto, aby klesl s lodí na dno. Jako poslední? Možná první. Nemusel se rozhlížet, aby v duchu spatřil pasažéry. Teď, zrovna teď. Na poslední chvíli. Čas se mu zrychlil a zpomalil zároveň. Čím déle tu jsou, tím menší se mu zdá naděje, tím větší nebezpečí. A na poslední chvíli. Nic jim nebylo, není a nebude odpuštěno. Kdo by to řekl? A kdoví, co se ještě může stát. Stiskl rty. Nesmí to na sobě dát znát. Uměl si živě představit, co by se mohlo stát. Němci jsou nevypočitatelní. I na poslední chvíli. Přišlo mu na mysl rčení o dodělávající kobyle, jak kolem sebe tluče kopyty. To si nechal pro sebe.

Manželka správce, která tady byla doma – a chtěla několikrát říci, že se jmenuje Olga, a neřekla to –, si ženu na špalku prohlížela, jako by na tom záleželo, kdo je kdo a odkud se vzal. Nebo jak vypadá.

„Jsme tu jako ve skále,“ prohodila. „Ještě že už nepřišli do práce žádní naši úředníci. Snad bychom se sem ani nevměstnali.“

„To jistě ne,“ přidal se správce. „Jsou tu všude zdi jako valy. Za pár hodin budeme moct vyjít nahoru. Zatím bych radil, aby nikdo nelezl zbytečně pod okno: nemá cenu je zbytečně dráždit. Za chvíli bych se mohl jít rozhlédnout z věže radnice. Pařížskou a Čechův most je vidět shora jako na dlani.“

„Snad nebudou prolézat každý dům?“ vydechla tělnatá žena, jako by o tom pochybovala. Hlas vycházel z jejího silného masitého hrdla jako zpěv. „Když zabili Heydricha a policie a vojáci hledali pachatele, nevynechali ani jediný byt. Neutekla jim ani myš.“

„Jsme tu v bezpečí, nebojte se,“ opakoval správce. „Už jsme se báli dost. Je to tu opravdu jako v pevnosti.“

(Oba výrostci v králičích kožkách – jako lovci nebo tuláci – se při slovech jejího muže začali odtahovat co nejdále od okna, docela do kouta.)

„Pokládejte se za naše hosty, jestli to tak smím říct,“ usmála se žena správce.

Dětem se líbilo, jak jejich matka mluvila; ještě ji takovou nepoznaly. Připadala jim hezká a rozhodná.

Byla teď zaměstnaná nějakými nevyslovenými starostmi. Chvílemi odvracela pohled od šedých očí poslední příchozí; dívaly se, jako kdyby něco spalovaly. Napadlo ji, že dlouho neviděla slunce. V dětství si představovala slunce jako starce; našla v jedné zámecké zahradě stařeckou tvář i s paprsky vtesanou do kamene fontány, širokou, jasnou a bezvousou, s úsměvem, na kterém si dal kameník záležet. Střetla se zase s pohledem ženy na špalku. Začala mluvit o truhláři, kterého Němci sebrali a prodali nějakému statkáři do Německa, jako věc – a pak o jeho nástupci v Dušní ulici, s kterým se jaktěživa nemohla dohodnout, ačkoli chtěla jen novou okenici, kterou by nefoukalo a nezatékalo. Aby udělal správné těsnění; jako by tím mohla zakrýt, že je sem vehnala nouze. – Vzápětí se vzdala a umlkla.

„Němci,“ dosadil správce, „potřebují mít tuhle ulici volnou pro výpadové cesty. Až je budou pronásledovat, budou zaručeně chtít volný přístup k mostu, podél Vltavy. To je jasné; most je přitom ze všeho nejdůležitější; voda je ještě studená.“ A potom, když bylo slyšet několikrát opakovanou střelbu:

„Našim se ruce zřejmě netřesou. Až se to bude hodit, vyvěším vlajky.“ A myslel si: Ani Němcům se asi nechvějí ruce. Umějí válčit, třebaže prohrávají a ustupují. Jsou pořád ještě pyšní a zpupní. Kdo ví kolik lidí budou chtít strhnout se sebou ke dnu, do jámy, kterou si tu šest roků kopali? Neváhají nechat tady po sobě tu nejhorší

vzpomínku. Stačilo vidět v novinách, jak Hitler ještě před týdnem v Berlíně přehlížel čtrnáctileté a patnáctileté vojáky, kteří přišli bránit jeho bunkr; pušky byly skoro delší než oni. Otřel si tvář hřbetem ruky. Svrbí ho nos. To něco znamená. Bud' ztratí peníze, nebo mu hrozí mrzutost. Doufejme, že to nevěstí nic horšího.

„Letos mi došlo dříví, jako pro zlost dřív než jindy,“ řekla ještě správcová. „K něčemu je to alespoň dobré.“ Pak vysvětlila: „Dostávala jsem od něho rok co rok dva metrčky odřezků.“

„Kdo by to řekl,“ ozval se zase správce, „že se to vrazí zrovna do naší ulice. Jsou vždycky trochu nevyzpytatelní.“

„To jsou,“ vmísila se tělnatá žena. „Někdy nad tím zůstává člověku rozum stát; slyšela jsem, že v Panenských Břežanech vjel Heydrichův syn na kole do auta; jeho matka odmítla pomoc nějakého lékaře, který se nabídl, že ho ošetří, a nechala své dítě umřít jenom proto, že ten doktor nebyl dost čistokrevný. Jako předtím její manžel. Pochvalovala si prý, jak je mladý, ale vytýkala mu, i po smrti, že nebyl moudrý. Proč se vozil v otevřeném autě? Protože pohrdal místním obyvatelstvem. Pokládal všechny – kromě sebe – za zbabělce. Kde se v těch lidech bere tolik pýchy? Tolik pohrdání vůči druhým? Ještě pořád mě nikdo nepřesvědčil, že krev je něco jiného než krev, něco jiného než červená. Když někoho píchnou a vykrvácí, vykrvácí. Jestli víte, co mám na mysli.“ Vzápětí (na svou adresu) dodala: „Už pár let uhlím ani dřevem netopím.“

Oči poslední příchozí zůstávaly ke všemu lhostejné, jako by ji to nezajímalo. Děti však hltaly každé slovo. Manželka správce sledovala, jak si oba výrostci v koutě něco potichu domlouvají. Znělo to velmi hrubě, ale přesto jim správcová v duchu dávala své sympatie a říkala si pro sebe, že kdyby tu neměla děti a muže a výrostci chtěli vyjít do ulic, šla by hned s nimi. Při pohledu na ně se jí dokonce zmocnila jakási zvláštní radost.

„Všimla jsem si za zdmi hřbitova hned naproti, co letos roste šeříku.“ A doplnila spiklenecky ztichlým hlasem, že jeho vůni má velice ráda; asi proto, že dovede člověku připomenout zapomenuté hříchy mládí.

Bože, myslel si správce, není to pošetilé a velmi ženské, myslet právě teď na hříchy mládí? Měl své ženě závidět?

Tělnatá žena se chtěně nebo ze zdvořilosti zasmála a hned zvažněla:

„Proboha, vy přece nebudete mluvit o stáří. Kolik vám bude... paní...?“

Manželka správce vydechla: „Bellelesová.“ A vzápětí, ale pomalu: „Třicet a den.“

„Třicet... to nejste snad ještě tak stará! To přece není žádný věk. Co bych měla říkat já?“

Správce s porozuměním zakašlal.

„V *Telegrafu* v pátek psali, že jako lazaretní město máme dostat dnes nebo zítra potravinové lístky na tři měsíce dopředu,“ řekl. „Cukr, marmeládu a chlebovou mouku. To už jim musí pořádně téct do bot... Asi nám to přece jen zůstanou dlužni.“

„Můj příděl si můžou nechat,“ prohlásila tělnatá žena a znělo to, jako by zpívala. Hrdlo s masitými bílými záhyby se jí chvělo.

„Příští dříví bych ráda objednala u našeho starého dodavatele,“ podotkla znovu žena správce. „Snad se dostane zpátky. Hokynáři a truhláři budou mít zlatý věk. Někteří na válce nekřesťansky zbohatli. Ale jiní ne. A teď budou bohatnout na míru. Ti i oni. Už aby bohatli. Kdoví, jak to všechno bude. Dovedu si to představit.“

Žena na špalku si stahovala při jejích slovech pomalu rukavice, z každého prstu zvlášť; rukavice se jí přilepila na kůži a slézala s lehkým praskotem.

„Nemohli jsme najít nic lepšího,“ řekla tělnatá žena. „Měli bychom si domluvit schůzku, až bude po všem; přivedu s sebou svého syna.“

Potom k ženě na špalku opakovala:

„Neradila bych nikomu, aby se pouštěl do křížku s tolika ženskýma. Nemá smyslu, abychom si dělali těžkou hlavu. Nedalo se najít nic bezpečnějšího.“

„Přijďte někdy na Velikonoce, to tu bývá veselo,“ řekl správce. Cítil, že se tu ovzduší uvolnilo, přece jen, asi proto, že si každý nechává své horší myšlenky pro sebe, a mnul si v duchu s uspokojením ruce. Mohou být na sebe taky pyšní. A nemusí k tomu přidávat zpučnost a vraždit. Nemohl říct, že nenávidí Němce. Cítil k nim jen pohrdání. Neodpouštěl jim nic, čím mu šest roků naháněli strach. Čím člověka zmenšovali, aby si připadal bezvýznamnější než malá myška, než zrníčko prachu. Vyrovnával si už dopředu své účty s Německem svým opovržením. Den po válce vyškrtne Německo a Němce ze svého slovníku, ze své galerie. Uleví si od nich. Všichni byli klidnější, snad jenom ta žena na špalku ještě ne docela. Vypadalo to, jako kdyby vnitřní podnět k strohému „ano“ a „těžko říci“, kterými odpovídala poslední přichozí tělnaté ženě i správcové, přicházel od někoho jiného; že pouze nechtěla být nezdvořilá. Měla v hlase nevyslovenou hádanku.

Větší s výrostků si narovnal jednu z králíčích kůží ke krku, jako by mu bylo zima, a zahučel k menšímu:

„Chodí, nebo nechodí?“

„Zdá se mi, že nechodí,“ prohodil menší. Také on si postavil kožešinový límec – a hlava se mu v něm docela ztratila. Vypadal sám jako králík nebo liška. Nebo nějaký huňatý zaběhnutý pes. Měl poměrně malou a úzkou hlavu.

„Nemá to smysl, upozorňovat je na náš dům,“ řekl správce, aby dal najevo, že je pánem situace a stačí sledovat všechno a všechny. Odpovědělo mu dlouhé mlčení. Výrostci se na sebe významně podívali.

Vzdálená ozvěna účasti se zvedala v ženě na špalku, jenom když manželka správce s narůstající dobou, kterou tu museli zůstat, napomenula některé z dětí; už věděli, že šestiletý kučeravý brunet se jmenuje Antonín, jeho o rok starší bratr Oldřich a čtyřletá zrzavá holčička mezi nimi Olinka. Měla na sobě skoro nové dlouhé bílé punčochy.

„Dobře, že jsme ještě nechali sklep vybílit,“ řekl zase správce. Díval se k výrostkům, kteří si znovu něco šeptali.

„Sleze to vždycky, jako by to teklo po zdech,“ podotkla manželka správce. „To je také tím, že sem věčně prší a že to jaktěživo nemá ani čas pořádně proschnout.“

„Muselo by se tu topit,“ odpověděl správce. „Jinak by to s takovým vysoušením byla hrozná práce.“

Naštěstí tu bylo ještě víc ochotných uší, jestliže se nechtěla zalknout vlastním tichem. Byla to zejména tělnatá žena, matka letce v Anglii, což prve zdůraznila bez vyzvání a trochu pyšně, než přišla poslední žena. Ještě chvíli před ní se ukázali oba výrostci; maličký s pípavým hlasem, který působil, jako by zeslábl a nemohl vůbec nahlas mluvit, nebo jako by mu bylo na to líto síly; a druhý, větší, s přeskakujícím témbrem a s ohryzkem už skoro mužským, který ustavičně pozoroval malou Olgu; někoho mu asi připomíná, pomyslel si správce. Kde přišli k těm naruby obráceným vestám z králíčích kůží? Alespoň jim mohlo být teplo. Možná, že opravdu chvílemi spali a šeptem se domlouvali jen na něčem, co s tím souviselo. Chovali se, jako kdyby to byla samozřejmost, že jsou tu

v bezpečí. Do řečí správce nebo jeho ženy a ostatních ani v nejmenším nezasahovali.

Žena, která přišla poslední, zašeptala: „Co to bylo za lidi...? Co je k tomu mělo...? Pořád nevím... Možná, že to nebudu nikdy vědět...“

A jak manželka správce probírala v duchu svou novou společnost a dívala se kolem sebe, její muž vzal z dosud nenačaté krabice tlustou bílou svíčku; zažehl suchou stopku knotu. Šedé oči ženy na špalku zmrtvěly; větší z výrostků se hlasitě protáhl; vypustil syčivě vzduch z plic; pak oslovil hlasitěji než prve svého malého společníka:

„Tak jak se ti to tady kotví, ty Metuzaléme?“ jako kdyby nikdo z přítomných ještě za celou dobu nic věcnějšího neřekl; nebo jako kdyby se slušelo, aby řekli také něco nahlas. Zašklebil se do namodralé a tlumené záře svíce.

„Takhle se do Kelleyové tak brzy nevrátíme.“

„Panu Bellelesovi tu nepřekážíme, tak nestraš,“ odpověděl maličký. Zachumlal se rozkošnický do límce s kožešinou. Dalo se říct, že pelichala. Vypadalo z ní už hodně chlupů. „Chybí ti tu něco?“

Nahoře ve zdi probleskovalo matné okno na úrovni chodníku. Zaprášeným sklem, které kryla potrhaná drátěná síť prožraná z valné části rzí, sem vtékal odcházející den. Už nebylo vidět dost dobře a rozhodně ne příliš daleko na ulici, ani když správce – jako prve – přiložil oko těsně k síti a vyhlížel ven. Dokonce nebylo znát ani fasádu protějšího domu s balkónem, který visel jako natržená kapsa na zdi. Půl žerdi shořelo a na zbytku byla omotána rudá vlajka. Než správce slezl z uhlí, setmělo se docela.

„Zdá se mi, že chodí,“ zahučel větší výrostek k menšímu.

„Chodí,“ přikývl menší slabě. Neslušně si ulevil.

Správce se obrátil na manželku k tiché poradě. Šla vzápětí nahoru chodbou lomenou v pravém úhlu a ke schodům. Když se asi za tři čtvrtě hodiny vrátila s polévkou v kotlíku a asi s půltuctem talířů a těžkých alpakových lžic, podala ženě na špalku její příděl první. Zase si přitom myslela, že její oči nad divným ruměncem jsou jako nezasypané ohniště; snad si líčila tváře právě jen na výstupcích lícních kostí, aby zakryla, čeho se bojí. Stárla člověku rovnou před očima. Správcová si byla jista, že by se s ní mělo alespoň promluvit.

„Najezte se,“ oslovila ji; bylo hloupé vyzvídat; nezeptala se jí ani na jméno. (Udělala chybu, že se sama pořádně nahlas nepředstavila hned, když poslední příchozí vešla, aby slyšela oplátkou, jak se jmenuje ona; ale neudělal to nikdo a teď to nechtěla dohánět. Řekla přece před chvílí té tělnaté ženě, že se jmenuje Bellelesová a je jí třicet, jde jí na jedenatřicátý.) „Nebude vám zima,“ dodala. A za chvíli: „Sklep je sklep, je tady přece jen chladno, a teplé jídlo, to je za všech okolností vlastně základ všeho.“

„Je to sklep, kde nejspíš nikoho ani nenapadne někoho hledat,“ řekl zase správce.

„Jak to myslíte?“ zeptala se tělnatá žena.

„Je tu radnice, kterou už nikdo nebude potřebovat. Tyhle lidi, kteří jsou zachyceni ve zdejších matrikách, nikdo nikomu neprodal. Snad mi rozumíte,“ vysvětlil správce.

„Četla jsem o tom, když psali o Křišťálové noci,“ přisvědčila účastně tělnatá žena. „Také odebíráme *Telegraf*. To byla ta noc, co se v Německu vytloukala okna v židovských bytech. Z Londýna to říkali a popisovali jinak. Vraceli se k tomu, při každém výročí, třikrát. Němci měli svou verzi. Pak to ještě svedli na oběti. Báli jsme se myslet na to, co bude, když jsme to četli. Člověku po takovém článku naskakuje husí kůže. Má výčitky, že se vůbec narodil.“

Jako kdyby ti lidé mohli za to, že se narodili ze svých matek. Psali, že z těch domů nic nezůstalo, ani popel.“ Chtěla dát najevo, že správci rozuměla.

„Ještě chodí,“ zahučel výrostek témbrem, jako kdyby trpěl. Rozpínal a zapínal si svou kožešinovou bundu.

„Chodí,“ přitakal maličký chabě jako před chvílí. A zase si ulevil.

„Já od té doby tyhle věci ani nečtu,“ řekla svůj hlasitý odsudek tělnatá žena. „Člověk tím nikomu nepomůže, když si to přečte, a má z toho do smrti bolení hlavy. Neznala jsem ve svých kruzích ani jednoho slušnějšího člověka, který by se proti tomu alespoň v duchu nepostavil. Zaplatbůh, že s tím už bude brzy konec.“ Nakonec, když na to nikdo nic neřekl, podotkla: „Raději toho nechme, je to pravda, jsou tu děti; mají na to ještě dost času.“

„Takhle tu budou chodit do aleluja,“ zabručel drsně větší výrostek, jako kdyby menšího obviňoval. Hladil dlouhé chlupy na králičí kůži.

„Jezte opatrně,“ řekla manželka správce ženě na špalku. „Bylo by škoda, kdybyste si měla zničit šaty. Než odejdete, půjčím vám žehličku. Mám jednu elektrickou a jednu ještě po matce – na dřevěné uhlí.“ Správce významně zakašlal. To platilo výrostkům.

„Ani mi není chladno, děkuji,“ odpověděla žena na špalku. A potom: „Trochu si vezmu, ale nejdříve dejte dětem.“

„Je pro všechny dost,“ řekla manželka správce.

„Jak k tomu přijdete?“ zeptala se žena s šedýma očima.

Nedostala odpověď.

Náhle manželka správce viděla, že žena na špalku je právě taková, jak o ní vypovídají její oči. Měla dojem, jako by ji znala mnohem déle než chvíli. Podávala ostatním a vykládala přitom, že je tu poměrně chladno, protože je blízko řeka. Byla to dříve Maiselova, nyní ulice Filipa de Monte. O strážnících správce nemluvil. A že

radnici stavěl jakýsi Marek Mordechaj Maisel už v šestnáctém nebo sedmnáctém století (tělnatá žena si zhluboka vzdechla); dřív, než měla Vltava kamenné koryto, ještě před asanací, dosahovaly záplavy až sem; byly tu jižní a střední Zlaté a Rabínské uličky, jako v nějakém labyrintu; a aby se na ni nikdo nehněval, když to bude teď večer horší než ve dne (a vůbec se při tom neusmívala, i když věděla, že se omlouvá za něco, za co nemůže); a že polévku uvařila, aby se všichni především zahřáli. „Ani pořádně nevím, kdo to byl, ten pan Filip de Monte.“ – A: „Mohlo to být horší. Jistě jsou pražské ulice a celé čtvrti, kde by si to s námi ještě rádi vyměnili.“

„Kdyby někdo potřeboval potom, než půjdete, něco vyžehlit,“ řekl správce, „mohu mu posloužit. Jsem bývalý krejčí.“ Zdálo se mu, že se v těchto slovech dokázal udržet na výši situace. Správcovou něco napadlo. Muž teď na sebe znovu prozradil, že je bývalý krejčí. To už neudělal deset let. Věděli to snad jen v hospodě U Černého psa v Pařížské. Ale co byli spolu, nikdy nic nešil.

Večer se vlekl beze změny. Na ulici bylo ticho, a když se ozvala střelba, zněla zdaleka, takže si nemuseli dělat starosti. Vcelku nepadlo jediné významnější slovo. Jen větší výrostek se najednou obořil na maličkého a řekl hrubě: „Teď mrholí, nic mi nenamlouvej; už tudy nešli dobrou hodinu!“ A zase šli bez rozloučení nahoru, aby se podívali okénky ve vratech, je-li na ulici čistý vzduch a zda tudy nebrousí německé hlídky.

Manželka správce mlčela a nikdo jiný také nic neříkal; slyšeli, jak se výrostci znovu vraceli a nevšímavě zalezli do svého kouta jako psi. Celou dobu, co byli pryč, nikdo nic neřekl.

„Domácí odnaproti byla hned proti tomu, vyvěšovat tu rudou vlajku,“ prohodila žena správce. „Němci zastřelili domovnici a ještě někdo hodil granát na balkón, takže spadl a drží jen za kusy železa. Byl by to nesmysl, kdybys to teď chtěl udělat.“

Tělnatá žena poslouchala manželku správce a mínila:

„Je to hrozné, ta ženská má třeba ještě docela malé děti.“

„Nemluvme o tom,“ napomenul ji správce. A k ženě: „Ani mě nenapadlo chtít to udělat teď.“

Možná, že výrostci cítili, co z toho patřilo jim.

Manželka správce myslela však i teď na tu jedinou větu ženy na špalku, jak k tomu opravdu přijde. Ale byla ráda, že mohla poskytnout všem, kteří přišli, kromě útulku, ještě trochu teplého jídla. Nikdo teď přece nemůže přemýšlet jako křeček. Až to všechno skončí, bude – i když třeba ne všeho dost – jistě to základní: chleba, voda, možná i maso. Cítila, že jí něco obnažuje duši, jestliže se to tak dá říct. Válka je jako hádka na tržišti. Ukáže se, kdo je kdo, s jakou povahou se narodil, vyjeví své ledví, jako když všechny svléknou. Už aby se to vrátilo od válek k tržišti. A pokud má strach o děti, kdo by ho neměl? Kdo by neměl strach z Němců, kteří se tu cítili šest let jako doma. Nastěhovalo se sem z Německa tisíce rodin. Jen na strach si člověk asi nikdy nezvykne. Strachem se spíš opotřebuje, oslabí, a tak strach ještě roste. Strach se zvětšuje tím, jak zmenšuje člověka. Nerada přemýšlela o strachu. Snad to byl i strach o děti. Strach o všechny a všechno. Úzkost, pro kterou ani nemusela hledat důvod. Třeba to zdědila po matce, jako to měla její matka od babičky a hluboko dozadu. Vzdechla si, ale udusila vzdech v prsou. Kdyby se dostali někam oni, správce a děti, myslela si správcová, také by je patrně nikdo nenechal hladovět. Byla ráda, že výrostci jsou zase bez úhony zpátky. Uvažovala však přece ještě o tom, že lidé si nepomáhají docela nezištně, spíš jako kdyby si ukládali něco, co mají navíc nebo zač čekají odplatu, uznání nebo nějaké nezbadatelné úroky. Taková chvíle jako tahle ve sklepě pak ukáže, že to nebylo správné.

Hladila zamyšleně děti. Byla ráda, že se chovají klidně; nedávaly ani v nejmenším najevo strach; ale možná, že jejich strach vězel právě v tom, že se nehašteřily; když jsou děti moc tiché, napadlo manželku správce, je to jako nemoc. A zase je hladila. Cítila, jak je to uklidňuje. Šuškalý si mezi sebou jen chvílemi. Sedmiletý Oldřich jí před chvílí pošeptal (snad aby ji povzbudil, poněvadž se mu zdála najednou ustrašená), že by jim s Olinkou a Toníkem vůbec nevadilo, kdyby tu museli přespat. A hned se ptal, jestli tu vážně zůstanou. Jako by měl obavu, že z toho sejde, když Němci odejdou z Maiselovy ulice. Měl oči plné lítosti. Stačilo, aby se podívala kradmo k ženě na špalku a ona sem, a Oldřich se hned odvrátil; nečekal ani na odpověď a šel se posadit na své místo pod oknem. Manželka správce si uvědomila, že v dětech je nějaká blažená i hrozná přízřivost. Byly tu jako vlčata.

„Tak vy jste byl krejčí,“ řekla konečně tělnatá žena, aby přerušila ticho. „To se povedlo; ještě abyste nám žehlil šaty.“

Nikdo na to nic neřekl.

„Co na ty děti čeká,“ řekla pak tělnatá žena jako pro sebe.

Při tom, jak nejstarší syn od ní utekl očima, vzpomněla si manželka správce na dobu, kdy si slunce představovala jako starce. Nešlo jí to z hlavy. Měli psa, jmenoval se Ingo. Jednou si její matka položila na židli kus masa a pes ho snědl. Dostal výprask a utekl pohledem, tak jako předtím malý Oldřich. Dívala se opět k dětem. Kdoví, co jde dětem hlavou. Seděly na jutových a lněných pytlích. Pozorovaly černohnědého pavouka, který pod stropem tkal bez ustání svou hranatou vlečku. Lidé si pomáhají, myslela si znovu, když jim už nic jiného nezbyvá; teď cítila přesně, že je to škoda. Mrzelo ji, že i na to, aby přinesla polévku, musel přijít nejdřív manžel, a že se dala zahanbit. Snad to bylo tím, že byl odjakživa trochu lehkomyšlný. Rád dával. Dělal mu to radost, jako když jiný má radost, že bere.

„Strašně se to vleče,“ mínila tělnatá žena. Měla měkké bílé maso ve tváři, bez kruhů pod velkýma očima, s malým kulatým nosem.

„Tahle trpělivost nám snad konečně přinese růže. Dřepíme tu jako pecky, a mezitím to nahoře končí. Tenhle německý kůň už daleko nedoběhne.“ Hlasitě vzdychla, jako kdyby zpívala. Její měkký obličej se nadmul a hrdlo se opět zachvělo. Jen její pohled prozradil, že jí není zrovna do zpěvu.

Později večer už nebylo pavučinu ani znát. Správce vzal z krabice druhou svíci a zastrčil ji na místo shořelé do drátěné spirály na zdi. Nový plamen se modře a déle rozhořel.

„Co budeme dělat?“ zeptala se náhle žena na špalku; nikdo to od ní nečekal; hlas jí zněl, jako kdyby ho něco svíralo v hrdle; manželka správce cítila, že tu otázku vyvolala sama tím, že se na ženu stále dívala. Snad nechtěla teď odejít, do toho nejhoršího? Je přece večer. Bude noc. V noci střílí Němci stejně jako ve dne cokoli, co se jen pohne.

„Zůstaneme tady, co vás napadá!“ odpověděla rychle. „Co byste chtěla jiného dělat?“

Správce opakoval:

„Co byste mohla venku dělat? Slyšíte, že tu chodí nějaká hlídka. A pořád střílí. Němci se nevzdají a naši už nesmějí ustoupit. Je to revoluce. Buď nás teď vyhubí, nebo se ubráníme.“ A manželka správce si při těch slovech umiňovala, že se už nenechá zahanbit.

„Těch pár kuliček?“ ozval se trochu příkře ze stínu témr většího z obou výrostků. Vypadal jako stín tlustých vlhkých zdí, odsouzených k temnu: „Tomu říkáte revoluce? Kdo chce, může si přece vzít třeba tady tu sekeru a jít nahoru a zkusit to muž proti muži.“

Znělo to, jako kdyby si snad myslel, že je nesmrtelný, stejně jako ten menší. Něco do nich ve sklepě vlévalo sebevědomí, nebo co to bylo. Snad rozdíl mezi tím, co viděli nebo zažili předtím,

a společností ve sklepech. Nebo něco ještě jiného než sebevědomí, druh nějaké obnošené hrdosti nebo nesmrtelnosti, nebo nějaké vědomí nebo pocitů, z kterých se to napájelo.

„Ještě chodí,“ říkal mu maličký, jako kdyby ho zdržoval v projevu a zároveň mu doručoval důležitou zprávu.

Manželku a také správce napadlo, že pro tyhle dva výrostky jsou snad obyvatelé sklepa, včetně něho, zbabělí – i když tu oni dva sedí s nimi. Rozuměl jejich strohé abecedě otázek a odpovědí, když se ptali jeden druhého, zda tam nahoře po dlažbě ještě někdo chodí nebo nechodí, a sami si to vyvraceli nebo nevyvraceli a vrátili se, až když to zkusili. Něco je tu rušilo. Byli tady jako cizorodý živel. Snad to cítili sami. Vyšší si v jednom kuse prohlížel malou Olgu; pak si uplivoval, nebo nesrozumitelně hučel, jako by vyl. Něco ho hnětlo. Patrně také nepokládali sklepní úkryt za dost bezpečný, vzhledem k tomu, co tu bylo řečeno a co bylo zamlčeno, anebo právě naopak, za dost zajímavý. Větší z výrostků měl klackovitý hlas, hluboký, jako kdyby už od dětství pil. Správce si pomyslel, že v tom hlase samotném je nějaké nebezpečí. Neměl nikdy rád takové hlasy. Byla v něm hrubost, nevypočitatelnost nebo něco takového; nevěděl, co se od člověka s takovým hlasem dá čekat. Přitom je nenapomínal, kromě poznámky, aby neupozorňovali na dům; protože v obou případech, kdy zkusili vystrčit brady, spustil z rohového domu na rozcestí mezi ulicí U Starého hřbitova, Pařížskou a Maiselovou německý kulometčík. Správce teď jako předtím cítil, že by se rád výrostků zbavil, a styděl se za to.

„Vrata jsou tu pevná, to je pravda,“ řekl vyšší výrostek menšímu místo odpovědi. „Hromada plechu, pobitá hřebíky jako do rakve.“

„Viděli jste nápis?“ zeptal se správce. Ale platilo to patrně všem.

Výrostek s ohryzkem nápadně vylezlým na jeho mládí něco zahučel.

Vybavil si v duchu černý plech s tabulí, na které stálo česky a německy.

*Rada židovských starších v Praze
Jüdischer Ältestenrat in Prag*

„Židi,“ řekl maličký. „A co?“

„Právě proto,“ odpověděl témbrem vyšší.

Děti se na něho upínaly očima. Vypadal ve svém koženém oblečení skoro tajemně. Všechno se zdálo divoké. Správce myslel, že pošklebek vyššího výrostka patří jemu.

„Při vši smůle máme ještě štěstí,“ řekl větší svému malému kamarádovi. „To bude tím, že co není smůla, je asi štěstí, proroku.“ Dával svým slovům takový důraz, jako kdyby objevoval, že den není noc nebo voda sucho, a chtěl se blýsknout nějakým biblickým vzděláním. Správce byl trochu popuzen.

„Na tom nesejde, jak tomu kdo říká,“ ozval se. „Důležité je, že beze zbraní (a do toho tuhle rezatou sekeru raději nepočítejme) není radno vystrkovat hlavu. To bychom těm nahoře moc nepomohli.“ A dodal: „To bychom vůbec nikomu nepomohli. Spíš naopak.“ Snažil se do pojmu *naopak* vložit varování nebo dokonce hrozbu, ale zároveň mu to nesešlo, aby nepostrašil zbytečně ty druhé.

„Chodí,“ opakoval maličký, jako kdyby pípál.

„Člověk by už skoro řekl, že je konec a všechno je zase, jak to bylo,“ ozval se znovu správce. Přál si tím všechny povzbudit.

Myslel přitom na výrostky a na ženu na špalku. Sám nevěděl, proč patří v jeho myšlenkách tolik místa právě těm třem. Člověk přece opravdu čeká ten konec a namlouvá si, že to cítí přicházet v kostech, jako starci déšť nebo slunce a bouři. Ale teď to mělo být, jako by nikomu – ať viníkům nebo obětem – nemělo být ani

za pět minut dvanáct odpuštěno. Díval se kolem sebe po sklepní místnosti. Staré vápno se objevovalo pod slezlou slupkou čerstvého nátěru. Bylo to jako rány na ostřelovaném stromě, zbaveném kůry. Co vlastně člověk věděl v téhle mizerné válce o druhých, ale doopravdy, nejenom ze špatných zpráv, jako byla ta, kterou přinesla manželka o proradném truhláři, nebo jak vyprávěla tělnatá žena o tom synovi samozvaného německého zeměpána, pro jehož matku – stejně jako potom pro něho – jiný než německý doktor nebyl dost čistý na to, aby přemohla štítivost a měla soucit s vlastním dítětem? To bylo také tím, že každý spotřeboval sám tolik síly, aby hned neudělal do kalhot. Jenže kromě těchto vznešených starostí měl člověk také ty docela malé a skoro malicherné, ale svoje. Jeho ženu nutili na německé komandatuře několikrát, aby se dala rozvést, aby se rozhodla mezi ním a dětmi, a ona to šest let odmítala; za těch šest let odešlo z téhle radnice sedmdesát pět transportů – zhruba po tisíci lidech. Děti chodily pro balíčky a on nosil v kancelářských šanonech ryby. Měli by děkovat osudu, že to dotáhli vůbec tak daleko, že se dostali do sklepa se ženou a třemi dětmi. Ať mu někdo ukáže v téhle zemi nějakou rodinu, která bude mít na konci tolik členů jako na začátku! Bylo lepší naslouchat řečem o teplé polévce, v kterých si libovala jeho manželka, nebo o cihličce, aby si mohla žena na špalku vyžehlit sukni a kabátek, obojí tak pomačkané. Nebo přiznat, že dělal kdysi krejčího a mohl jim v něčem prospět. Bylo teď slyšet střelbu z děla.

Manželka správce pošeptala svému muži zničehonic, že žena v běžovém kostýmu bude asi nemocná; aby se podíval na její oči; jsou jak nezasypané ohniště. Správce se znovu podivil, jak jsou jejich myšlenky podobné. Napomenul ji svrašťelým obočím, hustým po celé délce oblouků, čemuž okamžitě porozuměla. Za jedenáct let nemuseli mluvit, když si chtěli něco sdělit. Správci to pak dlouho

vrtalo hlavou: nezasypané ohniště. Jak to může dopadnout, když se bude chtít zachránit každý na vlastní pěst. Zakašlal suše, jako by chtěl něco říct, a neřekl nic.

Žena na špalku se na něho podívala; správce se rychle zeptal: „Máte něco na srdci?“

„Myslela jsem, že bychom snad už mohli odejít, když je venku taková tma.“

„Snad by to šlo,“ odpovídal správce pomalu. „Ale bylo by to riskantní, když nevíme, co se nahoře děje. Slyšíte sama. Počkejte, až se půjdu podívat na věž. Z ochozu to všechno uvidíme.“

Bylo to skutečně slyšet; nemuseli ani příliš dlouho poslouchat, spíš si zvykli, takže to už tak ostře nevnímali.

„Nemůžeme vás přece déle vyjít,“ dodala žena na špalku; okamžik držela zvednutou hlavu a poslouchala; dělo německého pantera střílelo na Staroměstskou radnici.

„Je vás s dětmi pět a my jsme cizí. A já...“

Přerušil ji rachot, hroutil se zřejmě nedaleko dům.

Všichni si představovali prach, dým a trosky a střechu na dlažbě. Mrtvé a raněné. Všechno ve tmě. A pak zase poslouchali, jako by se měly ozvat požární vozy a jekot ambulancí. Bylo ticho.

„O tom nemluvte,“ napomenul ji správce. „Válka končí, ať už to dopadne s námi tady dole, jak chce. Ale kdo přežije, bude se muset učit jinak žít a hospodařit. Tohle je džungle, a co bylo předtím, byla taky džungle.“

„Jak jsi na to přišel?“ zeptala se ho žena.

„Tak; byla by to dlouhá řeč.“

Skoro se nehodilo takhle mluvit, ale vyklouzlo nebo vylítlo to z něho jako něco, co náhle dozrálo.

Mluvil velmi rychle, aby se zapomnělo na rachot. Začali rozbíjet město? Správce napadlo, že by mohl dát k lepšímu, co slyšel v hos-

tinci U Černého psa v Dušní ulici, že v Rusku mohl být zadarmo chléb, kdyby Němci nespálili zemi a nevyplenili ji od Němenu až k Volze. (Cítil, že ho všichni poslouchají; sbíral v sobě to nejlepší, co mělo naději mimo něj, mimo ně i mimo Německo.) Ale jen opakoval: „Džungle... aby mohl člověk konečně vydechnout... Byla by to moc dlouhá řeč, kdybych ti to měl říct všechno najednou. Děti to už budou mít jiné. V tom mám jistotu.“

Zvuky děla mu slova o jistotě vyvracela. Napadlo ho, že se drží vratkých záchytek. Hledal v sobě nějakou trvajícím pravdu, něco, co by mohlo trvat, protože válka vyvracela všechno, čeho se člověk držel. Ve válce je všechno prozatímní, i pro ty, kdo neválčí nebo jsou od války daleko; jenže teď už přišla válka až k nim. Na ulici duní děla, hroutí se domy.

Manželka správce si lámala hlavu, co všechno tím její muž myslel; čekala, až přestane rachot sutin. Náhle si vzpomněla, že jednou odnesl manžel svůj příděl chleba do hospody U Černého psa - a tvrdil, že za to dostane nepraženou zrnkovou kávu; nikdy se s žádnou neshledala; o chlebu také nemluvil; také tenkrát se zmínil o džungli. Řekla:

„To v nich opravdu není kouska lidského citu, aby alespoň ke konci války ukázali lepší tvář?“ Připadalo jí nelidské střílet z děla na ulici v městě, které nebylo jejich, na obytné domy. Proč? Co od Němců čekala? Rušily ji výstřely z pušek. Co z toho zůstane v dětech? Budou se bát války až do smrti?

„Padám,“ ozval se pohrdavě vyšší výrostek. Hladil chlupy svého kožíšku. Byla to bunda i vesta. Patrně to ani nešil krejčí. „Lidi, držte mě. Copak tady nebyli Němci?“

Sutiny se už usadily. Bylo to jako předtím. Každý si lámal hlavu, kde to bylo, který dům. Mohlo to být v Pařížské nebo v Dušní ulici,

nebo až někde na Malém rynku, kde byl železář. V tichu splývaly vzdálenosti i v představách.

Po dlouhé přestávce promluvila také tělnatá žena, která měla syna v Anglii. Měla plášť z velbloudí srsti; límec stuart si vyhrnula nahoru, aby jí nebylo zima. Řekla dvakrát za sebou:

„Bože, bože,“ a pak znovu: „Je to hrozné, že nás to tak zaskočilo.“

Správce čekal, že začne mluvit o synovi. Neměli by jí to mít za zlé, myslel si. Byl u nějaké slavné letecké perutě – snad by to měli naopak ocenit. Byli to lidé, kteří odešli první, nacisti a místní kolaboranti jim byli v patách; měli odvahu obrátit se zády k tomu, s čím nesouhlasili; říci jasné ne, kde většina mlčela a ti opatrnější říkali ano. A bojovali; vyhrávali válku, kterou Němci tady prohrávali. Prve tělnatá žena jmenovala perutě celým jménem (bylo v tom slovo Mandalay), když se svěřovala, že čeká, až se syn vrátí a ona bude na tribuně matek mávat a volat. Nikdo nevěděl přesně, zda v Indii, nebo v Burmě a jak daleko leží město nebo místo Mandalay. A tělnatá žena, jako by přišla k sobě, opakovala:

„Všechny nás to strašlivě zaskočilo; a mě stonásobně; původně jsem ani nechtěla vycházet.“ A dodala docela mimo to, co říkala předtím: „Kolik jich spadlo do moře, je tam přece La Manche! A kolik jich spadlo nad Německem! Jací jsme to my lidé; jestlipak si to vůbec zasloužíme?“

Nesmyslně podotýkala zase z jiného konce:

„Mám krásný světlý byt. Všechna okna jsou na sluneční stranu.“

A šedé zraky ženy na špalku se na okamžik polekaně zdvihly a zase poklesly; jako by je hasila zeď a kámen podlahy, chlad a stín sklepa, který tu na všem ležel.

„Už je klid. Už je tam znovu ticho. Konečně. Půjdu zas udělat polévku. Zahustím ji, ještě tam mám. Když nebudeme moct spát, přijde nám k chuti.“

Správce se obrátil na ženu s utrápenýma očima:

„Odejít nemůžete. Přes noc to vydržíte, a ráno se zase dáme všichni svou cestou.“

Napadlo ho vzápětí, že by to mohlo vypadat, jako že je už teď vyhání, jako by rozbřesk byl nějakou nejzazší hranicí, kdy musí opustit sklep.

„Ale jen, když to bude naprosto bezpečné,“ dodal. „Do žádné nejistoty vás nikoho nepustím. Ani teď, ani ráno, a třeba ani za týden.“ A nezmínil už ani slovem, že by se šel podívat z věže, co se děje kolem a který dům dostal zásah.

Pak se otočil k manželce: „Jdi, máš pravdu. Jestli máš dost jíšky, udělej ji pořádně zahuštěnou.“ A nakonec jí poradil: „Jako tehdy, když přišel Oldřich z nemocnice.“

„Měl operaci slepého střeva,“ vysvětlila manželka správce.

Oba výrostci si vyměňovali názory. Vyšší řekl docela nahlas, jako by tu byli sami:

„Chodí. Nedá se to zlomit.“

A menší mu odpověděl:

„Co bys to lámal? Ať chodí.“

„Radši bych ho tam viděl ležet bradou nahoru. Hlavu na obrubníku.“

Vyzáblý výrostek s klackovitým hlasem se náhle rozhlédl kolem a utkvěl očima na správci:

„Jsou tady krysy?“ Přeskakoval mu hlas. Správce ho podle toho okamžitě poznal. Vzpomínal si, jak jednou viděl v kině dvojici severských filmových komiků. Ale ne Pata a Patachona. Výrostek ještě dodal: „Na noc nemám krysy rád. Když usnu, jsem radši, když je to bez krysy.“

Správce nechápavě odpověděl:

„Měli jsme tu dřív pasti, ale myši se odstěhovaly k řece. Dlouho se nic nechytilo.“ V duchu klel, co je to oba zas napadlo. To se budou chtít bavit o krysách?

Správcová ho doplnila:

„V tomhle domě nikdy nebylo moc myší. To je zvláštní; je to strašně stará stavba, ale myši se tu nechytily.“

Správce ji napomenul:

„Běž, běž! Ale potmě.“

„Neměly co žrát,“ zasmál se sípavě menší výrostek. Měl také hlavu ostríhanou dohola, ale už mu zase obrůstala černou hřívou jako nějaký půlkulatý trávnick politý čínskou tuší, s šedivým pruhem uprostřed.

„U nás to bývá zrovna obráceně,“ opravil ho vyšší. A potom: „Tím líp, jak jsem už povídal. Na spaní nejsou krysy žádná extra společnost.“

„Proboha,“ řekla tělnatá žena, která měla syna v Anglii. „Jak dlouho o tom chcete ještě povídat? Bez toho byste neusnuli?“ Nahlas zakašlala. Vyrušila ženu na špalku, ta poplašeně vzhlédla. Tělnatá žena pronesla k výrostkům jen na půl úst a skoro uraženě:

„Nebudeme se přece na noc bavit o myších!“

Výrostci v kožešinových bundách si jí nevšíkali.

Manželka správce mezitím odešla nahoru.

Správce upravil dětem jutové pytle, na kterých spaly, a lněné, které jim přidal k pokrývkám, aby se na všechny dostalo. Dětem říkal:

„Tak, a teď to tu budete mít jako malí Rockefellerové nebo jako Pátek s Robinsonem. Jako Tarzan a jeho družka. Nemohli by spát pohodlněji než vy.“ Lámal si přitom hlavu, kde se oba výrostci vzali. To s tou nemocnicí v Kelleyově vypadalo náhle pravděpodobně i nepravděpodobně. Naslouchal jejich přitlumenému hovoru – témbrou

a pípání. Cítil, že mluví, jako by se vysmívali sami sobě. Někde v šumu jejich slov tušil nějaký smysl. Také si už asi více zvykl na klackovitý hlas, který mu předtím připadal nebezpečný – jako by větší výrostek byl opravdu všeho schopen. Tvář na to měl. Dorozumívali se už skoro jen výhradně nahlas; a správce se také nechtěl na nic zbytečně ptát. Dnes jsou tady a zítra budou třeba na konci světa. Druhá svíčka už také dohořívala; třetí hodlal správce zapálit, až se vrátí manželka s polévkou. Když světlo zhaslo, výrostci se tlumeně něčemu zachechtali. Odpoledne snědli zbytky polévky sami, a když se rozdával chléb, vzali si dvakrát. Správce se asi přece ještě trochu bál toho nebezpečného hlasu, i když jen šeptal; neřekl nic; byl si jist, že nesnědli ani třetinu. (A vzpomněl si na to, když shledal, že mu chybí hrst svíček ze sotva načaté krabice.)

Město sem doráželo chladem a hučením řeky a větru a temnem.

„Chodí,“ řekl opět vyšší výrostek.

„Tos toho zase objevil,“ zapípal menší. A vyšší ve tmě do něčeho kopl.

Správce chtěl vyzvat obě ženy, tělnatou i tu na špalku, aby se uložily k dětem, jestliže jim nebudou vadit pytle; tělnatá žena znovu řekla, jako by mluvila hlasitě sama k sobě:

„Synovi je dvacet čtyři let. Možná, že právě teď někam letí nebo přistává a nemá tušení... Slyšela jsem, že ti nejlepši mají na svém účtu deset nebo dokonce dvacet, ne-li víc náletů na Německo. Jsou prý od začátku v jednom ohni, ostřelováni z protiletadlových děl ze země i ze vzduchu.“

Zatím se vrátila manželka správce. Umyla velké alpakové lžíce. Tělnatá žena, která měla syna u perutě s exotickým jménem Mandalay, jedla svou večerní polévku déle než ostatní.

Správcová si na okamžik myslela, že jí snad příliš nechutná. Byla to hrachová polévka; zahustila ji jíškou, kterou původně schovávala

pro Olinku. Děti musela vzbudit. Celou válku šetřila na sobě a říkala si, že kdyby Olinka měla něco dostat z podvýživy, vzala by provaz a šla by se rovnou oběsit. A pak ještě vylepšila polévku tím, že nasypala každému do talíře malé, dohněda opečené chlebové kostky. Opět podala jídlo napřed té ženě na špalku:

„Tady,“ řekla. „Našla jsem ten chleba a měla jsem takovou radost, že jsem se rozplakala. Jsou to nervy.“

„Děkuji,“ odpověděla šeptem poslední příchozí. V jejích očích bylo tolik vděku, že se to zdálo manželce správce až trapné.

„Dobrou chuť,“ řekla, a pak ještě jednou: „Dobrou chuť vespolek.“

Nabírala polévku opraskanou naběračkou tak, aby všichni viděli, že na nikom nechce šetřit.

Správce znovu zatemnil kusem hadru drátěnou síť na okně; odstranil stínítko svíčky, a zase bylo poměrně slušně vidět.

Žena na špalku mžourala očima; její světlá pleť byla stále bledší a ruměnc u lícních kostí ještě více zrudl; její obličej velmi zestárl; jako by v té chvíli, kdy byla tma a kdy teď jedla, odžila mnoho let. Uchopila talíř malýma červenýma rukama; položila si rukavice na podlahu; jedla příliš netečně, aby si toho ostatní nevšimli; jako kdyby neměla hlad; nebo jako kdyby na jídlo neměla právo.

„Tohle by mohlo být stříbro,“ pronesl uznale vyzáblý výrostek.

„Jsou to svatební příbory,“ obrátila se k němu manželka správce. „Je to všechno čisté, nemusíte mít strach.“

„Poznal jsem to podle tíhy,“ dodal vyzáblý výrostek znalecky. Ohryzek mu divoce poskočil nahoru a spadl. Usmál se nepěkně. „Já mám pro strach uděláno, paní Bellelesová.“

„Nakonec ještě řekni, že jste měli doma stříbro,“ zasmál se pí-pavě maličký s černošedou hřívou.

„Podle tíhy a podle chuti,“ doplnil ještě vyzáblý.

„Bože,“ vydechla znenadání opět tělnatá žena, která měla syna v Anglii. „Není to přece všechno tak spravedlivé, jak by si každý zasloužil.“

„Dobrou chuť,“ řekl povzbudivě správce, aby to ukončil. Chtěl říci, že je to stříbrná alpaka, příbory jen k vybraným příležitostem, dvakrát po dvanácti kusech; ale tolik příbuzných nedají po válce dohromady ani s manželkou, a tak si to odpustil; napadlo ho (vzhledem k těm dvěma výrostkům), že by se možná nedopočítal.

Všichni mu děkovali za přání („báječná polévka, opravdu“), i žena s šedýma očima.

„Hrachová polévka, to se to bude foukat,“ poznamenal vyzábly výrostek a zašklebil se. „Jen když tu bude teploučko.“ To byla jedna z těch vět, které platily všem a všeobecně. A maličký se spokojeně zubil.

„Já to vždycky odnesu,“ zapípal maličký a znovu se zašklebil.

„Já to mám od tebe odjakživa všechno hned z první ruky,“ řekl větší.

„Budou nahoře ještě nějaké pokrývky?“ zeptal se správce své ženy.

„Spíš ještě nějaká juta,“ odpověděla mu manželka.

Správce chtěl říct, že pro ně dojde tedy sám; aby se ženy – jak už prve naznačil – mezitím uložily vedle dětí; nahoře zazněl výstřel a zarazil mu slova v ústech; bylo to v Maiselově, ne v Pařížské; pak další a hned celá sprška. Ale nebyl to kulomet v rohovém domě; ten by už poznal. A nebylo to ani dělo, ani sutiny. Zvuk padal shora dolů, něčím tlumený; jako by mezi ním a jimi, kteří mu zde naslouchali, byla zeď nebo dokonce celý dům, ale nic víc.

„Proboha,“ hlesla žena, která měla syna v Anglii. „Němci.“

„Zhasněte tu pochodeň,“ řekl vyzábly výrostek. „Svítit se k tomu ohňostroji nemusí.“ A hned dodal: „Už si o nás zase žebrá hrobník.“

To by nám mohl správce začít šít rubášky, když se v tom vyzná.“
A zasmál se hrubě.

Maličký pípavě dodal:

„Kde to bylo?“

A větší mu skřípavě sdělil:

„Slyším to děsně blízko.“

Ohryzek mu špičatě sjížděl hrdlem vzhůru a dolů.

Správce okamžitě zhasl. Bylo cítit čmoud, jak se knot topil v nažloutlém jezírku rozpuštěného vosku. Děti ani nedutaly. Sklep se naplnil zvukem, jako když se něco škvaří a praská, a neviditelným dýmem. Hned toho měli všichni plný nos. Pak správce řekl:

„Nemyslím, že to byli Němci.“ A vtom zase zadunělo dělo. To už znali, jak znělo dřív – pak se řítíl v Pařížské nebo nejbližším okolí dům, ale nevěděli který, protože správce se na ochoz radniční věže neodvážil. Všechno se zachvělo. Správce byl najednou rád, že je tma; nebylo vidět, jak prudce vztáhl ruce nad hlavu, jako by se vzdával; zacpával si ušní bubínky; hučelo mu v hlavě. Styděl se za svůj strach. Předstíral (i ve tmě), že si čistí nehtem malíčků uši.

„Nešlo to sem,“ řekl a naslouchal svému hlasu. „Šlo to přes nás.“
Přál si přesvědčit sám sebe.

„Můžete mi na tu smuteční košili vzít klidně míru,“ zahučel vyšší výrostek. „Nanejvýš si ji potom přebarvím.“

Čtyřletá Olinka se rozplakala. Znělo to přerývaně, jako by věděla, že nesmí plakat nahlas. Naříkala:

„Maminko, maminko.“

Manželka správce se snažila držet je rozepjatýma rukama všechny tři – Olinku, modrookého Antonína a nejstaršího Oldřicha – jako by je tím mohla ochránit. Už nemyslela na nic, co by ji mohlo zahanbit; jen na to, že Olinka neřekla ani jednou tatínku, aby mohla požádat muže o pomoc; cítila, že se něco blíží; a jako její

muž cítila zároveň zahanbení. Svírala děti stále úžeji k sobě. A zne-
nadání měla v černé tmě před sebou oči jako nezasypané ohniště;
tušila je blízko. Bylo slyšet její hlasitý, vzrušený dech. Správce
naslouchal; čekal hluk řítících se zdí, ale nic nepřicházelo.

„To šlo přes nás,“ dodal.

„Tu stříbrnou lžící si nedám ničím zkazit,“ zahučel klackovitě
vyšší výrostek. „Když je to slyšet a nezasekne se to do těla, šlo to
určitě přes nás.“

Správce mu byl náhle vděčný za barvu a drsnost jeho slov.

„Dobrou chuť,“ řekl.

„Děkuju.“

„No tak co – ty Zahrado genezaretská?“ zahučel ještě vyzáblý
výrostek posměšně k maličkému, zatímco Olinka přestávala na-
říkat; bylo slyšet výrostka, jak ve tmě nabírá těžkou lžící polévku,
hlasitě polyká, mlaská nevychovaně a znovu cinká alpakou o talíř.
Děti zřejmě poslouchaly jen oba výrostky v kožešinách.

„Jak jsem ti povídal, ty Dvanáctej apoštole z knihy, co se jí říká
Bible. Pro strach mám uděláno, hrách ani teplou polívčičku si vzít
nedám. Jen přes mou mrtvolu. S rubáškou nebo bez. Pan Belleles
se na nás proto určitě nebude zlobit.“

„Už je po všem,“ prohodil správce s úlevou. Bible a apoštolové?
Nepopletl si to výrostek s jinou knihou? Ale výsledek toho byl, že
to popletlo něčím správce.

„Kam dáme potmě talíř, až se dojí?“ zeptal se ještě vyzáblý vý-
rostek.

„Mám ti to povědět?“ zasípal maličký.

Slyšeli pak všichni v temnotě sklepa svůj dech, teplé lidské zvuky.
Správce přemítal o tom, zda se někdo nedostal střechou z Pařížské
trádky nebo z Červené ulice anebo dokonce z Josefovské na půdu
radnice a neudělal si z okna nad hodinami střílnu proti rohovému

domu. Najednou měl jistotu, že právě z tohoto okna jde střílet na kulometné hnízdo naproti v rohovém domě. Není to vzdušnou čarou víc než dvě stě metrů, přes koruny stříbřitých smrků přilehlého parčíku a přes rozbitou černou sochu anděla. Správce si vybavil v duchu nažloutlou boční zeď radnice, která kryla budovu z Červené ulice, a dále hodiny s hebrejskými písmeny místo čísel a s ciferníkem a ručičkami, kde bylo vše obráceně; a nad nimi, nad verandou s mosaznými ozdobami, takže vypadaly jako zlaté, druhé hodiny a okno. A zase viděl před svým vnitřním zrakem povalenou sochu, zlámané kamenné údy a těžký podstavec. Mohl by se sebrat, jít nahoru a říct, že jsou tu ženy a děti; a v tu chvíli si v duchu představil celou Pařížskou třídu i přilehlé ulice, lemované po okrajích chodníku raněnými, které nebylo ve tmě vidět, protože v rohovém domě byl umístěn německý kulomet, a pro které nebylo možno ani jít bez obav, že by na ně člověk nenarazil. Nemusel se ani šplhat na ochoz věže. Hlavou mu prošlo zhuštěně všechno, co probral v posledních hodinách, kdy se octli ve sklepě jako v krytu a současně jakoby v pasti, ale zároveň na nějakém rozmezí. Olinka plakala už docela tichounce; ostatní se prozrazovali poposedáváním; bylo slyšet šelest na kůži, nějakou ruku, která hladila Olinku, takže přestala docela. Správce cítil, jak mu tluče srdce. Styděl se, že mu tak hlasitě buší. Jednou někdo u Černého psa tvrdil, že se ticho a hluk měří na decibely; není nikdy naprosté. Bože, řekl si, co ho to napadá za nesmysly! Nemůže přece zahladit, co je hlavní a co ho napadlo ze všeho nejdřív. Měl by tam nahoru jít, říkal si v duchu, než dělo jediným zásahem srovná malou radnici se zemí. Viděl zase v duchu před sebou černého mramorového anděla v parčíku. Chyběla mu hlava a levá část hrudi.

Zůstával sedět a držel si neustále rukama spánky. Hodiny nahore připomínaly cepy a tloukly ho zevnitř i zvenku do hlavy. Olinka

už jen popotahovala a říkala svoje „maminko, maminko“. Ale to všechno trvalo sotva vteřinu.

„Měli jsme odejít, dokud bylo světlo,“ poznamenala tělnatá žena, jakmile bylo naprosté ticho; chtěla tím asi zamluvit otázku výrostka, kam má odložit talíř.

A vyzábělý výrostek také řekl:

„I s talířem a lžící. Ty Zahrado genezaretská, mám si ho dát pod hlavu, když jsme tu jak u ledu?“

„Není nás tady tolik, abychom se neshodli nebo nenajedli,“ řekl správce. Oba výrostci se odmlčeli.

Mohli se vrátit v duchu nazpět, do lágru, kde si je vybral německý vědec; dělal pokusy na krysách; do lágru ho pozvali, aby si ověřil obavy z přelidnění. Jmenoval se Rendellmann. Rozdělil pokusy na dospělé a děti. Porovnával, jak se chovají děti v přečpaném baráku a jak krysy. Vybral si krysí mláďata. Pro krysy měl nizoučké kovové klece, které připomínaly vězeňský barák. Viděl v chování krys předzvěst osudu celé planety. Pokusy v baráku dospělých odpovídaly výsledkům, které vypožoroval u krys. Čím bylo krys víc - a množily se neuvěřitelně - tím byly útočnější, nepřátelštější, kousaly se a drápaly. Krysy se napadaly i ve chvíli množení. Čím méně je doktor Rendellmann krmil, tím se chovaly huň. Od určité chvíle začaly hynout. Plány vyšších míst narušily doktoru Rendellmannovi možnost porovnat chování krys a vězňů dopodrobna. Na rozkaz shůry šli dospělí vězňové do komína a děti, pokud jim bylo nad čtrnáct, do německé muničky. Odvezl si své klece do Berlína. U dětí - stejně jako u mladých nebo právě narozených krys - vypožoroval, že snesou omezení úměrně přísunu potravin. Usoudil z toho, že dítě dá přednost kusu žvance před ostatními hodnotami, o charakteru ani nemluvě. Mohl nacpat místo deseti dětí na jeden kavalec dvacet nebo čtyřicet; stačilo, aby

jim dal chleba, a našlo se pro každé místo. Dospěl k závěru, že hustotu přelidnění ovlivňuje jídlo. Ostatní je podružné. Nadřazeným v Berlíně chtěl předat následující výsledek výzkumu: nacpaní do baráku nad meze únosnosti zničí se jak lidé, tak i krysy navzájem a ušetří svým žalárníkům práci. Výrostek zavřel oči. Polkl naprázdno, než je zase otevřel. Správce slyšel, že se mezi sebou dorozumívají nějakou nesdělenou zkušeností, které rozuměli jenom sami.

Dětem najednou připadalo směšné, že vyzábělý výrostek už podruhé řekl své „ty Zahrado genezaretská“, a Olinka se dokonce zasmála, jako kdyby to bylo neslušné slovo. Byl to dětský brekosmích. Už ani nezakňourala. (Teď se zdálo, že se vyšší výrostek spokojeně zazubil; byl asi pyšný, že rozesmál tu malou.) A když maličký výrostek pípavě řekl docela nečekaně: „To se ví, dej si ho pod hlavu, máš ji jako prase, jako ty u řezníka, co se jim tam nacpe citrón,“ přidal se i mladší modrooký Antonín a pak Oldřich; správce byl rád, že předtím potlačil odhodlání sebrat se a jít nahoru. Dobře, že zůstal u dětí a neukvapil se. Nemohl se zbavit podezření, že střelec sedí v hodinách. Byl to jeden stroj pro oba ciferníky. Mohl si představit, jak je tady pohřbí příští výstřel německého děla, protože sklep má jediný vchod a tlusté zdi, staré pomalu pět set let – obrovské balvany základů a celá hora zdiva shora; tři děti, tři ženy, dva výrostky a jeho, devět párů lidských očí, které se snaží neprozradit, co se děje v kadlubech za nimi. Snažil se odvést své myšlenky jinam; že býval krejčím a šil lidem šaty a kabáty a odešel k lepšímu a stal se správcem; žil ve smíšeném manželství a nemusel do žádného z německých táborů, ačkoli celých šest let visel jeho osud na vlásku; zachránila ho árijská žena; muselo ji to stát nervy; všechno bylo o krk, na to si za německé okupace zvykli; teď jim Němci navařili tohle; a ještě se ukáže, co si zavaří sami;

spousta se toho změnila; skoro o všechno za války přišli; úspory vzaly zasvé už dávno; ale to vem čert; zbyl už jenom ten černý anděl v parčíku, smrtelně potlučený. Třeba tu bylo východisko, říkal si, možná si jenom namlouvá, že to bylo v hodinách.

Ticho teď zapudil hlas mladšího Antonína, který volal šepem do tmy:

„Čičí, čičí...“ A pak: „Fíno, kde ses tak dlouho toulala? No tak, Fines, pojď sem, ohřej nás...“ Správce napadlo: Tak jsme konečně všichni, celá rodina, pohromadě.

Slyšel hlas Olinky:

„Fíno, v čem ses koupala, jsi celá lepkavá?“

Kočka zůstala u dětí; ozvalo se mňoukání; pak šramot tlapek, jak se tudy mihla a zase zmizela.

„Kočky jsou pro můj žaludek tuhé,“ řekl hlubokým hlasem vyzábělý výrostek svému malému společníkovi. „Děti, nechcete někdo mou králičí vestu?“

„Já bych si docela dal říct,“ odpověděl pípavě maličký. „Od čeho mám zuby?“

Správce musel něco pronést, aby se nezakl. Nechtěl lhát, ani sobě. Čekal na výstřel bambitky nad sebou a pak dunění, které přijde vzápětí za ním. Slyšel cepy, své spánky, a nějaké hlasy, které v sobě nemohl překřičet, jako by znovu pukal kámen, z něhož byl v parčíku vytesán černý mramorový anděl. O vestu nikdo nepožádal.

„Chtěl jsem jenom skočit pro tu zbylou jutu nahoře,“ řekl konečně správce.

Podivil se, že má dosud tak pevný hlas.

„Ne,“ zadržela ho manželka. „Nikam nechod'. Zatím ne. Teď ne!“

Správce pálila její ruka, již ho našla. Cítil horké prsty, jak ho křečovitě držela, a protože mu to vyhovovalo, připadal si jako vyvrhel. Nechtěl vypadat ustrašeně, zbaběle.

„Ne,“ říkala znovu, „teď ne.“ A bylo to zahanbení, jakému se chtěla už provždy vyhnout; sevření jejích prstů nepovolilo. Pronikala jí povědomá úzkost. Ta největší. Strach o život nejbližšího člověka. Manžela, otce jejich dětí.

„Mám zapálit svíčku?“ zeptal se ještě správce. Najednou zatoužil po tom, aby je všechny viděl. Olinku, Toníka a Oldřicha, i výrostky, u nichž měl náhle jistotu, že tenhle sklep je pro ně víc života, než kolik si ho uměli představit; a věděl, že hluboký hlas toho se špičatým ohryzkiem není nebezpečný; je to jenom v hlase a v ničem jiném; v nějaké ozvěně; nebo ve stínu, kdyby mohl vrhat hlas stín; přál si pohledět do očí i té tělnaté ženě, která tak komicky lpěla na slávě svého syna-letce u perutě s cizím jménem Mandalay; a také by byl rád spatřil ženu s šedýma očima, které působily jako nezasypané ohniště. Všechno bylo v jeho rukou. Nikdy by si to byl nepomyslel, že to mohlo tak přijít. A bylo mu, jako by se přenesl někam dál, ne v prostoru, kde stála zraněná socha z černého švédského mramoru, které si kupodivu Němci nevšimli, anebo se ji rozhodli ponechat na místě, přestože představovala Mojžíše v podobě černého anděla, a možná proto, že anděl klečel v předsmrtném odevzdání s hlavou skloněnou k zemi, v křeči poražených; jeho pocit překročil nějakou pomyslnou čáru a trval; spíš jako kdyby ještě žil, i když tu už vše zavalily trosky v odvetu za střelbu z pistole, která mohla zasáhnout obsluhu kulometu. Kdyby to byla jiná armáda než Němci, možná, že by to nebylo tak jisté. Tady platila zvláštní násobilka; za jednoho jejich vojáka padaly desítky a stovky civilistů; za jednu zasaženou a ohroženou německou střílnu byli schopni obrátit celé město v popel a dým, natož jednu ulici, jeden dům, jeden sklep. Něčeho se přitom štítíl a něco mu bylo samozřejmé. Dovedl si namlouvat věci, které se vůbec nestaly, a hledal a nacházel pro ně dokonce příčiny a výmluvy.

Tak si teď v duchu vymaloval, že předtím opravdu vyvěsil vlajku a že sem přes střechy domů z Josefovské a Pařížské ulice přešel strážník, bouchal na zadní vrata radnice a volal přes rozbité okno, že ta vlajka musí okamžitě pryč, nebo že Němci srovnají tenhle dům se zemí zrovna tak jako už čtyři domy v Pařížské před ním. A ještě si představil, že se byl podívat na ochozu radniční věže a viděl, že strážník nelhal – domy hořely a lidé pobíhali mezi svítícími kulemi z německých kulometů. A pak si ještě namluvil, že schoval vlajku pod strojem věžních hodin. To byla jen jedna z mnoha představ, které ho napadaly, aby zahnal to, čeho se opravdu bál a co se skutečně na ochozu dělo. Věděl, že by nechtěl přežít za cenu, že by kvůli tomu z něčeho sešlo; třeba že by se neznámému střelci zachvěla ruka a on by minul; věděl, že jsou to jen myšlenky, za které nemohl a za které se styděl, aniž by jim mohl zabránit; znovu přicházely a dotíraly; ale věděl také, že byl kdysi malým chlapcem, který si přál, aby na světě byli samí stateční, pak chtěl být krejčím a nakonec správcem v této malé radnici a zároveň mužem a otcem, a že jeho povinností za všechna ta léta dozadu i dopředu bylo, je a bude vytrvat v této chvíli, být stejným bojovníkem, jako byli ti, kdo se nebáli jít do ulic; všechno ostatní – i kdyby to bylo moudré jako sám Šalamoun a pochopitelné jako vidoucím světlo a tma – by byla zrada; podlost; ubohost, za kterou se musí člověk hanbit až do smrti; nemohl by žít – sám se sebou – ani den, ani hodinu, ani jedinou vteřinu. Ale ženě řekl:

„Neboj se. Zatím ještě nepůjdu, buď klidná.“

Manželka správce vydechla; a správce věděl, že její štěstí je stejně falešné jako ticho a tma a bezpečí, které všichni vyvozovali z mlčení zbraní nad sebou.

„Leda byste se zbláznil,“ řekl vyzábělý výrostek klidně. „Kdo sáhne na svíčku nebo na sirky, toho praštím bez varování tou sekerou

vedle špalku!“ Zachumlal se do kožešiny, takže vypadal opravdu jako lovec.

A maličký zasípal:

„Co se mě osobně týče, taky bych raději seděl na chvilku potmě, i kdyby tu měly být krysy.“

Žena, která přišla poslední, zašeptala: „... nevěděli, že to, co dělají, je špatné...?“ A ještě: „Nevěděli snad, jak je to hrozné...?“ Nakonec řekla dvě slova rychle za sebou: „Zkáza... Zhouba...“ A zase upadla v mlčení.

A pak jen pootevřela ústa, jako kdyby naznačovala šepot: „... podvedli je... lhali jim... až do konce... Mohli snad věřit svým vlastním lžím...? Dají se tak vraždy lépe spolknout...?“

Pohlédla na oba chlapce a hlavou jí procházelo, co věděla, co jí přinášely sny jako odraz toho, co znala, jako ozvěnu toho, co ještě o sobě nevěděla. Zahrnulo to děti, její dítě. Podívala se na správce, ale myslela na oba chlapce a na svého hochu.

Správce myslel na Hitlera. Je mrtev. Konečně. Padl v bojích v srdci Berlína. Obklopen nejužším kruhem svých spolubojovníků, jak bylo řečeno. A ke konci bránící sám sebe. Ale bylo to tak?

Správce řekl: „Američani obsadili Braunau v Rakousku, kde se narodil Hitler. Před padesáti šesti roky a několika dny. Má to být na řece Ině. Museli překročit nejdřív řeku Isar.“

Myslel na to, co řekl Hitler o hranicích zemí, že je to dílo lidí. Že lidskost se zvětšuje ve věčném zápase a zaniká v trvalém míru. Tohle byl už jeho posmrtný zápas. Nebo zápas v jeho jménu.

Přeskakující hlas vyzáblého se znovu sebevědomě ozval:

„Sekerou...!“ A pak: „Co ty na to, ty Horo síónská?“ Děti tomu nerozuměly a nesmály se. Snad cítily, co bylo ve vzduchu.

„Můžeme zkusit, co to udělá, když zavřeme oči a budeme spinkat,“ řekl pípavě maličký. „Tím se nedá nic zkazit. Kdo je proti tomu?“

V jeho pípání, které připomínalo bezelstnost ptáček, bylo mnoho podivného klidu. Byl to klid odevzdanosti, dovršení nějaké výše a hloubky, kterým nerozuměli. Správce poprvé napadlo, není-li maličký nemocný. Nemocný čím? Náhle správci přišla myšlenka, že by to mohla být nějaká nová nemoc a že jí neochořeli pouze ten maličký a jeho vyšší kamarád, ale oni všichni, kdo prošli válkou, a že je to nějaká dosud nepopsaná – snad nepopsatelná – choroba.

Nikdo nic nenamítal; asi si mysleli, že někdo má šťastnou povahu, jako ti dva výrostci. Děti v tom nehledaly, co by leželo mimo dosah slov maličkému; vzaly to doslova; za chvíli bylo slyšet, jak z přepětí usínají. Oldřich maličko pochrupoval. Žena správce mu narovnála hlavu. Olinka si povzdechla. Antonín zíval. Ležely teď tiše. Nikdo z dospělých nechtěl mluvit; měli aspoň záminku, důvod k mlčení, pomyslel si správce. Tak postupovala noc, jako hranice, kterou překročili a která byla pro správce při všem, co věděl, maličko nesrozumitelná. Čekal stále na suchý hlas bambitky shora z ochozu věže; a na vše, co přijde potom; byla v tom vidina polámaného anděla z černého mramoru; a všechny myšlenky, které během dne a večera a s nocí k němu přišly.

Dětský dech a chrápání výrostků v kožešinách se přitom pokojně mísily. Chvílemi se zdálo, jako by žena s šedýma očima plakala; ale nevydala ze sebe ani sebemenší zvuk – asi si to jen namlouval. Větší výrostek něco zahučel ze spaní. Pak sebou dvakrát hodil z boku na bok a vydal zvuk, jako by vyl. Maličký ho pípavě a nevrle utišil.

„Nech toho,“ řekl. „Nic se neděje, nech mě spát!“

Správce se nutil myslet na něco jiného než na děti a na oba výrostky; vracela se mu podivuhodná jména, která vyzábělý dával maličkému, jako prve Horo síónská a předtím Zahrado genezaretská a ještě dříve Proroku a Metuzaléme a Dvanáctej apoštola, a vzdal se úsilí hledat, odkud se vlastně vzali. A zase si vybavil, jak žena,

kteřá přišla naposled, aby ji tu nechal a že se bojí Němců, uvedla na vysvětlenou jenom ten dvojí důvod. Od toho vzápětí v duchu odešel.

Byl v něm ještě jiný hlavolam, který se stále vracel. Odkud přesně vycházel zvuk bambitky, tak podivně blízky? Nechtěl myslet na nic; všechno už rozhodl. Jeho hlava byla pod tlakem, z něhož mu pukala lebka; ale rozhodnutí se už dostavilo; tlak nepovolil, nebylo úniku z tohoto dvojího a sterého sevření; čekal jen na dvojí zvuk; nejdříve bambitky a pak odvetného německého děla. Přitom musel naslouchat dechu svých dětí v podobě nočního spánku; potichu šílel; zacpal si uši; i tak musel myslet na to, že je ještě čas vyběhnout nahoru po schodech a dostat se do prostoru s hodinami, jejichž ručičky běžely proti směru, nebo že je ještě možné vyjít do parčíku a slepit jednotlivé úlomky té mramorové černé sochy. Věděl přitom, že ani jedno neudělá. Třeštil oči do tmy; nakonec je znovu zavřel. Dýchali, vzduchu tu bylo dost. Četl kdysi příběh, v němž byla smrt jako nahá dívka; tady to bylo jiné; kolem číhala jen prázdná tma. Smrt jako tma? Proč myslí pořád na to nejhorší? Škoda, že nikdy předtím nepomyslel na krumpáče a lopaty; byla tu jen sekera; jediný nástroj; tím by se z trosek sotva proklestili. Přál si, aby se tak nebo onak z toho dostali a aby to překryla vzdálenost let; měl by pak právo tvrdit, že už se na nic nepamatuje.

„Nebudeš spát?“ zeptala se náhle jeho žena Olga.

Dutě, trochu překvapen, jí odpověděl:

„Ne; nemusím. Vyspím se potom.“

„Děti spí?“

„Spí.“

„Dobře to dopadne,“ řekl správce. „Neboj se.“

Docela tiše řekla:

„Zkusím na chvíli zamhouřit oči - dobrou noc.“

Správce jí na to nebyl s to něco říci. Báł se svého hlasu; obával se, aby mu neselhal.

Přál si náhle, aby všichni spali a probudili se do jiného času, když už ne do jiného světa, sami už jiní, a mohli bez pocitu úzkosti říct: Ještě včera by člověk nedal za svou bezpečnost ani zlámanou grešli, a už je to za námi. Zase si tak jako předtím začal rýsovat představu lidí, kteří volně chodí po ulici; nemusejí se ničeho bát; nepoznávají svou ulici, sami sebe; někdo srazil návštěví se jménem Filipa de Monte; nějaký klidný muž v civilním oblečení přecházel úplně pomalu přes ulici, aby si koupil cigarety bez poukázek. Bylo to v něm – velice vážné a zároveň směšné. Cítil, že je to začátek, právě tak jako konec. Mezi tím byli oni. Poslední noc války? Pro ně, pro město, pro celý svět? V tomhle temném sklepe jakoby ve skále? A tak se přenášel dál, kupředu, a zároveň se vracel; cítil velikou únavu, vyčerpání, ale i ten neumlčitelný hlas, který už dávno rozhodl. Nikdo už nemluvil.

Za chvíli se menší obrátil na vychrtlého výrostka. „Jde mi hlavou, co říkal ten člověk, co viděl tu loď, o krysách.“

„Proč?“

„Co když se dorozumívají jako nějaká tajná armáda? Někakou abecedou, které rozumí zase jenom krysa?“ Myslel na to, co snad krysa tuší, co člověk tuší, ale nepřizná si to, jako krysa, nebo to zapomene, ne jako krysa.

„Co tím chceš říct?“

„Přeber si to.“

„Přece mi nechceš říkat, že krysy mají víc rozumu než třeba tady paní správcová nebo pan správce? Nebo že snad věděly, proč s tímhle sklepem chtějí nebo nechtějí mít co společného? Nebo že jim nějaký krysí chytrák sdělil, proč a kam je lepší se včas přestěhovat?“

„Neměly tu co žrát. To za prvé. A pak to druhé. Nevíš?“

„Bejt krysa, taky bych si našel něco lepšího,“ řekl s výsměchem v hlase vychrtlý výrostek. Ale menší na něm viděl, že pochopil, co měl na mysli. Před čtyřmi měsíci byli ještě v Německu; s nimi internovali člověka, který jim vyprávěl, co viděl, když nakládali dva tisíce starých vězňů na vyřazenou německou nákladní loď v přístavu v Hamburku. Moře bylo plné krys. Byli to zubožení a vyčerpaní vězňové, odsouzení k smrti, vesměs nad čtyřicet, takže nemohli už, při německé válečné stravě pro tábory, ani pracovat, a krysy měly v přístavu skladiště s obilím, rybami a tukem a nesčetně jiných možností. Vyskákaly z lodě do poslední; nechtěly se s vězni dělit o místo. I strážě opustily loď. Pak tesaři přitloukli k východům z podpalubí fošny. Remorkér vyvekl loď s vězni v zabeđeném podpalubí na moře. Bez krys. Houkala se na vlnách až do noci. S úsvitem se objevily tři nacistické bombardéry. Kroužily nad lodí. Pak každé letadlo spustilo na loď bombu. Loď začala hořet a potápět se, se všemi, kdo byli zabeđeni uvnitř. Nebyla tam už ani krysička. Bomby zasáhly přesně svůj cíl.

„Jasně, byla to tenkrát náhoda, ale proč se to vždycky říká?“ zeptal se maličký. „Myslíš, že mají v hlavě nebo v ocase nebo kdoví-kde nějakou vysílací nebo přijímací stanici, jako netopýři, když lítají ve stodole po tmě a do ničeho nenarazí, a ta stanice jim řekne dopředu, které místo páchne krchovem?“

„Na to ti odpovím, až mi řekneš, kam půjdou všechny krysy, co jsou ještě v Berlíně, jasný?“ V hlase mu pořád zněl výsměch. Ale taky mu tam zněla dálka, únava, jaká nepřísluší mladíkům, snad ještě starcům nad hrobem, zněla v něm malátnost, jako když někdo v duchu vidí, co by radši neviděl.

Najednou maličký změnil výraz. Díval se ve tmě do kouta, přímo proti sobě. Ve škvíře, která se rozšiřovala od okraje dovnitř, seděla

krysa. Dívala se bystrýma krysíma očima do tmy místnosti. Byla to tlustá, vykrmená a podle maličkého zřejmě spokojená krysa. Čekal, kdy vyleze a začne panáčkovat. Zdála se mu zároveň hnusná i krásná, pokud vůbec mohou být krysy krásné. Měla malá chytrá svítivě červená očička. Ale bylo to něco jiného, co ho na kryse potěšilo.

Konečně vyzáblý výrostek našel směr jeho pohledu a jeho cíl, krysu, která se nehnutě dívala do místnosti, jako by zvažovala, co tu je a co tu není. Napadlo mu, že všechno je dojem a co to opravdu znamená.

„Je ti to jasný?“ zeptal se.

„Je mi to jasný,“ odpověděl ten vyšší.

Měla hustý kožich na hlavě a dlouhé, neobroušené krysí zuby. Byla spokojená a nasycená, jen její očka se bystře míhala, jako by jimi do ní vstupoval sklep. „Je to dobrý,“ řekl maličký. „Na to vsad' krk.“

„To se ví, že je,“ odpověděl vyzáblý výrostek; zdálo se mu, že vidí kolo osudu točit se tím správným směrem. „Jinak by snad utekla, ne?“

A oba se začali hlasitě chechtat, i když jen na chvíli; krysa couvla a zmizela, jistě ne daleko. A v očích maličkého bylo vidět, že kde se nebojí krysy, nemá se ani on sám a jeho společník čeho bát. To se nedalo říct o zbytku ostatních. Děti to neprobudilo. Jen správce to slyšel, do posledního slova. Pak už neřekl nic.

Časně ráno zaslechli bušení. Venkovní dveře radnice byly už staré; široká brána i malá boční vrátka pro sluhy a pěší skřípěly; dřevo dávno ztrouchnivělo a seschlo. Plechy, kterými byly dveře pobity, ticho úsvitu a chodby hluk ještě znásobovaly. Žena na špalu nespala, právě tak jako správce. Teď svítalo a jejich zraky se sešly. Správce si představil svou tvář k podobě její tváře – s barvou popela. Tělnatá žena, která měla syna v letectvu Jejího veličenstva,

se opírala o zeď; její límec stuart byl pomuchlaný, oči nad víčky nateklé a modré v půlobloucích dole. Její kabát z velbloudí srsti notně sešel. Při prvním zabušení vzhlédla ke stropu jako tlustě opeřený poplašený pták.

„Jdou pro nás,“ vydechla. A po chvíli, když ostatní mlčeli: „Co by to jinak mohlo být?“

Vadilo jí, že v obou případech její obavu nikdo nevyvrací; upravovala si dlouho a zbytečně límec. Ještě řekla:

„Bože, věděla jsem od začátku, že pro nás přijdou. Takhle to muselo skončit. Věděla jsem to.“

„Počkejte,“ řekl správce potichu. „Třeba se k nám chce ještě někdo schovat.“ Myslel to v té chvíli, kdy to vyslovil, vážně. Měl na mysli toho, kdo byl v okně za hodinami a teď třeba slezl a nemohl se jinam dostat. Pak pocítil, jak to bylo liché. Ale byl rád, že to řekl. Tu černou sochu už tedy slepovat nebude.

„Věděla jsem to,“ opakovala tělnatá žena. Říkala to jako člověk, který věští už jenom podle výsledků.

„Nerozsvěcuj,“ hlesla manželka správce. Nikdo už nespál.

Vyzáblý výrostek poručil maličkému kamarádovi:

„Vstaň, stará vojno. Stáhneme se víc do tmy, tady bude za chvíli všechno vidět. Tak dělej, ty líná týlová kryso.“

„Dobrá,“ připouštěl pípavě maličký.

Nato se výrostci i s jutami posunuli k hraně komínu, kde byl stále ještě široký stín.

„Dál už to nejde?“ přeskočil vyzáblému výrostkovi hlas.

A maličký zahučel:

„Ledaže bych vstoupil do zdi, jenže to já ještě nesvedu.“

„Tady se zařídíme jako doma,“ řekl vyzáblý spokojeněji.

„Půjdu nahoru,“ oznámil správce.

Bušení sílilo; vyzáblý výrostek znalecky prohodil:

„Tluče obrácenou pažbou. (Ukázal to rukama.) Mám na to uši. Vsadím krk, že je to obrácenou pažbou.“

„Vyzazili by dveře,“ dodával správce. „Bude lepší, když půjdu a otevřu po dobrém.“ Cítil, že je to moc neuklidnilo, ale něčím snad přece; přinejmenším rozhodností muže; nebo toho nejstaršího a nejzodpovědnějšího z nich. Patrně by je do té míry uklidnilo cokoli. Nebo už nic? Čekal, zda se nahoře nepřestanou dobývat. Mohli by si třeba myslet, že tu nikdo není. Bušení vzápětí začalo znovu.

„Vyřídím to na místě. Jistě je s nimi nějaký důstojník; jsme tu jen civilisté; ukážeme dobrou vůli.“

„Budou si myslet, že jsme všichni židi,“ řekla náhle a nahlas tělnatá žena, která měla syna u perutě s krásným cizím jménem. A doplnila:

„Váš muž má pravdu, paní Olgo.“

Oči ženy, která přišla poslední, zrcadlily, co její rty jen šeptaly, jako by mluvila ze sna. „Zhouba... zkáza... vražda... masová vražda...“

Všiml si, že žena při těle důvěrně řekla „paní Olgo“, aby si ji naklonila. Bušení se tím nedalo odstranit. Správce si otřel čelo zbrocené potem. Měl jít nahoru už dávno. Nejenom k bráně, ale výše. Nikdo nesmí nic poznat, myslel si. A podíval se kradmo na ženu s očima jako vypálené ohniště, jako by urážka z úst tělnaté ženy mohla něco znamenat. Rozbušilo se mu srdce. Měl strach.

„Kolik je hodin? Čtyři, víc ne, nebojte se.“ A ani nevěděl, že hlasitě dodal:

„Ta černá socha v parku tady vedle je už beztak nadranc.“

Výrostci za komínem beze slova sledovali, jak za ním tělnatá žena volá svou utkvělou myšlenku, aby jim hned ve dveřích řekl, že nejsou židé, zatímco manželka správce opakovala své jediné slovo „děti“ a zase jen „děti“. Žena, která přišla poslední, se dívala na oba chlapce. A aniž věděla, že má stejné myšlenky jako správ-

ce, myslela na Hitlera. Co o něm četla, jak měl rád rychlou jízdu v otevřených vozech. Jak měl rád zvířata a Wagnerovu hudbu a filmy. Jak trpěl nespavostí. A že málokdy jedl pravidelně. Neměl rád šperky. Proč nikdy neřekli, že nenávidí své bližní? Snad i sám sebe? Když rádio v Hamburku hlásilo, že padl v čele obrany kancléřství u Tiergartenu v Berlíně v posledním zápase o město, řekli, že zemřel hrdinskou smrtí. Tři dny po smrti Benita Mussoliniho a jeho milenky, které zabili italští partyzáni.

Správce polohlasně řekl: „Podle australského rádia se spojenci vylodili na Borneu. Admirál Horthy v Maďarsku je v zajetí. Admirál bez moře.“

Vysoký výrostek si odplivl; zachytilo se to na jutě; maličký mu unaveně vyčínil:

„Ty čuně.“

Pak se oba snažili vnořit do stínů, vytvářejících obrazce plné hran a ostrých čar; bloudili očima po stěnách, jako by hledali nějaký dosud utajený východ. Děti správce ležely na pytlích. Zleva nejstarší Oldřich, vedle šestiletý brunet Antonín se svými nádhernými kučerami, a mezi nimi čtyřletá zrzavá Olinka. Vyzáblý výrostek zahučel: „Víš, že nemám rád, když se mluví o důstojnících. Co budu živ, ať to slovo radši neslyším.“ To bylo vše, ale rozuměl tomu jenom maličký, a ten ani nepípl, takže se vyzáblý odevzdal vlastním úvahám. Napadlo ho, že ta mrňavá zrzavá holčička mu vlastně celou dobu připomínala sestru a že ho to vyvádělo z míry víc, než by čekal, a že náhle nevadilo, že byl mezi nimi rozdíl let, protože sestra byla daleko mladší. Už dávno si na ni nevzpomněl, ani nechtěl, nebo si namlouval, že to všechno, co se jí týkalo, propadlo zapomenutí. Ale teď věděl, že jeho sestra, kdyby byla naživu a měla před sebou něco jiného než krematorium a mohla jíst a pít a růst, by asi vypadala právě takhle. Hladil si roztržitě

bříšky dlaní svůj pestrý králičí kožíšek. Mohla by spát mezi nimi na jutových pytlích, promísených pokrývkami, pěkně v teple; to byla nádherná a zároveň svíravá a palčivá představa; bylo by lepší ji rozehnat; maličký a on by jí mohli dávat střídavě ruce pod hlavu, aby se jí spalo pohodlně. Ale nechtěl na to opravdu myslet; dokonce zavyl a zaskřípal zuby, jako by mu to přinášelo tělesnou bolest, což mohla slyšet tělnatá žena, děti i manželka správce, a také žena s utrápenýma očima a bledou tváří, na níž se skvěly u lícních kostí dvě malé červené skvrny. To proto, že když někdo řekl něco, v čem byla slova německý důstojník (a pak v tom mohla být i jiná slova), viděl vysoký výrostek v duchu německého oficíra v uniformě se stříbrnými výločkami, jak stojí rozkročen před umývárnou v malém polském městečku, kde byla garnizona velikosti praporu; cítil dokonce zase vůni jeho čerstvě nakrémovaných měkkých jezdeckých bot s elegantními záhyby u kotníků; bral si jeho sestru do náruče, jako by se s ní chtěl pomazlit; dal si s tím práci; musel se nejdříve sehnout a vzít ji za ruku, protože byla tak malá, že se shora mezi ostatními ztrácela a samostatná chůze jí dělala ještě potíže; a tak udělala jen několik kroků; a potom si ji zvedl nad hlavu a pevně ji podržel za ruce a za nohy, jako by se s ní chtěl zatočit dokola; ale nezatočil se. Naopak se rozkročil, a potom to udělal jedním trhnutím; trochu se přitom smál svému herkulovskému výkonu, a pak si omýval ruce, jako by se něčeho štítil. Potom si šel zase po svém, jako kdyby se nic nestalo, do mlhavého listopadového dne, zatímco on, vyzáblý, stál u plotu stranou a třesl oči. Výrostek si stále horlivě hladil králičinu a vypadalo to, jako kdyby si snad bezděčně otíral ruce.

Když potom Olinka natahovala k pláči, výrostek se podíval k jutovému pytlu; řekl, docela jinak, než když předtím cedil slova v zubech, skřípal mu hlas a honil se mu ohryzek nahoru a dolů:

„Neblázni, maličká, přece nebudeš brečet; počkej, až bude den. Před nima jaktěživa nebreč.“ A dodal: „Za chvíli vyleze slunce. S tou vaší kočkou, co jí říkáte Finés a Fíno, bych tak chtěl stát u zdi, když tady tolik táhne. Omotal bych si ji kolem krku jako šálu. A pak bych ji naučil tančit na ocase, abys měla radost.“

Čtyřletá zrzavá Olinka poslouchala a směšně nakrčila rtíky a nos; chytala pohledy vyzáblého výrostka (teď se v jednom kuse díval jen na ni). A nahoře znělo bušení do dveří.

Maličký zapípal:

„Učiněná chůva. Taky mě kapku uklidni.“

„To víš, ty to tak potřebuješ,“ zahučel vyzáblý. Vůbec mu teď nepřeskakoval hlas.

Kroky správce se mísily s úderý na dveře. Náhle k tomuto zvuku přibyl ještě povědomý hlas kulometu z rohového domu, několik pásů, vystřílených jakousi pomalou rychlostí – snad jen pro zastřílení vychladlé zbraně. A náhle se kolem rozhostil mrtvý okamžik ticha. Nebylo kam utéci a všichni to věděli. Ani čtyřleté Olince se sklep už nelíbil; dříve sem ráda chodila pozorovat otce, jak štípe dříví, modravé vonící třísky, dech daleké pryskyřice. Z žulového schodiště sem vanul chlad. A konečně zaslechli, jak se nahoře rozevřela vrata a cinkl zámek. Okované boty vojáků dolehly na kamennou chodbu z velkých dlaždic, vsazených do tvaru šesticípých hvězd; znělo to jasně, jako by to bylo téměř vedle nich. A přece to zahltil vzápětí třesk výstřelu, který je vylekal, až strnuli. Domem protekla ozvěna. Množila se a otírala se zběsilou důkladností o potlučené bílé sloupy a o dřevěné zábradlí schodiště, o bronzové svícny, připevněné v mezipatrech, o oblouky stropů.

Žena s očima jako nezasypané ohniště náhle vykřikla; vzápětí si položila ruce na ústa, jako kdyby se udeřila. Druhou rukou se zachytila manželky správce a vydechla:

„Měla jsem tam jít já. Měla jsem tam jít sama. Bože, proč jsem tam nešla já?“

Žena, která přišla poslední, měla pocit, že se jí propadá svět pod nohama. Nejenom proto, že dobré není odměněno a zlé potrestáno; že nevinní trpí ze všech nejvíc. Pohlédla na oba chlapce. Šeptala: „... nerozumím tomu...“, a zase se odmlčela.

„Němci,“ pronesla s hrůzou v hlase tělnatá žena.

„Němci,“ opakovala žena správce, a bylo to, jako kdyby řekla slovo mor nebo smrt.

Tělnatá znovu řekla:

„Jsou to Němci, našli nás. Neměli jsme je nechávat tak dlouho čekat... můj syn...“

To bylo divné, že to říkala; byla na tom hůř než on. Nebo se ho – svým způsobem – dovolávala?

Těžký krok, doplňovaný v mezerách ozvuků dalšími dvěma nebo třemi, sem vtékal jitřním šerem. A pak spatřili, poněkud oslepeni, svítlnu krytou drátěným košíkem jako náhubek na psa a za ní vojáka v německé soukenné polní uniformě; odpadla i poslední možnost, jestliže si někdo z nich chtěl myslet, že je to snad nějaký zbloudilý povstalec. Voják se zastavil u zaprášených laťových dveří; rozhlédl se:

„Bando!“ A potom: „Je tu ještě někdo?“ To se už nesnažil říkat tak výhružně a ani nečekal na odpověď. Nedůvěřivým pohledem přešel po všem a po všech, co stačila osvětlit jeho lampa v oblouku, jakým ji vedl: čtyřletou zrzavou Olinku a oba její bratry, ležící na jutách; zastavil se na paži, držící jinou ženskou paži; ještě si všiml kotlíku se zbytky hrachové polévky, usazenými na vnitřních stěnách, tu a tam pohozeného nádobí a těžkých a ve tmě probleskujících alpakových lžic. Světlo mu na hlavě odkrylo hlubokou jizvu; jako dvě velké jizvy dohromady; rozdělovalo mu to lebku

a čelo. Byl to doslova těžkooděnc. Vypadal v uniformě s výzbrojí a výstrojí jako ve skafandru. (Tak si ho alespoň zhodnotil vyšší z výrostků. Takhle zblízka je ještě neviděl. A viděl jich už dost. Nemluvě o tom, kde.)

Tělnatá žena, která ještě před chvílí opakovala: „... můj ubohý syn...“, se třásla a nemohla to zadržet. Čím více myslela na svého syna, tím více se chvěla. Pociťovala náhle zimu; tančila jí po celém těle. Tělo unikalo; naskakovala jí husí kůže; zůstávala jí pouze ona, a chvění, které se na ni valilo ve vlnách. Zdálo se jí, že to způsobuje nějaký nezbadatelný rachot. Teď si to teda vypije za svého syna, který snad právě někde vzlétl – třeba k poslednímu letu – do vlasti, aby stiskl svou matku v náručí. Jeho stroj byl celý bílý, už z něho seškrábali tu ohavnou polní šed'; na trupu měl jakési jméno: „Mary“ nebo „Kity“ nebo „Alice“ nebo jiné anglické dívčí jméno; slyšela, že britští vojáci dávali svým strojům a zbraním ta nejněžnější jména; tanky a bombardovací letouny, zapalující Německo, aby se podobalo hranici – vinní s nevinnými – připomínaly čas líbánek. Angličané tomu říkali medový měsíc; a ona se celá třásla; měla náhle kůži jako struhadlo a čekala, že se voják za okamžik začne ptát, co dělá její syn. Byl už někde nad kanálem La Manche, před sebou měl pevninu a ještě něco, co by se chtělo radovat z jeho statečnosti a moudrosti, ale co mělo teď jen husí kůži. Dívčí jméno a název země nebo města: Mandalay.

„To vy se tak třesete?“ zeptal se voják drsně i dobrácky. „Nechte toho!“ Uvědomil si, jak přítomné ve sklepe vyděsil. Vlávalo mu to sebevědomí a zároveň pocit, kterého by se radši zbavil. Ale tak to bylo a tak to má být. Voják a lidi, myslel si. My tady, oni tam. Neřekl nic. Nehodilo se, aby řekl něco jiného, než co vyslovil. Měli by spát, mít klid, myslel si. Asi jim není do skoku. Mají na kahánku. Máme všichni na kahánku. Mám výhodu. Sílu. Zbraně. Můžu je

zabít. Něco mu napovědělo, že mu tu nehrozí nebezpečí. Ačkoliv... nikdo nemá ve válce v nikom a v ničem záruku.

Jizva na jeho čele se přerušila několika vráskami, jak přemýšlel. Pozoroval záři alpakových lžic a ženu, která měla syna v Anglii a nepřestala se trást ani po tom, co ji napomenul. Chvělo se jí hrdlo jako nějaké operní pěvkyni, až na to, že mlčela jako ryba.

„Kdybyste tu alespoň měli hrníček horké kávy,“ ulevil si najednou. „Nebo trochu čaje.“ A pak, docela tiše houkl: „Copak jsme tuhle válku začali my? Já v té zatracené hře už dobrovolně nejsem.“ A zase jezdil očima z jednoho na druhého a čekal na odpověď.

Oba výrostci ho vytrvale pozorovali. Také oni mysleli na mnoho věcí, a smrskávalo se to na *bud'* – *anebo*. Vyzábělý si podržoval utkvělou myšlenku, že když proklouznou nyní, budou na konci už docela všeho. I přitom musel teď pro něco myslet na svou malou sestru; viděl v duchu zase muže rozkročmo v měkkých holínkách; hledal očima nárameníky vojáka, aby se už podesáté mohl ujistit, že je to jen vojín. Přitom se díval na zrzavou čtyřletou Olinku; myslel bez ustání na to, že je taky tak nádherně zrzavá. Držel se najednou maličkého výrostka za rameno; cítil přitom, že není sám.

Také maličký studoval čelo vojáka; hledal; chtěl rozhodnout, co je zač a co mohou čekat. Slova byla jenom slovy; zůstával ve střehu a sledoval vojákovu tvář, každé hnutí. Přilba vojákovi spadla hluboko; měl ji, aby se kryl, co nejhloběji; otázka maličkého tím zůstávala bez odpovědi. Voják byl po zuby ozbrojen. V obou výrostcích to vzbuzovalo závist. Dokonce i v ruce, v které držel svítilnu s ochranným drátěným košíkem, měl ještě pod palcem zajištěný granát. Přes prsa a záda mu visel křížem dvojité pás malých granátů, jako korále; v pravé ruce, pokrčené ve střehu v lokti, samopal a po bocích otevřená pouzdra s parabelami. Stačilo, aby se pohnul, a chrastil jako muniční skladiště. Musel (jen z krve a masa a kostí

a šlach) vážit méně než zbroj, kterou s sebou nosil. Proto byl tak hubený. Nebyla to malá námaha. Tahat tolik železa s sebou. Jeho kočičí oči světélkovaly. Vyzáblý výrostek věděl, že jediná ze zbraní vojáka by mu dala pocit sebevědomí; bezděčně se nakrčil jako ke skoku. Kousal si rty dokrvava. Za vojákem stáli jeho neviditelní průvodci. Dva. Přišli teď dovnitř.

„Kolikrát se mám ptát, kdo tu je?“ houkl voják vpředu. Nechtěl vypadat před svými druhy ospale nebo že něco zanedbává – jejich, nejen svůj život. Jeho jizva okamžitě naběhla, zrudla a zfialověla. Ženě na špalku, která seděla nejbližší vchodu, řekl:

„Vstaňte!“ Teď už to vůbec neznělo dobrácky. Co ho to proměnilo? Kolik měl tváří?

Ozbrojenec za ním měl místo samopalu pušku s nasazeným bodákem. Dloubl plochou čepelí ženu na špalku do zad a odstrčil ji ke zdi.

„Tady, mně se zdá, se jenom žere,“ řekl německy se saským přízvukem a nakopl kotlík a špalek a obojí se odkutálelo za ženou.

„Všichni ke zdi,“ ozval se ozbrojenec vpravo. Také on měl pod bříškem palce zajištěný granát; granát vypadal jako zelená hruška.

Náhle řekla tělnatá žena:

„My nejsme židi!“ A rychle, dvakrát za sebou: „My nejsme židi.“ Její masité hrdlo vibrovalo, jako by bylo z bílého rosolu, kterým někdo pohyboval sem a tam.

„Řekl jsem ke zdi,“ opakoval třetí voják. „Nesmlouvat. Tiše. Poslouchat. Ke zdi!“

A když manželka správce chytla malou Olgu a táhla ji ke zdi, až jí zkrvavěla kolena, zařval:

„Třikrát se tu nebude nic říkat, to vás ujišťuju! Padat!“ A ještě německé: „*Dali, dali...*“ Což znamenalo v nějakém německo-polském anebo polsko-německém slangu: *Rychle, hněte sebou.*

Čtyřletá Olinka se teď tiskla k nejstaršímu Oldřichovi, aby udělala u zdi více místa. Nemohla strachem mluvit, ale neplakala. Výrostci se ani po dvojí výzvě nepohnuli.

„Páni důstojníci,“ ozvala se zase naléhavě tělnatá žena, kterou teď studil její límec stuart z nažloutlé velbloudí srsti. (Vyzábělý výrostek při těch slovech zaťal zuby.) A žena, která měla syna v Anglii a napomínala se v duchu, že by měla mlčet, ještě doplnila:

„Je to pravděpodobně omyl... my nejsme židi, i když jsme tady... je to určitě omyl.“

„Tváří ke zdi,“ řekl znovu třetí ozbrojenec. Měl jinošský hlas. Nemohlo mu být víc než dvacet. Znělo to zároveň zdrsněle, jinak, než když zpíval v kostelním sboru v městečku Wolfen, kousek od města Halle, odkud si pro něho přišli verbíři z armády rovnou do kostela. A tak už žena se synem u britského letectva nemohla znovu zdůraznit, že by to byl strašlivý omyl, kdyby je teď chtěli zastřelit, tváří ke zdi, protože oni skutečně nejsou židi, alespoň ona není a vyzná se v norimberských zákonech, sama je četla, když je otiskoval v nedělní příloze *Telegraf*, kdože je zcela žid a kdo z jedné osminy nebo šestnáctiny anebo dvaatřicetiny.

Vojáci nerozuměli. Ten první, který vešel, ztratil přítomností obou dalších svou váhavost, nebo co to bylo a co si mohli ze začátku vyložit spíš v jeho prospěch, i když by to bylo – kdyby se ukázal laskavější nebo vlídnější nebo kdyby pro ně měl víc porozumění – prospěšnější hlavně pro ně. Pořád ještě visela smrt ve vzduchu, kdekoli bylo Německo, i když už jen na ústupu, nebo kde byli Němci, jakkoli už v koncích; armáda, která mele z posledního; lidé, vojáci i generálové u konce s dechem; a zároveň chcípající kobyla, která zuřivě kope, aby šla hrůza i z pomýšlení, že jsou jí nablízku.

„O něco rychleji by to snad nešlo?“ mínil druhý z nich.

„Padat!“ křikl hned za ním první voják s rozpolceným čelem a naběhlou jizvou. Předtím takhle nekřičel. Teď řval.

„Padat, dobytku,“ přidal se třetí vzápětí, když odhalil oba výrostky u hranatého komína. Prvnímu se lampa rozhoupala v ruce.

„Na vás to asi neplatilo, co? Všichni ke zdi! K téhle zdi! Tady se nebude třikrát nic povídat, potřetí se střelí!“

Bylo úžasné, jaký měl čistý a zvučný hlas ten třetí, když říkal:

„Srát se s váma nebudeme, to si pište za uši.“

„Ruce nad hlavu,“ poznamenal druhý voják s puškou. Něčím se ještě mimo slova – dorozumívali; o čem, věděli jen sami. Nebylo to první místo, které prohledali. Nemohli nikomu věřit, aniž by byli proti sobě. Taky pro vojáky byl současně všechno dojem a otázka, kdo je opravdu kdo.

Vyzáblý výrostek si stále kousal horní i dolní ret. Dotýkal se špičkami prstů bezmála stropu. Věděl, že se už žádné ze zbraní, které vojáci měli, nezmocní. Bylo mu to asi jen málo líto, skoro ne. Byl směšně tenký. V duchu si říkal, že se bránil zlé předtuše hned, když viděl prvně tu malou holku. A potom tu krví zalepenou kočku, než se zase někam ztratila, aby si lízala rány nebo aby dostala nové. Nejdřív si to nechtěl připustit – ani vzdáleně. Teď to k němu dotíralo; nemohl se toho zbavit. Zmátla ho možná ta krysa. Byla asi jediná. Ty druhé se včas ztratily. Nechaly tu jen jednu, na výzvědy. Nebo je měla oklamat? Maličký výrostek dosahoval vyzáblému s rukama líně pokrčenýma v loktech sotva kousek nad ramena. Sunuli se rychle vedle sebe, jako kdyby se nechtěli ani teď odtrhnout. U zdi si vyzáblý opřel dlaně o stěnu a jeho maličký společník s černošedou hřívou udělal totéž. Zeď příjemně chladila. Maličký měl už sedmý den horečku. Spalovala ho celý týden, ale přecházel to s lhostejností; horečka ho nezabije; teď by se jí rád zbavil. Když se mu nepodaří ji zahnat, myslel si, bude dobrá

alespoň k tomu, aby připravila tělo, než do něj vnikne kus rozžhaveného olova; beztak se mu dosud vyhýbalo jen nezanedbatelnou náhodou. Kus letícího ohně; o stupeň víc nebo o dva, anebo o tisíc. Na tom už nezáleželo. Nemusel se na vojáky dívat, aby je viděl. A taky věděl líp než ostatní – vyjímaje jeho kamaráda –, co se dá od německých vojáků čekat.

Dokud vojáci mlčeli, roztíralo se sklepem ticho jako prve. První voják zakašlal (zase skoro dobrácky), jako kdyby seděl za stolem někde v německé hospodě a hrál karty a zapíjel to pivem. (Snad to chtěl.) Pořád se díval na ty nepoužité alpakové lžíce. Potom si otřel hřbetem ruky ústa. Dalo mu dost práce zvednout ruku se samopalem k tomuto pohybu; v druhé držel lampu. Ulevil si jadrnou bavorskou nadávkou, a maličký se najednou pípavě zasmál. Náhle se ozval z prázdného kouta šelest a první voják okamžitě vypálil dávku tím směrem. Třetí ozbrojenec rovněž střílel a druhý uskočil. Když tam první vzápětí posvítíl, spatřili všichni u zdi ležet kočku Fínu, rozmasakrovanou napadrť. Přilepila se na kámen – veliká krvavá skvrna. To se tedy dobře nevrátila, pomyslel si vyzábělý.

„Kočka,“ řekl po něm druhý, co měl pušku s bodákem.

A první, jemuž naběhlá fialová jizva rozdělovala čelo a hlavu, se k nim připojil; znovu si otřel ústa slepená potem a prachem, zaschlá a zhrublá:

„Kočka... kočka přes cestu. Kruci... její smůla...!“ a také se zasmál.

Od každého z nich to znělo jinak; jako by tím říkali – ze svého hlediska – kromě sebe i lidem u zdi ještě mnoho věcí.

Pach výstřelů naplnil sklep; nutil všechny – mimo ozbrojenců – ke kašli. Manželka správce přešlápla, takže zavadila o jednu ze lžic, která zazvonila. Najednou vykřikla:

„Kde je můj muž? Co jste s ním udělali?“

„Drž hubu,“ napomenul ji klidně ten třetí, který měl krásný hlas. Čtyřletá Olinka zapištěla.

„Maminko, nikam nechod'. Buď pořád u mě...!“

Pak žena správce poklesla hlasem:

„Jsou to moje děti... jsou to děti...“ Hlas jí selhal. Zmlkla.

Voják s jizvou opakoval po tom třetím:

„Držte radši hubu, ženská. Držte hubu, nebo toho budete litovat. Čeho se bojíte, jestliže máte čistý svědomí?“

„Nikdo tu nebude mluvit, dokud se nezeptáme,“ řekl ten s an-
dělským hlasem.

Ten první se díval. Na místo, kde ležela kočka, a na lžice, a jeho pohled byl chtivý a vyplašený zároveň. Byla to už jeho třetí tvář za tu chvíli. Zmátnul by je i bez toho. Střelba je vyděsila. Změnilo to ovzduší ve sklepě. Už nemuseli pochybovat.

„Pořád stát,“ řekl ten třetí s nechutí.

Ten druhý s puškou a bodákem ho doplnil:

„A držet hubu. Rozkazy dáváme my.“

Tahle myšlenka se mu asi líbila.

První voják se líně zeptal:

„Kdo je tu ještě? Co je tam vzadu? Je tam nějaká díra?“ Patrně už zapomněl, co říkal předtím současně s žádostí o hrníček horké kávy.

„Ach, páni důstojníci,“ řekla opět tělnatá žena.

Vyzábělý výrostek se zachvěl, jako kdyby ho to bolelo. Doplnila, aby snad lépe rozuměli:

„Páni němečtí oficíři...“

Vojáci si jí nevšimli; asi jim přece lichotilo, že si je pletla se šarže-
mi; začali si šeptat. Pak ten první, co měl zjizvené čelo a hlavu a přílbu
tak hluboko dole, až se zdálo, že mu ji drží světlé obočí nad kočičíma
očima, řekl hlasitěji tomu druhému s puškou a bajonetem:

„Projdi dům, hlavní schodiště, vezmi si s sebou Heinze. Tam vzadu už nic není, tahle bouračka je stará jako sám Babylon. Já to tu stačím vyřídit sám...“

Ten druhý s puškou odpověděl:

„Dobrá, a kdyby něco, nemazli se.“

A tak věděli jen tolik, že ten mladý s hlasem jako do sboru se jmenuje Heinz.

„Muži tu nejsou?“ A aniž čekal na odpověď: „Slovo na to, kdo se hne, chcípne... Jako ta kočka...“ Potěšilo ho, že našel tak trefné přirovnání. Měl drsný a zrnitý hlas. Brousil svým hlasem vzduch. Měl hlas jako hladová dýka. Jako střela točící se směrem k cíli. Asi ani to nebylo všechno, co o sobě mohl ukázat.

Druhý voják s puškou se zeptal:

„Má někdo u sebe nějakou zbraň, třaskavinu nebo něco takového?“ Přitom kopl do rezavé hasičské sekyry. Jasně to cinklo. První s rozpolceným čelem ho neochotně doplnil:

„Jestliže někdo něco má, ať zvedne ruku, nic se mu nestane. Vy dva (to platilo výrostkům) dejte ty hnáty dolů. No tak, zvedne někdo ruku?“ A naklonil se současně k druhému ozbrojenci s puškou a bajonetem: „Šmátni si na ně,“ říkal to líně.

Druhý voják volnou rukou všechny chvatně prohledal. U žen se o poznání zdržel, jako by mohly mít zbraně i na vnitřní straně stehů a v klínu nebo v bocích. Když sáhl na prsa ženy s utrápenou tváří a šedýma očima jako nezasypané ohniště, jako kdyby bral do dlaně jablko nebo hrušku, která pevně drží, a nechal tu ruku déle, než musel, žena se rozplakala.

„Kdo vlastně jste?“ zeptal se druhý voják.

„Nikdo, o koho byste se mohl zajímat,“ odpověděla žena německy, pomalu jako lidé nemocní srdeční vadou. Její oči, podobající se

nezasypanému ohništi, se upřely na druhého vojáka, jako kdyby hledaly něco v jeho zracích; voják si odplivl:

„Co na mě čumíš? Co je to za nesmysl?“

Třetí, nejmladší, ho doplnil:

„Chcete kouli do hlavy, ženská, a to jako první? Tahle sekýra je taky zbraň, a už jsme vám řekli, že nemáme ve zvyku se mazlit. Jméno, datum a místo narození! Hezky rychle, než si do vás namočím bajonet!“ Dotkl se čepele bodáku na pušce druhého ozbrojence.

„Proboha, mluvte,“ řekla tělnatá žena, která měla syna v Anglii a opakovala si v duchu jméno Mandalay, jako by to bylo zaříkávadlo nebo talisman.

„Kantová,“ odpověděla žena s ustaranou tváří tomu jelimánkovi. „Agnesa Kantová, písárka, Praha, dvacátého dubna 1910.“

Třetí voják udiveně řekl:

„Kant? To jméno jsem už někde slyšel.“ Pak si hvízdal tak, že přiložil ústí hlavně k ústům a foukl prudce vzduch přivřenými červenými rty, jako dítě:

„Škola, východní Prusy. *Ding an sich*. Říká vám to něco? *Hvězdná obloha nade mnou, mravní zákon ve mně?*“ Nakonec si povzdechl: „Huso.“

Druhý poznamenal:

„Ta kurva má narozeniny jako náš vůdce.“

„Řekněte, že nejsme židi,“ vydechla opět tělnatá žena, která měla syna v Anglii a přemílala v duchu slovo: Mandalay, Mandalay.

„Co je to vůbec za barák?“ zeptal se první voják a zabrousil pohledem na stříbrné alpaka.

„My tady bydlíme – už jedenáct roků,“ vysvětlila manželka správce a objala zase jako kvočna všechny tři děti. „Mému dítěti teče krev. Kdy se vrátí můj muž?“

„Židovská radnice,“ pronesla žena s ustaranou tváří, teď skoro mrtvolně bledou, poté, co druhý voják uvedl souvislost data jejího narození.

„Vy jste věděli, že se nahoře střílí?“ zeptal se první s rozpolceným čelem.

„Tady se nestřílelo,“ odpovídala ještě tišším hlasem žena s šedýma očima jako z popela.

Vydechla: „Jestliže budete střílet, budete první.“

„Jo, židovská radnice,“ řekl třetí ozbrojenec svým hlasem, jako by zpíval. Řekl to věcně: „V každém poschodí nejmíň deset psacích strojů. Co ještě chtějí všechno napsat? Zbudou jim beztak jen jména. Můžou si je psát po zdech.“

Sykl k tomu druhému: „Skoncuji to, nemáme tolik času.“ Jeho hlas zněl dětsky a jasně.

Druhý voják nesnesl upřený pohled ženy s očima jako nezasypané ohniště; přehodil si pušku do levé ruky a pravou udeřil ženu do tváře.

„Dívej se do zdi...“ Oči, které se na něho dívaly, byly jako mrtvé. „Vy taky...! Všichni.“

Slyšeli potom, jak procházela hlídka domem – těžké, nejdříve opatrné, pak jistější chlapácké kroky; nárazy cvoků vojenských bot na dlaždice chodby a později na žulové kameny schodiště; okamžik nic; než sem vpadlo několik útržků hlučných slov, jako kdyby oba vojáky něco nutilo mluvit tak nahlas, aby to bylo dobře a daleko slyšet. Všechny dveře radnice byly zotvírané. Potom zaslechli, jak se ten dvojitý druh kroků vrací hlučně dolů, a vzápětí výbuch. Voják s krásným hlasem hodil granát do dřevěného záchodku na dvoře, protože ho už bolelo břicho palce a dlaň; hodil další granát na schodiště, kde vzaly za své bílé sošky a zlaté bronzové a mosazné svícny na stěnách; do toho vpadl trojí smích a hlasy a zase kroky – stále blíž ke sklepu.

První voják, který měl roztržené a zase zahojené čelo, si ve sklepe pohvizdoval. Co tu byl docela sám, nikoho už nenapomenul; kochal se v duchu se svým přirovnáním, že kdo se hne, chcípne jako ta černá kočka. (Zůstala z ní černá skvrna chlupů a rudá loužička rubínové krve.) Hledal pohledem lžíce alpaka a viděl jich šestero špinavých, složených na použitém nádobí, talířcích a kotlíku. Kdykoli pohnul tělem, chrastilo na něm železo. Oba jeho druhové se vrátili.

„Čisto?“

Třetí s mladistvě zdrsňelým hlasem – Heinz – mu odpověděl.

„Zdá se.“

Třetí ozbrojenec řekl věcněji:

„Rozsviňte svíčku.“

„Počkej, udělám to sám,“ řekl ochotněji ten druhý. Přidržel si pušku za čepel nože loktem, takže stála pažbou na podlaze, jako by odpočíval; dvakrát škrtl zápalkou; k ostatním dvěma ozbrojencům utrousil saskou němčinou:

„Jen žádné dlouhé tahanice; byla tu sekyra, čert ví, co chtěli dělat. Nerad bych se spletl.“

První voják začal sbírat lžíce ze stříbrného alpaka a cpal si je do kapes.

Všichni tři dosáhli zády nejzazšího konce chodby, kde se lomila do pravého úhlu; udělali ještě několik kroků pozpátku jako raci: pak hodil ten první granát. Vzápětí se ozvala rána, podobná těm dvěma předchozím, teď docela blízko.

Vlny ohně a hluku a prudký náraz vzduchu je všechny srazil ke zdi. Stěny v ohybu chodby praskaly a padaly. Žena s ustaranými šedými očima se zakymácela, takže padla na záda té tělnaté paní, která měla syna v Anglii. Pak přišly další granáty, patrně, aby si ten první s dobráckým hlasem uvolnil ruce a kapsy a mohl si lépe

střežit svoje nové lžíce; byly to jen další vlny ohně a tlaku, který nezabíjel, a hluk tříštících se, praskajících cihel. Ozvěnu vracely zbytky chodby mnohonásobně zesílenou, takže to znělo, jako kdyby vybuchlo muniční skladiště. Hluk měl mnoho vln a přílivů a odlivů, a hned při prvním nárazu zhasla svíce. Okno nahoře pod stropem se vysypalo a vpadlo sem světlo. Naproti z visutého balkónu plápolala rudá vlajka na ohořelé žerdi; prostřílená; už si jí nikdo nevyšímal.

Čtyřletá Olinka zabořila hlavu do klína matky.

„Děti,“ vydechla manželka správce.

„Co řvete jako ten dobytek?“ ozval se vysoký výrostek a ohryzek mu vylezl nahoru a spadl. „Krucí, žije tu vůbec někdo? Už si o nás žebral hrobník.“ Obrátil se na Olinku. „Hele teče ti krev z kolena.“

Nahoře bouchla vrata. Někdo zavíral zevnitř petlici. Manželka správce zvedla hlavu. Hlesla:

„Můj muž žije. Děti.“ A zase.

„Jsme tu zasypáni,“ řekla tělnatá žena.

Vyzáblý výrostek se obrátil na maličkého.

„Ta kočka nevypadá pěkně,“ řekl pípavě maličký. „Jsem na hrnci... jako ona,“ dodal. A zahalil se do své lovecké blůzy s kožešinou navrch.

Teprve teď se žena s očima jako nezasypané ohniště narovнала; zůstala stát na místě.

„Ach bože,“ řekla tělnatá žena, která měla syna v Anglii. „Jak jste jim to dobře řekla. Mysleli si, že jsme všichni židi. Tady je sekyra. Mohlo jim to být podezřelé. Ještě daleko víc. Mysleli si, že jsme židi a že nemáme zbraně. Kdyby si to nemysleli, už jsme tu nestáli. Židi jim nemohou nic udělat, i když je revoluce.“ A ještě: „Jak jen někdo může těm lidem říkat hoši.“ A nakonec: „Co to říkal ten mladíček, že to jsou jenom jména na zdi?“

„Kočky je škoda,“ zapípal zase maličký. „Tu kočku jsme mohli použít jinak, jestli víš, co myslím. Vždycky mně vyhládne, když si o mě žebrá hrobník. Na tu čičinku se mně už sbíhaly sliny. Toho teda fakticky lituju.“

„Ach, co to říkáte,“ řekla tělnatá žena. „Můj bože... Snad nejíte kočky...?“

Vyzábělý výrostek si hlučně odplivl. Tělnatá žena si náhle povzdychla: „Proč jsou jen lidé takoví.“

„Jsi naživu, jak vidím,“ řekl maličký.

Vyzábělý výrostek kývl. Vůbec se neostýchali. Zase z nich dýchalo to směšné sebevědomí, drzost nebo co to bylo, nebo pocit nesmrtelnosti, anebo dojem, že svět je temný a hlučný tunel, kde potkávají své osobní štěstí, i když mají na kahánku, a vůbec nezáleží na tom, kdo to je. Pak hladil svého malého kamaráda po hlavě. Vcházel sem správce. Bylo slyšet, jak přelézá vysypané cihly ve zbořeném ohybu chodby. Jeho žena mu padla kolem krku. Ohmátávala ho, jako by sem vešlo zjevení jejího muže, ne živá bytost, a ona se o tom musela přesvědčovat. Přitom potichu plakala.

„Tady jste dobří?“ zeptal se správce a oprašoval se; vypadal jako zedník; pokračoval:

„Málem mě praskly bubínky v uších. Musel jsem stát celou tu dobu nahoře. Ten čtvrtý se ode mne nehnul. To by se člověk usmál. Držel mi hlavěň automatu v žebrech. Hned na začátku mi řekl, že když v tomhle domě najdou jediného žida, udělají z těch dvojích hodin na boku radnice větrný mlýn. Musel jsem jim dát klíče. Přeřezali všechny telefonní dráty, jako kdyby ještě bylo spojení. Ze všeho nejpodezřelejší jim byla dřevěná krabička se spínátky, co zbyla od sardinek z Portugalska, a razítko Centrálního úřadu pro židy... Ukázal jsem jim, že v bývalém reprezentačním sále je takové razítko skoro na všem.“

„Proč jsou lidé tak špatní?“ zeptala se znovu tělnatá žena, která měla syna v Anglii. „Takové zlo,“ opakovala. „Tolik zla. V nich i v nás.“

„To byste nemusela chodit daleko pro odpověď,“ řekl správce. Bylo znát, jak se mu ulevilo.

Vyzábělý výrostek se podíval na správce a zeptal se ho:

„Vy jste taky žid, ne?“

Správce se udiveně podíval:

„Proč?“

A výrostek řekl: „Povídám *taky*, prostě se jenom tážu. Ale vaše paní není; děti jsou míšenci?“

Na to správce řekl:

„Nechte mě trochu vydechnout.“ Najednou pochopil a usmál se.

„To já jen kvůli ní,“ řekl výrostek a přeskočil mu hlas; hodil bradou k tělnaté ženě.

Potom se vyzábělý výrostek obrátil k ženě s šedýma očima. Narovnal si špalek a usedla. Její kostým byl zmačkaný až hanba.

„Co vám je, že jste pořád tak zaražená?“ A tišeji: „Byla jste už předtím tak divná. Proč jste se tak upřeně dívala na toho nejmladšího Němce?“

„Nic,“ odpověděla, jako kdyby se bránila. „Co by mně mělo být?“

A žena konečně o něco méně tiše, aby se vyzábělý nemusel naklánět docela k ní: „Můj muž je voják jako ti tři, co sem házeli granáty a vzali ty lžíce, a ten čtvrtý nahoře. Wehrmacht.“

Správce sebou škubl.

Vyzábělý výrostek se rozkročil a otevřel doširoka své zelené oči; ohryzek mu sjel několikrát nahoru a dolů:

„A vy?“

„Můj syn se ho zřekl,“ řekla žena. „Kdyby prohlásil, že jeho otec je voják, nešel by tam, kam pak šel.“

Pak hlesla:

„Můj syn neřekl nikdy ani slovo. Jaktěživ se k němu nehlásil. Jmenoval se Heinz. Měl modré oči a plavé vlasy. Zlatá přadénka. Šel do plynu. Byl tam, jako vy.“

„Jak to víte, kde jsme byli my?“ zeptal se udiveně vyzáblý. Ohryzek mu teď skákal, i když mlčel. Něco ho udivilo. Očividně tedy nevěděl – alespoň někdy – všechno, tak jak si to myslel, když byli s maličkým tam, kde byli.

„Myslíte proto, že jsme šli z Kelleyové?“ Polykal slinu.

„Ach,“ hlesla žena a několikrát rychle zatáhla víčka, průsvitná, jako kdyby nejedla už strašně dávno a zeslábla. Byl to suchý pláč, kterému větší výrostek náhle porozuměl.

A tělnatá žena, která měla syna v Anglii a opakovala si do omrzení, že slovo nemůže být talisman, i když je to slovo Mandalay a znamená zemi nebo město a nějakou slavnou leteckou peruč, jejíž číslo zatím ještě nezná, snad 39. stíhací nebo 21. bombardovací, poslouchala jen na půl ucha a měla stále na mysli to, co už několikrát řekla: „Proč jsou lidé tak zlí?“

„Měl jsem malou sestru a ta taky šla,“ řekl náhle výrostek dříve, než se správce mohl dostat ke slovu. „Byla to chůze, jako když se zrovna naučíte chodit. První krůčky, chci říct... Batolila se jako kachna... Ale uměla už udržet rovnováhu. (Bylo znát, že to chce říkat drsně, ale že s tím má co dělat.) Byl bych tenkrát byl rád, kdyby tam došla.“ (Bylo mu zároveň divné, že to říká zrovna jí, že to vůbec říká někomu z té druhé strany.) A dodal: „To by vás mohlo utěšit. Ale to nejde, já to znám. Tak na to pořad nemyslete. To by člověk byl jako pochodující hřbitov.“ A všechno se v něm převrátilo; ani se jí nezeptal, jestli byl její muž důstojník.

Taky mu nějaká intuice řekla, aby jí neradil, že by se na to měla vykašlat, jako to radil sobě. Bylo mezi nimi něco nevysloveného

a - to se zdálo vyzáblému ještě horší - nevyslovitelného. Dalo se to jen cítit. Mělo to nějaké nepochopitelné, ale povědomé skupenství. Nesdělitelnost smrti. Života jako smrti, smrti jako života. Něčeho, co člověk zná, protože to tisíckrát prožil, ale vzpírá se tomu, jako by to tím mohl popřít i potvrdit zároveň. Co pronikne jeho existenci jako krev tkáň a co patří neodvolatelně ke skladbě krve a tkáně.

Správce hladil děti. Vyčerpaně mlčel. Rozhodl se, že o ženě nikomu jinému, ani jí samé, nic neřekne. A tu se ozval prudce a štekavě kulomet z rohového domu. Pálil do Pařížské třídy. Do toho se vzápětí vmísil známý zvuk, který přicházel tak zblízka, že správce v tu ránu zesinal. Neřekl však ani teď nic. Náhle kulomet umkl a bambitka nahoře v boku radnice nad nimi ztichla. Bylo to slyšet lépe než včera, protože okno se vysypalo tlakem vzduchu, který způsobily granáty.

Správce jen řekl: „Dům je zavřený. Už neotevřu, leda by to byli naši.“

„Taky jste nám mohl začít šít rubáše,“ prohodil nezávazným hlasem výrostek. Svlékl si bundu s kožešinou a přehodil ji přes malou Olgu.

„Už je to tady,“ zapípal maličký. „Můžeme plesat.“

Všechno začalo znovu; ale teď to bylo jiné; alespoň pro vyzáblého výrostka, který pozoroval ženu na špalku, její oči, a nikdy se nevyhnul jejímu pohledu. Ale správce nechtěl vidět nikoho; sledoval jen pavučinu pod rohem stropu. Stokrát si v té chvíli řekl, že ji odstraní, a stokrát ji tam nechal. Věděl, co přijde, bude-li kulomet v cihlovém domě na rohu Břehové a Pařížské tichý jako dosud. Pak se podíval na děti a na ženu Olgu a na oba výrostky a na tělnatou ženu, na ženu s očima jako nezasypané ohniště. A přál si, aby jitřní šero bylo hustší, když mu tok myšlenek přetál výstřel z německého děla, které chtělo

pomstít umlčený kulomet z rohového domu. Náboj kanónu srazil korouhev nad radnicí, třebaže byla tenká a měla podobu hvězdy, a žerd' s nástavcem sedmiramenného svícnu se zřítila s takovým rachotem, jako kdyby padala celá střecha. Bylo to ve chvíli, kdy si manželka správce v duchu a s radostí, k níž neměla odvalu, říkala, že slunce už zase vychází, že se podobá bezvousému starci, že bude konec války a že jsou ještě mladí, i když už mají veliké a rozumné děti, že je to mohlo zasypat a že je to nezasypalo a že všechno pro ně začne znovu. Cítila, co bude znamenat mír.

A tak oba mysleli na to, že všechno začne znovu, ale bylo to jinak. Druhá dělová rána šla níže, jak obsluha německé artilerie sklonila hlaveň; na své cestě rozmetala střela podstavec kamenného anděla v parčíku mezi Červenou ulicí a rohovým domem se zmrtvělým kulometem a střepiny veliké jako lidská pěst urazily žerd'.

Žena s očima jako nezasypané ohniště chytila náhle oba výrostky za jejich umazaná a vychrtlá zápěstí; a pak je pevně držela. Usedavě plakala. V tom okamžiku namířil německý dělostřelec přesně proti ochozu věže a hodinám, které šly obráceně.

Oleandrové keře

*Věci zůstávají jen tím, čím jsou.
Ze staré písně*

*Jenom člověk vypadá jako pevnost,
která se vzdává ve chvíli, kdy odolala.
Rčení*

*Jen v lidských očích může vypadat věrnost
jako zrada a láska jako zklamání.
Ze staré písně*

I

1

V Akku mezi Nahariyí a Haifou, u továrny na rybí konzervy a ovocné šťávy blízko policejní stanice, postavili ústav pro choromyslné. V jedné cele žil člověk, který utekl v létě čtyřiačtyřicátého roku z Auschwitz-Birkenau. Vzal s sebou dokumenty a plány o podrobnostech osudu Rodinného tábora v B-II-b, kde skončilo šest tisíc lidí z Čech a Moravy za jedinou noc v pecích – většina z nich děti a jejich rodiče. Mezi zabitými byli jeho žena, bratr a menší z jeho dvou synů. Dostal se až do Kostnice u Bodamského jezera a poslal své svědectví do Ameriky.

Nemocný s nikým nemluvil a nikomu nepsal, ani nedostával dopisy a neměl návštěvy. Oněměl, ale ne proto, že by mu Němci vyřízli jazyk na pokusném baráku ve vězeňské nemocnici jako jeho druhému synovi, který přežil válku. To poslední, co nemocný řekl, bylo, že ještě po jeho útěku zabili Němci v Auschwitz-Birkenau tolik lidí, že přibližný konečný součet je milion tři sta tisíc, ne-li víc, ale rozhodně ne méně. Měl hrůzu z čísel, protože čísla nemají tvář. Stačilo mu vidět nebo slyšet nějaké číslo a přebíhal mu mráz po zádech. Jeho choroba byla nevyлéčitelná. Vyhýbal se ještě dřív, než přišel do ústavu, lidem, kteří chtějí odpustit a zapomenout, aby život šel dál.

Říkalo se, že pozoroval bez přestávky moře; něco, co bylo mimo ústav; na někoho čekal, že se vrátí. Měl biblické jméno, které si sám už nepamatoval, a odvolával se na číslo, vytetované na jeho levém předloktí; tři trojky a dvě sedmičky; stala se z něj legenda – o muži, který mlčel.

Než nemocný umřel, díval se okénkem své cely na moře, jak vykládají ze starých lodí pšenici, stroje a uhlí. Vědělo se o něm, že v zimě 1945 a na jaře 1946 organizoval ve spolupráci s Haganou v Západním Německu v táborech pro lidi bez domova transporty do Země zaslíbené. Měl v očích nezodpovězené otázky: Kam se všichni ztracení poděli? Jaká pro to najít slova? Jak to, že slova ztratila význam? Většinu toho, co se stalo, nešlo sdělit, zprostředkovat, natož popsat. Znamená to, že to vypadá, jako by se to nikdy nestalo? Není to hrozné vůči duším mrtvých? Má potom všechno vůbec nějaký smysl? Tvářil se někdy, jako kdyby slyšel hlasy – těch zabitých. Sám byl němý. Oslovoval v duchu děti, které se ještě nenarodily. Už mu před smrtí nestačili říct, že se jeho němý syn oběsil.

Blázinec stál na okraji zátoky a bylo ho vidět až z Nahariye. Z obou stran pobřeží se zvedaly hory a na východ ležela poušť. Na západ

se rýsovaly rafinerie jako stříbrné prsteny na prstech matky Země. V dálce, která sestupovala z vrchu do nížin Nahariye jako řeka, se mísily od rána do večera zvuky lidí a koní, psů, koček a divokých ptáků ze skalisek s hudbou z restaurací Rave a Pinguin a zahrady Penzionu Popper.

S přicházejícím večerem se písně a hudba z Rave vznášely nad pobřežím a vodárenskou věží, která se svým sedmiramenným svícnem na střeše připomínala maják. Zvuky pluly mezi mraky, z nichž osm měsíců ani nespřchlo. Hodinu před setměním létala podél pobřeží jednomotorová stíhačka se špatně přemalovanými znaky, od Rosh Hanikrá přes Nahariyi až do Akka, otočila se nad ústavem pro choromyslné a letěla zpět. Zvuky, písně a vůně odnášel vítr. Ptáci křičeli ze skalisek v moři: *Ty úúú-ter... Ty ýýý-ter...* Moře pod nimi hučelo.

2

„Jsem teď daleko praktičtější,“ řekla Daniela. „Už bych to tu nikdy za nic nevyměnila. Našla jsem tu všechno, co jsem v Praze ztratila – co tam pro lidi jako já už dávno není.“

„Vím asi, na co myslíš,“ řekl Kamil Dreisler.

Vzpomínala na člověka, který si na ulici odplivl – v červnu 1945, šest týdnů po druhé světové válce –, když viděl její černé vlasy a zdálo se mu, že Hitler udělal špatnou práci. Kamil Dreisler pozoroval houfy racků. Pobřeží bylo ospalé, přicházela tma, lehala si na vodu, řídký, zvolna houstnoucí závoj, až země a obloha splynuly.

„Nevíš,“ řekla Daniela. Myslela na všechno, co zahrnuje rozum i touhu po pochopení a bezpečí. Na důvody, pro které si zoufala celé noci, než k ránu usnula – nebo neusnula. Co znamená láska,

kromě něhy a blízkosti, nebo co odcizení. Z čeho kdy měla strach – jiný strach než o život –, někdy skoro krásnou bázeň. Svůj nikdy nikomu nesvěřený žal, svou starodávnou dívčí naději. Čím láska bolí.

„Jsi hezká.“ Kamil Dreisler se na ni podíval.

„Proč jsme, čím jsme?“ zeptala se. „Nikdy dva a nikdy jeden? Je tak lehké přijmout, co je teď.“

„Všechno se zdá snadné,“ řekl Kamil Dreisler. „Přijít, zůstat, odejít.“

„Když jsi tu nebyl a zůstávala jsem sama, dívala jsem se na moře. Bílé vrcholky vln vypadají jako muži, když klečí u děl. Pěna je někdy jako muž, než přijde nebo odejde. Musíme opravdu odjet? Kdo – nebo co – ti říká, že musíš odjet?“

Občas si taky vzpomínala na poddůstojníka Waffen SS, který v Terezínské pevnosti nakopnul jejího tatínka, protože ho nepozdravil dost uctivě, z odstupu tří kroků. Patřili k dvěma planetám. Poddůstojník a její tatínek. Ta druhá planeta se nesměla bránit. Myslela na svět, jehož příslušníky zabíjela i ta iluze, že se lze bránit slovy, lpěním na zásadách, civilizací, a ne třeba železem. Druhý svět je zabíjel železem. Bičem. Hladem. Mučením. Cyklonem B. Trvalo to šest let, než Německo, Třetí říše, prohrálo válku. Patřila k vítězům, ale necítila se vítězně. Vítězství a porážka v ní splývaly. Ztrácela se mezi nimi hranice. Přemýšlela hodně o pomstě, o spravedlnosti a odvaze. Jak přijmout vítězství a jak se poučit z porážky. První svět je trestal a zůstávalo to beztrestné stejně, jako bylo beztrestné ponížít. Nechtěla už žít v takovém světě, kde by zase mohl poddůstojník beztrestně nakopnout jejího tatínka, bez důvodu, kromě opovržení, které jediné možná mohlo mít důvod a které zůstalo nenapraveno.

„Už jsme o tom mluvili.“

„Už od tebe neodejdu.“

„Jednou jsi odešla.“

„Jen sem.“

Probíhalo jí chvění, které neznala, energie, které nerozuměla. Měnilo to každý den, hodinu a vteřinu jejích devatenácti let. Měřila najednou čas jinak, společně se všemi místy, kde byla: v Praze, v Auschwitz-Birkenau, ve Velké pevnosti v terezínském ghettu, kde prodělala výcvik v dobrovolné Židovské brigádě v roce 1948, a na cestě v podpalubí lodi Caserta z Janova do Nahariye. Všechno splynulo v jediné. Ze všech jazyků se stal jeden srozumitelný jazyk nejrozličnějších zemí a jediné Země. Ze zmatených vjemů získala novou sebedůvěru, na mnoho otázek našla společnou odpověď a z přání se zrodila blízkost. To byla její nová, tajná síla. Pocítila poprvé v životě svět na dosah ruky, svá přání, touhu nebo hmatatelné předtuchy. Bylo to jako vytvářet ze zmatku vlastní svět, v němž mohla být šťastna. Slovíčka štěstí se trochu bála. Bylo to zasvěcení, které podstupovala, sama a současně už ne osamělá. Pronikaly jí něha a blízkost, pocit bezpečí i nebezpečí. Niterné posvěcení. Bude se muset dovolávat rozumu? S čím se smí – nebo by se radši neměla svěřit? Co v ní po této stránce ob stojí, co selže? Pronikala jí touha, jejíž ozvěny znala. Zmatek. To tajné, nejtajnější, co je v člověku ještě starší, než když se narodil. Co je pro tolik děvčat strašákem a nestvůrou. Cítila napětí, z něhož se rodí vášeň. To dívčí, krásné, panenské. To ženské, starší než svět, hvězdy, světlo a tma.

Dívala se na výraz ve tváři Kamila Dreislera a myslela na svůj výraz. Poddávala se své přicházející existenci, tak jako se pták opírá křídly o vzduch, ryba se prodírá vodou anebo koně běží po pobřeží. Dá se zapomenout – třeba jen na chvíli – co bylo, co člověk nechce? Možná. Dávná ponížení, včerejší starosti – jako když mávne proutkem? Snad. Usmála se.

Cítala, jak jí buší srdce. Uhladila si žluté šaty s velkými zelenými listy.

„Udělal bych všechno, kdybys tu zůstal,“ řekla.

Úsměv vzal jejímu atlasovému hlasu úzkost. Daniela měla ořechové oči. Ožehlo ji slunce jara a léta. Pozorovala kolébky moře, pohyby vln, jak se přelévají jedna do druhé.

„Odjedem spolu, jak jsme se domluvili,“ řekl Kamil Dreisler.

Jeden z racků se spustil na vodu a vytáhl rybu. Letěl s kořistí vzhůru.

„Odjedu, ale nerada. S nikým jiným bych odtud neodešla.“

Pak řekla: „Jak může Faraó Blumen tvrdit, že rodina je všechno, snad víc než láska, když žije, co si ho tu kdo pamatuje, sám? Skončí jednoho dne v blázinci. V Penzionu Popper bydlí teď vojáci. Nájem za ně platí armáda. Většinou jsou jen lehce ranění.“ A dodala: „Není to zvláštní? Už od rána. Oba myslíme na stejné věci a mluvíme o něčem jiném.“

„Nechali ti pušku, když jsi odešla z armády?“

„Musela jsem ji odevzdat. Odevzdávala jsem ji nerada.“

Kamil Dreisler pozoroval zátoku. Vanul vítr. Propojoval se s křikem ptáků, s vlnami a s hudbou v Rave. Hráli už potřetí *Líbej mě, Harry, líbej...* Leželi a teď napůl seděli. Písek pod nimi se přizpůsobil. Kámen, o který se opírali, se proležel, jako kotva, omletý vodami a obrostlý mechem a řasami. Břeh byl dlouhý a kroutil se a páchl leklými rybami, slanou vodou a dehtem. Některé kusy dřev vyplavila voda; ohlazený mořem jako mramor, vypadaly jako řezby mužů a žen, dětí nebo démonů, vodních skřítků nebo mořských koní, záhadné a nevinné, vyvržené na břeh.

„Tady u doku myjí lidi z kibucu Sasa koně. Uvidíš ráno. Nevadilo by mi pracovat v kibucu. Mám ráda koně. Mají nejrůznější barvy, všechny syté, bohaté, v odstínech, jako má moře, obloha

nebo ovoce. Jako barva země, když se tady prohánějí po pobřeží, v písku, v dunách. Mahagonová kůže, v barvě písku, nebo černá do modra jako moje vlasy. Někde mají rezavou barvu, hezčí než růže, kaštanoví koně, nebo s plecemi v barvě šťovíku. Mám ráda, když na ně svítí slunce a je ještě vidět na hřebeny kopců u pobřeží.“

Dodala: „Už vím, co jsem se tu od koní naučila. Kůň chce, abys ho respektoval. Je trpělivý. Je velký, silný a dokázal by ti ublížit. Jak mi řekli kibucníci, skoro vždycky se o to pokouší. Musíš koně ovládat. Nesmíš mu dovolit, aby se k tobě točil zadkem. Musíš mu otočit hlavu, nemůže tě nakopnout. Každý, kdo trochu zná koně, by ti to potvrdil.“

„Mají hodně koní?“

„Nepočítala jsem je. Snad dvacet. Možná padesát. Ten člověk, co je má na starosti, tvrdí, že nejlepší je kůň, který si zvykl na jednoho člověka. Udělá ze všeho nejvíc pro něj. Ví, co se od něj bude chtít, protože je to vždycky stejný člověk. Takového koně pokládá za nejlepšího.“

Usmála se, aniž by naznačila nebo řekla proč. „Koně mě toho taky hodně naučili. Jak je dobré někomu něco dát. U koní je to kostka cukru, kus mrkve. Jsou taky koně, kteří udělají všechno i bez rozmazlování, protože mají rádi, co dělají. Pro takové koně je radost, když tě můžou potěšit jako jezdce. Je v nich velkorysost, vlídnost; berou svůj úděl spíš jako dar než jako trest. Povzbuzují fantazii. Je s nimi víc legrace.“

„Co by naučili mě?“ zeptal se Kamil Dreisler.

„Můžeš si vypěstovat vzájemný vztah s koněm, když vytušíš, co má rád, co chce.“ Usmála se a její oči se taky usmívaly. „Porozumíš jeho povaze, schopnostem nebo jeho možnostem. Například, když se kůň zbavuje srsti pozdě na jaře, otírá se o zdi, stromy nebo ploty a dělá mu to dobře. Můžeš ho poškrábat, kam se nedostane; na

faldu pod bradou, kde se může jen těžko otřít. Musí to být, jako když pohladíš člověka. A když si na tebe zvykne, čeká tě a řehťá a diví se, kdes tak dlouho otálel.“

„Jak to, že toho víš tolik o koních?“

„Nevím o nich zdaleka tolik, jako vím o tobě,“ řekla a usmála se. „Možná, že ne.“

„Mám svá tajemství. Jako ty.“

„Doufám.“

Moře odnášelo slova a jejich ozvěnu. Voda vyplavila víc dřev. Tajemství? Není to krásné, když mají lidé svá tajemství, která si vzájemně odhalují, až jsou obnažena? Tajemství bez nebezpečí?

„Proč řekl starý Faraó, že tvůj kámen je rubín, kámen července, a že znamená vášeň?“ zeptal se Kamil Dreisler.

„Přinesl si z Polska a z válek spoustu pověr. Tvrdí taky, že tyrkys je kámen prosince a znamená nezištnost. Má za to, že člověk si pamatuje chvíli a den, kdy se narodil. Zná možná – možná – okamžik a den, kdy zemře. Vteřinu, kdy se stane z dívky žena, z mládence muž. Kdoví, jak to opravdu je? Fascinuje ho všechno, co se stane poprvé. Čím je starší, tím víc. Někdy poslouchá šlágry, v kterých je touha a pochopení druhého člověka, nic chladného nebo neúčastného. Ta nejhezčí stránka rozumu. Povahy. Snad paměť. Nevím. To, co je jednoznačné. V čem není strach. Co tě neničí už předem. (Mluvila o Faraó Blumenovi a myslela na sebe? Na něho, Kamila Dreislera?) Ví, co ti dokáže zohavit i to nejhezčí. Co dělají předsudky. Věří, že kameny mají život, duši a že cítí. Ukazoval mi jednou křemen zavěšený na niti; podržel ho nad miskou soli, kterou sbírá z moře. Kámen se začal pohybovat do kruhu. Nad miskou kuchyňské soli se jen houpal sem a tam.“

„Který kámen znamená odvalu a který čest?“

Daniela cítila jeho dech.

„Tady a teď každý,“ odpověděla.

„Je tu ve vzduchu sůl,“ řekl Kamil Dreisler.

Dotkl se dlaní jejího ramene. Byla štíhlá a pevná, s útlým pasem a plnými prsy.

„Počkej, až bude úplná tma,“ řekla Daniela.

„Měsíc a hvězdy tu svítí tak bíle; jak to? Je to zvláštní; taková tma a světlo.“

Taky Daniela se dívala do moře. „Je to divné,“ řekla. „Někde daleko je země, město nebo dům, a byla jsem tam a tys tam taky byl a něco se stalo a budeme tam spolu. Všechny sliby jsou zbytečné. Přísahala jsem si, že tu zůstanu, a teď vím, že ne. Faraó Blumen říká, že vůle je silnější než láska, ale není to pravda. Proč chce být každý šťasten po svém?“ Dlouze vydechla.

„Drž mě,“ řekla. „Jen mě takhle drž.“

„Buší ti srdce, jako bys běžela,“ řekl Kamil Dreisler.

„Stačí mi, když mě takhle držíš.“

Políbila ho na ústa. Maličko jí cukly rty, když si nechala polibek vrátit. Nechtěla vypadat nervózní. Přivinula se k němu. (Neřekla, jak byla nervózní v armádě, když od ní chtěli, jako od mnoha vojáků, aby dávala krev raněným.) Dovolila mu, aby se jí dotkl na prsou. Okraj slunce se rozpustil v moři. Ohnivý sloup slunce se zkrátil, pak se potopil a zešeřilo se. Na nebi zazářil měsíc. V moři se tříštily a umíraly hvězdy.

„Všechno... Všude...,“ řekla. A pak: „Tolik hvězd... a každá je věčná.“

„Třeba ne.“

„Máš pravdu. Některé hvězdy už pohasly.“

Na hřebenu písčitého svahu směrem k Nahariyi rostly zelené oleandrové keře s červenými květy. U některých domů se houply magnolie. Ve stínu probleskly k obloze trsy trav. Mezi keři se vi-

nuly tunely s prošlapanými cestičkami. Ploty dosahovaly do výše ramen dospělého člověka; tvořily je většinou sluncem vybělené kanystry od nafty, položené na plochu na sebe, s držáky obrácenými dovnitř. Přes den se tu vyhřívali psi a kočky, v bezpečné vzdálenosti od sebe; v noci tu hledaly žrádlo krysy a občas sem zabloudil šakal.

„Chci čekat, až se docela setmí,“ opakovala Daniela.

„Svítí měsíc a hvězdy. Už se víc nesetmí.“

„Ještě chvíli,“ dodala Daniela. „Je to první místo na světě, kde se nebojím tmy.“

„Třeba to není strach, jen neopatrnost,“ řekl.

„Jako dítě jsem se hodně bála.“

„Nejsi už dítě.“

Daniela se protáhla. „Ne,“ řekla. Dala si ruce za hlavu. Měla lesklé černé vlasy až na ramena.

„Měla přijít Eva, moje kamarádka,“ řekla. „Nemůžeš se na ni nikdy spolehnout. Kdykoli jí někdo blízký padl, šla a vyspala se s tím prvním, který byl svolný. Udělala si tím pověst. Lže, aby se chránila. Něco ji přesvědčilo, že pravda je nebezpečná nebo jedovatá. Lež ji chrání, alespoň si to myslí. Má zkušenosti z dob, kdy lež byla lepší než pravda. Zmizela jí hranice mezi pravdou a lží. Někdy lže sama sobě, aniž si to uvědomí.“

Pak řekla: „Občas mi zatelefonuje nebo napíše. Hledá manžela. Má strach, že zůstane na ocet. Nechtěla by skončit jako stará pan-
na. Bojí se, že se pro ni nikdo nenarodil, že pro ni není na světě žádný muž.“

A nakonec: „Alexandr Hermansdorf, který hlídá u stavbařů Solel Boneh, mi slíbil, že když budeme chtít, nechá tě občas hlídat za sebe skladiště lopat a nářadí. Nemusíme mít strach, nechal by ti na noc svůj revolver. Než mi vyřídí papíry, mohly by se nám

nějaké peníze hodit.“ A za chvíli: „Víš, proč nás majitel Rave zval, že bychom u něj mohli pár dní zůstat?“

„Asi je rád, když se o něm dobře mluví.“

„Má volnou třináctku. Obě lůžka. Víím, že mu tam nefunguje větrání. Nemůže to v létě nikomu pronajmout.“

Obrátila se k němu: „Počkej, tenhle knoflík ti zapnu sama.“ Vzala okraj jeho vlněné vojenské košile do konečků prstů. „Myslíš, že tě nedovedu zapnout? Myslíš, že je něco, co nedokážu udělat? Musela jsem se dlouho starat o sebe.“

A jiným hlasem a změněným výrazem, než když se dívala na moře, do toho velikého okna do světa, do něhož vstoupí za chvíli spolu: „Můžeme jít – když chceš. Tys říkal před rokem teď a myslel jsi teď. Já říkala za rok a myslela jsem teď.“

Pořád jí tak silně bušilo srdce; věděla, že to musí Kamil Dreisler slyšet; držela se ho kolem krku.

Kamil Dreisler ji nesl v náručí po písečné cestě kolem oleandrů k domku, který jim půjčili manželé internovaní před druhou světovou válkou Angličany na ostrově Mauriciu v Indickém oceánu. Byla to dřevěná chatrč z bedny na nábytek, zvané *lift-van*. V písku se válely vystřílené žluté nábojnice.

Zploštěly, jak je přejížděly traktory a nákladní auta; byly ještě vyhřáté sluncem, stejně jako vybělený písek, který přes ně sypal vítr. Kamil Dreisler našlapoval pomalu a opatrně k prkenné stěně v barvě spečené hlíny. Měsíc osvětloval moře, vlny písku a hradby v Akku. Moře se převalovalo, doráželo na břehy a hučelo.

Daniela se usmála. „Nechápu, že mi tak buší srdce. Nevím, co to je.“

Zahlédla staré tankové zátarasy na přístupech k Nahariyi.

Kamil Dreisler zastavil před *lift-vanem*, který se vynořil z šera proti oleandrovým keřům; byl světlejší než prve. Velká stěhovací

bedna stála jako chatrč na dvou břevnech, třikrát čtyři metry. Světlymi stíny mezi dnem bedny a břevny se protahovaly kočky. Do boku na návětrné straně vyboural původní majitel okno. Firmu špeditéra, omytou dešti minulé zimy a spálenou sluncem, vyžrala sůl. Okno se dívalo do tmy bílou řasou záclony.

Kamil Dreisler zavřel ramenem dveře. Položil Danielu na lůžko. Bylo tu dusno. Záclona se ve větru přimykala k oknu. Na prkenné podlaze ležely staré noviny, které odebíral hostinský s napoleonskou ofinou. Půjčil jim taky litinové pánve a zrcadlo. Taliře a přibory je zatím nechala používat žena z Mauricia.

„Kdyby žil můj tatínek – podařit se mu dostat se včas sem –, měli bychom lepší dům,“ řekla Daniela.

Kamil Dreisler zajistil dveře kolíkem na kůži z opasku, který dal Daniele starý Faraó Blumen z půjčovny loděk, když přišla z armády. V měsíčním světle probleskovaly světlezelené lístky oleandrových keřů.

Lehl si na bok vedle ní, svou tváří blízko její tváře, svýma očima blízko jejích očí. Daniela se oddávala chvění, které jí říkalo, co přijde, i když se cítila nepřipravena. Nebo byla? Měla pocit blízkosti a úzkosti a napětí jako nikdy předtím.

Dívala se na vnitřek chatrče, na oleandry, jako by je viděla poprvé.

Její výraz se změnil, stejně jako její hlas. Už neměla v očích strže, pohřby a dráty nabitě elektřinou, vystřídávané zákopy a výbuchy ručních granátů, které se naučila házet, jiné lidi a jiné země, jinou řeč, prach, skály a písek. Jiné noční nebe. Odlišná pravidla, jiné hranice soukromí, odlišný práh, který lidé překračují.

Dotkli se dlaněmi.

Měla v očích otázku a příslib. Cítila to někdy večer, když se dívala na vrchy Karmelu, na hradby Akka, na rafinerie v Haifě.

Hlas těla. Uspanou duši těla. Vše, co prostupuje tělem jako všechno, čím prostupuje tělo: touha přání, tajemná síla, volání, které je nesmrtelné, stejně jako je nesmrtelný člověk. Nebránila se tomu, ani nemohla. Byla připravena rozdělit se s Kamilem Dreislerem o vše, co ještě neprožila. Dotkla se jeho duše, jako se dotýkal Kamil Dreisler její duše, dechem, pohledem, přáním. Vším, co cítila hřejivé, blízké a neznámé. Pro Kamila Dreislera byla ochotna opustit svůj svět a přijmout jeho svět, jeho představy, jeho včera i zítra. Je to láska?

Myslela na to, co bylo vzdálené, včera, před rokem, co se přiblížilo tak rychle, jako kdyby se dívala obráceným koncem dalekohledu, a pak ne. Myslela na to, o čem dívka – ani ta v uniformě a s puškou – nic neví; co nezná; co zná jen z doslechu, než se z ní stane žena.

„Jednou jsme v noci jeli vykládat loď, miliony rtěnek z Francie. Z mosazných pouzder se dělaly patrony.“

Cítila jeho tělo vedle svého těla. Nechala se dlouho hladit a hladila Kamila Dreislera. Dotýkala se rty jeho rtů, svými dlaněmi jeho paží, jeho dlaní, jeho těla. Cítila jeho dech. Vzněcovala se zářením neviditelného slunce. Cítila, co přichází zevnitř a zvnějšku současně, a všechno bylo tiché a prudké jako oheň.

Myslela na hodně věcí, které se staly, na hostinského s napoleonskou ofinou, který u sebe neměl nikdy ženu déle než na jednu noc; na kibucníky v Sasa, co pro ně znamenala země a koně. Na lidi, kteří tu ještě loni bojovali proti Britům a potom s Araby, s nimiž chtěli žít v míru a museli se učit bojovat, protože to zapoměli, a učili se být silní, protože byli dlouho slabí. A myslela na svých devatenáct roků, jimiž dospěla k této chvíli, a na to všechno, co se spojilo v jejím životě se zabíjením; co před ní kladlo neúprosnou volbu mezi zabít, nebo se nechat zabít. Myslela na to, jak odejde s Kamilem Dreislerem do

Prahy a proč, a na to, jak jí buší srdce. Cítila, jak všechno opouští její mysl, aniž to skutečně odcházelo. Jen ji to obestřelo jako veliké prázdno, které se otevřelo, aby do něho vstoupilo něco jiného.

Kamil Dreisler ji objal a ona objala jeho. Cítila svoje tělo a tělo Kamila Dreislera a nemyslela už na nic jiného, než na to, co znamená muž a žena, jejich tělo, jejich duše a touha a přání se spojit, blízko, blíž a nejbliž, jako by mohli dva lidé splynout, a když ne ve skutečnosti, tak aspoň v představě, a pokud ne na dlouho, tak alespoň na zlomek vteřiny; a na to, co říkal hostinský. Proč se má člověk vyhýbat lásce, protože je to bolest, a vzít si jen svůj podíl radosti a jít zase dál, od těla k tělu, ne od duše k duši. V čem jsou lidé jako zvířata, která vstupují do archy ve dvojicích, a jak a v čem a proč je to pro ni jiné – a v čem to už bude provždy odlišné, a to i v tom, v čem to bude stejné.

„Všechno,“ řekla. Vyslovila to slovo, ale už nemohla dál ani šeptat. Ležela s pootevřenými rty, zavřenýma očima a čekala.

„Promiň,“ řekl pak Kamil Dreisler.

Dusnem se prolínaly zvuky moře a vítr z hor, písek a noční ptáci na skaliskách. Dřevo chatrče vonělo suchem. V některých sucích byla zaschlá, medově žlutá smola, která ještě voněla; někde už černala. Jejich těla se pokryla potem.

Ačkoli měla zavřené oči, něco ji oslepovalo a ohlušovalo, bralo jí to sílu mluvit, nacházet slova. Vnímala světlo.

Nedokázala už nic vyslovit, ani šeptem. Cítila to jedinečné, co se už nikdy nemůže opakovat, i kdyby se to opakovalo stokrát. Bylo to neopakovatelné. Slyšel bušení jejího srdce? Ozvěna někde na dně jejího mozku opakovala: Všechno... Všechno...

„Nemám ti co promíjet,“ dokázala konečně vyslovit, chraptivě. Cítila napětí, které jí odsávalo krev z mozku. Stav mezi usínáním a spánkem. Touhu po spánku, v kterém je zároveň probuzení.

Cítila napětí v hrdle, v hrudi, v bocích. Cukání v podbřišku, na vnitřní straně stehen. Zapomněla, kdo, kde a kdy byl. Všechno začne znovu, nově. Přiblížilo se k ní něco, co vnímala jako oheň i čistou vodu zároveň. Práh, který už překročila. Čím se změní. Chvění se v ní sbíralo v jediném místě, v její krvi, v jeho krvi, jako se sbírá světlo do ostrého kuželu.

Měla dojem, že se dotýkají krví, že si vyměňují krev. Od této chvíle bude v jeho žilách její krev a jeho krev v žilách jejích. Cítila to jediné místo. Obrovské prázdno, které se jimi naplňuje. Cítila jeho vůli – celou svou bytostí. Jeho vůli a jeho sílu. Spojovaly se s jejím přáním a její vůlí, s její touhou. Cítila ztrácející se hranici mezi pomalu a rychle, mezi ano a ne, mezi snad, možná, někdy, nikdy. Byla sama tím, co pokládala za všechno. Všechno. Nahoře, dole.

„Ano, ano,“ řekla.

Na okamžik otevřela oči. Viděla ramena Kamila Dreislera a jeho hrdlo, ruce a hrud'. Jeho vlasy se dotýkaly jejího čela. Nechala si líbit všechno, co dělal s jejími šaty. Její kůže, jako mléko na místech, kde byla ještě před chvílí oblečena, se odrážela od dřeva chaty.

Šeptala: „Čekala jsem na tebe. Pojď ke mně.“

Zahlédla znovu záclonu, bílé prostěradlo, nitku oleandrového květu, kterou sem zavál vítr, škvora, který lezl hřbetem dolů po stropě vedle nerozsvícené acetylenové lampy, než se dostal na konec stropu a dotkl se bílé tkaniny. Cítila – a bála se –, že je na prostěradle její krev.

Kousek od liftu křičela kočka. Slyšela jiný hlas – na který dlouho čekala a pro který si musel Kamil Dreisler přijet. Cítila pohyb, který přicházel z hlubin moře, z teplého proudu, kterým obeplouval chatrč vítr, z tření písku o písek. Vnímala pohyb, kterým se pohnula její duše, stejně jako její nohy, břicho, prsa, ruce, ústa, až se všechno proměnilo v závrať, z které přicházela a v níž se současně topila

její bázeň. Slyšela ozvěnu slov matky a otce, sestry, mrtvých – jako by byli živí –, jejich pláč i zpěv. A pak zaslechla Daniela Klausová vlastní vzlyk, do něhož se prolnul hluk moře, bušení jejího srdce, třesk vln a tlukot srdce a dech Kamila Dreislera.

Země kolem nich se obalila oblohou, obloha nocí a noc hvězdami.

Slyšeli ptáky na vzdálených skaliskách v moři: *Ty úúú-ter... Ty ýýý-ter...*

„Je to, jak jsi čekal?“ šeptala Daniela. „Není to horší, než jsi čekal?“

Slova, která by ještě včera nikdy nevyslovila, z ní přicházela, jako když vane vítr, šumí moře, svítí slunce.

„Jsi něžná, jako když se stmívá,“ řekl. „Jako když svítá.“

„Všechno... Bylo to všechno...?“

„Něžné, tak něžné...“

Znělo to, jako když koním v trysku odstříkuje od kopyt písek, jako když letí ptáci, jako když v sobotu na břehu sedí, tančí nebo křičí děti. Jako když poprvé stiskla kohoutek a učila se v armádě strílet; byla stejná jako předtím, a přece už jiná, jenom o minutu starší, a o tolik zkušenější. Byla vážná a šťastná a cítila svou krev. Zvláčněly a zčervenaly jí tváře, ještě trochu zvlhlé potem z dusna. Uhladila si dlaní vlasy.

„Je to krása,“ šeptal Kamil Dreisler.

„Je to,“ řekla. „Už napořád.“

„Je to všechno,“ řekl. „Je to na dlouho. Je to napořád.“

„Snad.“

„Jsi hezká.“

„Jsem,“ řekla.

„Bolí to?“

„Ne. Je to krásná bolest.“

„Díky.“

„Nemusíš mně děkovat. A pak. Je to něco jiného než bolest. Jsi to ty. Já a ty.“

„Je to štěstí,“ řekl.

„Ty a já,“ opakovala.

Políbila ho na rty, plna neznámé, nové a sebevědomé vášně, kterou ožily její oči a tváře a rty, její hrud', boky a klín, o kterou se mohla rozdělit, aniž se zmenšila nebo něco ztratila. Byla to jiná vášeň a jiná sebedůvěra než předtím její dopisy a jak na ně odpovídal ve svých psaních. Nechávala si na rtech úsměv, kterým se usmívala zároveň dovnitř, sama na sebe. V očích se jí objevily slzy. Pořád se usmívala.

„Všechno,“ řekla znovu a nechala ozvěnu slova znít ve své mysli.

3

Nad obzorem se trhalo azurově modré nebe. Změnilo tmou ve světlo. Úsvitem moře zjasnělo. Pustina a hory, za nimiž ležely pouště, se protrhávaly šerem do daleka a mísily se s mlhou. Zárodek dne se podobal tváři, která odhaluje závoj. V Rave hostinský spustil gramofon. Daniela se nechala políbit, než řekla:

„Proč nejsme tesaři? Mohli jsme zatloukat hřebíky a zpívat si a být bohatí a nemuseli se s ničím trápit.“ Měla příjemný, hluboký, altový hlas. Tváře jí zjemněly, koutky úst a koutky očí zněžněly, líce pod opálenou pleť zružověly. Měla plné, rudé rty. Zdvíhala se a klekala jí prsa, chvějivá, pružná a plná. Svítily jí oči zvlhlé očekáváním a splněním očekávání. Vypadala jako krásná květina, která právě rozkvetla. Znělo to, jako kdyby zpívala písně, které ji naučila babička a maminka, o nevěstách, ženiších a loukách, o řekách a o štěstí a neštěstí, která lidi potkávají. Život se podobal mostu, který se kle-

ne přes neuvěřitelné trhliny a propasti mezi lidmi a zeměmi. Proč si někdo myslí, že by mohl zradit něco, co zrazuje možná jeho?

Nechtěla říct, že se diví, proč ještě nedostal svoje papíry. Pořád myslela na to, co ohřívá slunce, vlní moře, zvedá rackům bílá křídla, která zblízka, když letí nízko, vypadají špinavá. Myslela na to, jak by bylo dobré, kdyby nedostal papíry a mohli tu zůstat – nebylo by to její vinou; jen by tím vyšla vstříc svému přání žít svůj život tady, a nemusela by to ani vyslovit.

Věděla, že lidé milují určitou myšlenku, jako kdyby myšlenka byla člověk.

Každá myšlenka má svůj kabát, svůj klobouk nebo kapsli, svůj převlek, svou podobu, svou ulitu; své zosobnění a ztělesnění v někom, někde.

Napadlo ji, že asi není nic silnějšího než myšlenka, která se zmocňuje člověka, stejně jako když se člověk zmocňuje myšlenky, kterou by vyřešil dávná i budoucí trápení a kterou by změnil svět, ježž musel proklít, v přijatelnější místo. Myšlenka, která by zahrnula všechno a všechny, celý svět, od rovníku k pólu a od pólu k rovníku, napříč hvězdným nebem, které vidí tady, a taky tím u protinožců, na hladině oceánů i na úpatí hor na druhé straně planety. Je snad v každé myšlence zrníčko snu, z něhož není procitnutí?

Kamil Dreiser rozdělal před liftem oheň. Vařil v litinovém hrnci vodu na čaj. (V Rave mu Faraó Blumen říkal, že dodnes nesnese pohled na kapku promarněné vody, protože pamatuje, jakou práci dalo najít a vyhloubit studny, nachytat do cisteren déšť.)

„Tyhle dopisy spal,“ řekla Daniela a podala Kamilu Dreiserovi svazek papírů a obálek.

Smála se, když přikládal na oheň její starou korespondenci. Byla sebevědomější, než když přišel. Případala si blízka horám, moři, lidem, včetně Faraó Blumena a hostinského s napoleonskou ofinou,

manželům z Mauricia, svým kamarádkám z armády, které ji lákaly, aby se připojila do ošetřovatelského sboru, Evě, která se vyspala s každým, kdo si o to řekl a s kým se jí chtělo – i nechtělo. Snad se tím přesvědčovala, že je naživu, když jí někdo padl. Nebo si chtěla užít dopředu, kdyby to trefilo ji – nebo kdyby ji něco zmrzačilo. Měla tajnou a nevyslovenou hrůzu, že po každém padlém je příště na řadě ona. Nemyslí si to v nějaké podobě každý? Hrála ve své soukromé loterii, v níž si přála vyhrát, když ne manžela, tak alespoň muže. Slunce vypadalo jako rozžhavený mosazný gong.

Kamil Dreisler hodil dopisy do plamenů. Ujišťoval se, že všechno jde, jak chce, i když snad se zpožděním. Už dva dny nebyli v Rave ani v Pinguinu, protože mu došly peníze. Farao Blumen daroval Daniele na cestu aktovku. Byla z kůže polárního soba, jen maličko zpuchřelá. Kamil Dreisler si odpustil komentář. Na kůži z polárního soba tu bylo moc vedro.

„Všechno, co chceš, je dobré,“ řekla najednou Daniela. „Všechno, co chceš, je dobré. Proč to není dobré, když to dáme dohromady? Myslím: proč to není dobré pro všechny – mimo nás?“

„Nemůžeš smířit oheň s vodou,“ odpověděl Kamil Dreisler za chvíli.

Na písku za chatrčí ležely leklé ryby. Dotáhly je sem kočky. Zvedal se vítr, který přichází s přílivem, a odnášel popílek spálených dopisů k moři. Krajní vlna je olízla a odražená vlna je odnesla. Písek se slepil s dehtem a smetím.

Z jednoho dopisu stáhla Daniela stužku. Voda v hrnci se začala vařit.

Daniela si uvázala červenou stužku do vlasů.

„Je to lepší, než to bylo,“ usmála se. „Někdy jsem měla dojem, jako kdybych ani nebyla z masa a kostí, ale z inkoustu, dálky a sli-

bů nebo nesplněných přání – a z nepřítomnosti. Cítila jsem se cizí sama sobě; jako když jedli, se zeptala: „Nevezmeš si ještě kousek ryby?“

„To je pro tebe.“

„To bych si mohla myslet, že se bojíš, abych tě neotrávila.“

Daniela pozorovala vlny, jak běží ke břehu a rozpouštějí se v písku. Seděla na bednách od pomerančů a pohupovala nohama.

„V armádě jsem vyfasovala boty číslo pětáctýřicet. První kalhoty jsem měla o pět čísel větší, a ty vyměněné, menší, mě zase řezaly v rozkroku. Vyfasovala jsem tu nejtěžší německou pušku – mauserovku – masařku.“

„Co chtěl ten námořník od Evy?“

„Dráždí muže, nedá si říct, to je všechno. Loudí si o potíže. Jinak je to dobrá holka. Je jiná, když je s mužem, s muži. Řekla námořníkovi, že prodavač v obchodě s nitěmi a prádlem jí chtěl darovat mušelinovou noční košili, když si přišla něco koupit se svým posledním milencem. Vysvětlila mu, že není zvyklá odcházet s prázdnýma rukama. Nejdřív si s nimi jen pohrávala. Myslím, že to bere teď vážně.“

„Co jí dal?“

„Radši se neptej. Slavili jsme společně její dvaadvacáté narozeniny. Nemá teď ani milence.“

Daniela si prohlížela mozoly na rukou, oděrky, které se jí už zahojily. Dotkla se patami horkého písku. Ráda mluvila o svých kamarádkách. Znamenalo to oživit si jejich obraz a přibližovat si je, i když byly sebedál. Snad mu tím také chtěla říct, že ani bez něj tu nebyla docela sama.

„Chodila s kapitánem obchodní lodi. Je ženatý a nechtěl se dát rozvést. V sobotu zůstával s rodinou. Žít s muži je tu těžké. Tvrdila, že záhada spočívá v tom, že když muž dostane, co chtěl, nezajímá

se o žádné příště. Ale to není láska. Jen chtění, nutnost. Touha být někomu blízko. Potřeba si ulevit. Strach z pomíjivosti. Tvrdí, že pro muže je rodina pevnost s děrami ve zdi. Muž se dostane z pevnosti jen tak daleko, kam stačí vystrčit z hradeb pevnosti své tělo, kousek svého těla. Víc z ženatého muže holka nedostane. Zabraňuje jí v tom vždycky ta druhá. Někdy pochybuje, že se narodila a že se najde dobrý muž i pro ni. Vynahrazuje si to změnou. Strídá muže jako prádlo. Promiň. Dává přednost vojákům. Někdy zavrhuje starší muže, které už nechce, tvrdí, že je nemocná. Lis-tonoše, který za ní chodil, zavřeli, protože házel poštu do potoka Gaatonu, aby ji nemusel roznášet. Už ho k tomu nepustí.“

„Kde jste se potkaly?“

„V pevnosti – v ghettu v Terezíně. Zůstala v pětačtyřicátém roce hned po válce v Německu. Byly jsme spolu v Auschwitz-Birkenau, ve *Frauenkonzentrationslageru* se slovenskými a maďarskými ženami. Nespěchala domů z Bergen-Belsenu. Měla strach, že se vrátí do Prahy a žádného už nenajde. Už se nebude cítit doma. Snila o tom, že si namluví Angličana. Učila se v Německu jíst, pít, tančit. Poznávat stromy, ptáky, kytky, mluvit s lidmi, jako když o nic nejde. Lhala, že hledá holku, o které jsme věděly, že už dávno nežije.“

Kamil Dreisler se díval, jak oheň polyká psaní, kde stálo: *Padli už tady. Neměli kam ustoupit. A pak: Nejen ti, které zabilí a nejsou. Vidím v představě i ty, kteří se nikdy nenarodí. Děti těch šesti milionů zabitých. Nikdo mi nevyvrátí, že duchy můžeš vidět, jejich hlasy slyšet. Vidím je denně – děti, které tu mohly být a nikdy nebudou; po kterých zůstává prázdnou; které nikdy nezestárnou, protože se nesměly narodit. Popílký odlétaly s větrem. Slunce hřálo citelněji.*

„Chutná ti?“ zeptala se Daniela.

„Na to se můžeš vsadit.“

„Bude asi vedro.“

„Jako včera.“

„A zítra,“ usmála se Daniela.

„Každý den, co jsem tu, bylo zatím vedro.“

„Tohle vedro poplete hodně lidem hlavu.“

„Jak to myslíš?“

„Všechno se zpomalí, je ospalejší. V Jeruzalémě je dneska třicet sedm stupňů, tady u moře jen třicet čtyři třicet pět. Někdy to vy-
leze až na čtyřicet stupňů.“

„I v horách?“

„Všude.“

„A nikdy neprší?“

„Když jsou mraky, je bouře s hromy a blesky, ale neprší.“

Nejdelší dopis, který Daniela nedešlala, už taky shořel, všechny tři listy. Psala mu o tatínkovi, který odjel do Auschwitz-Birkenau zářijovým transportem v roce 1944, ačkoliv pracoval ve vedení terezínské Židovské samosprávy, s lidmi, po kterých zůstaly legendy a kterým tu postavili pomníky, vysázeli stromy a sady, pojmenovali po nich ulice, zahrady a muzea, školy a kina nebo divadla, vojenská zařízení. Měl za to, že svým odjezdem – dobrovolně – vykoupí její život a život její sestry. Každý, kdo přežil, mohl přežít jen proto, že místo něj zabili Němci někoho jiného. Často myslela na to, koho zabili místo ní, a tatínek byl mezi nimi. Jednou na to myslela, když střílela a byla nervózní, protože to nechtěla nikomu říkat. Byla hrdá na to, že její tatínek nenechal nikoho odejít místo sebe, jako jiní vedoucí terezínské Rady starších. Když jde o život, je člověk absolutní sobec. Jen někdy není. Jen ti nejlepší oceňují svůj život stejně jako život lidí kolem sebe. Její otec byl jeden z nich. Pouze někdy uvažovala o tom, jestli by nebyla radši, kdyby tatínek nebyl jedním z nich.

Neodeslala ten dopis, protože si nechtěla stěžovat, litovat se, nechtěla účast. Měla chvíle, kdy si nebyla jista. Výsledek toho bylo podezření Kamila Dreislera, že na něj zapomněla, že má někoho jiného; zmínila se předtím ve svých psaních o lidech, s kterými tráví své noci.

Za druhé světové války byla skoro ráda, když ji odeslali transportem z Terezína. Bydlela ve Velké pevnosti na půdě vedle Hasičského domu. V noci jí běhaly myši kolem hlavy. To byl dopis, v kterém mu psala: *Přijed'. Pochopíš, proč odtud nechci. Zvážila jsem všechno, co chci a co nechci. Můžu být šťastna jen za podmínky, že jsem svobodná. Neměli jsme nikdy svobodu, ty, já, ostatní kolem nás. Nedělám si iluze, že svoboda je nejsnadnější existence. Šla jsem do armády, protože chci žít, ne zemřít. Tatínkovi zabili rodiče, jako je zabili mamince. Pak zabili tatínka. Maminka je mrtvá... Ráno se mi zdálo, že jsi kousek východu slunce, sen utkaný z osamělých nocí, jitra a vzpomínek. Přála bych si, abys byl moje probuzení. Aby můj svět byl jako těch pár vteřin mezi spánkem, snem a probuzením. Tvoje podoba ke mně připlouvá přes moře. Bála se, aby ho takovým psaním neodradila.*

„Na co myslíš?“

„Na to, co ty,“ odpověděla.

Myslel na to, kdo jí odtud bude psát a jak bude Daniela odpovídat. Přál si, aby už to bylo. Bez papírů to nejde. Není to směšné a trapné, kolik papírování je součástí světa? Všude. Doslova. Papíry, razítka, potvrzení, ověření, doložky, podpisy, donekonečna. Jako by snad člověk bez papírů neexistoval. Někde se mezitím ztrácel rozdíl mezi důležitostí a bezvýznamností. Mezi skutečnou a domnělou hodnotou lidí. Může člověka vyvážit papír? Věděl, že ano. Proč nepustili židovské děti v roce 1939 do Ameriky, proč nenechali vylodit židovské uprchlíky z nacistického Německa v Havaně? Neměl tak hlubokou paměť, aby si pamatoval všechno. Ani ty nejkřiklavější

případy. Bez papírů propadli smrti. Přestože už nebyla válka, zmenšilo to význam papírů. Daniela byla tak blízko něj; cítil z jejich vlasů vůni, která připomínala vanilkové víno, nebo jenom vanilku; spojilo se mu to s představou vína; opíjelo ho to. Propojil si Danie- lu pokaždé s představou měst, kde všichni budou jíst, když je čas k jídlu a mají hlad, a pít, když dostanou žízeň. Spřádal si vidiny slunných domů pro ty, kdo přijdou z práce, se stejným dílem ticha a hluku a kouře i hor pro všechny. Člověk nemusí být blázen, aby si to přál; stačí být tři roky v lágrech za to, že se narodil z židovské matky. Měl sen o zemi beze strachu, kde se už žádná lidská dlaň nebo tvář nepoškrábe o ostnatý drát.

„Jak se cítíš?“

Usmál se. Nechtěl říct, že když mu nejdou papíry, cítí se jako na lodi, která se vzdaluje od břehu, k němuž chce přirazit. Kibucníci ze Sasa myli u doku koně. Nákladní auta, v kterých koně přivezli, stála u kraje silnice. Napadlo ho, že museli brzy vstávat. Vdechl vůni Danieliných vlasů, příchutí vanilky a vína.

„Nechtěl by sis předtím umýt ruce?“ zeptala se Daniela.

„Myl jsem se,“ odpověděl Kamil Dreisler.

„Ale ne mýdlem. Nechci onemocnět jako Eva.“

Pak řekla: „Jednou jsi mi vyprávěl, ještě v Praze, když jsme jeli na Vlčí horu, že tě ta ženská srovnala s mladým koněm. Můžeš mi říct proč?“

„Bylo mně šestnáct, a víš, kde to bylo, proč jsme to dělali. Nikdo z nás nechtěl odjet z terezínské Velké pevnosti do Auschwitz-Birkenau jen tak.“

„Jak, *jen tak*?“

„Už jsem ti to řekl.“

„Kolik vás bylo na tu chudinku?“

„Ani se neptej.“

„Pomohlo ti to v něčem?“

„Dalo nám to sebedůvěru.“

„Muži to mají jednoduché.“

„Ne ve všem.“

„Vždycky mě překvapovalo, že jsi se mnou chtěl mít už od začátku život jako s dospělou, i když jsem ještě dospělá nebyla; jen jsem tak možná vypadala. Nemůžu tě za to odsuzovat. Nikdo ti neprozradí, o co se má holka rozdělit dřív, o tělo nebo o duši. Nestydíš se?“ Stále se usmívala, ale oči měla vážné.

„Ne. Snad jen za to, kolik lepších lidí než já to nepřežilo, nebo kolik lidí zabili místo mě. Protože jinak se to v lágru nehrálo.“

„Měl by se stydět někdo jiný.“

„Vždycky se nejvíc stydí nevinní.“

„Nechci o tom mluvit.“

„Tak proč o tom mluvíš?“

„Vím taky, která to byla,“ řekla Daniela ještě k tomu, o čem mluvili předtím, a usmála se. „Budete si rozumět s Evou, jestli se tu ukáže.“

Potom řekla: „Proboha, zavři ty dveře na zástrčku. Chceš teď jiné věci. Nikdo je se mnou ještě nedělal. Ale tys je už dělal, ne?“

„Ano,“ šeptala, „ale počkej chvílku. Jen když to budeš dělat jen se mnou.“

Kamil Dreisler zajistil dveře liftu kolíčkem. Na provázku se houpal zub dravé ryby. Daroval jim ho jako amulet Faraa Blumen, majitel rybářského člunu a loděk v půjčovně.

„Máš večerní oči,“ řekl Kamil Dreisler. „Jsi krásná, jako noc v noci, den ve dne a ráno po ránu; jako nikdo a nic na světě. Miluju tě.“

„Taky tě miluju. Ještě jsem nikdy nikoho nemilovala.“

Pak řekla: „Jak se měří nebo váží láska?“ A nakonec, ještě než odpověděl:

„Nejdou na to míry a váhy. Jen naděje. Očekávání. Touha. Přání. Důvěra. Krásná úzkost, jakou jsem ještě nepoznala.“ Pak řekla: „Hostinský má pravdu jen v tom jednom: Noc je přítelkyně lásky.“

Daniela potom šeptala, jako by to mohl slyšet někdo u doku, kde kibucníci ze Sasa myli koně. „Udělám to – teď,“ řekla.

A později: „Proč si libuješ o tom ještě mluvit...? Ano, ano, co chceš. Všechno. Ale mlč...“

II

4

Lázeňské městečko Nahariya, na dohled od jihu z Haify a od severu z Roš Hanikrá, vyrostlo v třicátých letech, kdy začali utíkat lidé z Německa. Středem Nahariye, jako švihnutí bičem, protékal místy trochu pokřivený potok Gaaton. Mezi nejstarší stavby Nahariye patřil hřbitov australských vojáků z první světové války, kteří zemřeli dřív, než přišla první přistěhovalecká vlna. Na hřbitově stály čisté bílé kříže a udržované hroby.

„Kolikátá je to už snídaně?“

„Kdo by to pořád počítal,“ odpověděl Kamil Dreisler.

Daniela se usmívala jako někdo, kdo se učí trpělivosti; byla všechno, jenom ne trpělivá.

Prostírala ráno i večer na bednách od rajských jablíček. Vlna vedra se táhla už týdny. Meteorologové v rádiu nepředpovídali změnu. Horka dosahovala třiceti sedmi stupňů v přímořských rovinách a třiceti osmi v kopcích, včetně Jeruzaléma. V Rave někdo řekl, že takováhle vedra se vyskytují jen na začátku nebo na konci léta. Místní noviny psaly, že podobná horka byla zaznamenána jen v roce 1881 koncem srpna, kdy dosáhla v Jeruzalémě čtyřiačtyřiceti stupňů a v Jaffě jedenačtyřiceti stupňů Celsia.

„Nemůžeš jíst?“

„Musí to být vedrem,“ odpověděl Kamil Dreisler.

„Musíš hodně pít.“

„Piju jako ryba.“

„Máš pít přinejmenším osmkrát denně.“

„Jo.“

„Jeden a půl litru,“ dodala Daniela.

„Piju skoro bez přestávky.“

Dostali ráno od Faraa Blumena ryby, které nestačil prodat nebo sníst. Nechat je zkazit by pokládal za hřích. Pravděpodobně si myslel, že by bez něj umřeli hlady. Prorybařil dlouhé hodiny ve dne a poslední dobou stále častěji i v noci. Špatně spal.

Daniela se dívala na dlouhou tmavomodrou loď s pomerančovým pruhem podél okraje trupu. Ležela na vodě jako odpočívající žena. V Rave přehrával hostinský s napoleonskou ofinou pár evropských a amerických šlágrů a potom *Kineret*.

„Proč myslíš, že ti papíry ještě nepřišly?“ zeptala se Daniela.

„Nechci se o tom pořád bavit,“ odpověděl Kamil Dreisler.

„Myslíš, že já snad chci?“

„Může to mít tisíc důvodů. Svět pořád vypadá na rozsypání, na začátku války, a nejenom tady, od pólu k pólu, pod mořem i ve vesmíru. Někdy se asi zdají osobní věci z hlediska úřadů menší než špendlíková hlavička; a asi zrovna tak důležité. Jen pro nás jsou stejně důležité jako ty od pólu k pólu. Jak říkám, chce to trpělivost. Nedělám si s tím tolik starostí.“

„Nemusíme si nic nalhávat,“ řekla Daniela. „Rozhodně ne kvůli někomu, kdo...“

Nedořekla to, protože po každé takové poznámce byl jako na jehlách. Věděla taky, že slova tolik neznamenají. Jádrem věci spočívalo v pochopení – lidé mluví, jen aby se někdy sami o něčem ujistili; a podruhé, aby ujistili ty ostatní.

Daniela se na něho podívala, jako se koukal hostinský s napoleonskou ofinou na ni – jako na někoho, kdo už má taky o kolečko navíc. Někdo si nevystačí sám – řekl hospodský – potřebuje se – kromě sebe a lidí – přidržet ještě myšlenky. Zadá si s ní jako s člověkem. Je jí věrný a oddaný, nebo nevěrný a zrazuje ji.

Proč je tak snadné lhát? Nejen pro Evu, která se stále ještě neukázala. Je pravda tak těžká? Proč je tak snadné dostat se pokaždé z právě získané rovnováhy někam na krajíček, jako kdybychom pochodovali po okraji srázu, třeba tam, kde jsou bílé skály v Roš Hanikrá? Je život od začátku do konce procházka po tenkém ledě?

„Vezmeš místo, které ti nabízí Alexandr Hermansdorf? Chce mít pár dní volna, aby si konečně zajel do Chadery. Chce si vybrat v přistěhovaleckém táboře nevěstu. Má potíže vybrat si dobře a rychle. Nebo si žádná nechce zvolit jeho. Nikdy to nepřizná. Byl s někým pár dní, ale holka se od něj odstěhovala, protože jí počítal kolečka salámu a napomínal ji, aby rychleji zavírala lednici, že spotřebuje moc ledu, a nakonec jí nechával jen slupky od salámu, protože podražilo. S takovým člověkem bych nezůstala ani minutu. Nemusíme ho litovat. Je to pořád lepší než ve *Frauenkonzentrationslageru*.“

Pak řekla: „Nebude pár dní cukr. V přístavu stojí loď, ale je to na dobírku a nikdo se nemá k tomu to zaplatit.“

„Co ti říkal starý Faraó Blumen?“

„Jako obvykle: Když nemáš boty, podívej se na ty, co nemají nohy. Hostinský z Rave mi nabízel zaměstnání. Taky ta stará z Penzionu Popper mi chtěla dohodit místo v kuchyni. Omlouvala se za hořký čaj – není to proto, že by byla lakomá. Jednou udělala pro anglické lodní důstojníky desetinohé raky a nic si za ně nepočítala. Za války proti Arabům vařila bezplatně pro vojáky bramborovou polívku. Dávala do ní tuřín jako pochoutku a sušené houby ještě z Evropy, které schovávala pět let.“

„To je všechno, co ti Faraó Blumen říkal?“

„Chtěl si koupit cukr od její starší sestry, co je manželka starosty, ale nechtěla ho prodat za cenu na černém trhu a prodělat se jí taky nechtělo.“ Na chvíli se odmlčela. Starý jí řekl, že je to vždycky

stejný příběh; nejdřív utopie, pak rozčarování; nejdřív sen, pak zrada; nejdřív příslib, pak zabíjení.

Daniela podala Kamilu Dreislerovi lísteček, na kterém účtoval hostinský z Rave hostům, co snědli a vypili. Stálo tu: *Neprožila jsi už jednou peklo, abys utíkala připravit si ze života druhé? Dva psi a kost nikdy nesouhlasí. Nemůžete žít ve dvou světech zároveň – jako se nedá sedět jedním zadkem na dvou židlích. Žijete v různých světech, ty v jednom, on v druhém, každý v tom svém. Nemůžeš plivat proti větru.*

„To přece není rukopis Faraa Blumena.“

„Ne, jen jsem se s ním chtěla poradit, co mám dělat.“

„Co ti poradil?“

„Abych to zahodila a zbytečně tě nerozčilovala. Abych byla trpělivá a čekala. Říkal, že všechno dobře dopadne, i když možná jinak, než chceme. Dostaneš papíry i pro mě a budeme moct odjet.“

„Můžeš přísahat, že ti neříkal nic jiného?“

„Někomu musíš věřit,“ řekla Daniela.

„Jak to myslel: jinak, než chceme?“

„Má za to, že nikdy nikomu všechno nevyjde do puntíku, jak by si přál. Nemůžeš všechno mít hned. A jak sis to vykreslil nebo vysnil. Asi jako když si vyjede na sumce a chytí chobotnici.“

„Někomu možná, někomu nikdy,“ řekl Kamil Dreisler ještě na poznámku, že někomu musí věřit. „Kdo ti to dal? Kdo to psal?“

Kamil Dreisler zrudnul. Bylo snadnější myslet na svět, který svým stínem překrývá jejich starosti; až na to, že právě z tohoto světa nepřicházely jeho papíry. Mohl si domyslet, kdo jí to dal a kdo to psal.

„Tos dostala včera v noci?“

„Dostávám to už tři týdny. Není to první. Zahazuju to.“

Taky Daniela zčervenala. Nad liftem kroužil racek s bílými křídly a špinavým břichem.

Koncem července vály horké východní větry. Nikdo necítil úlevu z vrstvy studeného vzduchu, který přicházel už třetí den ze Středozeemí a z jižní Evropy. Vedro trvalo. Moře se podobalo zrcadlu, které odráží stříbrné střepy. V liftu se nedalo ve dne dýchat a v noci spát. Třetí bezesnou noc se Daniela posadila na lůžku, otřela si pot z čela a krku a řekla, že zůstat tady je taky revoluce. Věděla, že Kamil Dreisler nespí. Zabíjel šváby, jako kdyby držel hlídku. Museli dvakrát denně vystříkat lift práškem, někdy i v noci. Nebe se lesklo jako tmavomodrý porcelán. Daniela si ovázala kolem čela vlhký šátek. Z Rave sem vítr přinášel vůni zvětralého piva, cibule a česneku a splašků. Hostinský taky nespál. Vynášel na písek židle a splachoval vodou z hadice včerejší nedopalky z tanečního parketu. Hvězdy svítily jasně.

Daniela pohubla. Taky Kamil Dreisler ztratil na váze. Byli oba opálení.

„Nemysli na to,“ řekl Kamil Dreisler. „Spi. Budeš ráno jako moucha.“

„Naučila jsem se ztrácet mrtvé, ještě jsem se nenaučila ztrácet živé. Leze mi na nervy nechat o sobě donekonečna rozhodovat druhé. Nechce se mi spát, když ty taky nespíš. Není ti vedro? Je to peklo.“

Hostinský začal hrát do noci písně z dob Palmachu. Asi si je přehrával jen pro sebe, ale v chatrči to slyšeli. Na moři zářily pod hvězdami osvětlené barevné čluny. Ve tmě vypadaly všechny stejně, jako sestry. Vyjížděly v noci a vracely se ve dne. Kamil Dreisler pracoval už tři dny na silnici a včera hlídal v noci za Alexandra Hermansdorfa ve skladišti silniční nádražní firmy Solel Boneh. Čluny s lampami se vyjímalý na moři jako bludičky. Kamil Dreisler voněl asfaltem, který rozléval stroj a který roztíral košťaty s dvě-

ma arabskými dělníky. Spal jen chvilku. Zdálo se mu, že vidí v prostoru mezi nebem a zemí chrty a jezevčíky. Pak se změnil v rybu. Nakonec v mola. Mol se změnil v akvariijní rybku, skoro embryo. Směřovala dolů, jako vlásečnice nebo vzdalující se meteor.

„Můj velitel mi vysvětloval, jak se hází ruční granát; co musíš udělat, abys nezabil svoje lidi a sebe. A která myšlenka ti může pomoci a která ne. Myšlenka pro něj byla jako padák, když skočíš z letadla. Má smysl, jen když se otevře, ne když letíš a padák zůstává zavřený. Každý ví, jak to jedině může skončit.“

Uprostřed noci začal reproduktor upozorňovat lidi, kteří se šli koupat, aby dávali ve vodě pozor na všechno, co plave a co je podezřelé, včetně mrtvých ryb. Miny někdy vypadají jako lahve od piva nebo od sodovky.

„Chceš se jít koupat?“ navrhla Daniela.

„Když nemůžeš spát...“ odpověděl Kamil Dreisler.

„A ty?“

„Kam až jsi doplávala nejdál?“

„Abych neztratila břeh z dohledu. Nemám ráda medúzy. Bojím se velkých ryb. Stačí mi dotknout se některé a trnu hrůzou, než se vzpamatuju. Asi jsem slyšela moc zkazek o žralocích. Někdy tu jsou. Malí žraloci jsou v Eilat, tisíc kilometrů na jih odtud, v Rudém moři, ale nekoušou. Oteču, když se dotknu medúzy, třeba jen kousíčku. V kibucu Hachotrim žije člověk, který se koupe dvakrát do roka. Když je *chamsín*. Plave až k obzoru, ale nikdy ne v noci.“

Pak řekla: „Nemusíš se bát, že bych se chtěla utopit. Doufám, že ani ty se nebudeš chtít vedle mě topit. Nebo utopit mne.“

„Zdálo se mně o Evě,“ řekl Kamil Dreisler. „Měla aféru s Američanem. Vodili se za ručičku. Tu a tam se líbali, nic víc. Navrhl jí, aby se společně osprchovali. Řekla, proč ne, ale měla zkušenost s člověkem, pro kterého sprchovat se s holkou bylo maximum, co

mohl podstoupit. (Měl radši ve sprše muže.) Díval se na ni jako očarovaný, takže si oddechla. Ani se jí nedotkl. Jen se zeptal, jestli by si ho vzala. Odpověděla, že si to musí rozmyslet. V noci měla sen, že jsou na louce s jeho dvěma kamarády. Najednou se všichni tři proměnili – Američan v luční kobylku, druhý ve cvrčka, třetí v hovnivála. Nechápal, proč ochladla. Potřebovala muže, ne dítě.“

Kamil Dreisler si půjčil loďku starého Faraa Blumena.

„Je *chamsín*. Arabsky to znamená padesát. Padesátkrát do roka přichází horký vítr z pouště, s pískem droboučkým jako zrníčka granátových jablek. Lidi z toho bolí hlava.“

Moře bylo průhledné. Mořské dno vypadalo na kraji jako ruka, která něco svírá: tkáně, cévy a žíly, které připomínaly tělo a rostlinu. Kamil Dreisler vesloval podél řady lodiček, minul vzdálenější, až byli na moři sami. Věděl už o místním zlatníkovi, který dosahoval Daniele k ramenům; jeho matka jí nabízela, aby se přestěhovala k nim do domu. Dal Daniele budíček s vizitkou, kde stálo: *Malý, ale tvůj*. Daniela ho darovala Kamilovi. Když pomáhala v Penzionu Popper s úklidem, otřel se o ni na schodišti host, který jí nabízel, že ji vezme do Jeruzaléma. Důstojník pěchoty jí navrhl po noci na sežehlé trávě manželství, pro které by opustil manželku s tříletou holčičkou. Byl mezi nimi pilot na pajpru, který se vyučil cukrářem a jehož matce se Daniela taky líbila. Zřítel se při cvičném letu. Daniela teď navlékala za peníze korále pro ženu z Mauricia. Dostala od ní francouzskou knížku *La rue du chat qui pêche*. Ulice u rybařící kočky. Na obálce sedělo děvče ve stáří Daniely, když odjížděla z Prahy s Dobrovolnou brigádou, v kabátu narychlo ušitém z americké vojenské deky. Kamil Dreisler chtěl, aby mu Daniela vysvětlila, proč je to o emigrantech vždycky smutné. Odpověděla mu, že jen ze začátku. Začala se teď svlékat a odkládat šaty na

dno loďky. Měla žluté šaty se zelenými listy. Zvenku byl bok lodi obložen rozřezanými pneumatikami. Nechávala si jen prádlo.

„Mně se zas zdálo o tobě,“ řekla Daniela. „Naverbovali tě k pilotům. To bys docela chtěl, ne? Pak se to změnilo na dálkovou dopravu. Svěřili ti v kibucu Hachotrim auto s vlekem. Soupravu za sto tisíc.“

„Sto tisíc čeho?“

„Na tom přece nezáleží. Byl to jen sen. To bys třeba chtěl dělat, nebýt to tady, ne?“

„To už jsi jednou říkala.“

„Nevím, jestli mě tak pozorně posloucháš. Hypnotizují tě jiné věci.“

Pak řekla: „Proč je na světě tolik bezohlednosti?“

Loďka byla zelená, s dvěma vesly, skříňkou na udice a plechovkami od konzerv. Na dně skříňky ležely háčky, náradí a šňůry navinuté na kola s kličkou. Obloha a moře se na sebe poskládaly, propojeny tmou. Loďka měla hnědé roubení a červenou čáru ponoru. Jmenovala se *Volnost*. Starý ji křtil pivem. Jméno napsal bílými tiskacími písmeny hebrejsky a latinkou. Kromě starých novin měl ve skřínce lahve od holandského piva s patentním uzávěrem.

Od snědé pleti Daniely se odrazilo světlo hvězd, měsíce. Zhoup-la se jí prsa. Daniela si rychlými pohyby svlékla prádlo. Uhladila si vlasy. Zvedla ruce a přiložila dlaně k sobě. Skočila do vody. Plavala kousek od loďky. Kamil Dreisler zavesloval k ní. Přidržela se roubení, ramena nad hladinou. Čekala, až jí z vlasů steče voda. Kamil Dreisler jí podal ruku. Nahé tělo Daniely se lesklo. Vylezla nazpět do loďky. Položila se na dně na záda. Dívala se na hvězdy. Měsíc vypadal jako obrovský stříbrný peníz, od kterého se odráží neviditelné slunce; rozestřel kolem sebe modravé světlo jako

stříbrný hustý prach, který splývá s hvězdami. Hvězdy byly jasné. Připomínaly jí signály, jako když byla ještě v armádě. Ještě chvíli prudčeji oddechovala, než se jí hrud' zklidnila.

„Chceš mi říct něco, co bych měl vědět?“ zeptal se Kamil Dreisler.

„Třeba tomu člověku, co ti to vyřizuje, vadí, že sis pro mě jel. Možná, že to není omyl nebo jen zdržení. Nakonec je pro některé lidi revoluce, co za ni prohlásí oni, ne to, co si přeješ ty nebo co si přeju já. Když lžou lidem, jako jsi ty nebo já, ani jim to nepřipadá jako lež.“

Neřekla, že když mu nepřijdou papíry, měl by tu zůstat s ní. Nepověděla mu, co jí připomíná, s čím si to podává ruce.

Loď oplachovaly vlny. Voda se odrážela do moře a kapky vystřikovaly na Danielu, která se jim nebránila. Už neukazovala Kamilu Dreislerovi anonymní lístečky, které ji varovaly. Na poště otevřeli jedno psaní s jeho adresou. Vyzývali ho v něm písemně, aby si přijel vyřídit svoje papíry sám. Myslela na to, jak jí v armádě kazil poddůstojník hvězdné obrazce, protože chtěl, aby se podle nich orientovala, ne aby je obdivovala. Voda pleskala o stěny.

Daniela se otřela do ručníku a sáhla po svých žlutých šatech.

„Doufám, že se nechceš oblékat?“ zeptal se Kamil Dreisler.

„Proč?“

„Abych tě nemusel znovu svlékat.“

„Nemám toho moc na sobě.“

„Jsi takhle hezčí.“

„Myslíš? Na jak dlouho?“

„Napořád.“

„Byla bych nerada, kdybys v tom viděl to jediné, co ti můžu dát. Nebo to jediné, co si můžeš vzít.“

Noc padala k zemi, do vody. Vlny se blyštěly. Tu a tam sebou mrskla na hladině ryba. Příklad' loďky lehce rozrážela vodu. Někde

daleko pluly větší lodi, bárky, rozcházely se do všech stran. Pobřeží vytvářelo tmavší klikatou čáru. Dál byly hory.

„Neměl bys to kazit, ani mně, ani sobě,“ řekla ještě Daniela.

„Víš, jak to je,“ řekl.

„Nevím. Třeba bys neměl počítat s tím, že vím víc, než opravdu vím. Než chci vědět.“

„Víš, jak tě mám rád.“

„Nevím.“

Pak řekla: „Tolik – ze všeho nejvíc – pro tebe znamená tělo. Byla bych ráda, kdyby tělo bylo opravdu všechno.“

A nakonec řekla: „Snad je to pravda. Lidi, země a moře i hvězdy jsou prostoupeny tělem. Možná i tvoji duši prostoupilo tělo.“

„Tvoje a moje tělo,“ řekl. „Moje a tvoje duše.“

„Paměť,“ řekla. Měla v očích střízlivost a touhu. To, co si chtěla i nepřála pamatovat.

Setkali se, docela zblízka, pohledem, v kterém se odrážely panenky toho druhého.

Kamil Dreisler cítil, že chtějí oba víc a že jim něco uniká. Její tělo bylo to jediné, co bylo dosažitelné. Vnímал, co měl a současně neměl, co měla i neměla Daniela; byl to pocit neukončeného nebo neukončitelného, neúplného blaha. A oba se znovu vnímali jako vlny v moři. Radost a hořkost. Požitek s bolestí. Dvojznačnost touhy. Přání a vědomí, že to nemůže být tak, jak to oba chtějí, aniž by věděli proč.

Daniela řekla: „Chceme si vzájemně vyměnit, co jeden nebo druhý pokládá za štěstí? Co když je naše osobní štěstí nesrovnatelné a nedělitelné?“ Nechtěla vyvolávat v život slovo neštěstí.

Večer mu dala Daniela číst dopis, který dostala od Evy. Už mu ani nebylo líto, že ji – s největší pravděpodobností – neuvidí. Psala:

V muži je zvíře, které se zbožnilo, žíznivé po panenské krvi, prvotní kořisti. Naneštěstí je to – jak to vypadá – jediný druh muže, který stojí většine žen za to. Proto se Kráska zřekla otce, pro pohádkové Zvíře. Nic není ošidnějšího a dvojznačnějšího než to, co si nalhávají ženy o mužích. Škoda, že dívka, když si říká mám nebo nemám, neví předem, co pozná potom. Proč se z blízkosti stane dálka a z pochopení nepochopení, z bezpečí nebezpečí? Z něhy lhostejnost? Pokud ne něco horšího? Není to smrt jako v lágrech, je to život, ale není to bez kazů. Každý muž, s kterým se žena spáří, se jí usadí v krvi. Chce, aby mu za to odevzdala srdce. Žádný div, že je potom žena se svým srdcem tam, kam od ní muž většinou uteče. Bez srdce umírá, i když na pohled ještě žije. Nakonec asi mají pravdu matky, když varují dcery, že panenská blána chrání dívčí srdce a její krev, aby se předčasně nesmísila s krví muže, protože do té doby je krev, která jí protéká žilami, její, neposkvrněná v krvi rozpuštěným semenem muže. Dá-li dívka tělo muži, nesmí se divit, že je to muž, který do ní pumpuje krev – jejím srdcem. Žena i po jediném setkání s mužem už není a nebude tím, čím byla.

„Nechci nic zkazit,“ řekl Kamil Dreisler. „Nic z toho, co záleží na mně.“

Na to Daniela neodpověděla. Oběma pomáhalo ticho, vůně moře, hvězdy a měsíc, voda.

Teplý vítr, který proplouval nocí, hladil vlny.

6

K barelům na pobřeží, kde byly jen kameny a písek, došli Daniela a Kamil Dreisler bosi. Lodku vytáhl Kamil Dreisler na souš, aby ji měl v dohledu. Na písku si rozestřeli šaty pod hlavu. Písek byl ještě vyhřátý sluncem. Vlny světélkovaly černě. Pěna připomínala

šupiny, ploutve nebo roztavené mince, stříbro. Z Rave sem zavál vítr pach zvětralého piva. Za dokem se rvaly kočky. Noc uplývala jako neznámý přírodopis času, který nikde nezačíná, nikde nekončí. Z hloubky noci se vynořila loď. Přibližovala se pomalu. Proploovala kolem nich jako světelný přízrak. Noc a moře se před lodí rozestupovaly a zavíraly se za ní; zůstávala jen světla kajut a paluby. Ostře i měkce se loď vydělovala z prostoru noci.

„Je tu krásně,“ řekla Daniela.

„Proč pláčeš?“ zeptal se Kamil Dreisler.

„Mohli bychom tu žít, spolu,“ řekla Daniela.

Loď plula do noci. Odnášela svá světla daleko, až se zmenšila a zmizela.

„Neplač,“ řekl znovu Kamil Dreisler.

„Co to znamená – láska, milovat, přislíbit se nebo zavázat?“ zeptala se Daniela. „Nikdy jsem to nikomu neříkala. Miluju tě na celý život. Tak jak jsem to napsala v domečku na zeď. Bude to pravda, i když už nebudu.“

Za pět minut řekla: „Dej mi ruku.“

Přidržela si dlaň Kamila Dreislera několik vteřin na bříše. Pochopil okamžitě.

„Nikdo na světě to neví – jenom ty a já.“

„Jak to víš? Byla jsi u doktora?“

„Nemusím chodit k doktorovi.“ A znovu: „Tak se to stalo. Ten první nedělní večer. Dvacátého čtvrtého, když jsi mě odnesl do chatrče. V ten zlomek vteřiny.“

Díval se na ni. V jejím pohledu byly otázka i odpověď, spolu se slzami a s úsměvem. Její výraz se změnil. Měla jasné, trochu nervózní ořechové oči, v kterých byla včerejší i zítřejší pravda. Její pravda, o níž si přála, aby ji viděl. Danielin pohled vysvětloval, proč se nemusí nikoho ptát, aby to věděla, jako že se země točí, slunce

vychází a zapadá a rackové kladou vajíčka a sedí na nich ve svých hnízdech. Jako přichází noc po dni a den po noci, vylétají rackové ze skalisek za Roš Hanikrá a křičí. Staré zločiny a budoucí hříchy. Něha a bezpečí. To jedinečné a neopakovatelné. Naplnění. Cit. Tělo. Cítila svoje i jeho tělo, jako cítí květina vítr, země oblohu, ryba vodu. Touha se spojila s jejím tělem a tělo s touhou. Tělo jí dávalo sílu. Mohla a nemusela snít a výsledek byl tíž. Stala se z ní žena a z Kamila Dreislera muž. Cítila dotek nesmrtelnosti. Nádhernou lehkost vesmíru. Tělo. Voněla mořem a vanilkovým vínem.

Kamil Dreisler si připadal náhle starší a dospělejší. Pyšnější a taky zaskočenější. Vyschlo mu v hrdle. Pohladil Danielu po spáncích, po vlasech, po rtech. Věděl, že se nesmí dopustit chyby.

Vysoká řídká tráva se vlnila v teplém větru.

„Druhý týden v září se zlepší počasí,“ řekla Daniela.

„Podle Farao Blumena je to pokaždé, když se rozvodní Nil. I v Rave jen málokdo lže, když mluví o počasí.“

III

7

Farao Blumen odcházel z chatrče. Přinesl večerní poštu. Díval se na starou nákladní loď. Kamil Dreisler hodil do popelnice papírový sáček s vlasy, které mu Daniela ostríhala. Na Farao Blumena svítil plný měsíc. Měl snědé tváře, zvrásněné jako dužiny, jako spodek lodi, jako vrstvu dehtu, zrohovatělou, spečenou a rozrytou pískem a kameny na pobřeží, osmahlou sluncem, jak vytahoval dennodenně člun a vlekl ho na souš, kromě soboty, a někdy i v sobotu.

Farao Blumen také přinesl šňůru, aby měla Daniela kam věšet prádlo, a ryby. Jedna taková nestvůra by měla vydržet až do Nového roku. Říkal, že ráno přijeli na staré nákladní lodi do Nahariye noví přistěhovalci, ale žádní nervózní milionáři z Bornea.

V Rave o Farao Blumenovi říkali, že si láme hlavu, jestli Bůh chtěl, nebo nechtěl, aby se stalo, co se přihodilo v druhé světové válce, a pak ve zdejší válce. Pokud to opravdu chtěl, nepomůže Farao Blumenovi dát se vypsát z náboženské obce. A pokud to Bůh nechtěl, nepomohlo by mu, ani kdyby v náboženském svazku zůstal. Je možné, aby Bůh připustil, co nezamýšlel? Jestliže už člověk musí pochybovat o všem – má do toho zahrnout i všemocnost či bezmocnost svého Boha? Mají si to – místo truchlení – zapsat za uši? Kdo by si byl za války v Evropě myslel, že každý, kdo přežije a dočká se dlouho očekávaného blaha, bude mít o krok blíž k sebevraždě? Farao Blumen nebude první, komu tu z vedra přeskočilo. Zdá se mu o tom i ve dne, nejenom ve snu o lágrech. Jde několikrát za den a noc do plynu, pokaždé s někým jiným ze svých příbuzných, se svou ženou a s každým ze svých tří dětí zvlášť. Sny

přicházejí stále častěji a o to pravidelněji, čím víc času od války uplynulo. Čím víc na ni svět a Evropa zapomínají. Oč více dětí se tu už narodilo. Je tedy pravda, že byl odjakživa sám, starý mládenec? Nejsou tu všichni trochu jako Eva a nelžou si do kapsy? Představuje si snad, že by se sem nacpalo najednou o šest milionů lidí víc? Jistě není zlato všechno, co se třpytí. Bůh sem hodně lidí neposlal a spoustu lidí taky první pionýři vyškrtli ze seznamů, podle toho, koho tu potřebovali mezi přistěhovalci.

Včera je včera, utrušoval hostinský s napoleonskou ofinou. Kdo se nechá vtáhnout do cizího včera místo do vlastního zítra, nemluvě teď o přítomnosti, se zlou se potáže, i kdyby měl pětkrát tolik moudrosti, co starý Faraó Blumen. Starý si vysloužil pověst v Rave, když prohlásil, že „mír po druhé světové válce je mrtvě narozené dítě“.

Faraó se poškrábal pod krkem. Holil se obden, někdy ob dva nebo tři. Ocenil starou loď dlouhým pohledem, jako kdyby říkal, že lodě jsou jako lidi, stárnou. Kůži pod očima měl zvrásněnou jako krk želvy.

Daniela řekla: „Možná, že do smrti nebudu mít, co mají normální lidi na celém světě. Jen se mi smí zdát o vlastní posteli, vlastním bytě, vlastních hrncích na vaření.“

Kamil Dreisler se otočil k moři směrem k Faraó Blumenovi, s výhledem na starou nákladní loď. Pozoroval vysoké vlny. Loď se houkala, ale na ní bylo všechno nehybné, osvětlené měsícem. Nechtělo se mu nic říkat – stačilo, co řekla Daniela.

Faraó Blumen zachytil jeho pohled. „Nákladní loď můžou silnější vlny zlomit,“ řekl. „Lodi padají do soutěsek vyhloubených vlnami. Když narazí zeď vody na loď v určitém místě, rozlomí ji na dvě poloviny a potopí ji. Jistě, je to vítr, který přidá vlně sílu.“

A potom, když pořád nikdo nic neříkal, dodal: „Stává se to jen v době mezi přílivem a odlivem. Od odlivu k přílivu časně odpoledne, mezi polednem a hodinu po poledni, a od přílivu k odlivu brzy večer, mezi pátou a šestou. Už budu muset jít. Dobrou noc.“

Vítr povrzával dveřmi; sytý vánek pozdního léta. Kůže zpuchřela. Dřevo seschlo.

„Dobrou noc,“ řekl Kamil Dreisler.

„Všude je život,“ řekla Daniela. „Všude se dá žít, když chceš a máš dvě zdravé ruce. Tady přece taky není džungle.“

Farao Blumen se na oba ještě podíval, než nadobro odvrátil pohled ke staré lodi. Odcházel pomalu, bos, s ustržizenými nohavicemi svých manšestrových kalhot, s lýtky protkanými modravou spleť křečových žil. Nad mořem pleskali křídly rackové.

„Dobrou noc,“ řekl Kamil Dreisler podruhé.

Daniela mlčela. V noci se Kamilu Dreislerovi zdálo, že se vrhl do moře a plaval za dok, kde občas vylovili starou nevybuchlou minu, po směru nočních vln za Penzion Popper, až ke skalám u Roš Hanikrá u libanonských a syrských vod, odkud vylétají a kam se vracejí rackové. Musel mít horečku. Zdálo se mu, že se ho někdo ptal, kde je voda, kterou vypili volí z dětské říkanky, kterou zná v Čechách každý košiláček. Sen přeskočil na Danielu. Nabízela mu mýdlo. Měl by si vyměnit spodky. Pak se mu zdálo o Evě. Tvrdila, že co je na světě špatné, zavinili muži: tři tisíce let válek, bez nejmenší naděje, že se to někdy změní; nemluvě o tom, že muž je schopen udělat stejný počet dětí, kolik kde potká žen, i kdyby cestoval křížem krážem po všech světadílech. Ležel pod špinavou peřinou, když přišla s tím, že má práci v Penzionu Popper, kde utěšuje raněné a slepé. Byla drobná, s malými prsy, kulatou tvářičkou a nepravidelnými zuby, v křiklavě zelených šatech, velice krátkých, takže odkrývala skoro celá stehna, dělala dojem, že z šatů zrovna vyrostla, v bílých opáncích, na lokti

měla zavěšenou velikánskou černou brašnu z voskovaného plátna, v níž si nosila všechno s sebou. Věrnost, cizoložství, nebezpečí přivést na svět dítě? Odhrnula peřinu. Najednou cítil její ústa, zazmítal sebou a pohroužil prsty do jejích mastných vlasů plných písku.

„Ty nespíš?“ zeptala se Daniela.

„Moc ne,“ zašeptal a slyšel chrapot ve svém hrdle. „Zrovna jsem se probudil.“

„Je ti horko?“

„Trochu.“

„Proč sebou tak trháš?“

„Sklouzla mi deka.“ Pořád chraptěl.

„Co má člověk dělat, když se ty nejlepší věci změň v nejhorší? Proč chceš, abych si už dopředu připadala jako vdova?“

Kamil Dreisler dal Daniele ten večer, než šli spát, peníze, které přišly konečně ze Solel Boneh. Hlídal za Alexandra Hermansdorfa, který se už potřetí vrátil z Chadery s prázdnýma rukama. Když mu předával Kamil Dreisler revolver, nepočkal ani, až bude Kamil Dreisler dost daleko, a zastřelil se.

„Je ti tak zima, že se pořád třeseš?“

„Něco mě asi kouslo.“

„Nechceš se svlíknout? Chceš, abych tě svlíkla?“

8

Z Rave proudila k pobřeží píseň prošlé sezóny *Líbej mě, Harry, líbej...* S posledními dny léta a s prvními dny podzimu se nápěv stačil uchytit. Znalci v Pinguinu a v Penzionu Popper předpovídali šlágru život přinejmenším do příští sezóny. *Můžeme zabíjet, s námi je Bůh.* Jehla gramofonu se za léta obrousila. Hostinský s napoleon-

skou ofinou přirazil proutěné židle a stoly a zavedl – kromě značky Nešer – další dva druhy piva: Goldstar a Makabi.

Jak říkal hostinský s napoleonskou ofinou, nic není snadnějšího v zemi, kde se pořád někdo stěhuje, jedni přijíždějí a druzí odjíždějí, než skončit jeden vztah, jednu známost, a navázat druhý. Kdo už si nechce vylepšit svůj život, když ne doopravdy, tak alespoň na pohled? Trvá to dlouho, než ti druzí dají někomu za pravdu. Jen málokdo uzná, že na každé tango musí být dva.

Hostinský pronášel své řeči, jako se roznáší pražená ryba, pivo a studená limonáda. Je třeba se soustředit na praktické záležitosti. Někdo dělá, po čem touží, ale není tam, kde chce, jiný je šťastný, že nemá, co nechce. Odpověď nakonec ke každému přijde svou „přirozenou cestou“. Nikdo ať mu nevykládá, že se lze poučit z historie: nikdo se nepoučí. Řím nezničili barbaři, jestli vědí, co tím myslí. Nejhorším nepřítelem člověka je kdo? Člověk sám. Chechtal se a odhaloval zuby, které potřebovaly doktora. Až na to, že se doktorů bál. Stačila mu slova. Řeč. Představy. Pár průpovědek, které se hodí na všechno. Když potřebuje hloubku, mrkne na moře. Když touží po něčem vyšším, stačí zvednout bradu k obloze. Neříká se, že prase nevidí na hvězdy? Nic na zemi není spravedlivé. Čas? Každá chvíle je ta poslední. Každá je taky ta první, není-liž pravda? Každý člověk za sebe odpovídá. Jestliže někdo snad spoléhá na ministerstvo zdravotnictví, bude se muset smířit se všemi chorobami duše a těla, děti, ženy, starci. Hraje se pořád podle dávných pravidel, i když to zvenku vypadá jinak. Kdo přijde, má šanci, kdo odejde, kdoví? Pokud jde o něj, doporučuje, aby se lidé poučili od vozků z jeho rodného města Vídně a věděli, alespoň občas, kdy svým koním nasadit nebo sejmut klapky z očí.

Do Rave a do Pinguinu chodili vojáci a dělníci, na kterých bylo na první pohled vidět, co si užili kdysi kozáci s jejich babičkami

v Rusku a v Polsku, v Litvě, a kde se to dostalo až k Tatarům, a zároveň, jaké modré oči měli kdysi křižáci z Anglie a proč je tu tolik zrzků jako někde u Narviků. Nemluvě o mléčně bílé pleti. Kdyby se to obrátilo, kolik židovské krve asi proudí žilami Evropy, Asie a obou Amerik? Kolik černovlasých a modrookých se světlou pletí by neprošlo žádným sítem rasových požadavků, o čistokrevném rodokmenu Adolfa Hitlera a Heinricha Himmlera ani nemluvě?

Sbíhaly se k němu klepy ze všech stran, a ochotně – maličko nebo podstatněji zkresleně – je předával dál. Pokud jde o něj, věří ve šťastné a nešťastné barvy. Rudá je nešťastnější než modrá a bílá, jestli vědí, co tím chce říct. Někdy potěší srdce stín dozlatova, jindy se musí smířit s pouhým náznakem stříbra nebo olova, niklu. Tříslová barva se hodí k cirkusovým stejnokrojům. Nebo k hudbě. Jak pozoruje lidi u piva a pražených rybiček, každý občas má potřebu prokázat, kdo je. Někdo tím, že nosí od břehu do chaty holku na rukou, doslova. Co se chvíli jeví jako ztráta, může být zisk, a naopak. Ve věcech srdce nepomáhá rozum. A v záležitostech rozumu zase může být na překážku srdce.

Zavedl také pražené a marinované rybičky à la Maroko. Rybičky Casablanca.

Kdo už nemá noční můry? Komu už vždycky všecko vychází? Hostinský rád rozkládal o neviditelných vlastnostech, kterými jeho hosté oplývají. Radši ať se nikdo neptá, jaké to jsou, a kdy. Základem všeho je umět zrevidovat i svoje nejzákladnější rozhodnutí. Proč? Proto. Něco je spravedlnost, něco pomsta, něco paměť. To už není jeho věc. Nejdůležitější umění ze všech je žít. To zahrnuje kouzlo, jak proměnit bolest v bezbolestnost, ošklivost v krásu. Zaujetí ve věčnost, vzpomínku v zapomnění. Zbytek je ve hvězdách. Umění je také dobře jíst. Vyhnout se žebráckému pytlí, na všech rovnoběžkách. Nedostat se do žaláře. Nepotřebovat každý den jiné nádraží.

Litoval hosty, jejichž každý dech, každý pohled, každé slovo nebo každý pohyb byly prostoupeny tělem. Láska je – bohužel – většinou sólová akrobacie. Žádná cirkusová škola nezajistí, kdo ze dvojice, muž nebo žena, bude mít funkci spodáka. Jen, probůh, žádné sošné pózy, jak se vyjádřil. Co je dovoleno, je vypjaté držení těla – ale jen na chvíli. Kdo už v baráku chce polykače ohně? Ale pořád lepší, než sledovat plané hádky o tom, jestli měli Spojenci bombardovat na jaře 1944 alespoň koleje na přístupech k Auschwitz-Birkenau v Horním Slezsku, v notorické osvětimské kotlině. Tvrdil, že lidé mají strach sem jezdit. Letos mimořádně málo prší, ceny stoupají, zelenina a ovoce podražilo. Schází tady voda a klid.

Někdy připustil, že ve dne nemá na ženské čas. A pokud jde o sdílení lože, každému, co mu náleží, ale vždy na své straně postele, jen žádný trvalý dotek nebo důlek. Z každé touhy a něhy se stane obluda. Chlap má mít sílu potlačit, v čem by selhal. Kdo dokáže chlapa zničit dřív než za vteřinu pouhým pohledem? S vervou se nevrháme ani do moře.

Málokdo věděl, kolik je hostinskému s napoleonskou ofinou let, protože to zásadně nikomu nesvěřoval. Pamatoval si oblíbené šlágry hostů. Pro Farao Blumena hrál *Tzena, Tzena se slovy Pojdte, všechna děvčata a budte přátelská k vojákům, když přijdou do vaší vesnice*. Daniela měla ráda *Země mléka a strdí*, a jakmile přišel Kamil Dreisler, položil hostinský na gramofon desku s *Hineh ma tov*, jak je dobře bratřím žít spolu.

Jednou řekl: „Některá myšlenka člověka polidští. A některou myšlenku nepolidští nikdo. Pokud si někdo dá pivo nebo rybu, musí platit hotově, ne myšlenkou. Peníze jsou většinou přátelštější.“ Kdo dopustí, aby pro něho přání bylo otcem myšlenky, ať se jde radši utopit. Ani prosby ani zaklínání ještě nikdy nikomu ne-

pomohly. Aby to vyrovnal, dal k lepšímu rčení své babičky, která říkala: Přebývat Bůh na zemi, lidi by mu rozbili okna.

Myslela na chvástavost hostinského, a co jí asi zakrýval; na jeho domnělou mužskou nadřazenost. Na to utajené; v čem v životě – jako muž i jako člověk – asi selhal. Jak je tu všechno jiné – včetně věkové hranice – ve věcech lásky i ve vojenských záležitostech. Co je stále zřetelnější a co zůstává nezřetelné. Co v armádě potlačila, nebo co vystřídalo blouznění. V čem se vojáci bojí selhání víc než ve všem ostatním.

Podzimní břeh začal pustnout. Letní hosté zmizeli, děti začaly chodit do školy. Jen po ránu a večer přicházeli vytrvalci zaplavat si v moři. Někdo hodil do vody granát, aby chytil rychle hodně ryb. Tisíce mrtvých ryb teď pluly po hladině břichem vzhůru, páchly na písku a každý den jich moře vyvrhovalo víc. Od ústí Gaatonu vedl kamenný chodník a všichni museli obcházet hromady kamení, cementu a stavebního dříví. Sucho a dusno trvalo. Občas vítal starosta nové přistěhovalce a umístili je ve stanech. Oblékli je, dali jim to nejnutnější a mezitím, co pro ně hledali práci, je učili hebrejsky. Táhlo se to až do listopadu. V pátek osmnáctého konečně na chvíli sprchlo. Dvě poslední noci, ze středy na čtvrtek a ze čtvrtka na pátek, vycházel Kamil Dreisler k barelům, utopeným v písku, bez obav, že by rušil zeměměřiče, kteří předcházeli plánům starosty. Pozoroval vodní řasy, ranní oblohu, jitřní hvězdy. Někdy vlny přinášely nazpět splašky vypuštěné do vody, anebo špínu a odpadky hozené do moře z lodí. Jindy hnaly vody ke břehu modré, bílé a růžové balicí papíry, kousky juty, dřevo.

Řídké písečné traviny, chuchvalce vyvržené z moře a kameny, zbělalé sluncem, se i v noci podobaly ve stříbrné tmě a mlze všemu, co chtěl: kostrám velkých lodí, troskám plavidel vyhozených na břeh, a taky plavcům, vyčerpaným a odhozeným vodami vy-

soko na pobřeží. Ráno voda zase klesla a spláchla většinu všeho s sebou. Kdo se rozhoduje, ten se trápí, říkal včera Faraó Blumen. K ránu hodiny mezi nocí a svítáním ztichly. Světlo teď rozpouštělo noci pomaleji, jako moře sůl. S úsvitem se díval Kamil Dreisler ke skaliskům u Roš Hanikrá nebo k hradbám blázince v Akku, k rafinerii. Teprve ráno, které přicházelo zvolna, i když dříve než stíny a východ slunce, položilo na krajinu, moře a písek a hory milostivější barvy. Kapky rosy se leskly v rákosí. Mezi kameny obrostlými vodním mechem a obalenými slizem začínal život mšic, které se právě narodily, protože včerejší zahynuly, a život krabů, červů a raků. Světlo rozehnalo fantomy noci a mlhy a vracelo doku a dvěma barelům v písku původní tvary.

Kamil Dreisler pozoroval půjčovnu loděk a kiosky, kde začali prodávat krocaní řízky. Napadlo ho, že člověk může být dobrý pro svět a špatný pro sebe, dobrý pro jednoho člověka, špatný pro jiného – dobrý i špatný – a jen některé věci záleží na něm. Všechny moudrosti starého Faraó Blumena nebo hostinského s napoleonskou ofinou byly krátké. Je člověk, který prošel tím, čím prošla Daniela nebo on sám, kvůli tomu tvrdší, anebo naopak? Když má člověk dva sny, může se vzdát jednoho a ztratit oba? Kamil Dreisler pozoroval ranní autobusy u zastávky před Penzionem Popper. Přijížděli ranění vojáci, zpívali. Autobusy zůstávaly stát s rozsvícenými světly.

Konečně se šel Kamil Dreisler podívat, je-li už Daniela vzhůru. Procházel se při moři, které vyvrhovalo usazeniny, olejové skvrny a třísky jako ve filmu o zničené ponorce. Ve vzduchu byl cítit pach dehtu. Na hrázi u doku zíral do moře očima bělouš z kibucu Sasa. Stál netečně na mělčině, trochu šedivý nebo plesnivý v bocích. V pohybech muže, který ho hřebelcoval, byla ledabylost i síla. Kůň trpělivě čekal, až s ním bude kibucník hotov. Muž nespěchal. Kamil Dreisler nastavoval tvář rannímu větru. Vzduch byl vlhký a chladný,

písek nasákl deštěm. Na sobě měl Kamil Dreisler červený vlněný svetr se shrnovacím límcem, který mu upletla Daniela.

9

„Jak ses vyspala?“

„Dobře, a ty?“

„Byl jsem se podívat na moře.“

„Taková budoucnost, kterou pro nás chystáš, co to je? Prázdňá krabice, do které se všechno schová? Vlak, který postavíš na koleje, a on pojedě sám od sebe? Myslíš si pořád, že to člověk všechno dokáže jako otočit vypínačem, rozsvítit nebo zhasnout?“

Mraky ztěžkly. Schylovalo se zase k dešti. Vlny se sbíraly u čáry obzoru a přicházely svými cestami v odlivu a přílivu a mezitím ke břehu. Případaly jí opět jako muži sklonění u děl, jako běžci v pokleku, než vyběhnou. Za chvíli začaly utíkat vlny opačným směrem. Daniela se dívala na svoje stopy v písku. Obloha se odtahovala od země a moře, jejich místo zabraly mlhy, mraky a vlny studenějšího větru. Na odvrácené straně doku, chráněna před větrem, seděla hejna volavek. Přemýšlela o odvaze, o studu a o síle, a jako ozvěny přicházely ozvuky naděje a beznaděje. Proč lidé nedokážou udělat pro toho druhého, co svedou pro sebe? Není to jenom dům, postavení, tížádost. Touha. Bezpečí. Všechno, bez čeho ztrácí život smysl.

„Budeš mít výčitky,“ řekla Daniela. „Zklameš tolik lidí, nejenom tady. Je to pro mě hanba.“

Pak řekla: „Vím to. Chceš mě opustit.“

Měla pocit, jako by nemohla dýchat a uběhla jen vteřina od doby, co skončila druhá světová válka a ona byla ještě v Německu, v Bergen-Belsenu, v Auschwitz-Birkenau, ve Velké pevnosti tere-

zínského ghetta, kde poddůstojník nakopnul tatínka, protože ho dost rychle nepozdravil; ponížení otce, ztělesnění všech ponížení, která byla stejná jako zabíjení a která nemohla ani odpustit, ani zapomenout, se v ní vrátilo; tíha, pro kterou se nemohla pohnout, vdechnout ani vydechnout. To byl svět, z kterého odešla sem. Směla si ještě myslet, že měla štěstí, protože přežila a že se drápkem vymkla katastrofě, která postihla téměř všechny? Že také místo ní zabili někoho jiného, takže si ani nedovolila tomu dodatečně říkat štěstí? Bylo to všechno velice blízko. Najednou pochopila, že její minulost je přítomnost. Její včera a teď.

Smazala to svou příslušností v Dobrovolné brigádě a v Haganě, souručenstvím někdejších obětí s hrdými a silnými, nikdy neohnutými lidmi země, svou puškou, tím, k čemu se směla přidat? Kvůli čemu se nemusela srovnávat s Evou, s její sebenávistí, která se její přítelkyni vrazila do všech válečných a poválečných zkušeností? Myslela na otce, který skončil v některém ze tří táborů v Polsku, v Sobiboru, Belzecu nebo Treblince, nebo v Dachau u Mnichova, kde hubili statisíce a statisíce nevinných lidí pod krycím jménem Operace Reinhard. Vracela se jí i ozvěna ran, jak bili v lágru Evu, protože si okatě prohlížela svoje stehna. Byla by ráda, kdyby se minulé ponížení – její i ta, která vnímala u ostatních – nebo rány změnilo v otužilost. Ve schopnost hledět si svého, trvat na svém, jít si po svém, navzdory všemu. Je možné, že člověk nerozumí druhému nejenom proto, že chce něco jiného, ale protože nerozumí sobě? Je možné existovat bez radosti, bez krásy, beze smyslu pro něco, co trvá? Jak dlouho tomu může někdo odolávat?

Pozorovala moře, jeho rozlehlost, nekonečnost, kterou ještě chápala.

Když bylo moře průhledné, vypadalo dno jako tajně plynoucí řeka; ruka, která něco svírá, obrácená hřbetem k hladině. Tkáně,

cévy a žíly nějaké nepochopitelné bytosti. Připomínalo to současně tělo, pohyb a rostliny. Ale bylo to pořád jen písečné, bahnité nebo kamenité mořské dno.

Věci větší než člověk? Hlubší než čas, moře a nebe? Čas, který člověk platí životem, a život, který platí časem? Kterou pravdou je člověk šťastnější, a kterou ne? Dusila se svou trapností. Nestačí, že žije, že má pro co a pro koho žít? Ze všeho nejsilněji cítila stud. Zase vnímala, že překračuje práh, hranici, která se změnila bez její vůle, všechno, co zahrnuje rodinu, lásku, soukromí a jeho pravidla, jiný, cizí svět, který se týká všech. Cítila své zahanbení jako neviditelný, nehmatatelný úder do hlavy, obklopena světem, z něhož se do ní rozlévala tma. Slyšela v sobě hlasy, které se podobaly hučení moře a v kterých nepoznávala sama sebe, jako kdyby se změnila a byl z ní v tomto okamžiku jiný člověk. Byla to tichoučká bouře, jejíž hřmot ji ale málem ohlušil. Přitom vypadala tichá, skoro němá.

Cítila v sobě vlnu, jako by ji zvedaly vody, které se blížily z dálky moře až k ní, a zdálo se jí, že nechápe nic z toho, co se stalo a proč se to stalo. Měla přestat věřit ve svou budoucnost? Bát se jí jako strašidla minulosti? Dívala se do dálky. Mohl si jen představovat, co asi zahlédla. Nestačí výčitky, že žije jen proto, že místo ní zabili někoho jiného? Co když to opravdu byl místo ní její otec? Zmocňovala se jí závrať.

Uchopila ji vlna, podobná těm mořským, zvedla a odplavila ji někam, kde ještě nikdy nebyla, aniž se pohnula z místa. Byl to živel jako voda, oheň nebo vzduch, plný neznámé energie a zároveň jí energii ubíral a obklíčoval ji tichým, plíživým a povědomým nebezpečím.

Nemohla mluvit. Nebo už nechtěla nic říkat? Proč? Tolik jiných věcí se stalo. Byla to stejná tvář, stejné tváře. Co to je, co dělá z života lež? Starý Faraó Blumen řekl, že největší lež lidí je hrdost. Jak to,

že jsou si poníženi a důstojnost tak blízko? Co by měla nebo mohla udělat, aby byly jejich záležitosti jiné, než jsou? Cítila nezvratnost či neodvolatelnost, kterým se bránila. Nebo je největší lež ze všech láska? Co od milostného vztahu děvče čeká? Soužení, které se nezmenšuje, ale zvětšuje? Blízkost? Pochopení? Něhu? Kde byly? Kde jsou? Lidé obelhávají život a život obelhává lidi. Nemohla, ani nechtěla mluvit, dlouhou chvíli. Potlačovala hlas, kterým chtěla vyslovit svá proč, proč, proč. Položila si dlaň na ústa. Chtěla by jen ještě říci, že by byla ráda, kdyby mezi jeho svědomím a vůlí leželo jen moře. Cítila, jak jí buší srdce, jako kdyby běžela.

„Nikdy jsem od tebe nic nechtěla,“ řekla konečně. „Teď chci. Nejezdi. Napiš jim, že nemáš pas, že jsem ti ho vzala a hodila do moře. Napiš jim, že jsem nemocná a nemůžeš mě tu nechat. Nebo zahod' pas a košili u moře, aby si mysleli, že ses utopil. Začneme znovu.“

Vítr hnal k břehu šedivé vlny. Narážely na kameny, pokrývaly písek a pak se hlučně vracely do moře, než zase s duněním přišly. Moře vytvářelo hluk, jako když se bortí skály a skaliska u Roš Hanikrá, které se bělaly, jako by vyvřely z hladiny.

Kus odtud umírala na písku kočka. Ležela na bříše s nataženými běhy u vyplavených dřev. Dehet se jí lepil na vlhké chlupy. Na bocích měla seschlou krev zanesenou pískem. Rackové si kočky nevšímali. Z kibucu Sasa přijela zase nákladní auta a kibucníci hnali k moři zbytek koní. Koně běželi přes silnici a přes koleje. Po boku šedé klisny se drželo hříbě.

Daniela se dívala na hřívy běžících koní. V dálce viděla obrisy Haify, rafinerie, pohoří Karmelu. Když byla nervózní nebo sklíčená, pozorovala ústav pro choromyslné v Akku a přivřela oči a vyvstala v ní představa mlčenlivého starého muže, z něhož se stala legenda. Ale teď se chtěla přinutit k světlejším obrazům a myslela místo

toho na dítě, které se jí mělo narodit. Myslela na Evu, pro kterou věrnost muže je totéž co mlha, vítr nebo prchající vůně.

A čím si přítelkyně ztěžovala život na dvojí loket, kterým se měří muž a žena. Co je umělé u muže a přirozené u ženy, jak Evě někdo svěřil z učené knihy. Přála si, aby se jí narodil kluk, ale nebyla si jistá proč. Snad proto, že chlapec chrání matku? Bude se radši soustředit na to, jaké mu vybere jméno. Všechna jména, která jí přicházela na mysl, byla z Bible; byla to jména lidí, kteří dokázali bojovat, a lidí, o jejichž oddanosti nikdo nepochyboval. Dá svému dítěti jméno pouště.

Obrátila se k moři. Proč mluvil starý Faraó Blumen jedním dechem o lásce a vytrvalosti? Proč neřekl, že je to jen málokdy pohromadě? Myslela na přesilu věcí, proti kterým žena prohrává, i kdyby měla právo a sílu deseti mužů. Láska? Možná. Bůh? Cítila nesmyslnost nebo pošetilstvo svého života, jejich života, pocit, který přichází, když je život mizerný. Když člověk neví, co má dělat. Když se život stane výsměchem všemu, co je svěřeno člověku mezi narozením a smrtí – všemu, co je krásné, smysluplné a trvalé. Co je důstojné a povzbuzující, protože je to zároveň dobré. Když ji obestře dojem, že její život je lež. Když se z nenormálního stane normální. Když se ze života stane trest, bez naděje na odměnu. Ano? Snad? Proč? Mohla si promítat přeludy sebe sama dozadu a dopředu. Všechno. Znovu se jí otloukala ozvěna slova *všechno* ve spáncích. *Všechno*. Co má udělat žena, aby byla šťastná?

Dívala se na koně, na lift-van a na moře.

Někdy se zdá svět místem dobrým pro blázny, některé v ústavu, jiné na volné noze.

„Už prší,“ řekla Daniela.

Ozvěna lodní sirény se prolнула s větrem. Hluboký, skoro zvířecí bučivý hlas. Na druhé straně, odkud se vjíždělo k Nahariyi, narážel listopadový vítr do uvítací tabule:

Vítáme vás, dobré porřízení

A z opačného konce:

Šťastnou cestu, lepší naději

Po hladině pluly ostrůvky chaluh. Spletené do sebe vytvářely traviny celou rodinu. Voda při břehu páchla jako vždycky na podzim mrtvými rybami.

„V pět ráno trochu sprchlo,“ řekl Kamil Dreisler.

Daniela se na něj podívala jako včera, než se zeptala, jestli si tu alespoň kapku užil. „Ta žena z Mauricia, co nám půjčila lift-van, mě připravila na to, že její muž chce potáhnout střechu linoleem, aby přes zimu nevnikaly dovnitř s deštěm písek a bláto... Myslím, že měl hostinský v Rave v noci v domě ženskou. Viděla jsem ji odcházet v šest hodin. Možná, že ji bude milovat zdálky,“ řekla Daniela. „Myslím, že se ani jednou neobrátila; jenom se smála.“

Daniela víc neřekla. Myslela na nucené úsměvy dívek v armádě, když někoho viděly naposled. Nikdo nesváděl odjezd na povinnost nebo čest, nikdo netvrdil, že se vrátí. Neznali věci důležitější než věrnost nebo oddanost až za hrob. Myslela na ženu z Mauricia. Opustili s mužem Německo a chtěli se dostat za druhé války sem. Britové je sem nechťeli pustit, jako by jim země patřila. Odtrhovali ženy od mužů, děti od rodičů. Připomínalo to všem Němce. Po-

tápěli jim lodě, bili je. Pokousala lodníka, vyrazili jí zuby. Někdo o ně přišel v Dachau, jiný tady. Někdy to byli jedni a titíž lidé. Má se člověk smířit s takovým světem? Daniele bylo trapné dovolávat se svědectví ženy z Mauricia s vyraženými zuby. Znamená to, že svět byl, je a zůstane vždy stejný? Mohlo ji to všechno napadnout předem.

Slunce proklouzlo mraky. Měnilo světlo. Kamilu Dreislerovi se zdálo, že Daniele zšedl pramínek vlasů u spánku.

„Je mi špatně od žaludku,“ řekla.

„Měla by sis vymačkat pomeranč.“

„Bolí mě břicho, jako kdyby mě někdo páral.“

Věděla už, co chtěl udělat.

„Přijedeš za mnou,“ řekl Kamil Dreisler. „Pošlu ti lístky na loď nebo na letadlo.“

„Co uděláš, když se ti to nepovede? Když ti to nevyjde ani za rok?“

Nechtěla vypadat nervózně, jako když po ní v armádě chtěli, aby darovala krev, nebo když poprvé házela ruční granát. Myslela na to, jak nacisté prodávali za druhé války do ciziny živé i mrtvé, pravdu i lež, vyhazovali lidi z práce a brali jim občanství, zavírali hranice a dělali z nevinných zrádce, ze slušných lidí prašivé psy. Farao Blumen ví, že to odněkud přišlo, někde se to vzalo a nevy-
pařilo se to jako ranní pára nad mořem. Je to ve vzduchu. Má to připomenout Kamilu Dreislerovi, aby ho rozzuřila? Platí, že není totéž, když dva dělají to stejné? Chce vyměnit myšlenku za sebe, sebe za ni, ji za myšlenku?

Dívala se na vodu, která se jí dotýkala kotníků, než si to uvědomila, slaná a hustá jako hlen. Pohlédla stranou, na australské bílé kříže, rozpukané letním vedrem.

„Moc tě to bolí?“ zeptal se Kamil Dreisler.

Přivřel své zelenošedé oči. Začalo pršet. Krajina ztichla a zelená, šedá a namodralá mořská louka se houpala sem a tam. Podél celého břehu voda zkalněla. Dál se rozbíjely vlny v kopečcích s bílými, zpěněnými čepičkami.

„Snad přijdeš dřív, než budu stará, a nejenom ke mně,“ řekla Daniela. „Dokud jsem ještě mladá a nemám vrásky.“

Na řasách se jí usazoval písečný prach, kapky deště. Krystalky písku i déšť vypadaly jako špice jehel. Kamil Dreisler viděl, že hledala na jeho rtech, bude-li jeho odpověď lepší, nebo horší, než čekala. Hostinský v Rave pouštěl hlasitě gramofon, jako pokaždé, když odjížděla loď. Hrál *Kineret*.

O chvíli později žil už jen obsah slov s přísvitkem altového hlasu. Loď se houpala na širém moři. Kamil Dreisler se díval ke břehu. Viděl dobře? Daniela Klausová, krásná a pyšná jako temně rudá gladiola, došla po písečné cestě k barelům. Vítr jí cuchal vlasy. Dívala se na moře, za lodí.

Stála zády k červeným oleandrům. Květiny se tulily uvnitř v lodičkách listů, tiché a skryté před mořem. Daniela si zvykla vidět oleandrové keře a věřit, že květy oleandrů vypadají ráno jako děti v kolébce, v poledne jako mladé, zrůžovělé ženy a v noci jako nevěsty a ženichové. To bylo předtím, než vítr začal foukat skrz keře a nemohla spát. Dech pronikal keři a vytvářel příjemný šepot, který se proměnil v nápěv. Byl to hlas, který k ní promlouval a sděloval jí jenom dobré věci. Ale asi taky špatné věci, a nakonec záležitosti, pro které se odvracela od oleandrových keřů a kvůli nimž se bála červených květů bez vůně.

Stála mezi posledním oleandrovým keřem zkraje silnice a mořem. Pootevřela rty, jako kdyby se chystala něco povědět, aby přerušila vítr.

Kamil Dreisler si představil otázky, na které může odpovědět. Teď mluvily svou řečí moře, nebe, vítr. Ptáci, vlny. Hlas země a hlas moře se spojovaly s větrem, který je odnášel jinam. Přicházely k němu otázky, na něž neměl odpověď.

Z druhé strany břehu, ale to už nebylo z lodi zřetelné, stál se zažloutlým slamákem panama na hlavě starý Faraó Blumen, vedle loďky vytažené na břeh jako zpuchřelá škeble, převrácené na bok, vesla pohozena v písku. Ještě někdo přicházel; žena z Mauricia, pro kterou byla pevnina jako buňka a zbytek svět, odkud přichází pošta.

Celou dobu, co bylo vidět z lodi na břeh, který se táhl jako klín od bílé zátoky u Roš Hanikrá přes zátoku v Akku s dlouhou loděnicí s oranžovým roubením, stála Daniela sama. Nahariya se zmenšovala. Z dálky vypadala země na konci moře a nebe jako modravá vzpomínka, obrácená už někam dopředu, a byla čím dál tím jasnější, a zároveň už ztracená. Oleandrové keře zpustly, k nebi trčely jen skály, než se taky začaly ztrácet. Koně z kibucu Sasa byli menší a menší, až splynuli s pískem.

Občas vody rozrazil neviditelný blesk a ve tmě uprostřed dne zasvítily kapky moře jako slzy. Bílé srázy se na okamžik rozevřely, nespočetněkrát za sebou, jako jícen, než se všechno zase zavřelo, jako propast věků, a hladina se znovu spojila se zalitými paprsky slunce. Jen na chvíli se objevily hloubky, kde bylo všechno slepé.

Chvílemi se podobalo moře, vlny a země očím. A oči moře, oči země a oči vln se podobaly očím šíleného člověka v ústavu v Akku, který se, než zemřel, díval okénkem své cely na moře a na svět, který se pro něj vzdaloval, ačkoli zůstával blízko. Měl v pohledu věci, na které se už zapomnělo, nebo na které bude vzpomínat už příští pokolení jinak.

Od severu, kde je hranice, kterou hlídala stará česká stíhačka, až po zátoku v Akku vytvářelo moře střídavě rovné pobřeží a ne příliš hluboké zálivy, kromě zátoky v Haifě. Večer se moře zdvíhalo a přes noc a ráno klesalo. Když na podzim a v zimě přicházely bouřky a vítr s deštěm, moře šedlo a černalo. V klidnějších dnech, na začátku jara a v létě, vody utichly a hladina dostávala šedomodrý nádech. V létě se moře uklidnilo, v zimě zmrtvělo.

Malí divocí ptáci vylétali ve všech sezónách ze svých hnízd na skaliskách hluboko v moři. Plachtili s hladovými očima po boku lodí, v soutěži už jen s racky, mořskými luňáky a kormorány. Čekali, až se z odlesků světla na pěnivé vodě vylíhne živá kořist, a křičeli: *Ty úúú-ter... Ty ýýý-ter...*

Moře hučelo.

Doslov

Když Arnošt Lustig téměř před čtyřiceti lety vydal svou prvotinu, knihu povídek *Noc a naděje*, nastal v literatuře tohoto tematického okruhu, jímž jsou svědectví těch, kteří přežili holocaust, zřetelný zlom. Jeho optika a způsob, jakým literárně ztvárnil prožité otřesy, byl v jednom podstatném směru jiný než u jeho předchůdců. U těch propůjčovalo prožité utrpení tehdy, nedlouho po válce, hrdinům jejich děl důstojnost, která ve své literární podobě působila monumentálně. Tato monumentalita, kterou tragický rozměr tématu, ale i duch doby jakoby samovolně vytvářely, v Lustigových povídkách nebyla. Protagonisty Lustigových povídek byli většinou chlápci v klackovském věku, kteří hrůzy transportů a koncentráků prožívali jinak než dospělí, mluvili žargonem a zpívali své písničky – a to všechno dohromady tvořilo pozadí, na němž se tragický rozměr této látky rýsoval způsobem, který monumentalitu vylučoval. Už tím vnesl Arnošt Lustig hned při svém vstupu do literatury do povědomí o jedné z nejotřelejších kapitol tohoto století svědectví, v němž bylo víc bezprostřednosti, víc primární pravdy a víc elementárního lidství než ve svědectvích jeho předchůdců.

Tento podstatný rys se stal trvalým znakem Lustigovy tvorby i v jeho dalších dílech, tedy i v povídkovém souboru *Ulice ztracených bratří*.

Odvrat od monumentálnosti a heroizace je ovšem odvratem od rekvizit a dekoru a neznamená ztrátu významů nebo tragického rozměru. Zvláště pádne to rozpoznáváme v povídce *První před branami*, jejíž skrytý, zamklý patos je ve vazbě bezvýznamného, z něhož vzejde význam, a nepatrného, které zakládá prvenství.

Jak Lustigova tvorba zrála a nabývala na šíři, vstoupila do ní docela jiná monumentalita s opačným nábojem. Je to monumentalita záhady totálního zla, niterné strnulosti, provázející kult síly a smrti a naprosté dehumanizace lidí, kteří nacházeli své sebe-potvrzení v tom, že s živým nakládali, jako by bylo mrtvé, a s lidmi, jako by byli neživá hmota. I klasická monumentalita je vyjádřením pohybu prostřednictvím nehybnosti, nebo zdůstojněním pohybu jeho zpomalením. U Lustiga je nejenom statická výrazem vnitřní strnulosti lidí, zosobňujících gigantickou nekrofilii vyhlazovacích táborů. Krajní krutosti, jimž často chyběly projevy živočišné agreivity a nahrazovaly je chlad, ba „řádnoš“ byrokratického provozu smrti, u Lustiga nepotřebují atributy literárního zpodobení, na které jsme při čtení těchto svědectví byli zvyklí.

Zejména v povídkách *Člověk velikosti poštovní známky* a *Noc* nachází se právě tato Lustigova charakteristika. Je v nich kromě toho i Lustigova těsná vazba k lidským konstantám. V krajních podmínkách totálního ohrožení a totálního popření života tyto konstanty provázejí tragičnost a snad i záhadnoš jejich přítomnoš ve všem lidském právě tak jako nelidském. V obou povídkách se vyskytuje dvojice, založená na generačním principu, který je principem všeho živého. Je podmínkou pokračování života, jeho ochrany i naplněním jeho smyslu. V povídce *Noc* je to stařec s unaveným hlasem, který se stará o chlapce, chrání ho před pohledem na mrtvé a před plným pochopením toho, co hrozí, zatímco v povídce *Člověk velikosti poštovní známky* jde rovnou o otce a syna, ale v osobách velitele tábora, člověka s rysy eichmannovské „řádnoš“, a jeho nepodařeného syna, u nichž se prapůvodní role ochránce a chráněného objevují ve zprzněné podobě jako doprovodné rysy bestiality. Hloubku této krajní disparity Lustig podává výhradně jejím obnažením, bez náznaku komentáře nebo jakéhokoli akcentování.

Lustigovy povídky, zejména ty, které čteme v tomto souboru, jsou často příběhy-nepříběhy. V jejich epickém rozměru se téměř vždy prosadí jakési ulpění, které zarazí jejich spád a podřídí je naléhavosti reflexí, které mají povahu úporného vybavování. Stejně časté jsou rozmluvy, které neplynou volně jako živý dialog, ale jako zaříkávání smrti a hrozby bezživotí. Život a lidská blízkost jsou těmito zaříkáváním ověřovány a míra jejich nesamozřejmosti a naprostého znejistění, které je činí zcela nepravděpodobnými, potvrzují rozměr jejich hodnot.

Tato absurdní nepochybnost toho, co se pravdě nepodobá, totiž života a fyzické blízkosti živých, tvoří s poválečnou každodenností nerozlučnou jednotu, a rozmluvy milenců jsou kroužením kolem nevyslovitelného. Veškerá zkušenost – citová i prozaicky každodenní – tu, zdá se, naznačuje, že život následuje po smrti, a ne naopak, neboť smrt tu už byla a to nejneodbytnější, co život provází, je nevyslovený úžas nad tím, že konec války nebo útěk přese všechno smrt předstihly.

V rozhovorech Daniely a Kamila v poslední povídce souboru, v *Oleandrových keřích*, se poválečné zážitky prolínají s nutkavými návraty k zážitkům z minulosti. Promluvy, které chvílemi vyznívají až hymnicky jako sekulární rituál ověřování nebo jako somnambulní deklamace a vyznání, se střídají s důvěrnými hovory o každodenních věcech života, jehož fyzická přítomnost však nepůsobí jako kontrast, ale jako paralelní dualita, v níž je hmotnost živého bytí – tak jako blízkost druhého člověka – ověřením trvání lidskosti – a tedy ducha.

Arnošt Lustig většinu těchto povídek publikuje podruhé, a to v přepracované podobě. Podobně si se svými knihami vede velmi často a tento neklid nad konečnou podobou díla a opakovaná práce nad jeho zněním je dalším charakteristickým rysem jeho

autorského naturelu. Neustále při tom hledá to, co už ve své první knížce vlastně našel a co s frenezií o to větší hledá stále znova. V převážné většině svých knih přitom nesměřuje k formálnímu tříbení, spíš je upřesňuje jejich rozostřením. Spíš než vyprávět příběhy je nutkán psát o příbězích, jako by u jejich zdrojů cosi zůstalo vězet, a právě k tomu se vrací, aby to konečně uchopil. Čtenáři klade překážky, které i on musí zdolávat. Úpornost vybavování a jednoduchá velikost elementárních atributů života se tu neustále vystavují krajnímu tlaku.

Jeho téma, které je daností jeho osobního životopisu, má v mezinárodní literatuře silné zázemí a Lustigův příspěvek k rozpravě o něm je příspěvkem o přežití v holocaustu, které není pouhým uchováním života, ale je v první řadě přežitím těch, kteří nepřežili. Jeho smysluplnost proto není nepochybná a vysvětlení není po ruce.

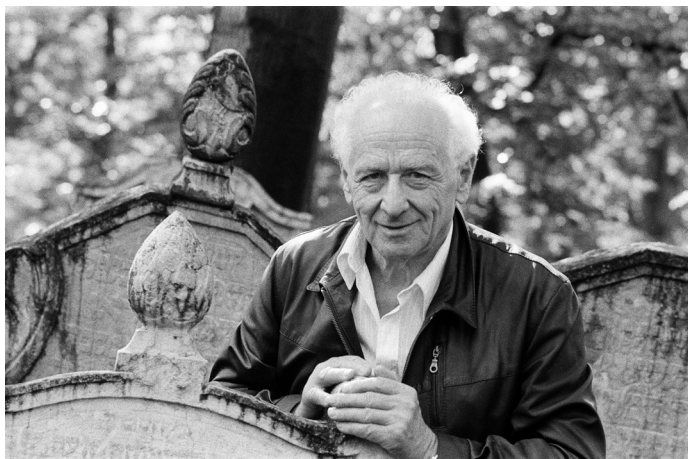
Josef Vohryzek

Ediční poznámka

Při přípravě naší e-knihy jsme převzali text z posledního knižního vydání díla za autorova života (editorkou byla Markéta Mališová), respektovali jsme proto pravopisnou podobu, jakou autor zvolil zejména pro výrazy odrážející i mimojazykový vztah ke skutečnosti (máme na mysli zejména psaní *žid*, *Říše* apod.), i jeho způsob užití interpunkce. Opravili jsme zjevné překlepy a aktualizovali psaní velkých písmen podle dnešních pravidel v pojmenováních typu *hostinec U Černého psa* (m. *U černého psa*). Přitom nebylo však možné důsledně rozlišit případy autorského záměru a redakčních úprav knižního vydání.

Redakce MKP

Arnošt Lustig (21. 12. 1926, Praha - 26. 2. 2011, Praha)

„Fascinuje mě židovská mravnost, podle které musí člověk dodržet dané slovo, i kdyby měl prodělat, protože to znamená, že má duši. Staří Židé věřili, že mravnost je jako pták letící nad mořem. V okamžiku, kdy přestane mávat křídly, spadne a utopí se. Slušnost si člověk nemůže našetřit ze včerejška. Musí být slušný teď, zítra, napořád, znovu a znovu.“

Arnošt Lustig

Prozaik, scenárista, novinář, pedagog, který věnoval podstatnou část své tvorby holocaustu. Patří k nejvýznamnějším světovým autorům zabývajícím se tímto tématem.

Věnovat se především leitmotivu židovské masové vraždy se rozhodl po zkušenostech z koncentračních táborů Terezín, Osvětim-Birkenau a Buchenwald. V dubnu 1945 se mu povedlo utéct z transportu smrti, který mířil z Buchenwaldu do Dachau nebo

Terezína. V Praze se zúčastnil Květnového povstání. Z rodiny přežily pouze matka, sestra a sestřenice.

Po osvobození začal v Praze studovat obchodní akademii, na podzim 1945 přešel na Vysokou školu politickou a sociální, kde vystudoval novinářství. Profesionální dráhu započal v Československém rozhlasu v roce 1948 jako válečný dopisovatel z arabsko-izraelského konfliktu. V šedesátých letech patřil v Československu k nejprodávanějším autorům, jeho knížky vycházely ve více než půlmilionovém nákladu. Mezi lety 1961 a 1968 pracoval jako scenárista Filmového studia Barrandov. Filmy natočené podle jeho předloh a scénářů obdržely řadu trofejí na festivalech v Amsterdamu, Locarnu, Benátkách, Pesaru, Monte Carlu, Mannheimu, San Sebastianu. Do filmu *Obchod na korze* (1965), vůbec prvního československého filmu oceněného Oscarem (1966), napsal dialogy.

Pak strávil coby zakázaný spisovatel a scenárista přes dvacet let v emigraci, především ve Spojených státech, a za opuštění republiky ho československý komunistický režim odsoudil k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. V USA se mu dostalo cti číst vlastní tvorbu v Bílém domě i v Kongresu. Na The American University ve Washingtonu, D. C., se stal profesorem literatury, tvůrčího psaní a filmu.

Po listopadu 1989 pracoval a žil střídavě ve Washingtonu, D. C., a v Praze. Doma v Čechách postupně publikoval 23 beletristických knih a řadu knih esejů, filozofických úvah, projevů a novinových článků. Dostalo se mu mnoha poct a významných funkcí – mimo jiné byl čestným předsedou Společnosti Franze Kafky a společnosti Česká hlava, členem filmové poroty Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech. Stal se nositelem mezinárodní literární Ceny Franze Kafky, ceny Emmy za televizní scénář, laureátem Americké akademie umění a věd za celoživotní literární

přínos, dvojnásobným nositelem Národní židovské ceny ve Spojených státech, nositelem Ceny B'nai B'rith, byl pasován rytířem Řádu Marka Twaina. Za novelu *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* byl navržen na nejprestižnější americkou Národní knižní cenu, kterou však nezískal, protože tou dobou ještě nebyl americkým občanem. Opakovaně byl v užším seznamu spisovatelů nominovaných na Nobelovu cenu, za celoživotní dílo byl nominován na Mezinárodní Man Bookerovu cenu i na Pulitzerovu cenu. V roce 2018 byl digitálně zrestaurovaný film *Démanty noci* uveden na Filmovém festivalu v Cannes.

V srpnu 2020 byl v Praze založen Nadační fond Arnošta Lustiga za účelem šíření a rozvíjení humanistického odkazu jeho celoživotního díla.

Lustigův mimořádný globální dopad potvrzuje i skutečnost, že sté výročí jeho narození bylo organizací UNESCO zařazeno na prestižní seznam významných jubileí připomínaných v letech 2026–2027.

Eva Lustigová
Nadační fond Arnošta Lustiga,
www.lustigfoundation.cz

19. 1. 2026

unesco

Oslavy 100. výročí narození
Arnošta Lustiga,
spisovatele (1926-2011)
ve spolupráci s UNESCO

Autoři nesou odpovědnost za výběr, prezentaci názorů a vyjádřené postoje obsažené v projektu
Festivál100, které nemusí nutně odrážet stanoviska UNESCO a nezavazují UNESCO.

Arnošt Lustig

Ulice ztracených bratrů

Jubilejní edice k 100. výročí narození Arnošta Lustiga

Doslov Josef Vohryzek

Úvodní slovo a medailon autora Eva Lustigová

Ex Libris Renáta Fučíková

Fotografie Petra T. Růžičková, Muzeum fotografie a moderních
obrazových médií v Jindřichově Hradci

Fotografie na obálce Studio.image / Shutterstock.com

Korektura Jaroslava Bednářová

Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 4. 5. 2026

ISBN 978-80-274-5013-8 (epub)

ISBN 978-80-274-5014-5 (pdf)

ISBN 978-80-274-5015-2 (prc)

KNIHOVNA? KNIHOVNA!

Využijte **prostor**
pro studium, setkání,
kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma**
z e-knihovna.cz, prohlížejte
digitalizované tituly na
digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty**
a přednášky na
youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce,
audioknihy, CD, film
nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem,
barvami, kůží i látkami.
Otevřený ateliér DOK16,
Atelier Jezerka a Kreativní
centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky,
koncerty, autorská čtení,
filmové projekce, akce
pro děti. Sledujte
mlp.cz/akce.

Vyzkoušejte svět
virtuální reality.
Více na mlp.cz/vr.